

PRIRUČNIK
ZA IZVEŠTAVANJE
O SLUČAJEVIMA MUČENJA

Dokumentovanje slučajeva mučenja i postupci u okviru
međunarodnog sistema za zaštitu ljudskih prava

Autor
Kamil Gifard

prevela
Anika Krstić

Grafička priprema
Ivan Stojilović

Centar za ljudska prava Univerziteta u Eseksu

Naslov originala:

The Torture Reporting Handbook

How to document and respond to allegations of torture within the international system for the protection of human rights

By Camille Giffard

Published February 2000

ISBN 1 874635 28 5

Human Rights Centre,
University of Essex
Wivenhoe Park
Colchester CO43SQ
UK

Tel: 00 44 1206 872558

Fax: 00 44 1206 873428

email: hrc@essex.ac.uk

URL: http://www2.essex.ac.uk/human_rights_centre/

© The Human Rights Centre

All rights reserved. This work may be reproduced, provided that no commercial use is made of it and the Human Rights Centre, University of Essex, is acknowledged.

AUTORI I SARADNICI

Autor i istraživač:

Kamil Gifard

Istraživač saradnik, Univerzitet u Eseksu

Direktori projekta:

Profesor Ser Najdžel Rodli

Specijalni izvestilac UN za slučajeve mučenja i profesor prava,
Univerzitet u Eseksu

Profesor Džef Gilbert

Profesor prava, Univerzitet u Eseksu

Uređivački odbor:

Dr Silvija Kasal

Član Evropskog komiteta za prevenciju mučenja

Profesor Malkolm Evans

Profesor prava, Univerzitet u Bristolu

Profesor Fransoaz Hampson

Član potkomiteta UN za promociju i zaštitu ljudskih prava i
profesor prava, Univerzitet u Eseksu

Profesor Džef Gilbert

Profesor Ser Najdžel Rodli

Administrativna i sekretarska podrška:

En Slougrouv

Hajdi Vigam

Ana Masara (radni sastanak)

UVODNA NAPOMENA

Autor i direktori projekta pre svega zahvaljuju dr. Silviji Kasal, profesoru Malkolmu Evansu i profesorki Fransoaz Hampson na njihovim valjanim savetima i nepokolebljivoj predanosti, dobroj volji i profesionalizmu tokom celog ovog poduhvata. Takođe bismo želeli da izrazimo zahvalnost mnogim ustanovama, organizacijama i pojedincima koji su dali svoj doprinos u različitim fazama procesa. Njihov odziv je bez izuzetka bio pun entuzijazma i podrške, i pomogao je da projekat ostane na pravom tragu. Naročitu zahvalnost dugujemo Odeljenju za spoljne poslove i komonvelt Ujedinjenog Kraljevstva, bez čijeg finansiranja i početnog interesovanja ovaj projekat nikad ne bi ugledao svetlost dana. Veliko hvala i svima onima koji su učestvovali u Radnom sastanku održanom od 1. do 3. septembra 1999. na Univerzitetu u Eseksu, i pomogli da se prvi nacrt pretvori u priručnik za koji se nadamo da će bolje poslužiti svojoj svrsi.

Među pojedince koji su pružili dragocen doprinos spadaju: Barbara Bernat, dr. Džo Bejnon, Milen Bido, Said Bumeduha, Krejg Bret, Alsio Bruni, Kristina Cerna, Danijela De Vito, Karla Edelenbos, Kerojaln Ford, dr. Dankan Forest, Juval Ginbar, Sara Gije, Rožije Huiزندa, Maria Fransiska Ize-Čarin, Sesilija Himenez, Mark Keli, Džoana Mekvej, Natali Man, dr. Endru Moson, Fiona Mekej, Sesilija Moler, Rod Morgan, Ahmed Motala, Patrik Miler, dr. Majkl Pil, Borislav Petranov, Karmen Rosa Rueda Kastanjon, Elenor Solo, Erik Sotas, Trevor Stivens, Moris Tidbol, Rick Tael, Agnes Van Stejn, Olga Viljarubija i Džim Velš.

Konsultovane ustanove i organizacije:

Amnesty International, Udruženje za sprečavanje mučenja (Association pour la Prévention de la Torture), Sekretarijat Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja (Secretariat of the European Committee for the Prevention of Torture), Kancelarija Evropskog suda za ljudska prava (Registry of the European Court of Human Rights), Međunarodna federacija za prava čoveka (Fédération Internationale des Droits de l'Homme), Izvršni sekretarijat međuameričke komisije za ljudska prava (Executive Secretariat of the Inter-American Commission on Human Rights), Međuamerički institut za ljudska prava (Inter-American Institute of Human Rights), Interights, Međunarodni komitet Crvenog krsta (International Committee of the Red Cross), Medicinska fondacija za žrtve torture (Medical Foundation for the Victims of Torture), Svetska organizacija protiv mučenja (Organisation Mondiale Contre la Torture), REDRESS, Save the Children, kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights) i kancelarija Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees).

SADRŽAJ

UPOTREBLJENE SKRAĆENICE.....	i
INDEKS TABELA.....	iii
GLOSAR STRUČNIH IZRAZA	iv
SRPSKO – ENGLJSKI GLOSAR.....	vii

DEO I - PRELIMINARNA PITANJA

1

1. UVOD.....	3
2. KAKO TREBA KORISTITI OVAJ PRIRUČNIK.....	5
2.1. Pregled najvažnijih poglavlja	5
2.2. Terminologija	6
2.3. Suštinska načelna pitanja.....	7
3. POSTAVLJANJE KONTEKSTA	9
3.1. Uvod	9
3.2. Šta možete postići izveštavanjem o slučajevima mučenja?	9
3.2.1. Skrenuti pažnju na situaciju / uspostaviti obrazac kršenja prava	9
3.2.2. Tražiti pozitivne promene u opštoj situaciji	10
3.2.3. Boriti se protiv nekažnjivosti	10
3.2.4. Tražiti pravnu zaštitu pojedinačne žrtve	10
3.2.4.1. Nalaz o kršenju prava.....	10
3.2.4.2. Odgovornost počinioca	11
3.2.4.3. Obeštećenje / reparacija	11
3.2.4.4. Sprečavanje deportacije pojedinca u zemlju gde se on / ona izlaže riziku mučenja.....	11
3.3. Šta je mučenje (tortura)?	11
3.3.1. Uvod.....	11
3.3.2. Šta međunarodno pravo kaže o značenju mučenja?.....	12
3.3.3. Šta to znači u praksi?	13
3.3.3.1. Suštinski elementi	13
3.3.3.2. Stepen patnje	13
3.3.4. Zaključak: šta je mučenje?	15
3.4. Kako se događa mučenje?	15
3.4.1. Ko su počinioci?	15
3.4.2. Ko su žrtve?	16
3.4.3. Gde se mučenje najčešće događa?	17
3.4.4. Kada se mučenje najčešće događa?.....	17
3.5. U kakvim okolnostima možete dobiti ili pribaviti navode o slučajevima mučenja?	18
3.6. Da li se navodi mogu izneti protiv nedržavnih počinioca?	21
3.6.1. Može li se preduzeti akcija u okviru prava ljudskih prava?	21
3.6.2. Da li se drugi oblici prava koji zabranjuju mučenje mogu primeniti na nedržavne počinioce?.....	21
3.6.2.1. Međunarodno pravo oružanih sukoba.....	21

3.6.2.2.	<i>Zločini protiv čovečnosti</i>	22
3.6.2.3.	<i>Nacionalno zakonodavstvo</i>	22
3.6.3.	Zaključak: kako možete koristiti informacije o slučajevima mučenja počinjenim od strane nedržavnih aktera?	23

DEO II - DOKUMENTOVANJE NAVODA O SLUČAJEVIMA MUČENJA

27

1.	UVOD	29
2.	OSNOVNA NAČELA DOKUMENTOVANJA	30
2.1.	Zašto su ova načela važna?	30
2.2.	Iz čega se sastoji kvalitetna informacija?	30
2.3.	Šta možete učiniti da biste maksimalno poboljšali tačnost i pouzdanost informacije?	31
3.	RAZGOVOR SA OSOBOM KOJA IZNOSI NAVOD O SLUČAJU MUČENJA	33
3.1.	Uvod	33
3.2.	Opšti obziri	33
3.3.	Vođenje razgovora	34
3.3.1.	Pre nego što počnete	34
3.3.2.	Kako treba da počnete razgovor?	34
3.3.3.	Treba li da vodite beleške o razgovoru?	34
3.3.4.	Ko treba da vodi razgovor?	34
3.3.5.	Postoje li posebni obziri na koje treba imati na umu kad se koriste prevodioci?	35
3.3.6.	Šta možete učiniti da bi se sagovornik osećao opuštenije?	35
3.3.7.	Kako da postupate sa ljudima koji se plaše da govore?	35
3.3.8.	Postoje li posebni obziri koje treba imati na umu prilikom razgovora koji se vode u zatvoru ili drugom mestu gde borave osobe lišene slobode?	36
3.3.9.	Kako možete pristupiti osetljivosti predmeta?	36
3.3.10.	Šta možete učiniti da biste maksimalno poboljšali pouzdanost informacija?	37
3.3.11.	Postoje li posebni obziri po pitanju polova o kojima treba voditi računa prilikom odabira osobe ili tima koji će voditi razgovor?	37
3.3.12.	Postoje li posebni obziri o kojima treba voditi računa prilikom vođenja razgovora sa decom?	37
	37	
4.	INFORMACIJE KOJE TREBA ZABELEŽITI	38
4.1.	Obrazac informacije	38
4.1.1.	Kakvi detalji su vam potrebni da biste odgovorili na ova osnovna pitanja?	38
4.1.2.	Šta možete učiniti da biste pribavili te detalje ne utičući na sadržinu izveštaja?	42
4.2.	Posebne okolnosti	45
5.	DOKAZI	47
5.1.	Medicinski dokazi	47
5.1.1.	Fizički dokazi	48
5.1.2.	Psihološki dokazi	49
5.2.	Izjava osobe koja tvrdi da je žrtva mučenja	49
5.3.	Izjave svedoka	50
5.4.	Druge vrste dokaza	51

1. UVOD U MOGUĆE PRAVCE DELOVANJA	57
1.1. Delovanje na međunarodnom planu	57
1.1.1. Vrste međunarodnih postupaka.....	57
1.1.1.1. Izvor mehanizma	58
1.1.1.2. Delovanje mehanizma	58
1.1.2. Kako odabrati međunarodni postupak	61
1.1.2.1. Pristupačnost: koji su vam mehanizmi dostupni?.....	61
1.1.2.2. Pogodnost: koji mehanizmi najbolje odgovaraju vašim ciljevima?	62
1.2. Delovanje na nacionalnom nivou.....	62
1.2.1. Krivični postupci.....	62
1.2.2. Parnični postupci.....	63
1.2.3. Upravni postupci	63
1.2.4. Disciplinski postupci.....	63
1.2.5. Zahtevi za azil.....	63
1.2.6. Vanredna sredstva i pravni lekovi.....	64
1.2.7. Ostali postupci.....	64
2. ŠTA TREBA DA ZNATE O MEĐUNARODNIM MEHANIZMIMA ZA IZVEŠTAVANJE I KAKO IH UPOTREBITI.....	65
2.1. Kakve opšte odlike treba da ima vaš dopis?.....	65
2.1.1. Pristupačnost	65
2.1.2. Uravnoteženost i verodostojnost.....	66
2.1.3. Detaljnost	67
2.2. Podnošenje informacije telu zaduženom za monitoring: šta treba da sadrži vaš dopis?	68
2.2.1. Slanje opšte informacije telu zaduženom za monitoring.....	68
PODSETNIK: Podnošenje opšte informacije mehanizmu za izveštavanje	69
2.2.2. Ponošenje pojedinačnog navoda telu zaduženom za monitoring	69
2.3. Podnošenje informacije u kontekstu postupka podnošenja izveštaja država	71
2.3.1. Kako funkcioniše postupak podnošenja izveštaja država?	71
2.3.2. Šta možete postići podnošenjem informacije u kontekstu postupka podnošenja izveštaja država?	71
2.3.3. Šta treba da sadrži izveštaj NVO u kontekstu postupka podnošenja izveštaja država?	72
2.3.4. Praktične sugestije za podnošenje informacije u kontekstu postupka podnošenja izveštaja država	73
2.4. Podnošenje informacije telu zaduženom za utvrđivanje činjenica.....	73
2.4.1. Podnošenje informacije pre posete za utvrđivanje činjenica.....	73
2.4.2. Podnošenje informacije tokom posete za utvrđivanje činjenica	74
3. ŠTA TREBA DA ZNATE O MEĐUNARODNIM ŽALBENIM POSTUPCIMA I KAKO IH KORISTITI	76
3.1. Šta možete nastojati da dobijete koristeći pojedinačne žalbene postupke?.....	76
3.2. Kakvu vrstu žalbi mogu razmatrati pojedinačni žalbeni postupci?.....	76
3.3. Kako funkcionišu pojedinačni žalbeni postupci?.....	78
3.3.1. Osnovna hronologija	78
3.3.2. Prihvatljivost	78
3.3.2.1. Šta je prihvatljivost?.....	78
3.3.2.2. Zašto žalba može biti proglašena neprihvatljivom?	79
3.3.3. Podnesak prijatelja suda / intervencija treće strane.....	81

3.3.4.	Privremene mere	81
3.4.	Šta treba da sadrži zahtev prema pojedinačnom žalbenom postupku?.....	82
3.5.	Praktični saveti za korišćenje pojedinačnog žalbenog postupka.....	83
4.	MEHANIZMI I POSTUPCI: UJEDINJENE NACIJE	84
4.1.	Uvod u sistem Ujedinjenih nacija.....	84
4.2.	Mehanizmi izveštavanja u okviru sistema Ujedinjenih nacija.....	84
4.2.1.	Van-sporazumni postupci Ujedinjenig nacija	84
4.2.1.1.	Postupak 1503	85
4.2.1.2.	Posebni postupci Komiteta UN za ljudska prava	89
4.2.2.	Sporazumna tela Ujedinjenih nacija.....	95
4.2.2.1.	Komitet protiv mučenja	96
4.2.2.2.	Komitet za ljudska prava.....	99
4.2.2.3.	Ostali komiteti	100
4.3.	Žalbeni postupci u okviru sistema Ujedinjenih nacija	102
4.3.1.	Komitet protiv mučenja.....	102
4.3.1.1.	Kakve žalbe može razmatrati ovaj komitet?	103
4.3.1.2.	Koji su zahtevi za prihvatljivost?	103
4.3.1.3.	Praktični saveti.....	103
4.3.2.	Komitet za ljudska prava.....	104
4.3.2.1.	Koji su zahtevi za osnovanost?.....	104
4.3.2.2.	Praktični saveti.....	105
4.3.3.	Drugi komiteti	106
4.3.3.1.	Koji su zahtevi za prihvatljivost?	106
4.3.3.2.	Praktični saveti.....	106
5.	MEHANIZMI I POSTUPCI : REGIONALNI.....	108
5.1.	Evropski sistem	108
5.1.1.	5.1.1. Mehanizmi za izveštavanje: Evropski komitet za sprečavanje mučenja	108
5.1.1.1.	Kako deluje Evropski komitet za sprečavanje mučenja?	108
5.1.1.2.	Šta možete postići podnošenjem informacije Komitetu za sprečavanje mučenja?	109
5.1.1.3.	Šta treba da sadrži dopis Komitetu za sprečavanje mučenja?.....	111
5.1.1.4.	Praktični saveti.....	111
5.1.2.	Žalbeni postupak: Evropska konvencija o ljudskim pravima	113
5.1.2.1.	Koji su zahtevi za prihvatljivost?	113
5.1.2.2.	Šta treba da sadrži vaš zahtev?	113
5.1.2.3.	Praktični saveti.....	115
5.2.	Međuamerički sistem.....	116
5.2.1.	Mehanizmi za izveštavanje: Međuamerička komisija za ljudska prava	117
5.2.1.1.	Kako deluje Međuamerička komisija za ljudska prava?	117
5.2.1.2.	Šta možete postići podnošenjem informacije Međuameričkoj komisiji za ljudska prava?	118
5.2.1.3.	Šta treba da sadrži zahtev Međuameričkoj komisiji za ljudska prava?.....	118
5.2.2.	Žalbeni postupak: Međuamerička komisija i Sud za ljudska prava	118
5.2.2.1.	Šta možete postići korišćenjem ovog postupka?	120
5.2.2.2.	Kakve žalbe mogu biti razmatrane?	120
5.2.2.3.	Koji su zahtevi za prihvatljivost?	120
5.2.2.4.	Praktični saveti.....	121
5.3.	Afrički sistem.....	122
5.3.1.	Mehanizmi za izveštavanje	122
5.3.1.1.	Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda.....	122
5.3.1.2.	Specijalni izvestilac za zatvore i uslove lišenja slobode u Africi.....	123
5.3.2.	Žalbeni postupak: Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda	124

5.3.2.1.	<i>Koji su zahtevi za prihvatljivost?</i>	124
5.3.2.2.	<i>Praktični saveti</i>	125
5.4.	Ostali regioni	126
6.	UPOREDNA EVALUACIONA TABELA MEĐUNARODNIH POSTUPAKA	127
7.	GDE MOŽETE POTRAŽITI DODATNU POMOĆ?	132
7.1.	Zašto vam može biti potrebna dodatna pomoć?	132
7.2.	Posebni izvori pomoći	133
7.2.1.	Međunarodni komitet Crvenog krsta.....	133
7.2.2.	Visoki komesarijat UN za izbeglice.....	133
7.2.3.	Terenske misije i posete	134
7.2.4.	Međunarodne i nacionalne ili lokalne NVO i druge organizacije za podršku	134
7.2.5.	Dobrovoljni fond UN za žrtve mučenja.....	134
7.2.6.	Lobiranje	134

DODACI	137
---------------	------------

1.	DODATAK I - SPISAK RELEVANTNIH INSTRUMENATA	139
2.	DODATAK II - KONTAKTI I PRIBAVLJANJE DOPUNSKIH INFORMACIJA	142
3.	DODATAK III - STANDARDNI FORMULARI ZA PRIJAVU	151
4.	DODATAK IV - DIJAGRAMI TELA	154
5.	INDEKS	156

UPOTREBLJENE SKRAĆENICE

AKLJP (ACHR:	Američka konvencija o ljudskim pravima <i>American Convention on Human Rights)</i>
AKLJPPN (ACNHR	Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda <i>African Commission on Human and Peoples' Rights)</i>
APLJPPN (ACHPR:	Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda <i>African Charter on Human and Peoples' Rights)</i>
EKLJP (ECHR:	Evropska konvencija o ljudskim pravima <i>European Convention on Human Rights)</i>
EKSM (CPT:	Evropski komitet za sprečavanje mučenja <i>European Committee for the Prevention of Torture)</i>
ESLJP (ECTHR:	Evropski sud za ljudska prava <i>European Court of Human Rights)</i>
IRL (IDPs:	Interno raseljena lica <i>Internally-displaced persons)</i>
KPM (CAT:	Komitet protiv mučenja <i>Committee Against Torture)</i>
KPD (CRC:	Komitet za prava deteta <i>Committee on the Rights of the Child)</i>
KUDPŽ (CEDAW:	Komitet za ukidanje diskriminacije prema ženama <i>Committee on the Elimination of Discrimination Against Women)</i>
KUNPD (UNCRC:	Konvencija UN o pravima deteta <i>UN Convention on the Rights of the Child)</i>
KUNUDŽ (UNCEDAW:	Konvencija UN o ukidanju diskriminacije prema ženama <i>UN Convention on the Elimination of Discrimination Against Women)</i>
KUNURD (UNCERD:	Konvencija UN o ukidanju rasne diskriminacije <i>UN Convention on the Elimination of Racial Discrimination)</i>
KURD (CERD:	Komitet za ukidanje rasne diskriminacije <i>Committee on the Elimination of Racial Discrimination)</i>
KVPLJP (OHCHR	Kancelarija Visokog predstavnika UN za ljudska prava <i>Office of the UN High Commissioner for Human Rights)</i>
MKCK (ICRC:	Međunarodni komitet Crvenog krsta <i>International Committee of the Red Cross)</i>
MKLJP (IACN:	Međuamerička komisija za ljudska prava <i>Inter-American Commission on Human Rights)</i>
MKS (ICC:	Međunarodni krivični sud <i>International Criminal Court)</i>
MPGPP	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

<i>(ICCPR:</i>	<i>International Covenant on Civil and Political Rights)</i>
MPOS	Međunarodno pravo oružanih sukoba
<i>(ILAC:</i>	<i>International Law of Armed Conflict)</i>
MSLJP	Međuamerički sud za ljudska prava
<i>(IACT</i>	<i>Inter-American Court of Human Rights)</i>
NVO	Nevladina organizacija
<i>(NGO:</i>	<i>Non-governmental organisation)</i>
OAD	Organizacija američkih država
<i>(OAS:</i>	<i>Organisation of American States)</i>
OAJ	Organizacija afričkog jedinstva
<i>(OAU:</i>	<i>Organisation of African Unity)</i>
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
<i>(OSCE</i>	<i>Organisation on Security and Co-operation in Europe)</i>
SIZ	Specijalni izvestilac za zatvore i uslove lišenja slobode u Africi
<i>(SRP:</i>	<i>Special Rapporteur on Prisons and Conditions of Detention in Africa)</i>
SIM	Specijalni izvestilac UN za slučajeve mučenja
<i>(SRT:</i>	<i>United Nations Special Rapporteur on Torture)</i>
UN	Ujedinjene nacije
<i>(UN:</i>	<i>United Nations)</i>
UNKPM	Konvencija UN protiv mučenja
<i>(UNCAT:</i>	<i>UN Convention Against Torture)</i>
VKUNLJP	Visoki komesarijat UN za ljudska prava
<i>(UNCHR:</i>	<i>UN Commission on Human Rights)</i>
VKUNI	Visoki komesar UN za izbeglice
<i>(UNHCR:</i>	<i>UN High Commissioner for Refugees)</i>

INDEKS TABELA

UPOREDNE TABELE:

Tabela 1 Prikaz međunarodnih mehanizama - prema izvoru i funkciji.....	60
Tabela 33: Usporedna evaluacija I - KPM (CAT), KLJP (HRC) i KURD (CERD) (Opšte).....	127
Tabela 34: Usporedna evaluacija II - KPD (CRC), KUDPŽ (CEDAW), SI-KLJP i 1503 (Opšte).....	128
Tabela 35: Usporedna evaluacija III - KSM (CPT), MKLJP (IACN) i MSLJP (IACT) (Opšte).....	129
Tabela 36: Usporedna evaluacija IV - AKLJPPN (ACNHR) i SIZ (SRP) (Opšte).....	130
Tabela 37: Usporedna evaluacija IV - KPM (CAT), KLJP (HRC) i KURD (CERD) (Pojedinačni žalbeni postupak).....	131
Tabela 38: Usporedna evaluacija V - ESLJP (ECTHR), MKLJP (IACN), MSLJP (IACT) i AKLJPPN (ACNHR) (Pojedinačni žalbeni postupak).....	131

MEĐUNARODNI MEHANIZMI - OSNOVNE ČINJENICE:

Tabela 5: Osnovne činjenice: Komisija UN za ljudska prava.....	85
Tabela 6: Osnovne činjenice: Potkomisija UN za unapređenje i zaštitu ljudskih prava.....	85
Tabela 8: osnovne činjenice: postupak 1503.....	87
Tabela 10 : Osnovne činjenice: Specijalni izvestilac UN za slučajeve mučenja.....	92
Tabela 12: Osnovne činjenice: Komitet protiv mučenja.....	96
Tabela 13: Osnovne činjenice: Komitet za ljudska prava.....	99
Tabela 14: Osnovne činjenice: Komitet za prava deteta.....	100
Tabela 15: Osnovne činjenice : Komitet za ukidanje diskriminacije prema ženama.....	100
Tabela 16: Osnovne činjenice: Komitet za ukidanje rasne diskriminacije.....	101
Tabela 21: Osnovne činjenice: Evropski komitet za sprečavanje mučenja.....	108
Tabela 22: Osnovne činjenice: Evropski sud za ljudska prava.....	113
Tabela 25: Osnovne činjenice: Međuamerički sud za ljudska prava.....	116
Tabela 26: Osnovne činjenice: Međuamerička komisija za ljudska prava.....	117
Tabela 29: osnovne činjenice: Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda.....	122
Tabela 30: Osnovne činjenice: Specijalni izvestilac za zatvore i uslove lišenja slobode u Africi.....	123

POJEDINAČNI ŽALBENI POSTUPCI - PRAKTIČNA PRIMENA:

Tabela 18: Praktične napomene za korišćenje Pojedinačnog žalbenog postupka: KPM.....	104
Tabela 19: Praktične napomene za korišćenje Pojedinačnog žalbenog postupka: Fakultativni protokol uz MPGPP.....	105
Tabela 20: Praktične napomene za korišćenje Pojedinačnog žalbenog postupka: KURD.....	106
Tabela 24: Praktične napomene za korišćenje pojedinačnog žalbenog postupka: EKLJP.....	115
Tabela 28: Praktične napomene za korišćenje pojedinačnog žalbenog postupka: Međuamerički sistem.....	121
Tabela 32: Praktične napomene za korišćenje pojedinačnog žalbenog postupka: APLJPPN.....	125

POSTUPCI - OSNOVNA HRONOLOGIJA:

Tabela 7: Osnovna hronologija: Postupak 1503.....	86
Tabela 17: Osnovna hronologija pojedinačnog žalbenog postupka: KPM.....	102
Tabela 23: Osnovna hronologija pojedinačnog žalbenog postupka: ESLJP.....	114
Tabela 27: Osnovna hronologija pojedinačnog žalbenog postupka: Međuamerički sistem.....	119
Tabela 31: Osnovna hronologija pojedinačnog žalbenog postupka: AKLJPPN.....	124

RAZNE DRUGE TABELE:

Tabela 2: Pogodnost vrsta mehanizama prema mogućim ciljevima.....	62
Tabela 3: Podsetnik za podnošenje opšte informacije mehanizmu za izveštavanje.....	69
Tabela 4: podsetnik za podnošenje pojedinačnog navoda mehanizmu za izveštavanje.....	70
Tabela 9: relevantni tematski postupci komiteta UN za ljudska prava.....	91
Tabela 11 : Izvistioci za pojedinačne države Komisije UN za ljudska prava (1999).....	95
Tabela 39: Mogući izvori pomoći.....	132

GLOSAR STRUČNIH IZRAZA

Azil / utočište	Pružanje utočišta strancu koji se smatra ugroženim. Azil traže pojedinci koji ne žele da se vrate u zemlju, obično svoju, gde su izloženi proganjanju. Ukoliko se odobri, to znači dopuštenje da se boravi u zemlji koja nije domovina azilanta. Azil može biti privremen ili trajan.
Član sporazuma	Izraz koji označava pojedinačne odeljke sporazuma.
Deklaracija	U pravu ljudskih prava predstavlja međunarodni dokument koji nije pravno obavezujući, već povlači moralnu obavezu. One postavljaju standarde oko kojih su države saglasne da treba da budu poštovani, ali još uvek nisu spremne da ih pretoče u čvršću obavezu. Obično prethodi usvajanju konvencije (dakle, obavezujućeg pravnog dokumenta) iz određene oblasti.
Deportacija	Progon iz države.
Domaći zakon ili pravni sistem	Nacionalni zakon ili pravni sistem; zakon ili pravni sistem koji je karakterističan za neku državu.
Dopis	Pismo ili drugi oblik pismena kojim se prenosi informacija nekom međunarodnom telu. Izraz se često koristi u sistemu UN da označi podneske u okviru pojedinačnog žalbenog postupka. Osoba koja piše dopis često se naziva "autorom ili podnosiocem dopisa".
Dopuštenje (npr. traženje dopuštenja da se podnese izveštaj prijatelja suda)	Dozvola, dopuštenje.
Država potpisnica (sporazuma)	Država koja se saglasila da bude obavezana nekim sporazumom.
<i>Incommunicado</i> pritvor	Zadržavanje u pritvoru od strane vlasti bez mogućnosti kontakta sa spoljnim svetom, tj. advokatom i porodicom
Instrument	Opšti izraz koji označava dokumente međunarodnog prava, bilo da su pravno obavezujući ili ne.
Intervencija treće strane	Vidi : PODNESAK PRIJATELJA SUDA
Izvršenje (obaveza)	Učiniti da se obaveze sprovedu u praksi; osigurati njihovo poštovanje.
Jurisdikcija (države)	Vidi NADLEŽNOST
Jursidkicija (sudskog organa)	Stvari koje spadaju pod jurisdikciju sudskog ili para-sudskog tela jesu one koje to telo ima ovlašćenje da preispituje. Ovo se takođe naziva i <i>nadležnošću</i> za razmatranje neke stvari ili pitanja.
Konsultativni status	NVO mogu da zatraže konsultativni status pri UN - to znači da su one zvanično registrovane kao organizacije koje UN može konsultovati. NVO sa konsultativnim statusom imaju izvesne privilegije u odnosu na druge NVO, kao što je, na primer, mogućnost da prisustvuju sednicama Komisije UN za ljudska prava.
Konvencija	Vidi SPORAZUM
Kršenje (obaveza)	Neispunjavanje neke obaveze.
Mandat	Izvor snage nekog mehanizma - dokument koji objašnjava šta je mehanizam ovlašćen da učini.
Međuvladino telo	Telo ili organizacija koja se sastoji od predstavnika vlada dve ili više zemalja.
Meritum (osnovanost / suština stvari)	Faza u pojedinačnom žalbenom postupku u kojoj sudsko telo razmatra činjenice slučaja i odlučuje da li je bilo kršenja, tj. da li je žalba osnovana.
Monitoring	Traženje i dobijanje informacija u svrhu izveštavanja o nekoj stvari ili situaciji.
Nadležnost	Oblast ili osobe nad kojima država vrši svoja ovlašćenja.

Nadzorno telo	Telo uspostavljeno nekim sporazumom da bi nadziralo način na koji države primenjuju svoje obaveze iz tog sporazuma.
Narušavanje (obaveza)	Vidi KRŠENJE
Navod	Tvrdnja (ni dokazana ni opovrgnuta) da se dogodio slučaj mučenja.
Nekažnjivost	Mogućnost da se izbegne kazna za protivzakonito ili nepoželjno ponašanje ili činjenje.
Nedržavni činioци	Pojedinci i pravna lica koja deluju nezavisno od vlasti.
Odgovornost države	Odgovornost države za povrede međunarodnog prava. Ona može biti samo građanska i politička. Država, kao pravno lice, nikada ne može biti krivično odgovorna. U međunarodnom pravu se govori samo o individualnoj krivičnoj odgovornosti.
Opservacije / zapažanja	Komentari, primedbe.
Osnovanost	Vidi MERITUM
Pakt	Vidi SPORAZUM
Para-sudski postupak	Postupak pred telom koje razmatra slučajeve na sličan način kao što to čini sudsko telo, ali koje se ne sastoji od sudija i čije odluke nisu pravno obavezujuće.
Počinitelac	Osoba koja je učinila neko delo.
Podnesak	Vidi: DOPIS, PREDSTAVKA
Podnesak / predstavka	Pismo ili drugi oblik pismena kojim se od sudskog tela zahteva da razmotri slučaj u okviru žalbenog postupka.
Podnesak prijatelja suda (<i>Amicus curiae</i>)	Podnesak treće strane u sudskom postupku čija je svrha da informiše sudsko telo o nekoj posebnoj stvari vezanoj za postupak.
Podnosilac	Osoba ili država koja podnosi žalbu u okviru žalbenog postupka pred međunarodnim telom.
Podnosilac žalbe	Osoba koja podnosi žalbu u okviru žalbenog postupka.
Pojedinačna žalba (predstavka)	Žalba koja se odnosi na određenu grupu činjenica koja se tiče jednog ili više pojedinaca.
Potkrepljenje	Dokazi koji potkrepljuju ili potvrđuju istinitost nekog navoda.
Povelja	Vidi SPORAZUM
Pravila postupka / Poslovník	Detaljna pravila koja usvaja sudsko ili para-sudsko telo, postavljajući način na koji će se sprovesti postupci pred tim telom.
Pravno obavezujuće	Ukoliko je nešto pravno obavezujuće za državu, to znači da je država obavezna da deluje u skladu s tim, pri čemu mogu postojati pravne posledice ukoliko ona to ne ispuni, to jest, država se može izvesti pred međunarodni sud i može joj biti naloženo da plati naknadu štete žrtvi / oštećenom.
Prenošenje (navoda)	Prosleđivanje nekog navoda, npr. zainteresovanoj državi.
Preporuka	Predloženi pravac delanja / aktivnosti. Preporuke nisu pravno obavezujuće.
Prihvatljivost	Faza u žalbenom postupku pred međunarodnim sudskim ili para-sudskim telom u kojoj ono odlučuje da li su ispunjeni formalni uslovi da razmotri žalbu. Ukoliko je žalba <i>neprihvatljiva</i> , ona se dalje ne može razmatrati, tj. telo neće razmatrati suštinu spora (meritum).
Utvrđivanje činjenica	Sprovođenje istrage u cilju otkrivanja i utvrđivanja činjenica.
Primena (obaveza)	Način na koji se obaveze sprovode ili poštuju, ili mere koje se preduzimaju s tim ciljem.
Privremene mere	Privremene mere koje može zahtevati neko sudsko ili para-sudsko telo pre nego što završi razmatranje slučaja, kako bi se izbegla nepopravljiva šteta.

Ratifikacija	Potvrđivanje ugovora od strane najvišeg državnog organa (parlamenta ili šefa države). Tada država pravno preuzima obaveze iz ugovora.
Reparacija, obeštećenje	Mere kojima treba da se naknadi učinjena šteta.
Rezerva	U času kad se saglašava da bude obavezana sporazumom, država može staviti <i>rezervu</i> : izjavu koja na neki način menja njene obaveze predviđene tim sporazumom.
Rezolucija	Zvanična odluka nekog međunarodnog tela, često usvojena glasanjem. Ona je obično preporuka i nije pravno obavezujuća.
Sankcija	Kazna koja je propisana za slučaj da država ne poštuje svoje pravne obaveze.
Spor, parnica	Postupak iznošenja i vođenja nekog slučaja pred sudom u građanskim stvarima.
Sporazum/Ugovor	Dokument međunarodnog prava koji postavlja pravno obavezujuće dužnosti država. Pisani izvor međunarodnog prava, stvoren saglasnošću volja dve ili više država, uređen međunarodnim pravom.
Sporazumno telo	Telo uspostavljeno nekim sporazumom.
Stupanje na snagu (sporazuma)	Trenutak u kojem obaveze iz sporazuma počinju da obavezuju državu, tj. trebalo bi da počnu da se primenjuju.
Sudska presuda	Pravno obavezujuća odluka u kojoj sud iznosi zaključak o nekom sporu.
Sudski postupak	Postupak pred sudskim telom / sudom.
Teško kršenje ljudskih prava	Posebno ozbiljna i teška narušavanja ljudskih prava, kao što su mučenje ili vansudsko (protivzakonito) pogubljenje.
Uložiti žalbu	Podnošenje žalbe.
Van-sudski (npr. pogubljenje)	Koji nije donet od strane sudije ili kao ishod sudskog postupka.
Zahtev	Zahtev za delovanje, npr. zahtev da se neka stvar istraži.

SRPSKO – ENGLISKI GLOSAR

Azil/utočište	Asylum
Član sporazuma	Treaty article
Deklaracija	Declaration
Deportacija / iseljenje	Deportation
Domaći zakon ili pravni sistem	Domestic law or legal system
Dopis	Communication
Dopuštenje (npr. traženje dopuštenja da se podnese izveštaj prijatelja suda)	Leave (e.g. seeking leave to submit an amicus curiae brief)
Država potpisnica (sporazuma)	State Party (to a treaty)
Incomunicado pritvor	Incommunicado detention
Instrument	Instrument
Intervencija treće strane	Third party intervention
Izvršenje (obaveza)	Enforcement (of obligations)
Jurisdikcija (države)	Jurisdiction (of a state)
Jursidikcija (sudskog organa)	Jurisdiction (of a judicial body)
Konsultativni status	Consultative status
Konvencija	Convention
Kršenje (obaveza)	Breach (of obligations)
Mandat	Mandate
Međuvladino telo	Inter-governmental body
Meritum / Osnovanost / Suština stvari	Merits
Monitoring	Monitoring
Nadležnost	Competence
Nadzorno telo	Supervisory body
Narušavanje (obaveza)	Violation (of obligations)
Navod	Allegation (of torture)
Nekažnjivost	Impunity
Nedržavni činiooci	Non-governmental actors
Odgovornost države	State responsibility
Opservacije / zapažanja	Observations
Pakt	Covenant
Para-sudski postupak	Quasi-judicial procedure
Počinitelj	Perpetrator
Podnesak	Submission
Podnesak / predstavka	Application
Podnesak prijatelja suda (<i>Amicus curiae</i>)	<i>Amicus curiae</i> brief
Podnosilac	Applicant

Podnosilac žalbe	Complainant
Pojedinačna žalba (predstavka)	Individual complaint
Potkrepljenje	Corroboration
Povelja	Charter
Pravila postupka / Poslovnik	Rules of procedure
Pravno obavezujuće	Legally-binding
Prenošenje (navoda)	Transmission (of an allegation)
Preporuka	Recommendation
Prihvatljivost	Admissibility
Utvrđivanje činjenica	Fact-finding
Primena (obaveza)	Implementation (of obligations)
Provizorne mere	Provisional measures
Ratifikacija	Ratification
Reparacija, obeštećenje	Reparation
Rezerva	Reservation
Rezolucija	Resolution
Sankcija	Sanction
Spor, parnica	Litigation
Sporazum/Ugovor	Treaty
Sporazumno telo	Treaty body
Stupanje na snagu (sporazuma)	Entry into force (of a treaty)
Sudska presuda	Court judgment
Sudski postupak	Judicial procedure
Teško kršenje ljudskih prava	Gross violations of human rights
Uložiti žalbu	Lodging a complaint
Van-sudski (npr. pogubljenje)	Extra-judicial (e.g. execution)
Zahtev	Petition

DEO I - PRELIMINARNA PITANJA

1. Uvod

2. Kako treba koristiti ovaj priručnik

- 2.1. Pregled najvažnijih poglavlja
- 2.2. Terminologija
- 2.3. Suštinska načelna pitanja

3. Postavljanje konteksta

- 3.1. Uvod
- 3.2. Šta možete postići izveštavanjem o slučajevima mučenja?
- 3.3. Šta je mučenje / tortura?
- 3.4. Kako se događa mučenje?
- 3.5. U kakvom kontekstu možete dobiti ili pribaviti navode o slučajevima mučenja?
- 3.6. Da li se navodi mogu izneti protiv nedržavnih počinitelaca?

1. UVOD

Kad se pomene mučenje, mnogi ljudi će odmah pomisliti na slike najsvirepijih oblika fizičke i duševne patnje - čupanje noktiju, elektrošokove, lažna pogubljenja, prisiljavanje da se posmatra mučenje roditelja ili dece, silovanje. Takve slike u prosečnom čoveku bude snažno osećanje gnušanja, jer malo ko može da ostane ravnodušan pred nanošenjem takvog bola drugom ljudskom biću. Javno, tortura (mučenje) se širom sveta osuđuje i čak je apsolutno zabranjena svim relevantnim instrumentima počev od Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine. Kršenje ove zabrane smatra se toliko ozbiljnim da se za njega ne može pronaći nikakvo pravno obrazloženje, čak ni u vreme vanrednog stanja ili oružanog sukoba. Ipak, jedan pogled na izveštaje Specijalnog izvestioca UN za slučajeve mučenja, ili Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja, pa i izveštaje u štampi, pokazuje da mučenje nije pojava koja pripada prošlosti. Iako je danas neprihvatljivo da državni zvaničnici javno opravdavaju mučenje, ne može se poreći da su mučenje i njemu srodne pojave, svirepo, nečovečno i ponižavajuće postupanje i kažnjavanje, zatvorili vrata za sobom i nastavili da veoma uspešno istrajavaju u tišini.

Ključ za ta vrata, međutim, nalazi se na dohvata ruke svakom pojedincu koji je ikad iskusio mučenje, bio svedok mučenja ili mu je neko pričao o takvom slučaju. To je informacija. Iskorenjivanje mučenja može imati izgleda na uspeh samo ukoliko se takvi slučajevi stave na uvid međunarodnoj zajednici. Postoje razna tela čiji je cilj da mučenje postane pojava koja pripada prošlosti. Ipak, bez informacija, njihove su ruke vezane. Ona retko imaju priliku da lično ispitaju takvu situaciju - njihova ovlašćenja za neposrednu istragu su najčešće veoma ograničena. Kako Specijalni izvestilac UN za slučajeve mučenja može izveštavati o nizu problema širom sveta, ili u nekoj zemlji ponaosob, ukoliko mu niko ne pošalje informaciju o tome? Kako će Evropski komitet za sprečavanje mučenja znati koji su zatvorenici ponajviše ugroženi u nekoj zemlji ukoliko o tome ne primi nikakav izveštaj? Odgovor na oba ova pitanja je isti i veoma jednostavan: nikako.

Ako je informacija ključ, onda treba reći da su nevladine organizacije ključari. Međunarodna tela toliko zavise od njih da odsustvo neometane aktivnosti NVO u nekoj zemlji može značiti da pažnja međunarodne zajednice neće biti skrenuta na situaciju u toj državi, čak i kada se u njoj događa kršenje ljudskih prava koje tu pažnju zaslužuje. To je zbog toga što je lakše usredsrediti pažnju i sredstva na one države o kojima postoji mnoštvo informacija. Jedini način da se otvore oči međunarodne zajednice u pogledu neke manje poznate situacije jeste osigurati da do nje dođe pouzdana informacija. U ovom kontekstu nemoguće je preceniti značaj uloge NVO u borbi za iskorenjivanje mučenja. Premda je nekolicina specijalizovanih nevladinih organizacija usvojila odlične metode izveštavanja, mnoge manje iskusne NVO ili nisu svesne važnosti informacije koju pružaju, ili nikad nisu imale priliku da nauče kako da te informacije na najbolji način predstave. U naročitom kontekstu navoda o slučajevima mučenja, velika količina tih informacija primljenih od NVO je neupotrebljiva, ne zato što su navodi o slučajevima mučenja neosnovani, već naprosto zato što su propuštene važne činjenice, ili je navod sročten izrazito političkim rečnikom ili je podnet na jeziku koji osoba koja beleži taj navod ne razume i nema mogućnosti da taj navod prevede. U drugim slučajevima, možda zbog nepoznavanja ovlašćenja, a često i paralelnih uloga raznih međunarodnih tela, NVO upućuju svoje informacije samo organu koji nema ovlašćenje da donese rezultat kakav bi oni želeli – na primer, Specijalni izvestilac UN za slučajeve mučenja ne može narediti nekoj državi da isplati obeštećenje pojedinačnoj žrtvi mučenja, ali Evropski sud za ljudska prava to može.

Ovaj priručnik je namenjen prevashodno manje iskusnim NVO, naročito manjim NVO koje rade na nacionalnom ili lokalnom nivou, koje žele da se razviju i uključe u izveštavanje o slučajevima mučenja. Njegova namera nije da pruži tehnička medicinska ili pravna uputstva, već se usredsređuje na sam proces izveštavanja. Na taj način on treba da osposobi takve NVO da prikupe visoko kvalitetne informacije o pojedinačnim slučajevima kao i o ustaljenim obrascima mučenja, s ciljem da te informacije budu što korisnije međunarodnim telima, kao i da tim NVO pomogne u izboru

najpogodnijeg postupka ili postupaka kojima treba uputiti tu informaciju u skladu sa njihovim željenim ciljem. Priručnik je usredsređen na slučajeve mučenja, ali mnoge stvari koje su ovde rečene mogu se primeniti i u kontekstu kršenja drugih ljudskih prava. Čak i kada se navod ne može oceniti kao kršenje načela o zabrani mučenja, on može predstavljati kršenje nekog drugog načela ljudskih prava, kao što je pravo na slobodu i bezbednost ličnosti, ili pravo na pravično suđenje. Iako ta kršenja nisu predmet ovog priručnika, čitaoci treba da znaju da osim za slučajeve mučenja postoje i pravni lekovi kod kršenja drugih ljudskih prava.

Treba imati na umu da primena uputstava iz ovog priručnika nije garancija da će se kod nekog međunarodnog tela postići željeni rezultat, kao i to da će se uvek činiti kako je postignuto vrlo malo u nekom pojedinačnom slučaju. Premda su razočaranje i nezadovoljstvo neminovni u tim trenucima, ni po koju cenu ne treba zaboraviti da je borba za iskorenjivanje mučenja dug i spor proces, koji ne treba meriti samo kroz pojedinačne rezultate. Sve pouzdane i brižljivo sakupljene informacije jesu oružje u toj borbi, a svaka vrata koja otvorimo znače jedna vrata manje iza kojih se mučitelji mogu sakriti.

2. KAKO TREBA KORISTITI OVAJ PRIRUČNIK

VAŽNO:

Ne dozvolite da vas uplaši veličina ovog priručnika – ne morate pročitati celu knjigu kako bi vam ona bila od koristi, niti morate biti stručnjak da biste je koristili.

Ukoliko doznate informaciju koja nagoveštava da se dogodio slučaj zlostavljanja, ali ne možete ili ne želite da sami nešto preduzmete, prosledite tu informaciju nekome ko to može.

Kako biste dobro upoznali celokupan proces pripreme i podnošenja navoda o slučaju mučenja, treba da pročitate celu ovu knjigu. Međutim, svaki odeljak možete čitati nezavisno od ostalih i ne morate ih čitati po redu kojim su izloženi. To znači da će svaki čitalac moći da posegne za onim delom ovog priručnika koji odgovara njegovim potrebama. Preporučujemo, međutim, da svi koji su ozbiljno zainteresovani za podnošenje navoda o slučajevim mučenja što pre pažljivo pročitaju svaki odeljak.

Kao što ćete videti listajući ovaj priručnik, on pokušava da bude što je moguće praktičniji. To znači da izbegava odveć detaljno istraživanje akademskih ili teorijskih pojmova. Postoji mnogo akademskih tekstova o mučenju i srodnim temama, pa se ukazala i potreba za praktičnijim priručnikom za one koji bi želeli da znaju kako da izveštavaju o navodima mučenja a da ipak ne moraju da završe dugogodišnje studije prava ili medicine kako bi stekli bolje razumevanje tog problema. Povrh toga, da bi bio koristan u radu na terenu, priručnik mora biti prilagođen po veličini, s lakim pristupom svakoj traženoj informaciji, bez potrebe da se ona izvlači iz dugih pasusa gustog teksta. To znači da se zahtevao krajnje strog izbor u pogledu sadržine priručnika. Oni koje zanima da saznaju nešto više o ovoj temi sigurno će hteti da istraže i mnoge druge oblasti. Izbor kontakata i literature dat je u Dodatku 2 za organizacije ili pojedince koji će poželeti da potraže više informacija ili pomoć.

Ne zaboravite da mnogi opisani mehanizmi, osim postupaka specifičnih za slučajeve mučenja, takođe mogu primati žalbe i navode koji se tiču kršenja velikog broja drugih ljudskih prava. Mnogo šta od onoga što je ovde rečeno može se primeniti na te žalbe. Pošto je tema ovog priručnika izveštavanje o slučajevima mučenja, rasprava će naglasiti uslove za podnošenje informacija koje se tiču mučenja, ali gde ti zahtevi nisu ispunjeni, moguće je podneti žalbu na osnovu nekog drugog prava.

2.1. Pregled najvažnijih poglavlja

Podnošenje navoda o slučaju mučenja nije prosto pisanje pisma međunarodnom telu. To znači znati gde da tražimo i šta da tražimo, a sve počinje prvom rečju u prvom razgovoru sa osobom koja tvrdi da je bila podvrgnuta mučenju. To je zbog toga što će valjanost i dosledna verodostojnost navoda zavisiti skoro u potpunosti od informacije koja je o tom navodu zabeležena. To znači da treba da znate koja pitanja da postavite, kao i da obratite pomnu pažnju na detalje dok vodite beleške tokom razgovora, jer često nećete imati drugu priliku da popunite praznine. To takođe zahteva izvesno poznavanje pravnog i praktičnog konteksta mučenja, kao i shvatanje ciljeva i verovatnih rezultata podnošenja navoda. Tri glavna odeljka koja se bave pojedinim fazama tog procesa su sledeći:

Deo I, Poglavlje 3 – Postavljanje konteksta – Ovo poglavlje pruža opšti okvir za izveštavanje o navodima: ono raspravlja o tome šta se može postići putem izveštavanja o navodima o slučajevima mučenja, ukratko objašnjava pojam mučenja i drugih oblika zlostavljanja, nabraja mesta i situacije u kojima se mučenje najčešće događa i ističe okolnosti u kojima se najčešće primaju navodi o slučajevima mučenja. Najzad, ono se bavi nezahvalnim problemom delovanja nedržavnih aktera i pita se šta se može učiniti sa navodima o mučenju koji se na njih odnose.

Deo II – Dokumentovanje navoda – Cilj ovog dela jeste da pruži smernice o tome kako treba prikupljati informacije o slučajevima mučenja i drugih oblika zlostavljanja. On ukazuje na one informacije koje su ključne za svaki navod, daje kratka uputstva o tome kako treba voditi razgovor sa žrtvom ili svedokom, i određuje koje potkrepljujuće dokaze treba prikupiti kako bi se osnažio slučaj i omogućio postupak gonjenja.

Deo III – Dalje postupanje na osnovu prikupljenih informacija – Ovaj deo pruža uvod u različite mehanizme koji su na raspolaganju za podnošenje navoda o slučajevima mučenja i drugih oblika zlostavljanja, naročito na međunarodnom nivou, olakšava izbor između tih mehanizama i objašnjava kako se najbolje može pripremiti i sročiti vaš podnesak određenom tipu mehanizma koji ste odabrali. On takođe objašnjava da mogu postojati situacije u kojima nećete hteti da lično istrajavate na nekom navodu, gde bi vam mogla biti potrebna pomoć ili savet o tome kako da nastavite, ili gde biste možda zahtevali političku ili pravnu akciju. On vam daje nekoliko predloga gde da se obratite u tim slučajevima.

2.2. Terminologija

- A) *On / ona*: Kao ošte pravilo, nastojali smo da u celom tekstu koristimo terminologiju neutralnu u pogledu muškog ili ženskog roda, osim kad nam se činilo da neki kontekst zahteva veću preciznost u tom smislu. U tim slučajevima neutralna terminologija je obično zamenjena izrazom “on ili ona”. Tamo gde se izuzetno pojavljuju samo “on” ili “ona” (u kontekstu koji inače ne zahteva određen rod), te izraze treba shvatiti tako da se odnose i na ženski i na muški rod.
- B) *Mučenje (tortura) / zlostavljanje*: Kao što ćete videti u Poglavlju 3, reč “mučenje” ima veoma specifično značenje u pravu ljudskih prava, kao naročito svirep oblik zlostavljanja. Upotrebu termina “mučenje” u ovom tekstu ne treba shvatiti prevashodno u pravnom značenju, osim u slučajevima kad to zahteva sam kontekst. Ukoliko nije drugačije rečeno u tekstu, opisana pitanja koja se tiču mučenja odnose se podjednako i na druge oblike zlostavljanja.
- C) *Stručni izrazi*: Čitaoci treba da znaju da neki izrazi mogu imati stručno ili pravno značenje u njihovoj zemlji, ali mogu značiti nešto drugo u drugom nacionalnom sistemu. Terminologija korišćena u ovom priručniku ne treba da ima pravno značenje, već je treba tumačiti u opštem smislu – na primer, upotreba reči hapšenje nema značenje formalnog hapšenja, koje može zahtevati da se pojedinac optuži za neko delo, već označava čin lišavanja pojedinca slobode od strane policije, uključujući i neformalno ispitivanje. Isto tako, imena upotrebljena za neke tipove ustanova u kojima borave lica lišena slobode, kao što su zatvori, mogu označavati veoma specifičnu vrstu ustanova u jednoj zemlji, dok u drugoj mogu biti korišćena u širem značenju.

2.3. Suštinska načelna pitanja

Čitaoci treba da znaju da postoje neka pitanja koja je nemoguće obraditi na odgovarajući način u priručniku ovog tipa i obima, ali koja oni svejedno treba neprestano da imaju na umu dok čitaju ovu knjigu, s obzirom na važne posledice koje iz njih proizlaze. Preporučljivo je provesti neko vreme u razmišljanju o ovim pitanjima, a ukoliko je neophodno, u slučaju organizacija, doneti i odgovarajuće norme kojih će se pridržavati.

- A) *Bezbednost*: Osoba koja vodi razgovor (intervju) mora biti veoma obazriva da nikoga ne izloži nepotrebnom riziku, bilo sebe, bilo članove svoje organizacije, bilo osobu koju intervjuiše. Možda će izgledati suvišno reći da bavljenje ljudskim pravima neminovno donosi izvesne opasnosti, naročito za lokalne aktiviste NVO, ali poslenici u oblasti ljudskih prava i istraživači koji dolaze iz inostranstva ili iz drugih krajeva iste zemlje ne smeju zaboraviti na moguće posledice po ljude koje ostavljaju za sobom. Niko ne sme biti izložen riziku zarad nekog odveć revnosnog pojedinca. Retko se ukazuje prilika za pružanje zaštite osobama čija se svedočenja beleže, pa ipak oni koji nisu previše uplašeni da govore često veruju da im razgovor sa osobama koje dolaze sa strane pruža neku vrstu zaštite. Njima neizostavno morate omogućiti da daju *pristanak na osnovu pune obaveštenosti* (vidi dole) na razgovor i eventualnu upotrebu zabeleženih informacija.
- B) *Profesionalna etika*: Mnogo je napisano o sukobu između dužnosti prema široj zajednici i odnosa profesionalaca, lekara ili advokata, prema njihovim klijentima. U slučajevima zlostavljanja, ove dužnosti se mogu suprotstaviti, jer iako dužnost prema široj zajednici može zahtevati da se sva kršenja stave na uvid javnosti zarad opšteg dobra, profesionalna etika obično nalaže poštovanje poverljivosti i tajnosti između advokata i lekara i njihovih klijenata u najboljem interesu pojedinca. To je dilema koja će najčešće mučiti lekare, pri čemu u medicinskoj struci postoji nekoliko etičkih kodeksa i deklaracija, ali je ista dilema prisutna i u drugim profesionalnim odnosima, uključujući i aktivistu za ljudska prava i osobu sa kojom razgovara.

Lekari i drugi profesionalci u oblasti zdravstva kojima je potreban savet o tome kako da se izbore sa takvim etičkim sukobima, treba da se obrate medicinskoj organizaciji, domaćoj ili međunarodnoj, koja bi mogla da im pruži podršku i ukaže na ponajbolje rešenje. Druge strukovne organizacije trebalo bi da mogu da pruže istovetnu pomoć svojim članovima, kao što to mogu i manje formalne mreže za profesionalnu podršku ili specijalizovane NVO.

- C) *Pristanak na osnovu pune obaveštenosti (informed consent)*: Ovo podrazumeva da kad god ljudi pristaju na nešto, kao što je davanje intervjua ili podnošenje navoda, ti ljudi moraju biti u potpunosti informisani o eventualnim koristima i negativnim posledicama predloženog postupka. Pitanje je, međutim, šta znači biti u potpunosti informisan? To je stvar u kojoj nije uputno usvojiti sistematski pristup, već svaku pojedinačnu situaciju treba procenjivati zasebno.

Mora postojati ravnoteža između toga da sagovornik bude svestan eventualnih rizika koje sobom nosi davanje informacija i toga da se što više korisnih informacija prikupi (jer je to, najzad, prvenstveni cilj razgovora ukoliko se on ne vodi iz terapijskih razloga). Naglašavanje eventualnog rizika može obeshrabrili ispitanika i navesti ga da ne govori, ali bilo bi neprihvatljivo davati prednost informacijama nad pojedincem koji je izložen istinskom riziku. Jedan pristup može biti da se o tome odluči na osnovu svrhe u koju nameravate da iskoristite informacije. Zlatno pravilo mora biti da niko nikad ne sme biti imenovan niti označen kao izvor ukoliko nije dao svoj izričit pristanak – ako je vaša namera da imenujete nekog pojedinca, morate dobiti njegov ili njen pristanak za taj postupak i sve njegove posledice, kako pozitivne tako i negativne. Međutim, ako je vaša svrha, na primer, da napravite nezvaničan razgovor sa nekim koga ne morate da identifikujete, možda zato što samo tražite potkrepljujuće argumente za sebe u vezi sa nekim prethodnim razgovorom ili u svrhu opšte informacije, može biti kontraproduktivno i

nepotrebno naglašavati moguć rizik. Istinski rizik nikad ne treba prikrivati, ali važno je proceniti koliki je stvarni rizik u svakom pojedinačnom slučaju, a ne preuveličavati ga i tako nepotrebno umanjivati vrednost intervjua.

Ne zaboravite da pristanak treba da bude ne samo upućen, već i dobrovoljan. Pojedince ne treba prisiljavati na pristanak kad je jasno da ne žele da ga daju pošto su u potpunosti obavešteni i upućeni u posledice tog čina.

- D) *Podrška i rehabilitacija žrtava*: Aktivisti u oblasti ljudskih prava su uvek uzbuđeni tokom utvrđivanja činjenica i navoda, a potom i kod otkrivanja dokaza. Međutim, razgovor o tako ličnim i često strašnim patnjama može kod žrtve prouzrokovati različite reakcije. Na neki način to može imati terapijski učinak, ali takođe može ponovo otvoriti veoma duboke rane i prouzrokovati snažan psihološki pa čak i fizički stres. Neophodno je pružiti žrtvi što više iskrene i delotvorne podrške, kako za vreme tako i posle intervjua. U slučaju razgovora sa osobama koje su još u pritvoru, to može biti teško, ali ipak možete preduzeti korake da se intervju obavi na delikatan način (vidi Deo II, Poglavlje 3.2). U slučaju žrtava koje se intervjuju izvan mesta pritvora, treba učiniti sve da im se obezbedi podrška i rehabilitacija. To može značiti obezbeđivanje profesionalnog savetovanja, ili bar stavljanje žrtvi do znanja da su vrata uvek otvorena. Organizacije bi trebalo da istraju na ovim pitanjima uz pomoć specijalizovanih agencija koje su nabrojane u Dodatku 2. Rehabilitacija se mora posmatrati kao sastavni deo rada sa žrtvama mučenja. One su sa vama podelile nešto duboko lično i bolno, pa iako vi to možda vidite kao doprinos pozitivnoj promeni ili produbljivanju neke važne stvari, njima to može doneti patnju – zauzvrat, vaša je obaveza da im obezbedite podršku koja im je potrebna da se izbore sa svojim patnjama i započnu proces isceljenja.

3. POSTAVLJANJE KONTEKSTA

3.1. Uvod

Ovo poglavlje treba da pruži odgovore na neka osnovna pitanja koja ćete možda imati o postupku podnošenja navoda o slučajevima mučenja i drugih oblika zlostavljanja.

- Najpre, šta je svrha postupka? Da li se išta može postići korišćenjem postupaka i mehanizama objašnjenih u ovom priručniku? (Deo I, Poglavlje 3.2)
- Zatim treba zapitati šta se podrazumeva pod “navodima o slučajevima mučenja”. Šta je tačno mučenje? Postoji li formula koja nam kaže šta je to? Kako možete biti sigurni da informacije koje ste prikupili dokazuju da se mučenje dogodilo? Da li vam je *potrebno* da to znate? (Deo I, Poglavlje 3.3)
- Kako se mučenje događa? Da bismo dobili odgovor na to, pitamo ko su počinioci, gde i kada oni obično deluju i ko su njihove najverovatnije žrtve. (Deo I, Poglavlje 3.4)
- Postoje li tipične situacije gde se može dobiti informacija o slučajevima zlostavljanja? Postoje li naročiti činioci kojih morate biti svesni u takvim situacijama? Šta ćemo sa manje uobičajenim izvorima informacija? (Deo I, Poglavlje 3.5)
- Šta se događa ukoliko zlostavljanje vrše osobe koje nisu u neposrednoj vezi sa državnim organima, na primer, pobunjeničke snage u unutrašnjem sukobu? Da li se navodi mogu podnositi i protiv njih? (Deo I, Poglavlje 3.6)

3.2. Šta možete postići izveštavanjem o slučajevima mučenja?

Podnošenje navoda o slučajevima mučenja međunarodnim mehanizmima može biti od koristi kako za opštu situaciju u zemlji tako i za pojedinačnu žrtvu mučenja.

3.2.1. Skrenuti pažnju na situaciju / uspostaviti obrazac kršenja prava

Vlade čija službena lica krše ljudska prava više vole da takve slučajeve i praksu drže podalje od očiju javnosti, kako bi izbegli osudu. Dostavljanje navoda o slučajevima mučenja međunarodnim mehanizmima može umnogome doprineti da se ovo spreči, zato što podiže svest o stvarnoj situaciji u nekoj zemlji. Međunarodna zajednica će brže preduzeti mere u vezi sa prilikama o kojima dobija mnoštvo informacija. Jedini način da se poveća mogućnost da ostatak sveta nešto preduzme u pogledu kršenja ljudskih prava u nekoj zemlji jeste da mu se omogući da za to sazna.

Ukoliko dostupne informacije to potkrepljuju, potrudite se da iznesete dokaze o postojanju obrasca kršenja prava. Dosledne i redovne informacije predstavljaju dokaz o takvim obrascima, a kod međunarodne zajednice će izazvati više zabrinutosti nego nekolicina nepovezanih slučajeva. To je stoga što ukazuju na ozbiljnost problema, a državi otežavaju mogućnost da poriče svoju umešanosti ili saznanja o takvoj praksi.

3.2.2. Tražiti pozitivne promene u opštoj situaciji

Ukazivanje na neku situaciju ne podrazumeva samo zahtev za osudu ili pozivanje na odgovornost države. Još važnije, ono podrazumeva potragu za konstruktivnim i drugoročnim poboljšanjima u nekoj državi, što treba da doprinese konačnom iskorenjivanju mučenja. To će neretko zahtevati promene u zakonodavstvu i u zvaničnom stavu prema mučenju. Mnogi međunarodni mehanizmi daju predloge državama o načinu na koji mogu poboljšati opštu situaciju, na primer kroz uvođenje pravnih i praktičnih mera koje unapređuju zaštitu zatvorenika. To može zahtevati da se skрати zakonski rok u kojem se pritvorenik može držati bez pristupa pravnom zastupniku, ili mere za iskorenjivanje nekažnjivosti (o čemu se govori nešto kasnije). Preporuke međunarodnih tela su obično početak dijaloga sa državom, a svrha tog dijaloga je da se osigura sprovođenje datih preporuka.

3.2.3. Boriti se protiv nekažnjivosti

Iznošenje mučenja pred oči javnosti kako bi se *države* pozvale na odgovornost predstavlja jedan od rezultata izveštavanja o navodima o slučajevima mučenja. Na drugom nivou, izveštavanje o slučajevima mučenja može pomoći da se razotkriju *pojedinici* koji sprovode tu praksu, te da im se onemogući da nastave sa takvim ponašanjem bez posledica. U idealnom slučaju, to bi trebalo učiniti pokretanjem krivičnog postupka u okviru domaćeg pravnog sistema. Međutim, tamo gde tužilaštvo nije ili ne može biti delotvorno, mnoga međunarodna tela olako osuđuju zvaničnu trpeljivost prema mučenju i zahtevaju ili preporučuju da država preduzme mere za ukidanje nekažnjivosti. Dogod su počinioci u stanju da se izvuku, te dok u nekim slučajevima njihove šanse za unapređenje rastu ukoliko se služe mučenjem kako bi došli do rezultata u istrazi, za njih neće biti podsticaja da prestanu sa upotrebom mučenja i drugih oblika zlostavljanja.

Ukoliko država dozvoli nekažnjivost počilaca, to takođe postavlja pitanje odgovornosti države prema međunarodnom pravu. Mnoge države zapravo imaju obavezu prema nizu konvencija, uključujući i Konvenciju UN protiv mučenja, da pojedince koji su sprovodili mučenje pozovu na odgovornost za njihova dela. Ukoliko država krivično ne goni pojedince za koje zna da su bili umešani u slučajeve mučenja, ili ne dopusti drugoj državi da to učini, ona će se time ogrešiti o svoje obaveze prema međunarodnom pravu.

3.2.4. Tražiti pravnu zaštitu pojedinačne žrtve

Gorepomenuti ciljevi mogu se činiti posredni i dugoročni, pa stoga izgledati kao da ne donose naročitu korist pojedinačnim žrtvama. Osim dugoročne koristi za pojedinca koji će tako živeti u državi koja doslednije poštuje ljudska prava, postoji još nekoliko neposrednih ili direktnih lekova koji se mogu dobiti putem izveštavanja o slučajevima mučenja.

3.2.4.1. Nalaz o kršenju prava

Mnoga od opisanih međunarodnih sporazumnih tela mogu da se izjasne o pitanju da li se mučenje ili srodno kršenje prava dogodilo ili ne. To znači da ona mogu izdati merodavnu deklaraciju o tome da je država prekršila svoje obaveze prema međunarodnom pravu u odnosu na nekog pojedinca. Čak i ako potom ne usledi nikakav pravni lek za pojedinca, učinak je takav da postoji javni nalaz o krivici države o kojoj je reč, te da je država primorana da obrazloži svoje ponašanje.

3.2.4.2. *Odgovornost počinitelaca*

Neki od mehanizama mogu zahtevati ili naložiti da se sprovede istraga u vezi sa nekim navodom o slučaju mučenja, te da počinitelac bude zakonski gonjen za svoje delo. Kao i ukidanje nekažnjivosti na opštem planu, ovo je takođe važno kako bi se žrtva uverila da počinitelac ne može mučiti ljude bez ikakvih posledica.

3.2.4.3. *Obeštećenje / reparacija*

Obeštećenje (reparacija) ima za cilj da popravi štetu koja je naneta nekom pojedincu. Nekoliko međunarodnih sudskih tela ovlašćeno je da dosudi obeštećenje u slučajevima kada su ustanovili da postoji kršenje prava. Ono može biti dodeljeno u nekoliko oblika. Obično to podrazumeva novčanu nadoknadu, ali sve češće se dosuđuju i drugi oblici obeštećenja. Novčane nadoknade se izračunavaju na osnovu stvarnog novčanog gubitka kao i nematerijalne štete, što znači da treba proceniti stepen patnje nanete pojedincu i/ili njegovoj ili njenoj porodici i to iskazati u novčanoj vrednosti. Manje tradicionalni oblici obeštećenja, koji su mnogo pogodniji i delotvorniji način za rešavanje posledica kršenja prava, mogu uključiti nalog da se otvori škola ili bolnica u zajednici koja je bila izložena kršenju prava, da se od države zatraži da obavesti rodbinu nestalih ili ubijenih osoba o mestu gde se nalaze tela pokojnika, nalaganje državi da finansijski pomogne rehabilitaciju žrtve, ili čak da se država javno izvini za ono što se dogodilo.

3.2.4.4. *Sprečavanje deportacije pojedinca u zemlju gde se on / ona izlaže riziku mučenja*

Nekoliko mehanizama je spremno da preduzme hitnu akciju kako bi se spečila deportacija pojedinaca u zemlje gde će najverovatnije biti izloženi mučenju. Pojedinaac mora biti u stanju da dokaže kako je on – ona lično ugrožen/a i da je taj rizik dugotrajan – ukoliko se ovo može ustanoviti, telo može zahtevati od države od koje se traži azil da ne deportuje tu osobu, bar dok nadležni mehanizam ne razmotri slučaj. Ti zahtevi nisu nužno obavezujući za državu, ali se najčešće poštuju.

3.3. Šta je mučenje (tortura)?

3.3.1. Uvod

Odluka o tome da li neki niz činjenica predstavlja slučaj mučenja ili ne, može biti problematična. Postoje neki oblici postupanja koje će ljudi instinktivno prepoznati kao neprihvatljive. Postoje drugi, međutim, koji su manje nedvosmisleni, ili mogu zavistiti od kulturnih činilaca. Važno je imati na umu da kad podnosite navod međunarodnom mehanizmu, vi nastojite da pokažete kako te činjenice predstavljaju mučenje ili zlostavljanje u pravnom smislu, ne samo po vašem mišljenju. Ovaj odeljak će preispitati šta to može da znači, kao i šta se sve zahteva od nekog ko želi da podnese navod o slučaju mučenja.

3.3.2. Šta međunarodno pravo kaže o značenju mučenja?

Osnovna definicija mučenja sadržana je u Konvenciji UN protiv mučenja (1984). Prema članu 1 (1), taj termin označava:

"svaki postupak kojim se nekoj osobi **namerno nanosi težak bol ili patnja, fizički ili duševni, s ciljem** da se od te osobe ili trećeg lica iznudi informacija ili priznanje, da se ta osoba ili treće lice kazne za nešto što su počinili ili se sumnja da su počinili, ili s ciljem da se ta osoba ili treće lice zastraše ili na nešto primoraju, ili iz razloga zasnovanih na nekom obliku diskriminacije, u slučaju kad takav bol ili patnju **nanosi, podstiče ili svojim pristankom dopušta službeno lice ili drugo lice koje postupa u zvaničnom svojstvu**. To ne uključuje bol ili patnju koji proističu iz zakonskih kazni ili su njihov sastavni deo."

Iz ove definicije moguće je izvući tri *suštinska elementa* koji sačinjavaju *mučenje*:

- Nanošenje teškog duševnog ili fizičkog bola ili patnje
- Od strane ili uz pristanak i odobravanje državnih vlasti
- Sa specifičnim ciljem, kao što je prikupljanje informacija, kažnjavanje ili zastrašivanje

Mučenje je reč koja izaziva snažna osećanja, ali tu reč ne treba olako upotrebljavati. Kao što možete videti iz navedene definicije, *mučenje* odlikuje i od drugih oblika zlostavljanja razlikuje visok *stepen patnje* koji je s njim povezan. Zato je važno ograničiti ovaj termin na objektivno najsvirepije oblike zlostavljanja.

Svirepo postupanje, kao i *nečovečni i ponižavajući postupci* i *kažnjavanje* takođe predstavljaju pravne termine koji se odnose na zlostavljanje čija je posledica različit *stepen patnje*, manji nego u slučajevima mučenja. Oblici zlostavljanja, s izuzetkom mučenja, ne moraju se primenjivati sa nekim naročitim ciljem, ali mora postojati namera da se pojedinci izlože uslovima koji dosežu ili za ishod imaju zlostavljanje. Suštinski elementi koji čine *zlostavljanje koje ne prelazi u mučenje* moraju se, dakle, svesti na sledeće:

- Namerno izlaganje snažnom duševnom ili fizičkom bolu ili patnji
- Od strane ili uz pristanak i odobravanje državnih vlasti

Kako bi međunarodna tela mogla da naprave razliku između oblika zlostavljanja i da procene *stepen patnje* koju oni izazivaju, moraju u svakom pojedinačnom slučaju uzeti u obzir posebne okolnosti i odlike žrtve. To otežava određivanje tačnih granica između raznih oblika zlostavljanja, zato što će te okolnosti i odlike biti promenljive, ali to zakon čini fleksibilnijim zato što dopušta prilagođavanje okolnostima. Važno je zapamtiti da su **svi** oblici zlostavljanja zabranjeni prema međunarodnom pravu. To znači da čak i kad se zlostavljanje ne smatra dovoljno svirepim (u pravnom smislu) da bi se odredilo kao *mučenje*, država ipak može biti okrivljena da je prekršila zabranu zlostavljanja.

3.3.3. Šta to znači u praksi?

Međunarodno pravo nam daje dve osnovne smernice koje treba primeniti prilikom procenjivanja da li neki sled činjenica predstavlja mučenje ili ne:

- A) *Suštinski elementi* sadržani u definiciji mučenja moraju biti potkrepljeni činjenicama
- B) Mučenje se može razlikovati od drugih oblika zlostavljanja na osnovu visokog *stepena patnje* koji podrazumeva, kao i prema potrebi za postojanjem *jasnog cilja ili svrhe* u tom činu

3.3.3.1. Suštinski elementi

Iz ranije navedenog odlomka Konvencije UN protiv mučenja vidi se da je pravna definicija mučenja prilično apstraktna. Ona se ne poziva ni na kakav poseban oblik zlostavljanja niti navodi spisak zabranjenih metoda. Umesto toga, ona navodi izvesne *suštinske elemente* koji su nužni da bi se neki događaj smatrao mogućim slučajem mučenja u pravnom smislu. Elementi potrebni za postojanje zlostavljanja koje se ne smatra mučenjem takođe su veoma apstraktni. Ti elementi se mogu utvrditi na sledeći način:

- A) **ŠTA JE UČINJENO?:** Težak fizički ili duševni **bol ili patnja** naneti su namerno (*mučenje*) ili se dogodilo smišljeno izlaganje **značajnom** duševnom ili fizičkom **bolu ili patnji** (*zlostavljanje koje nije mučenje*).
- B) **KO JE TO UČINIO?:** **Državne vlasti ili organi** sami su naneli te patnje, ili su znali ili je trebalo da znaju za njih ali nisu učinili ništa da ih spreče.
- C) **ZAŠTO JE TO UČINJENO?:** Patnja je naneta **sa naročitim ciljem**, na primer u svrhu iznuđivanja informacija, kažnjavanja ili zastrašivanja (to se odnosi isključivo na *mučenje*).

Međunarodnim telima za monitoring prepušteno je da protumače iz čega se tačno sastoje ovi elementi. Ta tela su dužna da razviju dosledan način tumačenja definicije mučenja i drugih oblika zlostavljanja i moraju obezbediti da se u svakom pojedinačnom slučaju poštuju ista merila i standardi. To znači da vi kao pojedinac ili organizacija (NVO) ne morate odlučivati o tome da li zlostavljanje kojem je neka osoba izložena predstavlja mučenje ili nešto drugo, već da dokumentovanjem činjenica koje potkrepljuju *suštinske elemente* obezbedite dokaze međunarodnim telima na osnovu kojih će ona odlučivati.

3.3.3.2. Stepen patnje

Mučenje se od drugih, lakših oblika zlostavljanja razlikuje po visokom stepenu patnje koji ga prati. Tu odliku mučenja je možda najteže proceniti. Preostala dva suštinska elementa mogu se objektivno proveriti – uglavnom je moguće objektivno ustanoviti da je počinilac u vezi sa državom, ili da je mučenje naneto sa posebnim ciljem. Druga stvar je priroda i stepen patnje koju doživljava pojedinac. Oni mogu zavistiti od mnogih ličnih osobina pojedinca – na primer od pola, godina, verskih ili kulturoloških uverenja, zdravstvenog stanja. U drugim slučajevima, izvesni oblici zlostavljanja ili neki aspekti pritvora koji pojedinačno ne bi predstavljali mučenje, mogu to postati kombinovani jedni sa drugima.

Neki postupci sasvim očigledno spadaju u kategoriju mučenja – na primer, elektroškovi u predelu genitalija ili čupanje noktiju. Mučenje, međutim, nije ograničeno na tako poznate primere – ono obuhvata mnoge oblike patnje, kako fizičke tako i psihičke. Naročito je važno ne zaboraviti na razne oblike psihičkog zlostavljanja – oni često imaju dugoročne posledice za žrtvu, koja se može oporaviti od fizičkih povreda ali nastaviti da pati od teških psihičkih ožiljaka. Oblici zlostavljanja za koje se

ustanovilo da predstavljaju mučenje, kako pojedinačno tako i u kombinaciji sa drugim postupcima, uključuju sledeće:

- *Falaka / falanga*: batinanje po tabanima
- Palestinsko vešanje: vešanje za ruke koje su vezane na leđima
- Teški oblici batinanja
- Elektrošokovi
- Silovanje
- Lažna pogubljenja
- Sahranjivanje žive žrtve
- Lažne amputacije

Postoje, međutim, mnoge 'sive zone' za koje nije sasvim jasno da li sačinjavaju mučenje i oko kojih još postoji neslaganje, ali koje su uprkos tome važno pitanje za međunarodnu zajednicu. Neki od primera su i sledeći:

- Telesno kažnjavanje nametnuto pravosudnom kaznom
- Neki oblici smrtne kazne i fenomen iščekivanja pogubljenja za osuđenike na smrt
- Zatočenje u samici
- Neki aspekti loših zatvorskih uslova, naročito ako su u kombinaciji
- Nestanci, uključujući i to kako utiču na bliske rođake nestale osobe
- Postupak primenjen nad detetom koji se ne bi smatrao mučenjem kad se primeni nad odraslom osobom

Kultura je veoma važan činilac koji može uticati na procenu visine *stepena patnje* koju je osoba iskusila. Važno je biti svestan da različite kulture, pa i pojedinci u okviru iste kulture, imaju različito shvatanje pojma mučenja. To može biti značajno na dva načina – s jedne strane, to znači da postupak koji neka kultura ili pojedinačna žrtva smatra mučenjem, ne mora nužno predstavljati mučenje u očima međunarodnih tela. S druge strane, to može značiti da postupak koji međunarodna tela dosledno smatraju mučenjem, žrtva koja mu je bila izložena ne mora doživljavati kao takav. Na primer, u nekoj zemlji čak ni teško batinanje se ne mora smatrati mučenjem nego manje-više uobičajenom praksom, dok će cepanje odeće nekoj ženi (bez ikakvih daljih pokušaja) predstavljati teško ogrešenje. Može se dogoditi čak i da postupci koji se smatraju protivzakonitim na međunarodnom nivou budu sasvim zakoniti u okviru neke države. U takvim slučajevima ne treba da odustanete od izveštavanja o navodima mučenja, zato što će se međunarodna tela rukovoditi međunarodnim pravom. Zapamtite da čak i kad se za neki postupak ustanovi da ne predstavlja slučaj mučenja, on može predstavljati neki drugi oblik zabranjenog zlostavljanja.

Kako biste bili sigurni da se moguće razlike među kulturama uzimaju u obzir kad podnosite navod o slučaju mučenja, treba da učinite sledeće:

- Objasnite značaj kulturoloških shvatanja za odnos prema izvesnim postupcima opisanim u vašim navodima i izveštajima, jer to može uticati na to kako će međunarodno telo proceniti stepen patnje.
- Nemojte propustiti nijednu pojedinost postupka kojem je osoba bila podvrgnuta, jer činjenice koje vama ne izgledaju važne zapravo mogu biti veoma značajne za navod o slučaju mučenja.
- Zapamtite da žrtve mogu izostaviti pojedinosti za koje misle da nisu važne, te da ih treba ohrabriti da budu što potpuniji u opisu onoga što im se dogodilo. (Vidi II Deo, Poglavlje 4, za smernice o tome koje informacije mogu biti najrelevantnije)

3.3.4. Zaključak: šta je mučenje?

Ova rasprava dovodi nas do pitanja: kako možete biti sigurni da li činjenice do kojih ste došli predstavljaju mučenje ili zlostavljanje? Odgovor je jednostavan – ne možete biti sigurni, ali nije ni potrebno da budete.

- *Vaša odgovornost, kao pojedinca ili NVO koja podnosi navod o slučaju mučenja, jeste da obebedite da informacija koju pružate potkrepljuje tri suštinska elementa koja čine pravnu definiciju mučenja (ili dva ukoliko navodite slučaj zlostavljanja)*
- *Međunarodna tela imaju odgovornost da ustanove tačno šta predstavlja mučenje ili zlostavljanje a šta ne.*

Tumačenje toga šta predstavlja mučenje neprestano se razvija. To može izgledati kao da komplikuje stvari, ali to zapravo dopušta međunarodnim telima da budu umnogome nepristrasna i otvorena kad procenjuju oblike zlostavljanja za koje se ranije nije smatralo da predstavljaju mučenje. Za osobu koja želi da podnese navod o slučaju mučenja to znači da ne postoji nužno izvesnost da li je nešto mučenje ili nije, ali to ne znači da ne postoje minimalna merila. Zapamtite da je vaš zadatak da ustanovite postojanje *suštinskih elemenata*.

Morate pokazati sledeće:

- Da su **težak** fizički ili duševni **bol ili patnja** naneti namerno (*mučenje*) ili se dogodilo smišljeno izlaganje **značajnom** duševnom ili fizičkom **bolu ili patnji** (*zlostavljanje koje nije mučenje*).
- Da su **državne vlasti ili organi** sami su naneli te patnje, da su znali ili je trebalo da znaju za njih ali nisu učinili ništa da ih spreče.
- Da je u slučajevima mučenja (iako se ovo ne zahteva za druge slučajeve zlostavljanja) patnja naneta **sa naročitim ciljem**, na primer u svrhu iznuđivanja informacija, kažnjavanja ili zastrašivanja

3.4. Kako se događa mučenje?

3.4.1. Ko su počinioci?

Kao što je naglašeno u odeljku koji opisuje šta je mučenje, neophodno je da počinioci postupaka budu, ili da te postupke odobre, predstavnici aktuelne vlasti. To znači da svako službeno lice može biti umešano u slučaj mučenja ili zlostavljanja. Međutim, s obzirom na uobičajenu svrhu mučenja, koja može biti da se iznude informacije tokom saslušanja ili da se, sve češće, zastraši populacija u celini kad postoji mogućnosti pobune ili nemira, ne iznenađuje to što su glavni počinioci upravo ona službena lica koja se bave istražnim postupcima ili oni koji su odgovorni za bezbednost države.

To znači da će u slučajevima mučenja ili zlostavljanja najčešće biti umešani:

- policija
- žandarmerija (u zemljama gde ta ustanova postoji)
- vojska
- paravojne snage koje deluju u saradnji sa zvaničnim snagama
- antigverilske snage koje kontroliše država

Ali to mogu biti i:

- zatvorski službenici
- odredi smrti (mučenje koje se događa posle nestanka i prethodi ubistvu)
- svako službeno lice
- zdravstveni radnici – lekari, psihijatri ili medicinske sestre mogu učestvovati u mučenju bilo ličnim činom (neposredno učešće koje može podrazumevati i da se neko proglasi sposobnim za saslušanje) ili propustom (falsifikovanje medicinskih izveštaja ili nepružanje odgovarajućeg lečenja)
- drugi zatvorenici koji deluju s odobrenjem ili po naređenju službenih lica

Povrh toga, mučenje se često događa tokom oružanih sukoba, naročito unutrašnjih sukoba između opozicionih snaga i snaga na vlasti, kad svaka kontroliše neki deo teritorije. U takvim okolnostima, za mučenje i druge oblike zlostavljanja mogu biti odgovorni i:

- opozicione snage
- stanovništvo uopšte

(Vidi Deo I, Odeljak 3.6 za raspravu o navodima protiv počilaca koji ne pripadaju državi)

3.4.2. Ko su žrtve?

Svako može biti žrtva mučenja – muškarac ili žena, mlad ili star, vernik ili ateista, intelektualac ili zemljodjelac. Često odlučujući činilac može biti pripadnost nekoj političkoj, verskoj ili etničkoj grupi ili manjini. Međutim, ne treba misliti da iko ima imunitet u tom pogledu.

Među onima koji podnose navode o slučajevima mučenja i drugih oblika zlostavljanja postoji tendencija da se usredsrede na informacije koje se tiču “političkih zatvorenika”, onih koji su umešani u politiku i najčešće protivnici snaga na vlasti. Međutim, obični zločinci, naročito oni koji su optuženi za teška dela, veoma često postaju žrtve mučenja, možda zbog toga da bi im se iznudile informacije ili priznanje, ili naprosto zbog iznuđivanja novca ili zastrašivanja. Kad je svrha da se poseje strah među stanovništvom, svi su podjednako izloženi opasnosti. Veoma je važno da ne proizvedete utisak da su samo “politički zatvorenici” izloženi riziku tako što ćete se usredsrediti samo na njih, isključujući ostale žrtve za koje takođe može postojati veliki rizik.

Identitet žrtve važan je iz sledećih razloga:

- Izvesne grupe, kao što su deca, žene, starije osobe ili vernici, mogu biti podložniji posledicama zlostavljanja, na osnovu čega se smatra da je stepen patnje dovoljno visok da predstavlja mučenje.
- To pomaže utvrđivanju obrazaca prakse zlostavljanja koje se primenjuje prema izvesnim grupama ili žrtvama.
- U tom slučaju mogu se upotrebiti dopunski međunarodni mehanizmi koji se odnose na specifične grupe – na primer, Specijalni izvestilac UN za nasilje nad ženama.

Posebni primeri u kojima identitet žrtve može biti naročito značajan uključuju i sledeće:

- Deca: Ona se smatraju naročito osetljivom grupom. Posebno treba naglasiti da posledice nekih oblika zlostavljanja kod dece mogu biti sasvim različite od onih koje će imati odrasla osoba izložena istom postupku. Takođe treba podvući da jedan oblik zlostavljanja koji može imati dalekosežne posledice po dete jeste i primoravanje da se bude svedokom mučenja roditelja ili bliskog srodnika. Isto tako, pretnje ili primoravanje roditelja da posmatraju mučenje svoje dece može ostaviti duboke psihološke posledice na te roditelje.

- Mučenje na polnoj osnovi: Silovanje kao metod mučenja ne primenjuje se isključivo nad ženama žrtvama, već se jednako često koristi u specifično polnoj formi, kao način da se naglase osećanja slabosti i podređenosti kod žrtve ili u zajednici. Slučajevi silovanja muškaraca takođe mogu ostati nezabeleženi iz mnogo razloga, među kojima je i nedostatak svesti o tome kod onoga ko vodi razgovor. Drugi primeri gde pol žrtve može biti značajan uključuju slučajeve trudnica, koje su posebno osetljive, kao i žena u periodu rađanja, čija trudnoća može nastati kao otežavajuća posledica silovanja.
- Vernici: Postoje primeri u kojima je ustanovljeno da zlostavljanje prelazi u mučenje ili nečovečno postupanje zbog verskog opredeljenja žrtve, npr. vernici podvrgnuti izrugivanju vere; čupanje brade pravoslavnom svešteniku.
- Zlostavljanje usmereno na zanimanje žrtve: U jednom slučaju ustanovljeno je da se dogodio slučaj mučenja kada je pijanista bio podvrgnut simuliranim amputacijama ruku.

Potpuniji spisak vrsta i odlika koje treba imati na umu biće dat u Delu II, Poglavlje 4.1.

3.4.3. Gde se mučenje najčešće događa?

Mučenje se može odvijati na bilo kom mestu, naročito u zemljama gde postoji opšta klima nasilja. Mesta visokog rizika su ona u kojima se najčešće odvijaju saslušanja, kao što su stanice policije i žandarmerije, kao i druga mesta lišenja slobode, naročito u pritvoru pre suđenja.

Dok je većina tih mesta poznata lokalnom stanovništvu i predstavlja zvanične ustanove za lišavanje slobode, neretko se dešava da postoje i druga, nepriznata mesta zatočenja. To mogu biti zgrade koje se uobičajeno koriste u te svrhe (npr. zatvorena fabrika ili vladina zgrada), ali i mesta koja se koriste u posebnim slučajevima zato što pogoduju datoj prilici (npr. škole koje se koriste za držanje zarobljenika, pa čak i otvoreni prostori).

Zapamtite da mučenje ne mora biti ograničeno na mesta lišenja slobode i da se može dogoditi i u kući žrtve ili tokom prevoza do zvaničnog mesta lišenja slobode.

3.4.4. Kada se mučenje najčešće događa?

Umesto da se usredsredimo samo na mesta na kojima se mučenje događa, verovatno će nam više koristiti da razmislimo o fazama procesa hapšenja i lišenja slobode u kojima su zatvorenici ponajviše izloženi riziku.

- Najveći stepen rizika od mučenja i drugih oblika zlostavljanja za pojedince postoji u prvoj fazi hapšenja i lišenja slobode, pre nego što im se omogući pristup advokatu ili sudu. Taj rizik traje koliko i cela istraga, bez obzira na to gde je osumnjičeni zatvoren.
- ***Incommunicado pritvor*** (to jest, kada se neko drži u pritvoru bez mogućnosti kontakta sa spoljnim svetom, tj. advokatom i porodicom) svakako predstavlja najveći rizik u pogledu mogućnosti da se dogodi mučenje, pošto tu nema spoljnog nadzora uobičajenog u postupku isleđivanja. Ponekad snage bezbednosti zvanično registruju pojedinca tek kad su završili sa prvim saslušanjem.

- Mučenje je obično manje prisutno u stalnim zatvorima za osuđeničke kad je istraga završena, ali treba podvući da se u mnogim zatvorima drže i pritvorene osobe pod istragom koje tek čekaju suđenje, kao i već osuđeni zatvorenici. Stoga ne treba isključiti mogućnost rizika po pritvorenike, naročito ako organi bezbednosti sami upravljaju zatvorom ili se zna da su sa njim tesno povezani. Rizik po pritvorenike pod istragom ne mora neophodno postojati u samoj ustanovi, već pre u mogućnosti da oni budu vraćeni u pritvor kod istražnih organa.
- Kako u pritvoru tako i po premeštanju u zatvor, mora se imati na umu da **uslovi lišenja slobode** i sami mogu predstavljati nečovečno i ponižavajuće postupanje, pa ih stoga treba dokumentovati (Vidi Deo II, Poglavlje 4.1)
- Mučenje se može dogoditi i posle **otmice**. Kod kratkotrajnih otmica žrtva obično biva oslobođena nekoliko sati ili dana kasnije. U slučaju **nestanka**, dokazi upućuju na to da žrtvu drže organi vlasti ili da se to događa s njihovim dopuštenjem, iako organi vlasti to ne priznaju. Može se dogoditi da žrtva ne bude pronađena, ili da bude pronađena mrtva. Oba oblika otmice mogu uključivati mučenje i koriste se kao sredstvo uterivanja straha ili bojazni među stanovništvom. Pošto slučajevi nestanka podrazumevaju kršenja drugih prava nezavisno od mučenja (npr. pravo na život, pravo na slobodu i bezbednost ličnosti) svaki dokaz da se za vreme nestanka dogodilo mučenje treba zabeležiti. Sam nestanak takođe može biti smatran slučajem mučenja, kako za žrtvu tako i za članove žrtvine porodice.

3.5. U kakvim okolnostima možete dobiti ili pribaviti navode o slučajevima mučenja?

Navodi o slučajevima mučenja i drugih oblika zlostavljanja mogu biti primljeni u raznim okolnostima i na raznim mestima. Uopšteno govoreći, malo je verovatno da će se do takvih navoda doći na mestu gde se dogodio slučaj mučenja; to će se pre dogoditi na nekom bliskom mestu gde žrtva oseća da može slobodno da govori. To može biti po premeštanju u zatvor ukoliko je žrtva mučena u policijskom pritvoru, na sudu posle oslobađanja i povratka u zajednicu, ili čak po odlasku iz zemlje.

Opšte okolnosti u kojima možete dobiti ili pribaviti navode o slučajevima mučenja uključuju:

- situaciju političkih nemira ili sveopšteg nasilja
- zone sukoba

Posebne okolnosti u kojima možete dobiti ili pribaviti navode o slučajevima mučenja uključuju:

- posete ustanovama gde borave lica lišena slobode
- medicinske ustanove
- kampove i centre za izbeglice i interno raseljena lica
- zahteve za azil

Većina ovih okolnosti su očigledne. Međutim, informacije se ponekad mogu naći i na manje uobičajenim mestima na koja ne biste odmah pomislili, a vredi biti snalažljiv. To naročito važi za informacije koje mogu potkrepiti ili pružiti dokaze za navode koji su izneti usmeno tokom razgovora ili negde drugde. Moguća mesta koja treba tražiti i ljudi sa kojima treba razgovarati uključuju:

- sudska dosijea
- dosijea tužioca
- medicinske izveštaje
- evidenciju prijema i otpuštanja u policijskim stanicama i zatvorima (nedoslednosti i praznine u takvim evidencijama često ukazuju na neujednačenu praksu)

- evidenciju dolaska u mestima zaposlenja ili obrazovanja (to može pomoći da se potkrepi tvrdnja da osoba nije bila u mogućnosti da dolazi tokom nekog perioda zbog povreda nastalih usled mučenja)
- lokalne novine ili izveštaje u vestima
- grupe za samopomoć u lokalnoj zajednici, npr. omladinske grupe
- sveštenike i druga verska lica
- druge zatvorenike i pritvorenike

Tipične okolnosti u kojima se mogu dobiti navodi o slučajevima mučenja ne zahtevaju detaljnija objašnjenja. Međutim, postoje situacije u kojima vredi biti svestan nekih specifičnih činilaca.

- Zone sukoba: Treba znati da će u takvim oblastima obe strane u sukobu, vladine ili one druge, kršiti ljudska prava i zato je veoma važno voditi tačnu evidenciju o navodnim počinocima u svakom pojedinačnom slučaju, kao i o svim karakteristikama koje mogu pomoći da se počinilac otkrije. Zapamtite takođe da faktor straha i bojazni može biti veoma snažan pošto su civili često izloženi progonu obeju strana s ciljem da se odvrte od pomaganja i podrške protivničkim snagama. Vidi Deo I, Odeljak 3.6 o mogućim postupcima po navodima o slučajevima mučenja počinjenim od strane nedržavnih činilaca.
- Posete ustanovama gde borave lica lišena slobode:

Zatvorenici su razumljivo manje spremni da iznesu navode o zlostavljanju dok borave pod nadzorom istražnih organa (pritvor), a u takvim uslovima treba da budete posebno obazrivi u pogledu bezbednosti pojedinca. Po pravilu, zatvorenici će biti voljni da o svojim iskustvima u rukama istražnih organa govore tek pošto su osuđeni i prebačeni u redovan zatvor.

Razliku između ova dva tipa mesta lišenja slobode i osećanja bezbednosti u svakom od njih lako može zamagliti nekoliko činilaca: U nekim zemljama pritvorenici i osuđenici mogu boraviti u istoj ustanovi; u drugima osoblje jedne ili obe ustanove može pod nadležnošću istražnog organa, kao što je policija. U takvim slučajevima treba da budete svesni da prebacivanje na drugo mesto lišenja slobode ne mora nužno značiti prebacivanje izvan domašaja istražnih organa.

Pristup ustanovama gde borave lica lišena slobode nije lak, ali neke NVO mogu dobiti privilegovan pristup na osnovu sporazuma sa vlastima; to je obično samo pristup već osuđenim licima, kako bi im pružili medicinsku pomoć, hranu ili kao deo sistema zatvorskih poseta. U tim slučajevima, međutim, treba imati na umu da poverljivost i čuvanje tajne mogu biti preduslov za takav pristup (vidi naročito aktivnosti Međunarodnog komiteta crvenog krsta, Deo III, Poglavlje 7.2). Druge osobe koje mogu imati pristup zatvorima jesu advokati i medicinski radnici.

U takvim uslovima mogu se dobiti tri uopštene kategorije navoda.

Prvo, naročito u slučaju novopristiglih, mogu se dobiti navodi o postupanju kojem je osoba bila izložena pre dolaska u ustanovu, dok je bila u rukama istražnih organa.

Drugo, mogu se dobiti navodi o pojedinačnim incidentima koji su se dogodili u samoj ustanovi, kao što je zlostavljanje pojedinca od strane stražara ili drugih zatvorenika uz odobrenje ili na podstrek stražara, posebni slučajevi kao što je pobuna u kojoj su imenovani pojedinci napadnuti od strane stražara, naročito u ekstremnim uslovima zatočenja u samici, ili slučaj uskraćivanja pojedincu odgovarajuće medicinske nege dok je u teškom zdravstvenom stanju.

Najzad, mogu se dobiti informacije o opštim uslovima u ustanovi, kao što su životni prostor, higijena, posebno zabrinjavajući problem u svim ustanovama, neprihvatljive metode kažnjavanja kao što je upotreba lanaca ili bukagija ili produžena izolacija. Gde god je moguće, razgovor sa

zatvorenicama pojedinačno, više nego u grupama, dopušta da se navodi o nekoj ustanovi bolje potkrepe činjenicama. Valja imati na umu to da će zatvorenici koji već duže borave u nekoj ustanovi biti bolje upoznati sa opštim uslovima nego oni koji su tek pristigli.

Razgovor sa lekarom u ustanovi može biti veoma informativan, naročito ukoliko je on spreman da pokaže i medicinsku dokumentaciju o zatvorenicama. Naravno, takav pristup medicinskim dosijeima treba da bude u skladu sa potrebom da se zaštiti identitet pojedinaca tamo gde se očekuje poverljivost podataka (vidi napomenu o poverljivosti u Delu I, Poglavlje 2 gore). Tamo gde se pri dolasku u zatvor obavljaju medicinski pregledi veoma je korisno zatražiti uvid u medicinski nalaz kod prvog pregleda, pošto on može pružiti dokaze o povredama zadobijenim u policijskom pritvoru, ili pokazati da je osoba bila u dobrom zdravlju pri dolasku u ustanovu i da se potom mogla zadobiti povrede ili se razboleti. Lekari će vam radije pokazati dokaze o slučajevima koji su se dogodili van njihove ustanove, pošto je manje verovatno da će zbog toga imati problema.

VAŽNO: Treba da budete svesni toga da lekari mogu trpeti posledice, u zavisnosti od toga kako nameravate da koristite medicinsku dokumentaciju. Ukoliko je moguće, o tome treba porazgovarati sa lekarom i drugim medicinskim osobljem, kao i pribaviti saglasnost ukoliko nameravate da koristite imena osoblja ili žrtve (vidi napomenu o pristanku na osnovu pune obaveštenosti u Delu I, Poglavlje 2 gore).

- Zdravstveno okruženje:

U zemljama gde je mučenje uobičajena pojava, lekari su ponekad među prvim očevicima, kad su pozvani da zaleče nastale povrede ili psihološke traume zlostavljanja. U nekim zemljama postoji oblast medicine, poznatija kao sudska medicina, u kojoj lekari imaju specijalizovano znanje o vrstama i mogućim uzrocima povreda ili bolesti. Iz pravnih razloga sudske veštaka često pozivaju policija ili sud da pregledaju žrtve nasilja i oni treba da vode podrobna dosijeja. Iako su lekari ponekad odveć uplašeni da sami prijave slučajeve, zahtevanje medicinskog dosijeja, ukoliko je moguće, bilo od sudskog veštaka ili od porodičnog lekara, bolnice ili zatvorskeg lekara, može doneti vredne informacije. I u ovom slučaju treba porazgovarati o pitanjima **pristanka** i **poverljivosti** (vidi Deo I, Poglavlje 2).

Profesionalna etika zahteva od lekara da napišu tačan izveštaj, pa ipak u nekim slučajevima može postojati snažan pritisak da se prikriju neki nalazi ili čak krivotvori izveštaj. Jedna od poteškoća kod medicinskih izveštaja može biti to što se povrede često opisuju bez navođenja mogućeg uzroka. U tom slučaju možete zatražiti od nezavisnog stručnjaka da protumači nalaze kako biste videli da li su u skladu sa navodima o slučaju mučenja.

- Kampovi i centri za izbeglice i interno raseljena lica:

Kampovi i centri za prisilno raseljena lica, bilo u njihovoj matičnoj zemlji ili van nje, naročito u zonama sukoba, nesumnjivo predstavljaju dom za mnoge duboko traumatizovane osobe koje su ili same iskusile mučenje ili bile svedoci mučenja, a koje mogu želeti da iznesu navod o tom slučaju. Ukoliko se traži informacija u vezi sa nekom specifičnim događajem ili nizom događaja, u tim kampovima ćete svakako naći ljude koji potiču iz iste oblasti ili sela, koji mogu pružiti potkrepljujuće činjenice. Ipak ćete morati da budete donekle oprezni, najpre zato što postoji mogućnost da dobijete neuravnotežen iskaz o događajima ukoliko se u kampu nalaze uglavnom pripadnici jedne grupe, a zatim i stoga što se počinioci mogu skrivati u kampu i namerno davati pogrešne informacije. Ukoliko informacija dobijena od izbeglica ukazuje na to da je široko rasprostranjena praksa mučenja jedan od razloga izbegličkog talasa, trebalo bi da to prijavite Visokom komesarijatu UN za izbeglice - vidi Deo III, Poglavlje 7.2.

- Zahtevi za azil: Navodi o slučaju mučenja pojedinca u zemlji porekla mogu predstavljati osnovu da se podnese zahtev za azil u nekoj drugoj zemlji. Iako vreme koje je proteklo od perioda zlostavljanja može otežati prikupljanje dokaza, ipak se treba pridržavati osnovnih principa iznetih u ovom priručniku (vidi Deo II, Poglavlje 5). Takođe treba biti svestan da pojedinci ponekad mogu netačno tvrditi da su bili mučeni, samo da bi izbegli deportaciju.

3.6. Da li se navodi mogu izneti protiv nedržavnih počinilaca?

Mnoga kršenja ljudskih prava, uključujući i mučenje, događaju se tokom političkih nemira, napetosti i sukoba. U takvim okolnostima se često događa da počinioци mučenja nisu samo službena lica, već i fizička lica koja nisu povezana sa državom (a koja se obično nazivaju ne-vladinim ili ne-državnim akterima). To je veoma težak i realan problem koji se može posmatrati iz mnogo uglova, ali za potrebe ovog priručnika, pitanje je: **Može li se išta preduzeti povodom navoda o slučajevima mučenja počinjenih od strane ne-državnih aktera?**

3.6.1. Može li se preduzeti akcija u okviru prava ljudskih prava?

U prethodnim delovima ovog poglavlja videli ste da osnovna definicija mučenja sadržana u Konvenciji UN protiv mučenja govori o delima 'službenih lica ili drugih osoba koje deluju u zvaničnom svojstvu'. Da li to znači da međunarodno pravo ljudskih prava smatra prihvatljivim pojedinačna dela svireposti? Ne - definicija je ograničena na osobe koje deluju u zvaničnom svojstvu zato što se od država očekuje da se sa delima fizičkih lica obračunavaju kroz domaće zakonodavstvo.

Pravo ljudskih prava predviđa mogućnost da države to ipak ne učine, međutim - shodno tome, države se mogu smatrati odgovornim ne samo za svoja dela (namerna praksa mučenja), već i za svoje propuste (odsustvo primene delotvornih mera za sprečavanje slučajeva mučenja / propust da se počinioци takvih dela krivično gone / odsustvo istrage prema podnetim navodima).

Kakve posledice to ima po mogućnost da se preduzme akcija prema navodima o slučajevima mučenja počinjenim od strane nedržavnih aktera? To znači sledeće:

- Međunarodna tela odgovorna za sprovođenje međunarodnog prava ljudskih prava **ne mogu** u principu razmatrati eventualnu odgovornost nedržavnih počinilaca **slučajeva mučenja**. To se naročito odnosi na sporazumna tela, koja mogu procenjivati samo odgovornost država potpisnica konvencija na osnovu kojih su ustanovljena.
- Ta tela **mogu** razmatrati eventualnu odgovornost države u kojoj je delo počinjeno, zbog njenog **propusta da preduzme delotvorne mere za sprečavanje** slučaja mučenja.
- Ona takođe **mogu** razmatrati eventualnu odgovornost države koja želi da **protera** neku osobu u zemlju u kojoj će ta osoba biti izložena riziku od mučenja, uključujući i nedržavne počinioce.

3.6.2. Da li se drugi oblici prava koji zabranjuju mučenje mogu primeniti na nedržavne počinioce?

3.6.2.1. Međunarodno pravo oružanih sukoba

Međunarodno pravo oružanih sukoba (MPOS / ILAC) je vrsta prava koja se primenjuje samo u situacijama oružanih sukoba, kako međunarodnih (kad sukob uključuje dve ili više država), tako i ne-međunarodnih (kad se sukob odvija na teritoriji jedne države, a može uključivati državne snage i jednu ili više opozicionih snaga, ili samo nedržavne snage podeljene u protivničke frakcije).

Međunarodno pravo oružanih sukoba zabranjuje mučenje, svirepo, nečovečno ili ponižavajuće postupanje prema bilo kojoj osobi u rukama protivničke strane, uključujući i nedržavne snage u slučaju ne-međunarodnog oružanog sukoba (Zajednički član 3 Ženevske konvencije iz 1949. godine).

Ovo naizgled obećava - to je pravna obaveza koja se odnosi i na nedržavne aktere zabranjujući im da pribegavaju mučenju. Nažalost, postoje teškoće u primeni ove obaveze, zato što se MPOS u sprovođenju prevashodno oslanja na domaće krivično zakonodavstvo, što znači da ili država mora uhvatiti i osuditi počinioca, ili nedržavne snage moraju imati svoj pravni sistem koji uključuje takve obaveze.

Neka naročito teška kršenja MPOS smatraju se toliko ozbiljnim da se dopušta mogućnost da bilo koja država sudi počiniocima u svojim domaćim sudovima (*univerzalna nadležnost*), ali samo ukoliko domaće zakonodavstvo to dopušta. Malo je država koje su voljne da to učine, ali to se u budućnosti može promeniti. Tokom poslednjih godina pokazalo se mogućim uspostaviti međunarodne tribunale sa specifičnim ciljem sa se preispitaju eventualna kršenja MPOS - u slučaju nekadašnje Jugoslavije i u slučaju Ruande. Međutim, oni mogu samo da ispituju posledice proistekle iz tih sukoba. Novija inicijativa jeste stvaranje stalnog Međunarodnog krivičnog suda (MKS / ICC) koji bi bio u stanju da, između ostalog, ispituje slučajeve u vezi sa kršenjem MPOS. Međutim, MKS još nije počeo da radi i nije jasno da li će i kakvu ulogu u tom procesu imati NVO.

3.6.2.2. Zločini protiv čovečnosti

Zločini protiv čovečnosti su naročito teška kršenja ljudskih prava počinjena masovno. Za njih se obično smatra da uključuju mučenje i druge nečovečne postupke, kad su počinjeni kao deo masovnog ili sistematskog napada usmerenog protiv civilnog stanovništva, a podrazumevaju znanje o tom napadu. Ova dela ne moraju biti počinjena u situaciji oružanog sukoba, a politika da se taj napad izvede može poticati od nedržavnih grupa. To znači da je moguće pozvati na odgovornost nedržavne aktere za dela mučenja počinjena u kontekstu šire politike.

Kao i kod MPOS, postoje teškoće u gonjenju zločina protiv čovečnosti. Kad MKS počne sa radom, on će moći da ispituje navode o tim zločinima, ali teško je predvideti kako će to izgledati u praksi. Ceo korpus ovih dela smatra se toliko teškim da je državama omogućeno da primenjuju *univerzalnu nadležnost* nad njima, ali samo ukoliko njihovo domaće zakonodavstvo to dopušta, kao i u slučaju MPOS. Još jedna posledica ove težine dela jeste da ne postoji vremensko ograničenje za gonjenje počinitelaca - kod nekih zločina optužni postupak mora početi u datom roku, npr. 10 godina posle događaja, ali taj rok se ne primenjuje na zločine protiv čovečnosti.

3.6.2.3. Nacionalno zakonodavstvo

Kao i službena lica, nedržavni počinioci slučajeva mučenja i drugih oblika zlostavljanja mogu biti gonjeni na osnovu nacionalnog zakonodavstva zemlje u kojoj se dogodio slučaj mučenja ili zlostavljanja. Konkretan zakon prema kojem se to može uraditi razlikovaće se od države do države, a može uključivati zakonodavstvo koje sprovodi MPOS ili zločine protiv čovečnosti kao što smo

prethodno napomenuli. Najčešća forma biće, na primer, suđenje za napad, nanošenje teških telesnih povreda ili silovanje.

3.6.3. Zaključak: kako možete koristiti informacije o slučajevima mučenja počinjenim od strane nedržavnih aktera?

To će zavisi od onoga što želite da postignete uz pomoć te informacije. Mogućnost preduzimanja akcije mnogo je manja nego kad iznosite navod protiv zvaničnih organa i zato morate biti svesni da je i verovatnoća postizanja konkretnih rezultata veoma ograničena. Uprkos tome, ukoliko predstavite svoju informaciju na pravi način, možete povećati mogućnost da nešto i postignete.

- Ukoliko tražite pojedinačan pravni lek:

Treba da počnete tako što ćete tražiti pravni lek u okviru domaćeg zakonodavstva države u kojoj se dogodio slučaj mučenja (kao što ćete videti u Delu III, to je uobičajen prvi korak u postupku traženja pojedinačnog pravnog leka). Nemojte zaboraviti da proverite da li postoji neki zakon koji omogućava krivično gonjenje na osnovu MPOS ili zločina protiv čovečnosti.

Ukoliko se to pokaže neuspešnim, možda ćete moći da podnesete prijavu međunarodnom telu. Prema pravu ljudskih prava, nije moguće tražiti neposrednu odgovornost nedržavnih aktera, pa stoga treba pokrenuti postupak protiv države kao što biste učinili sa uobičajenim navodima, ali ćete morati da zasnujete svoj podnesak na stavu da država nije ispunila svoju obavezu time što je učinila propust - da nije preduzela korake da spreči mučenje, da sprovede odgovarajuću istragu po iznetim navodima ili da krivično goni počinioc.

Takođe je moguće podneti prijavu međunarodnom telu kako bi se sprečilo proterivanje neke osobe u zemlju gde bi najverovatnije bila izložena riziku da bude mučena, čak i ako taj rizik potiče od nedržavnih aktera. Ovaj postupak je tek nedavno potvrđen, a primenjuju ga i Komitet protiv mučenja i Evropski sud za ljudska prava u slučaju predloženih proterivanja u Somaliju. Ovo može postati specijalan slučaj zbog potpunog odsustva državnih organa u toj zemlji, pri čemu se može smatrati da nedržavni akteri predstavljaju nosioce funkcija Vlade i na taj način "deluju u zvaničnom svojstvu". Međutim, ovo su ohrabrujući precedenti koji naglašavaju da je sam faktor rizika značajniji od porekla tog rizika.

- Ukoliko tražite opštiji pravni lek:

Kao i kod pojedinačnih slučajeva, međunarodna tela koja preispituju opšte stanje ljudskih prava u nekoj zemlji nisu u mogućnosti da preduzmu konkretnu akciju u vezi sa kršenjem ljudskih prava od strane nedržavnih aktera, ali je veoma važno da one budu obavestene o ulozi nedržavnih aktera u tom opštem stanju. To im pomaže da razumeju kontekst i da znaju za šta treba pozvati Vladu na odgovornost. Često će vlade pokušati da dokažu kako nedržavni akteri ne čine nikakva kršenja ljudskih prava - ukoliko možete da obezbedite tačnu informaciju o tome šta čine ili ne čine te snage, međunarodno telo će imati više mogućnosti da odgovori na takve argumente.

Najzad, možda je najdelotvorniji način postarati se da postupci nedržavnih aktera postanu poznati javnosti - kako slanjem informacije međunarodnim telima za postavljanje konteksta, tako i kroz aktivno lobiranje (vidi Deo III, Poglavlje 7 za predloge na temu lobiranja). Tamo gde međunarodno pravo ljudskih prava ne može da obezbedi veću pomoć u slučajevima koji uključuju nedržavne aktere, javni pritisak možda može.

SAŽETAK

DEO I - PRELIMINARNA PITANJA

1. Šta možete postići izveštavanjem o slučajevima mučenja?

- Skrenuti pažnju na situaciju / uspostaviti obrazac kršenja prava
- Tražiti pozitivne promene u opštoj situaciji
- Boriti se protiv nekažnjivosti
- Tražiti pravnu zaštitu pojedinačne žrtve
 - Nalaz o kršenju prava
 - Odgovornost počinitelaca
 - Obeštećenje / reparacija
 - Sprečavanje deportacije pojedinca u zemlju gde se on / ona izlaže riziku mučenja

2. Šta je mučenje (tortura)?

Mučenje može biti teško definisati, ali vi to ne morate učiniti da biste podneli navod o slučaju mučenja. Najmanje što morate pokazati je sledeće:

- **Težak fizički ili duševni bol ili patnja** naneti su namerno (*mučenje*) ili se dogodilo smišljeno izlaganje **značajnom** duševnom ili fizičkom **bolu ili patnji** (*zlostavljanje koje nije mučenje*).
- **Državne vlasti ili organi** sami su naneli te patnje, ili su znali ili je trebalo da znaju za njih ali nisu učinili ništa da ih spreče.
- U slučaju mučenja, patnja je naneta **sa naročitim ciljem**, na primer u svrhu iznudiavanja informacija, kažnjavanja ili zastrašivanja.

3. Kako se događa mučenje?

Ko su počinioci?

- **Bilo koja osoba koja postupa u zvaničnom svojstvu:** to može uključivati policiju, žandarmeriju, snage bezbednosti, zatvorske čuvere, vojnike, službena lica ili vladine zvaničnike, političke moćnike, 'odrede smrti', medicinske radnike.
- Članovi naoružanih opozicionih grupa

Ko su žrtve?

- Svako

Gde se mučenje najčešće događa?

- Na bilo kom mestu (kao i tokom transporta ili u kući žrtve), ali naročito na mestima gde se odvija saslušanje.

Kad se mučenje najčešće događa?

- U ranim fazama pritvora, naročito u slučaju *incommunicado* pritvora (bez pristupa braniocu ili kontakta sa porodicom). Rizik postoji dok traje istraga.

4. U kakvim okolnostima možete dobiti ili pribaviti navode o slučajevima mučenja?

- **Opšte okolnosti:** one uključuju situacije političkih nemira ili sveopšteg nasilja, kao i zone sukoba
- **Posebne okolnosti:** one uključuju posete ustanovama gde borave lica lišena slobode, zdravstveno okruženje, kampove i centre za izbeglice i interno raseljena lica, kao i zahteve za azil

Ne zaboravite da pogledate i neka manje uobičajena mesta. U glavnom tekstu izneti su neki predlozi.

5. Da li se navodi mogu izneti protiv nedržavnih počinitelaca?

Odgovornost nedržavnih aktera je ograničena prema međunarodnom pravu, ali:

Ukoliko tražite **pojedinačan pravni lek**, možete:

- **tražiti pravni lek u domaćem zakonodavstvu:** to može uključivati krivično gonjenje na osnovu Međunarodnog prava oružanih sukoba ili zločina protiv čovečnosti, ukoliko nacionalno zakonodavstvo to dopušta
- **podneti prijavu međunarodnom telu za ljudska prava:** kako se nedržavni činioци ne mogu neposredno pozvati na odgovornost prema pravu ljudskih prava, treba da podnesete prijavu protiv države u kojoj se incident dogodio, tvrdeći da je ona propustila da izvrši svoje obaveze i preduzme korake da spreči mučenje, da sprovede odgovarajuću istragu po prijavi ili da goni počinioce.

Ukoliko tražite **opšti pravni lek**, možete:

- **obaveštavati međunarodna tela za ljudska prava o delanju nedržavnih aktera**
- **lobirati**

DEO II - DOKUMENTOVANJE NAVODA O SLUČAJEVIMA MUČENJA

1. Uvod

2. Osnovna načela dokumentovanja

- 2.1. Zašto su ova načela važna?
- 2.2. Iz čega se sastoji kvalitetna informacija?
- 2.3. Šta možete učiniti da biste maksimalno poboljšali tačnost i pouzdanost informacije?

3. Razgovor sa osobom koja iznosi navod o slučaju mučenja

- 3.1. Uvod
- 3.2. Opšti obziri
- 3.3. Vođenje razgovora

4. Informacije koje treba zabeležiti

- 4.1. Obrazac informacije
- 4.2. Posebne okolnosti

5. Dokazi

- 5.1. Medicinski dokazi
- 5.2. Izjava osobe koja tvrdi da je žrtva mučenja
- 5.3. Izjave svedoka
- 5.4. Druge vrste dokaza

1. UVOD

Predmet ovog poglavlja je da pruži uputstva o tome kako dokumentovati navod o slučaju mučenja. Ovaj priručnik se prevashodno bavi dokumentovanjem i izveštavanjem o slučajevima mučenja, ali navodi o nestancima, vansudskim pogubljenjima i drugim kršenjima ljudskih prava takođe mogu biti dokumentovani korišćenjem sličnih informacija prikupljenih na osnovu ovih uputstava.

Pojedinačan navod je okosnica svakog podneska. Čak i ako je vaš krajnji cilj da sačinite izveštaj koji razmatra opštu situaciju u nekoj državi, moraćete da počnete sa pojedinačnim navodima, jer je to najbolji način da se ustanove postojeći obrasci i opšti trendovi. Pojedinačne navode ne mora uvek izneti sama žrtva - u slučajevima kad je žrtva nestala, ubijena ili pritvorena bez pristupa spoljnom svetu (incommunicado), pojedinačni navod mogu dati svedoci ili rođaci koji su poslednji videli tu osobu i možda zapazili povrede ili izmenjeno ponašanje koje bi ukazivalo na zlostavljanje.

Da bismo postavili uputstva za dokumentovanje navoda o slučajevima mučenja i drugih oblika zlostavljanja, u ovom poglavlju ćemo razmotriti sledeća pitanja:

- Postoje neka osnovna načela koja treba imati na umu kad se dokumentuju navodi o kršenjima ljudskih prava. Naročito ono što predstavlja ključ tih navoda - tačna, pouzdana, kvalitetna informacija. Šta to zapravo znači? Da li se to menja prema mehanizmu ili postupku po kojem želite da podnesete informaciju? Koje korake možete preduzeti da biste osigurali da vaša informacija ima sve potrebne odlike? (Deo II, Poglavlje 2)
- U mnogim slučajevima moraćete da vodite razgovor sa osobom koja iznosi navod. To može biti žrtva, član žrtvine porodice, svedok slučaja mučenja, ili neka druga osoba koja želi da prijavi incident. Postoje li neki naročiti obziri kojih treba da budete svesni kad vodite razgovor? (Deo II, Poglavlje 3)
- Kakvi detalji treba da budu zabeleženi tokom razgovora? Postoji li minimum informacija koje se moraju pribaviti gde god je moguće? Kakva pitanja treba da postavljate? Kako možete biti sigurni da ste dobili informaciju koja vam je potrebna? (Deo II, Poglavlje 4)
- Zašto su važni potkrepljujući dokazi? Za kakvim dokazima treba da tragate i gde ih možete naći? (Deo II, Poglavlje 5)

2. OSNOVNA NAČELA DOKUMENTOVANJA

Prevažodni cilj dokumentovanja navoda o slučajevima kršenja ljudskih prava jeste da ustanovi tačan, pouzdan i verodostojan izveštaj o sledu događaja. Ovaj izveštaj se može koristiti u različite svrhe, ali sve se one podjednako oslanjaju na kvalitet tog izveštaja. To znači da kad dokumentujete navode, treba da učinite sledeće:

- nastojati da pribavite kvalitetne informacije
- preduzeti korake da se poveća tačnost i pouzdanost informacije

2.1. Zašto su ova načela važna?

Ukoliko ne podnosite navod zasnovan na svom ličnom iskustvu, ponekad nećete moći da budete sigurni u kvalitet, tačnost i pouzdanost informacija koje ste prikupili. Kršenja ljudskih prava se često događaju u okolnostima gde su osećanja i savezništva veoma snažni, te mogu uticati na izveštaje i prikupljene navode. Važno je dati sve od sebe da ostanete objektivni kad procenjujete prirodu informacija – bez obzira na to šta vi lično mislite o opštoj situaciji ili na to kako doživljavate sadržinu tih navod, morate objektivno razmotriti da li su informacije dovoljno tačne, pouzdane i kvalitetne za pokretanje postupka pred državnim organom ili međunarodnim telom. Kao što ćete videti nešto kasnije, stepen nužnog kvaliteta, tačnosti i pouzdanosti može biti različit u zavisnosti od odabranog postupka, ali cilj uvek treba da vam budu najviši standardi mogući u datim okolnostima. Samo od vas ili vaše organizacije zavisi koliko ćete biti strogi, ali zapamtite da je informacija koju podnosite odraz vaše pouzdanosti – to će uticati na vaš ugled pred međunarodnim telima, kao i na ozbiljnost sa kojom se vaši navodi razmatraju.

2.2. Iz čega se sastoji kvalitetna informacija?

Kvalitet informacija koji se zahteva u vezi sa pojedinačnim navodom zavisi od svrhe za koju će se taj navod koristiti. Na primer, sudski postupci, bilo domaći ili međunarodni, obično zahtevaju visoke standarde dokaznog materijala. Nasuprot tome, procedure izveštavanja mogu delovati na osnovu oskudne potkrepljujuće dokumentacije ili sasvim bez nje, kao i sa mnogo manje detalja. Vaš cilj treba da bude pribavljanje najbolje moguće informacije pod datim okolnostima – to ne znači da uvek morate dostići najviši standard pre podnošenja informacije, ali ipak znači da morate učiniti sve da sastavite jak navod koristeći sve raspoložive informacije.

Činioci koji doprinose kvalitetu informacije su sledeći:

- **Izvor informacije:** Gde je informacija pribavljena? Neposredno od žrtve, od žrtvine porodice ili prijatelja, od svedoka koji je prisustvovao incidentu, od nekoga ko je čuo od nekog drugog, na osnovu izveštaja u medijima? Što ste dalje od žrtve i incidenta, to će vaša informacija biti manje pouzdana.
- **Količina detalja:** Da li je navod veoma detaljan? Postoje li neobjašnjene praznine u opisu? Da li su vam poznate samo štire činjenice? Što više detalja pribavite, to bolje, zato što oni pomažu drugima da shvate šta se dogodilo.
- **Odsustvo ili prisustvo protivrečnosti:** Da li je opis događaja u svemu dosledan? Postoje li protivrečnosti u tom opisu ili neki delovi koji nemaju smisla? Valjana informacija treba da bude dosledna, ili bar da pokuša da pruži objašnjenje za eventualne nedoslednosti – na primer, ukoliko

su žrtva ili svedok dali dva međusobno protivrečna iskaza, to može biti posledica zastrašivanja. Manje nedoslednosti su uobičajene i ne moraju uticati na ukupan kvalitet informacije, ali krupnije nedoslednosti treba da vas navedu na dodatnu proveru te informacije.

- Odsustvo ili prisustvo elemenata koji potvrđuju (potkrepljuju) ili osporavaju navod: Postoje li izjave svedoka koji potvrđuju iskaz žrtve? Postoji li lekarsko uverenje ili obdukcioni nalaz koji potvrđuju da je žrtva zadobila povrede? Što više potkrepljujuće dokumentacije obezbedite, to je veća verovatnoća da će vaš navod biti prihvaćen kao pouzdan.
- Stepen u kojem informacije ukazuju na obrazac ustaljene prakse: Da li je vaš navod jedan od mnogih kojima se iznose iste činjenice? Da li je vaš navod jedini takve vrste pribavljen u nekoj oblasti? Tamo gde postoje dokazi o ustaljenoj praksi, postoji i jača pretpostavka da je informacija tačna.
- Starost informacije: Da li je informacija skorašnja? Da li se odnosi na događaje koji su se odigrali pre više godina? Što je vaša informacija svežija, to je lakše istražiti ili potvrditi navedene činjenice.

IZ PRVE RUKE + DETALJNO + DOSLEDNO + POTKREPLJENO IZ VIŠE UGLOVA + UKAZUJE NA OBRAZAC USTALJENE PRAKSE + SVEŽE = NAJVIŠI STANDARD

Zapamtite da ovaj skup odlika samo ukazuje na to šta bi bio najviši standard. Često nije moguće pribaviti informacije tog kvaliteta – to ne znači da ih ne možete koristiti. U stvari, kvalitet vaše informacije postaje relevantan kad dođe vreme da odaberete postupak ili postupke prema kojima želite da je prosledite. Naglasak u ovom poglavlju stavljen je na takav način dokumentovanja navoda koji vam u principu omogućuje da ih podnesete po bilo kom postupku. Svi minimalni zahtevi ili ograničenja specifični za svaki postupak ponaosob zabeleženi su u Delu III.

2.3. Šta možete učiniti da biste maksimalno poboljšali tačnost i pouzdanost informacije?

Proveravanje tačnosti i pouzdanosti informacija može biti težak i osetljiv zadatak; tačno je da ćete umnogome zavisiti od dobronamernosti onih koji vam pružaju informacije kao što će međunarodna tela zavisiti od vas. Moguće je, međutim, maksimalno poboljšati izgled da informacija bude pouzdana tako što ćete preduzeti opšte mere predostrožnosti tražeći potkrepljenje u posebnim slučajevima, kako za vreme razgovora tako i naknadno, sopstvenim prosuđivanjem.

Opšte mere predostrožnosti koje možete preduzeti da poboljšate pouzdanost informacije uključuju sledeće:

- da poznajete svoje izvore i da ste upoznati sa okolnostima pod kojima se iznose navodi
- da održavate stalni kontakt sa svojim izvorima – možda će biti potrebno da kasnije pribavite nove ili proveravate postojeće detalje
- da tražite imena i kontakt podatke žrtava čak i kad ih držite u poverenju
- da budete oprezni i temeljiti sa neodređenim i opštim informacijama
- da izbegavate zasnivanje navoda samo na izveštajima iz medija ili glasinama bez prethodnog traženja potkrepljujućih dokaza

Kad vodite razgovor, tačnost i pouzdanost informacije možete poboljšati na sledeći način:

- postavljanjem preciznih pitanja
- hronološkim prilazom iskazu, koji će vam olakšati uočavanje i ispravljanje nedoslednosti

- preispitivanjem nedoslednosti iz nekoliko uglova, preformulisanjem pitanja ukoliko je potrebno – osoba sa kojom razgovarate može biti zbunjena ili ne biti u stanju da razume vaše pitanje
- ispitivanjem da li postoje svedoci navodnog incidenta ili potkrepljujuća dokumentacija, kao što su lekarski nalazi ili kopija žalbe podnete zbog incidenta – objasnite da potkrepljujuća dokumentacija može pomoći osnaživanju navoda i povećati postojeće mogućnosti traženja pravnog leka
- posmatranjem i beleženjem ponašanja i izgleda svog sagovornika / sagovornice, uz pitanje – da li ova osoba deluje pouzdano? U tim okolnostima treba da budete svesni uticaja kulture, pola i psihološkog stanja.

Kad god je moguće, tamo gde osoba sa kojom razgovarate nagovesti da postoje eventualni potkrepljujući dokazi, potrudite se da ih pribavite.

Najzad, treba da se oslonite i na svoje prosuđivanje – kad sumnjate u tačnost ili pouzdanost navoda, vredi provesti malo više vremena u potrazi za potkrepljujućim dokazima nego kad ste uvereni u iskrenost navoda. Ukoliko vi imate nekih rezervi u pogledu navoda, verovatno je da će ih imati i drugi, zato što ga oni mogu videti samo kroz perspektivu vašeg podneska. Ako ne možete da razrešite sumnju, možete potrošiti više vremena i sredstava u pripremi navoda nego što biste potrošili na njegovo pobijanje ili potvrđivanje.

Zapamtite da kad imate stvarnih razloga da verujete kako je osoba u opasnosti i kad to zahteva hitnu akciju, biće potrebno da brzo reagujete čak i ako postoje sumnje u pogledu pouzdanosti – jasno je da u takvim okolnostima bezbednost osobe mora biti na prvom mestu.

3. RAZGOVOR SA OSOBOM KOJA IZNOSI NAVOD O SLUČAJU MUČENJA

3.1. Uvod

U mnogom pogledu, beleženje navoda o slučaju mučenja je ključni korak u celom procesu izveštavanja, zato što on određuje šta ćete kasnije biti u stanju da uradite sa zabeleženom informacijom; ipak, taj korak je najteže naučiti ili objasniti na univerzalno primenljiv način. Obuka aktivista u tehnikama vođenja razgovora treba da bude deo pripreme svake NVO pre nego što se upusti u dokumentovanje navoda o mučenju, ali to izlazi iz okvira ovog priručnika. Uputstva i sugestije koji slede treba koristiti samo kao podsetnik, jer njihova namera nije da budu zamena za pravu obuku.

Zapamtite da navod o slučaju mučenja može dati:

- žrtva
- žrtvini rođaci
- svedoci, kao što je lekar koji je pregledao osobu, ili lice koje je videlo kako žrtvu odvođe u pritvor ili bilo prisutno tokom slučaja mučenja.

U svim slučajevima informacije se prikupljaju kroz razgovor koji se vodi sa osobom koja iznosi navod. Razgovor vas može navesti da potražite još svedoka, kao što su drugi zatvorenici, ili lekar koji je možda pregledao tu osobu (vidi Deo II, Poglavlje 5.3).

3.2. Opšti obziri

Kad vodite razgovor, treba da imate na umu sledeće opšte obzire:

- Treba da održite ravnotežu između dva važna zahteva, koja treba da budu komplementarna, ali se ponekad mogu sukobiti: potreba da se pribavi valjan iskaz, te važnost poštovanja potreba osobe sa kojom se razgovor vodi.
 - ⇒ S jedne strane, vodeći princip treba da bude pokušaj pribavljanja najlogičnijeg, najtačnijeg i najdetaljnijeg mogućeg iskaza o slučaju, da bi svako drugi ko razmatra taj navod mogao jasno razumeti šta se dogodilo, kao i da bi se kasnije mogla tražiti potvrda te informacije ili istraga na osnovu nje.
 - ⇒ S druge strane, može se lako dogoditi da ispitivač, zaokupljen rekonstruisanjem toka događaja, zaboravi da sam razgovor može biti veoma mučan za osobu koja je već jednom prošla kroz traumatsko iskustvo a od koje se traži da se usredredi na detalje. Ispitivači treba da pokažu osetljivost dok postavljaju pitanja i da prate eventualne znake umora ili duševnog uznemirenja. Oni treba da budu svesni i kulturnih tabu tema, naročito kod seksualnog zlostavljanja. Ne samo da razgovor može postati neprijatan za ispitanika, već iskaz može izgubiti na pouzdanosti ukoliko je osoba umorna ili uznemirena.
- Ravnoteža se takođe mora uspostaviti između potrebe da se pribavi što je moguće više detalja i iskušenja da se iskaz previše usmerava ili da se na njega utiče. Činejnice koje beležite treba da budu one koje su se dogodile, ne one za koje vi sugerisete da su se možda dogodile.

- Svaka osoba sa kojom se vodi razgovor, bilo žrtva ili srodnik ili drugi svedok, je pojedinac sa posebnom pričom. Čak i ako ste do najsitnijih detalja upoznati sa obrascima uobičajene prakse kršenja koji preovlađuju u vašem kraju, ili ste prilično sigurni u to šta se dogodilo nekoj žrtvi, ne treba da pretpostavljate da svaka osoba ima istu priču. Svakom razgovoru treba da pristupate kao posebnom iskazu.
- Članovi tima za dokumentovanje mogu smatrati da razgovor sa žrtvama mučenja i drugim svedocima veoma stresan. Oni treba da budu spremni da razgovaraju o svojim reakcijama i osećanjima među sobom, kao i da potraže stručnu pomoć ukoliko je neophodno.

3.3. Vođenje razgovora

3.3.1. Pre nego što počnete

Ne zaboravite da detaljno proučite objašnjenja u Delu I, Poglavlje 2.3, koja se odnose na upućeni pristanak, profesionalnu etiku i bezbednost. Oni su ključni za proces vođenja razgovora, a postoje i aspekti koje ćete pažljivo morati da objasnite svom sagovorniku.

3.3.2. Kako treba da počnete razgovor?

Treba da počnete tako što ćete predstaviti sebe i svoju organizaciju, objasniti svoje ciljeve, kao i to za šta se sve mogu iskoristiti informacije koje prikupljate. Ukoliko ste poimence tražili neku osobu, treba da objasnite kako ste došli do njenog / njegovog imena. Budite sigurni da osoba sa kojom vodite razgovor nema ništa protiv beležaka ili upotrebe diktafona ili prevodilaca. Pozabavite se pitanjem *pristanaka na osnovu pune obaveštenosti* i naglasite poverljivost samog razgovora, koji se može koristiti samo uz pristanak te osobe. Takođe je važno ne davati sagovorniku povoda za nerealna očekivanja – pobrinite se da oni razumeju kako svaki eventualni proces podnošenja navoda može potrajati dugo i doneti ograničene rezultate.

3.3.3. Treba li da vodite beleške o razgovoru?

Vođenje detaljnog zapisa o razgovoru važno je za tačnost, ali treba da objasnite osobi kako će se te beleške koristiti i ko će imati pristup informacijama koje se u njima nalaze. Možda će biti slučajeva kad je bolje samo slušati (npr. u maloj policijskoj stanici) i odmah posle toga napraviti belešku.

3.3.4. Ko treba da vodi razgovor?

Razgovor o slučaju mučenja sa nekom osobom, naročito sa žrtvom, emotivno je i fizički iscrpljujući. To je posebno teško ukoliko je voditelj razgovora sam, jer to zahteva sposobnost da se istovremeno postavljaju pitanja, sluša, uspostavi odnos sa sagovornikom, izađe na kraj sa teškim emocionalnim situacijama, da se vode beleške i pazi na praznine i nedoslednosti, što je bezmalo nemoguć zadatak. Tamo gde okolnosti to dozvoljavaju, najbolje je voditi razgovor u paru, pri čemu jedna osoba postavlja pitanja a druga vodi beleške. Još je bolje kad te dve osobe imaju komplementarna znanja, npr. medicinska i pravnička. To pomaže da se ne propuste važne stvari i da se postave prava pitanja. Međutim, kako bi se izbegla zabuna kod sagovornika i olakšalo uspostavljanje uzajamnog odnosa, jedna od osoba koje vode razgovor treba da bude prevashodno zadužena za postavljanje pitanja, a da druga ima priliku da se umeša pri kraju razgovora.

3.3.5. Postoje li posebni obziri na koje treba imati na umu kad se koriste prevodioci?

- Budite sigurni da sagovornik prihvata pomoć prevodioca i zna da prevodilac ima profesionalnu dužnost da poštuje poverljivost razgovora.
- Budite svesni toga da prevodilac može imati poteškoća da se izbori sa sadržinom razgovora.
- Budite sigurni da prevodilac shvata potrebu za potpunom poverljivošću – to je naročito važno ukoliko koristite prevodioce koji nisu profesionalci.
- Budite svesni toga da prevodioci amateri lakše mogu biti uvučeni u razgovor nego prevodioci profesionalci – važno je objasniti im da je njihov posao da tačno prenesu sagovornikove reči. Ukoliko oni smi imaju neka iskustva koje bi želeli da vam prenesu, dajte im do znanja da za njih možete upriličiti zaseban razgovor.
- Nemojte koristiti lokalce kao prevodioce, osim u slučaju da nemate izbora. To može izazvati nepoverenje kod sagovornika, a može i prevodioca izložiti riziku. To se podjednako odnosi na ostale zatvorenike, članove porodice i druge srodnike, kao i sve druge koji su na neki način umešani u postojeću situaciju. Povrh toga, ne zaboravite da se članovi porodice mogu smatrati podrškom u nekim kulturama, dok će u drugim biti neprihvatljivo raspravljati o nekim stvarima u njihovom prisustvu. Na primer, za žensku žrtvu razgovor o seksualnim pitanjima u prisustvu muškog člana porodice može predstavljati kulturološki tabu. Ukoliko ste vi ili vaša organizacija iz te sredine, verovatno će vam ta osetljiva pitanja biti poznata – nemojte zaboraviti da ih uzmete u obzir.
- Zapamtite da nikad ne treba da se isključujete tokom prevoda: čak i kad se ne obraćate sagovorniku direktno, važno je da uspostavite odnos sa njim / njom i da pokažete da ste zainteresovani za ono što vam govori.

3.3.6. Šta možete učiniti da bi se sagovornik osećao opuštenije?

Razgovori o duboko ličnim iskustvima poput zlostavljanja mogu biti krajnje zatrašujući. Možda nećete imati dovoljno kontrole nad setingom u kojem se razgovor odvija, ali čak i sitni obziri sa vaše strane mogu pomoći sagovorniku da se oseća lagodnije.

- Napravite što je moguće udobniji i intimniji seting – najbolje je da ste sami, osim ako će se sagovornik osećati opuštenije ukoliko još neko prisustvuje i ukoliko se ta osoba složi da se ne upliće u razgovor.
- Ukoliko razgovor ne može da se obavi u zasebnoj prostoriji, nastojte bar da budete toliko izdvojeni da vas drugi ne mogu čuti.
- Budite svesni toga da način na koji sedite naspram sagovornika može uticati na njihovo osećanje lagodnosti – na primer, u skućenom prostoru, naginjanje napred može izgledati preteće, dok pod drugim okolnostima možete izgledati nezainteresovani ukoliko to ne učinite. Neki će više voleti da sede blizu osobe koja vodi razgovor, drugi mogu više držati do svog ličnog prostora ili se stidljivo povlačiti pred mogućnošću dodira. Budite svesni svog okruženja i posmatrajte govor tela sagovornika kako biste naslutili šta je najprimerenije učiniti u datom slučaju.
- Potrudite se da povremeno napravite pauzu.

3.3.7. Kako da postupate sa ljudima koji se plaše da govore?

Neki razgovori se mogu voditi na relativno bezbednom mestu, ali u mnogim slučajevima okruženje neće biti bezbedno. To je naročito slučaj kad su sagovornici još u pritvoru vlasti. Vi im ne možete osigurati bezbednost (vidi Deo I, Poglavlje 2.3, o opštim bezbednosnim pitanjima), ali možete preduzeti korake da ne izlažete pojedince većem riziku nego što je potrebno.

- Budite sigurni da su pojedinci dali svoj *upućeni pristanak* na razgovor (vidi Deo I, Poglavlje 2.3).

- Nikad ne imenujte vlastima pojedince koji iznose tvrdnje o zlostavljanju ukoliko vam nisu dali nedvosmislen pristanak.
- Izbegavajte da identifikujete pojedince, čak i slučajno, kao svoje izvore informacija – na primer, tamo gde boravi mali broj zatvorenika, kao u policijskoj stanici, treba da razgovarate sa svim zatvorenicima na isti način, a ne da odmah reagujete povodom nekog navoda na način koji vlastima omogućava da otkriju izvor informacije. Ukoliko mislite da neki problem treba smesta pokrenuti, recimo, kod šefa policijske stanice, treba najpre da se posavetujete sa sagovornicima i da ne pristupate zvaničnom licu bez njihovog pristanka.
- Sagovornicima jasno stavite do znanja da treba da vas obaveste ukoliko oni sami ili njihovi srodnici i prijatelji budu izloženi zastrašivanju ili pritisku zbog informacija koje su pružili – dajte im vizit-kartu sa svojim podacima i naglasite koliko je važno da kontaktiraju sa vama.
- Dajte sve od sebe da pratite pojedinačne slučajeve ukoliko mislite da su izloženi bilo kakvom riziku – čuvajte evidenciju o svim osobama sa kojima ste razgovarali i tražite ih poimence ukoliko ste u mogućnosti da dolazite u naknadne posete.

3.3.8. Postoje li posebni obziri koje treba imati na umu prilikom razgovora koji se vode u zatvoru ili drugom mestu gde borave osobe lišene slobode?

Poznavanje grupne dinamike i zatvorskih struktura važno je kad se spremate da razgovarate sa osobama u tom okruženju.

- Tamo gde postoji predstavnik bloka ili zatvorenika, može biti od pomoći da najpre osigurate saradnju te osobe – isto tako, može postojati izvesna hijerarhija među osobama zatvorenim na duži rok, pa će vam biti od koristi da tu hijerarhiju upoznate.
- Ukoliko je izvodljivo, treba da pokušate da razgovarate sa svim zatvorenicima. U velikoj ustanovi to može biti nemoguće, ali treba da nastojite da razgovarate bar sa većom grupom zatvorenika određene kategorije.
- Ukoliko se razgovor mora obaviti u bloku ili spavaonicama, može vam biti od pomoći ako počnete sa grupnim razgovorom u kojem ćete se predstaviti i reći šta tražite, ali treba da razgovarate i sa svakim pojedincem zasebno. Čak i ako su drugi prisutni u prostoriji i privatnost nije moguća, treba da porazgovarate sa svakom osobom pojedinačno.

3.3.9. Kako možete pristupiti osetljivosti predmeta?

Razgovori o doživljenom mučenju mogu biti veoma osetljivi i bolni, ali vi možete preduzeti korake da smanjite rizik od retraumatizacije žrtava. Na primer:

- Pokažite obzirnost i poštovanje za sagovornika tonom i jezikom kojim govorite, kao i ponašanjem.
- Budite svesni kulturoloških činilaca i posebno budite obazrivi kod tabu-tema u izvesnim kulturama.
- Obavestite sagovornika o mogućnosti da dobije podršku ili bude upućen na dalju pomoć.
- Slušajte i dopustite sagovorniku da iskaže lične ili porodične brige.
- Pokažite razumevanje za bol i patnju, ali zadržite profesionalnu granicu – nemojte stvarati nerazumna očekivanja da vi sami možete odgovoriti na njihove potrebe.
- Nemojte insistirati na daljem razgovoru ukoliko je sagovornik odveć potresen – imajte na umu da neke žrtve možda nisu spremne da govore o svojim iskustvima.
- Gde god je moguće, bolje je voditi nekoliko kratkih razgovora nego jedan intenzivan.
- Nastojte da ne završite razgovor naglo ne vrativši ga ponovo na neku manje bolnu temu.

3.3.10. Šta možete učiniti da biste maksimalno poboljšali pouzdanost informacija?

Možete učiniti sledeće:

- Izbegavati navodeća pitanja – to su pitanja koja nameću odgovor koji tražite, npr. pitanje ‘da li ste mučeni u pritvoru?’ navodi na odgovor, dok ‘da li vam se nešto dogodilo?’ to ne čini. Važno je da iskaz koji vam sagovornik daje bude iskaz te osobe a ne vaš.
- Podstaknite sagovornika da priča svojim rečima.
- Kad god je moguće izbegavajte korišćenje gotovih lista, jer one mogu dovesti do netačnosti tamo gde ponuđeni opisi na listi ne odgovaraju tačno iskustvu sagovornika.
- Budite svesni toga da nedoslednosti ne moraju nužno značiti da je navod lažan. Sagovornik može biti zbunjen ili imati problema sa razumevanjem vašeg pitanja. Ponekad nedoslednosti možete razrešiti tako što ćete isto pitanje postaviti na drugačiji način.
- Pažljivo posmatrajte sagovornika – beležite svoje utiske o pouzdanosti sagovornika ili druga zapažanja.

3.3.11. Postoje li posebni obziri po pitanju polova o kojima treba voditi računa prilikom odabira osobe ili tima koji će voditi razgovor?

Ovde ne postoje čvrsta pravila, a to će zavisi od pojedinca koji vodi razgovor i njegovog sagovornika ili sagovornice. Odluka može biti zasnovana na kulturološkim ili ličnim činiocima. Uopšteno govoreći, bolje je imati žensku osobu koja vodi razgovor ukoliko je sagovornik žena, naročito ukoliko iskaz uključuje seksualna pitanja. Situacija je manje jasna kod muškaraca – oni mogu lakše razgovarati sa ženom o pitanjima koja se tiču seksa, ali u nekim kulturama će to biti neprihvatljivo. Ne zaboravite da uzmete u obzir i pol prevodioca.

3.3.12. Postoje li posebni obziri o kojima treba voditi računa prilikom vođenja razgovora sa decom?

Kad razgovarate sa decom, vaš prevashodni cilj je da im ne naškodite. To je veoma različito od razgovora sa odraslima, pa mu tako treba i pristupati. Osobe koje vode razgovor treba da imaju prethodna iskustva u radu sa decom, jer će u protivnom učinak razgovora izazvati više štete nego koristi. U idealnom slučaju, oni treba da imaju i iskustvo i stručnost, a ukoliko nikad ranije to nisu radili, preporučuje se odigravanje razgovora sa nekim drugim članom tima kako bi stekli bolje osećanje za taj proces. Sledeće stvari treba uvek imati na umu:

- Povrh ili umesto toga što su i sama bila mučena, deca su mogla biti prisiljena da budu svedoci mučenja drugih, naročito roditelja ili bliskih srodnika. Ne treba da potcenite posledice koje je to na njima možda ostavilo.
- Važno je pružiti deci osećanje sigurnosti i podrške tokom razgovora. To se može postići kroz prisustvo roditelja, srodnika ili staratelja, ili terapeuta ukoliko ga dete posećuje.
- Veoma je važno posmatrati ponašanje deteta tokom razgovora: njihova sposobnost verbalnog izražavanja zavisi od uzrasta i stupnja razvoja, a ponašanje može otkriti više o onome što se detetu dogodilo nego same detetove reči.
- Deca su posebno osetljiva na umor i treba im pružiti mogućnost da predahnu.
- Ukoliko je dete žrtva fizičkog ili seksualnog zlostavljanja, neposredan pregled ne sme vršiti lekar koji nije stručan za tu oblast.
- Nastojte da detetu obezbedite mrežu podrške nakon razgovora.

4. INFORMACIJE KOJE TREBA ZABELEŽITI

VAŽNA NAPOMENA:

Uputstva koja su pred vama ukazuju na to kako treba da izgledaju optimalne informacije koje možete da prikupite. Međutim, to nije strogi spisak i treba ga koristiti fleksibilno, prilagođavajući ga datim okolnostima. Važno je da se ne usredsredite preterano na pribavljanje određenog broja detalja, što može biti neprimereno u određenom slučaju ili učiniti da propustite druge važne pojedinosti koje niste očekivali. Još važnije, morate poštovati pojedince i ne posmatrati ih samo kao izvor informacija: u protivnom se vaš razgovor može pretvoriti u saslušanje.

Oslonite se na svoj utisak o jasnoći iskaza. Neprestano se pitajte postoji li neki deo koji ne razumete, ili koji izgleda nejasno, neodređeno ili protivrečno. Proverite da li u tome vidite smisao. Pazite na praznine u vremenskom sledu, gde postoje neobjašnjeni vremenski periodi. Vraćanje na te praznine i očigledne protivrečnosti može otkriti elemente o kojima ste propustili da postavite pitanja. U najboljem slučaju, vaše beleške bi trebalo da vam omoguće da prepričate događaje prema vremenskom sledu, pri čemu krupnija pitanja ne ostaju bez odgovora.

Nemojte oklevati sa slanjem navoda zbog odsustva nekih detalja koji su navedeni dalje u tekstu (možda nisu ni relevantni ni suštinski), ali postarajte se da uspostavite bar minimum elemenata za podnošenje navoda o zlostavljanju (vidi Deo I, Poglavlje 3.3): da je žrtva bila podvrgnuta, ili postoji rizik da bude podvrgnuta, zlostavljanju u rukama ili sa znanjem i pristankom državnih vlasti.

4.1. Obrazac informacije

TREBA DA ZNATE:	
• KO je učinio ŠTA i KOME?	• KADA, GDE, ZAŠTO i KAKO?

4.1.1. Kakvi detalji su vam potrebni da biste odgovorili na ova osnovna pitanja?

Informacija treba da:

1. IDENTIFIKUJE ŽRTVU (ŽRTVE)
2. IDENTIFIKUJE POČINIOCA (POČINIOCE)
3. OPIŠE KAKO JE ŽRTVA DOSPELA U RUKU SLUŽBENIH LICA
4. OBJASNI GDE JE ŽRTVA ODVEDENA / ZADRŽANA
5. OPIŠE KAKVI SU BILI USLOVI PRITVORA
6. OPIŠE NAČIN I VRSTU ZLOSTAVLJANJA
7. OPIŠE ZVANIČNO REAGOVANJE NA INCIDENT (UKLJUČUJUĆI I KONSTATACIJU DA TOGA NIJE NI BILO)

IDENTIFIKOVANJE ŽRTVE (ŽRTAVA)

Što više detalja možete da prikupite o nekom pojedincu, to će identifikacija biti bolja:

- Puno ime i prezime (i očevo ime - u nekim kulturama to je veoma relevantno)
- Pol (to ne mora biti jasno iz samog imena)
- Datum rođenja / godine
- Zanimanje
- Adresa
- Izgled, uključujući i eventualne neobične karakteristike
- Fotografija - žive žrtve ili tela preminule žrtve (to može pomoći stručnjacima da protumače očigledne znake zlostavljanja koji se vide na fotografijama)
- Neke napomene o zdravstvenom stanju žrtve pre hapšenja ili zatvaranja - medicinski kartoni, iskazi svedoka, itd.

Zapamtite da se hitne mere obično ne mogu preduzeti bez imena.

IDENTIFIKOVANJE POČINIOCA (POČINILACA)

Zapamtite da ukoliko želite da ustanovite slučaj kršenja, morate ustanoviti da je žrtva bila u pritvoru državnih vlasti ili zadržana uz njihovo odobravanje, ili da vlasti nisu učinile ništa da zaštite žrtvu. Ne morate nužno imenovati pojedinačne počinioce (iako bi trebalo ukoliko možete), ukoliko ste u mogućnosti da ustanovite njihovu povezanost sa državom.

- Ko je uhapsio žrtvu? - u najboljem slučaju treba navesti **broj** ljudi i njihova **imena, čin i jedinicu**. Ukoliko to nije poznato, onda mogu pomoći sledeći detalji:
- Kojim snagama bezbednosti, vojnoj ili paravojnoj jedinici su oni pripadali?
- Kako su bili **odeveni?** - **uniforma** ili **civilno odelo?**
- Kako su **izgledali?** - da li su imali neke **neobičajene karakteristike?**
- Kakvo su **oružje** nosili? - neke vrste oružja mogu biti tipične za neke formacije.
- Koja su **vozila** korišćena? - obeležena ili neobeležena; da li se mogla zapaziti registrarska tablica ili broj?

OPISATI KAKO JE ŽRTVA DOSPELA U RUKE SLUŽBENIH LICA

Način otmice ili odvođenja u pritvor, kao i kasnije postupanje, mogu sami po sebi biti karakteristični za neku grupu koja deluje u vašem kraju (što je možda već ustanovljeno ranijim podnescima međunarodnim telima) i tako pomoći da se ustanovi da je žrtva zadržana baš od strane tih počinilaca.

- **Odakle** je osoba odvedena u pritvor? - iz kuće, sa ulice, iz verskog objekta, ispred vojne baze, itd.
- **Kada** je osoba odvedena u pritvor? - približan datum ili mesec ili godišnje doba. Tačno vreme, ili doba dana, ujutru, po podne ili uveče.
- **Kako** se to dogodilo? Da li je korišćena neka prisilna mera? Da li je bilo prisutnih koji su možda videli događaj? - ukoliko nema detalja o tome, ustanoviti kada je i gde žrtva viđena poslednji put i sa kim. Da li je bilo upozorenja, da li je žrtva pozvana u policijsku stanicu; da li je bila na nekim uličnim demonstracijama itd.
- Da li je za hapšenje dat neki **razlog?** Čak i ako nije dat zvaničan razlog, neki razlog mogu nagovestiti pitanja postavljena žrtvi, kao i okolnosti hapšenja.

OBJASNITE GDE JE ŽRTVA ODVEDENA / ZADRŽANA

Žrtve mogu biti držane na nekom posebnom mestu, ili naprosto odvedene u drugi kraj grada i ostavljene, posle zlostavljanja koje se odvijalo tokom transporta.

- Koji je **naziv i lokacija** stanice policije / žandarmerije, vojnog logora, ustanove ili mesta?
- **Koliko dugo** je žrtva zadržana?
- Da li je žrtva **premeštena** na drugo mesto? Ako jeste, kuda, ko je premestio žrtvu i otprilike kog datuma? Kako su tamo stigli? Da li pružen neki razlog za premeštaj? Ukoliko je premeštaj bio privremen, koliko je trajao?

OPIŠITE KAKVI SU BILI USLOVI PRITVORA

Uslovi pritvora mogu biti sastavni deo zlostavljanja, ali o tome će odlučiti telo kojem budete podneli navod o slučaju. Za tajna mesta zatočenja, kombinovanim svedočenjima raznih pojedinaca može se uspostaviti da takvo mesto zaista postoji, a možda i identifikovati. To vam može pomoći i da naćinite mapu ili plan tog mesta. Stoga treba da zabeležite što je moguće više detalja.

Zatražite od žrtve da vam što detaljnije opiše mesto gde je bila zatoćena, naroćito ćeliju ili prostoriju gde je spavala ili druge sobe u koje je odvoćena, uključujući i saslušanja. Žrtve su možda imale vezane oći - u tom slučaju, zatražite da vam daju opis uz pomoć drugih ćula osim vida - šta su ćuli, kakav su miris osetili, šta su mogli da dodirnu? Ovde su navedene informacije koje treba da prikupite o uslovima pritvora:

- **Položaj prostorije u objektu:** da li su išli uz ili niz stepenice; šta su mogli ćuti ili kakav su miris osetili oko sebe; da li su zapazili neke upadljive objekte na putu do mesta lišenja slobode; ako je bilo takvih objekata, da li se nešto moglo videti kroz prozor sobe gde su bili zatoćeni?
- **Izgled same prostorije:** Koje velićine je bila prostorija? Od ćega su bili zidovi, tavanica, pod, vrata? Kakvog je oblika bila prostorija? Da li je bilo nećeg neobićnog u izgledu prostorije?
- **Drugi zatvorenici u prostoriji:** Da li je tu bilo još ljudi? Ukoliko jeste, koliko; da li su neki od njih potencijalni svedoci; da li su oni mogli zapaziti kakvo je bilo zdravstveno stanje žrtve; u kakvom su zdravstvenom stanju bili ostali zatvorenici?
- **Izolacija:** Ukoliko je žrtva držana u izolaciji, koliko dugo je to trajalo i na koji naćin su izolovani?
- **Sadržina prostorije:** Šta se nalazilo u prostoriji - postelja, nameštaj, klozetska šolja, lavabo, itd.?
- **Klima u prostoriji:** Koja je bila temperatura prostorije; da li je bilo ventilacije; da li je bilo vlage?
- **Svetlo:** Da li je bilo svetla; da li je to bilo prirodno svetlo od prozora ili elektrićno svetlo; ako je bilo elektrićno, koliko dugo je trajalo to osvetljenje? Kakvo je bilo to svetlo, npr. boja, jaćina?
- **Higijena:** Da li je bilo prostorija za lićnu higijenu; gde su i kako zatvorenici vršili nuždu ili išli na kupanje? Kakva je bila opšta higijena tog mesta? Da li je bilo gamadi i koje?
- **Odeća:** Kakvu odeću su nosili i da li su mogli da je peru ili menjaju?
- **Hrana i pijaća voda:** Koliko ćesto i u kojim kolićinama su dobijali hranu i vodu; kakav je bio kvalitet hrane i vode; ko je to obezbećivao; da li je bilo besplatno?
- **Kretanje:** Da li je bilo mogućnosti napuštanja ćelije? Ukoliko jeste, na koliko dugo i koliko ćesto?
- **Režim:** Da li je bilo nekih posebno strogih ili monotonih odlika u režimu lišenja slobode?
- **Medicinski uslovi:** Da li je bilo lekara ili nekog drugog zdravstvenog osoblja prisutnog ili na raspolaganju; da li su zatvorenici mogli biti pregledani ili lećeni u zasebnoj medicinskoj ustanovi, kao što je porodićni lekar ili bolnica; da li su bili obezbećeni odgovarajući lekovi; ko ih je obezbećio?
- **Porodićne posete:** Da li su porodice mogle da posećuju zatvorenike; ukoliko jesu, gde su se posete odvijale; da li su njihovi razgovori mogli da se prislućkuju; da li je porodica znala gde se osoba nalazi?

- **Pravno zastupanje:** Da li je bilo pristupa pravnom zastupniku; kada je prvi put odobren kontakt sa advokatom, to jest, koliko je vremena proteklo od pritvaranja do prvog kontakta; koliko često je zatvorenik imao kontakt sa advokatom; gde su se posete odvijale; da li se razgovor mogao prisluškivati?
- **Pojavljivanje pred sudskim organom:** Da li se žrtva pojavila pred sudijom ili sudom; kad se to dogodilo, to jest, koliko je vremena proteklo od trenutka zatvaranja do pojavljivanja?
- **Mito:** Da li je u bilo kojoj od ovih ustanova trebalo davati mito?

OPIŠITE NAČIN I VRSTU ZLOSTAVLJANJA

Zapamtite da zlostavljanje može biti kako fizičko tako i psihičko, a da jedno ili oba mogu prerasti u mučenje. Oblici zlostavljanja su ograničeni samo maštom počinioca, te da nije ni moguće ni preporučljivo praviti listu. Datum kada se zlostavljanje dogodilo, kao i mesto, mogu pomoći da se pronađe počinitelj, na primer, tako što omogućavaju da se proverí ko je tada bio na dužnosti.

Žrtvi ili svedoku treba da postavite pitanja o tačnoj prirodi zlostavljanja:

Gde se dogodilo - **šta** se dogodilo - **koliko često** - kakve **posledice** je to ostavilo na žrtvu tada i kasnije?

Možete pitati sledeće:

- Čega se sećaju u vezi sa identitetom **počinioca (počinilaca)**.
- Da li je bilo nečeg karakterističnog kad je u pitanju **prostorija** u kojoj se zlostavljanje odvijalo.
- Da li su tom prilikom bili prisutni **drugi zatvorenici**, da li su videli šta se dogodilo žrtvi i da li se njima nešto dogodilo.
- Da li su žrtvi postavljana neka **pitanja** tokom zlostavljanja ili su njemu (njoj) govorili nešto drugo – to može ukazivati na eventualnu svrhu zlostavljanja.
- Za opis **šta se tačno događalo i koliko često** – tamo gde je zlostavljanje bilo fizičko – treba da zatražite opis **instrumentsa ili naprava** koji su korišćeni, kao i delova tela na kojima je zlostavljanje vršeno. Ako je zlostavljanje bilo psihičko, upitajte žrtvu da li on (ona) mogu tačno da objasne kako su se osećali, kako za vreme zlostavljanja tako i posle toga.
- Koje su bile **neposredne posledice** po osobu u svakom od oblika zlostavljanja koje je primenjeno.
- Da li su imali **lekarску pomoć** ili lečenje, odmah ili kasnije, uključujući i vreme po oslobađanju.
- Da li je neko **medicinsko osoblje bilo prisutno** pre, za vreme ili posle zlostavljanja – ukoliko jeste, da li su se tako i predstavili i kakva je bila njihova uloga?
- Da li postoje ili su postojale **dugoročne posledice** (fizičke ili psihičke) za koje žrtva smatra da su posledica zlostavljanja.

KAKVO JE BILO ZVANIČNO REAGOVANJE NA INCIDENT, UKOLIKO JE POSTOJALO?

- Da li se **porodica žrtve u bilo kom trenutku obratila vlastima** za informaciju o žrtvi, uključujući i vreme boravka u pritvoru? Da li je bilo odgovora na taj zahtev?
- Ukoliko se žrtva u bilo kom trenutku boravka u pritvoru našla pred **sudijom ili sudom**, da li je on / ona obavestena o optužbi; da li je bio prisutan pravni zastupnik; da li je žrtva u tom trenutku imala vidljive znakove povreda?
- Da li žrtvi omogućen pregled kod **lekara** za vreme pritvora ili posle puštanja na slobodu? Koji je status tog lekara, to jest, da li je nezavisni specijalista, zatvorski lekar, državni lekar? Kako je žrtva dospela do lekara? Da li je neko išao sa njim / njom? Da li je lekar obavio pregled? Da li je neko bio prisutan tokom pregleda? Da li je lekar napisao nalaz? Šta piše u nalazu? Da li je žrtva tada imala vidne znakove povreda?

- Da li se **žrtva nekome žalila** zbog zlostavljanja ili to rekla nekom iz organa vlasti? Kakav je bio odgovor na to?
- Da li je sprovedena **istraga** o slučaju? Šta je ta istraga obuhvatila? Da li su ispitani neki svedoci? Da li su ispitani navodni počinioci? Ukoliko je žrtva preminula u pritvoru, da li je obavljena obdukcija?
- Da li je žrtva posle incidenta imala neki **kontakt sa osobama iz organa vlasti** koje su žrtvu odvele u pritvor (ili sa nekim drugim zvaničnim licima iz iste strukture vlasti ili organa)?

4.1.2. Šta možete učiniti da biste pribavili te detalje ne utičući na sadržinu izveštaja?

Većini žrtava nije lako da tako detaljno i po tačnom hronološkom sledu opisuju šta im se dogodilo. Biće im potrebno da ih uputite kako bi znali o kojim aspektima treba da kažu više – ali zapamtite da je vaša uloga upravo ta, da upućujete, ne da svom sagovorniku stavljate reči u usta. Uvek počnite sa opštim pitanjima (pitanjima na koja je odgovor neograničen, npr. ‘da li vam se nešto dogodilo?’ pre nego ‘da li ste bili mučeni?’) i postepeno pristupite konkretnijim stvarima na osnovu informacija koje vam se pružaju.

STUDIJA SLUČAJA:

Ovde su data dva veoma različita načina kako se može ispričati ista priča:

IZVEŠTAJ 1 – OSNOVNI:

Hoze Tores, 23 godine, uhapšen je 23. januara 1999. i odveden u Gradsku centralnu policijsku stanicu, a pušten je 25. januara bez podizanja optužnice. On je tvrdio da su ga tokom boravka u stanici često tukli po glavi a da su mu jednom prilikom tokom saslušanja nepoznati policajci davali elektroškove.

IZVEŠTAJ 2 – RAZRAĐEN:

Hoze Tores, 23 godine, prijavio je da je bio uhapšen u svom domu u 5 časova ujutru 23. januara 1999. godine i odveden u Gradsku centralnu policijsku stanicu, gde je stigao u 7 časova ujutru. Zatvoren je sasvim sam u ćeliju koja se nalazila u podrumu i nije imala porzora ni toaleta. U ćeliji je bilo pacova.

Otprilike 4 sata kasnije, Hoze je odveden iz ćelije u pratnji dva policajca u civilu, i liftom doveden na treći sprat, u kancelariju koja se nalazila na desnoj strani dugačkog hodnika. U kancelariji su bile tri sive stolice od plastike i metala, drveni sto i tri siva metalna ormarića za dosijea. Na podu je bio kratak braon tepih, a nasuprot vrata nalazio se mali prozor sa zatvorenim kopcima. Kalendar sa slikama automobila visio je na zidu s leve strane vrata. Jedan policajac je bio neobično nizak i imao kovrdžavu kosu i bradu. Drugi je nosio naočare, imao mali trouglasti ožiljak iznad desne obrve i pušio cigarete. Tokom saslušanja, bradati policajac je onog drugog sa ožiljkom zvao ‘Naredniče’.

(Izveštaj 2, nastavak)

Hoze je zadržan u toj prostoriji dva sata. Za to vreme policajac sa ožiljkom ga je neprestano ispitivao tražeći da otkrije informacije o narko-bandici koja operiše po Gradu. Kad je on rekao da ništa ne zna o narko-bandici, bradati policajac mu je lisicama vezao ruke iza leđa i dugo ga udario po glavi žutim telefonskim imenikom koji je izvukao iz gornje fioke ormarića za dosijea.

Hoze je vraćen u istu ćeliju u kojoj je prethodno boravio. Osamnaest sati kasnije ponovo su ga pokupila dva policajca u civilu. Jedan od njih je bio policajac sa ožiljkom od prethodnog dana. Drugi je imao kratku plavu kosu i veoma dubok glas. Odveli su ga u istu prostoriju na trećem spratu. Ovog puta mu je plavokosi policajac naredio da skine košulju i ponovo ga vezao lisicama dok je Hoze sedeo na stolici. Isti policajac je izvadio crnu četvrtastu kutiju iz leve fioke stola, dimenzija otprilike 5cm x 7cm, koja je sa jedne strane imala dve metalne šipke. On je prislonio kutiju uz Hozeovu desnu bradavicu na prsima i pritisnuo dugme. Hoze je čuo kratak zujeći zvuk i osetio snažan bol u predelu bradavice. To se ponovilo tri puta. Tokom vremena provedenog u kancelariji, policajac sa ožiljkom ga je ponovo ispitivao o narko-bandici u Gradu i pojedinostima velike pošiljke heroina koja se očekivala naredne sedmice.

Hoze je pušten 25. januara bez podizanja optužnice.

Kada je 28. januara Marija, predstavnik NVO X, razgovarala sa njim u njegovom domu, još su se mogla videti dva mala okrugla ožiljka udaljena 8 mm pored Hozeove bradavice, kao i modro-žute fleke od nagnječenja kružnog oblika na zglobovima ruku. Takođe je otkrio velike površine podliva od modrica na donjem delu leđa i vidne natekline u predelu bubrega, a žalio se i da ga boli kad urinira. Takođe se žalio na stalne glavobolje i zujanje u ušima. Izgledao je nervozan dok je opisivao događaje, imao je tamne podočnjake, stalno se premeštao s mesta na mesto i činilo se da mu je hladno iako je temperatura bila normalna.

Izveštaj 1 nije ni netačan ni pogrešan – njemu jednostavno nedostaju detalji. Međutim, ti detalji su ključ za mnoge eventualne akcije koje biste možda hteli da pokrenete. Ako pogledate Izveštaj 1, videćete da on donosi osnovne elemente za navod o slučaju mučenja (žrtva; počiniac u vezi sa vlastima; zlostavljanje) ali opis zlostavljanja je minimalan i ima veoma malo naznaka o tome ko bi mogli biti pojedini počinioci ili kako bi se navod mogao potkrepiti. To otežava preduzimanje ma kakve ozbiljnije akcije u vezi sa navodom.

Izveštaj 2, s druge strane, veoma je detaljan i informativan, i pruža mnoštvo mogućnosti za potkrepljenje. Povrh toga što iznosi osnovne elemente za navod o slučaju mučenja, on takođe:

- Pruža mnogo detalja o pojedinačnim počiniocima, što može doprineti njihovoj identifikaciji
- Položaj i izgled kancelarije u kojoj se odvijalo zlostavljanje opisuje na takav način da omogućava njeno pronalaženje ukoliko se obavi poseta policijskoj stanici
- Omogućava da se pronađu instrumenti korišćeni za zlostavljanje ukoliko se obavi poseta policijskoj stanici
- Pojašnjava svrhu hapšenja i saslušavanja
- Pruža detalje o uslovima u kojima je žrtva držana u pritvoru
- Opisuje zlostavljanje na tačan način i to tako da omogućava medicinskim stručnjacima da izraze mišljenje o tome kakva je veza između toga i žrtvinih povreda
- Opisuje žrtvine povrede, uključujući i osnovne naznake njegovog duševnog i emocionalnog stanja

Neka od pitanja koja je Marija postavila kako bi dobila potpuniji iskaz, svakako su i sledeća:

Hozeova izjava:	Marijina pitanja:	
Uhapšen sam 23. januara	Gde ste uhapšeni? U koliko sati ste uhapšeni?	
Odveden sam u Gradsku centralnu policijsku stanicu	Kad ste stigli u policijsku stanicu? Gde su vas odveli pošto ste stigli u stanicu? Da li je bilo još nekog sa vama u ćeliji?	Da li je ćelija imala prozore? Da li je u ćeliji bilo toaleta? Kakva je bila higijena u ćeliji?
Dok sam bio u pritvoru, stalno su me tukli po glavi	Kada se to događalo? Gde se to događalo? Kako ste tamo dospeli? Da li ste išli gore ili dole? Ko vas je tamo odveo? Kako su izgledali ti ljudi? Da li je bilo nečeg neobičnog u njihovom izgledu? Kakva je bila kancelarija? Da li je u kancelariji bilo nameštaja? Da li ste zapazili nešto posebno u vezi sa nameštajem? Šta se tačno dogodilo kad ste tamo stigli?	Da li ste mogli slobodno da se krećete? Kažete da su vas tukli - ko vas je tukao? Da li su vas tukli nekim predmetom? Da li ste videli odakle su uzeli taj predmet? Da li su vam nešto rekli ili vam postavljali pitanja? Da li se sećate o čemu su vas pitali? Koliko dugo je to trajalo? Gde su vas potom odveli?
Jednom su mi davali elektrošokove tokom saslušanja	Kad se to dogodilo? Gde se to dogodilo? Ko vas je tamo odveo? Šta se dogodilo kad ste tamo stigli? Da li ste mogli slobodno da se krećete? Šta se zatim dogodilo? Kako je izgledala ta kutija? Šta je on učinio s tom kutijom? Gde vas je tačno dodirivao tom kutijom? Šta je potom učinio?	Da li ste nešto čuli ili osetili? Koliko puta se to ponovilo? Da li su vam nešto govorili ili vam postavljali pitanja? Da li su vam od toga ostali neki ožiljci? Imate li nešto protiv da pogledam te ožiljke? Da li patite od još nekih posledica onoga što vam se dogodilo?

Iskaz 2 se takođe može na izvestan način poboljšati, iako je sasvim dovoljan za većinu daljih postupaka. On ne identifikuje eventualne svedoke - na primer, ne znamo da li je neko video kako Hozea odvođe iz kuće. Opis uslova pritvora je štur i može se razraditi. On ne kazuje da li je Hozeu bilo dozvoljeno da kontaktira sa svojim advokatom ili porodicom, da li ga je u bilo kom trenutku tokom pritvora pregledao lekar, niti da li se on zvanično žalio nekome iz vlasti zbog zlostavljanja. Iskaz takođe ne daje informacije o tome šta se događalo između Hozeovog drugog saslušanja i puštanja na slobodu.

Još važnije, ukoliko pažljivo pogledate, možete zapaziti da je Marija nešto propustila. Hoze je uhapšen u 5:00 časova ujutru, ali je u policijsku stanicu stigao tek u 7:00 časova. Pošto nije iz tog grada, njoj nije palo na pamet da pita koliko je policijska stanica udaljena od Hozeove kuće. Zapravo, njih dele samo tri ulice. Dakle, šta se događalo sa Hozeom između 5:00 i 7:00 časova ujutru? Marija je propustila još jedan trag - modrice i natekline u donjem delu Hozeovih leđa i oko bubrega, kao i njegove pritužbe na bolove pri mokrenju. Čak i laiku bi bilo teško da te simptome poveže samo sa Hozeovim iskazom o tome da su ga tukli po glavi i davali mu elektrošokove po bradvicama, što je po njemu bilo jedino zlostavljanje kome je podvrgnut u policijskoj stanici. Čini se da je pre dovođenja u policijsku stanicu Hoze odveden na neko mesto gde su ga svirepo tukli ili možda udarali nogama, naročito u predelu bubrega. Zapažanje nedoslednosti u vremenu događaja otkrilo bi još jedan slučaj zlostavljanja koji je Hoze možda zaboravio da pomene ili ga smatrao beznačajnim u odnosu na ono što mu se dogodilo u policijskoj stanici. Marija je možda previše ulazila u pojedinosti kroz pitanja postavljena na početku razgovora, pitajući Hozea šta se događalo u policijskoj stanici, a ne šta mu se dogodilo pošto su ga odveli iz kuće, ili naprosto šta mu se zatim dogodilo.

4.2. Posebne okolnosti

Primeri i pitanja iz prethodnog odeljka o tome kako treba da izgleda obrazac informacije veoma su usmereni na slučajeve zlostavljanja u policijskom pritvoru i sličnim kratkotrajnim zvaničnim lišavanjima slobode zato što je to najčešća vrsta navoda koja se može dobiti. Iako je većina uputstava i elemenata primenljiva i na druge okolnosti, treba da budete svesni da neće baš sva biti relevantna ili odgovarajuća. Kad se pripremate za posetu nekoj drugoj ustanovi ili za razgovor koji se tiče drugačijih okolnosti od onih koje smo prethodno opisali, treba da razmislite o razlikama u vrsti i redosledu pitanja koja treba da postavite.

Pojam ustanove za dugotrajno lišenje slobode obuhvata zatvore (u kojima borave kako pritvorenici tako i osuđeni zatvorenici), druga mesta gde se drže zatvorenici koji iščekuju suđenje, ponekad veoma dugo, kao i pritvor za maloletnike ili popravne domove. U tim ustanovama, ukoliko se usredsređujete na postupanje u samoj ustanovi (a ne na događaje pre odvođenja u pritvor) malo je verovatno da ćete se baviti pitanjima hapšenja ili otmice. Umesto toga, treba da postavljate podrobnija pitanja o uslovima lišenja slobode, zatvorskom režimu, odnosima sa čuvarima i pojedinačnim slučajevima zlostavljanja. U vezi sa ovim poslednjim, možete postaviti ista pitanja kao što je to učinila Marija kad se raspitivala šta se dogodilo Hozeu pošto je odveden iz ćelije. Budite otvoreni i za mogućnost grupnog zlostavljanja ili preterane upotrebe sile ili brutalnosti kao odmazdu za disciplinske probleme kao što su pobune.

Takođe, ne treba zaboraviti da ustanove kao što su zatvori predstavljaju glavni izvor navoda koji se odnose na događaje vezane za vreme pre dovođenja u pritvor, naročito na zlostavljanje od strane policije. To je prevashodno slučaj sa novopridošlim zatvorenicima, zato što za njih to može biti prvi put da se osećaju dovoljno bezbednim da progovore o svojim iskustvima. Vidi Deo I, Poglavlje 3.4 i 3.5 za dalju raspravu o ovom pitanju.

U ne-kaznenim ustanovama za kolektivni smeštaj lica, kao što su starački domovi, sirotišta ili psihijatrijske ustanove, opet bi trebalo da se usredsredite na sredinu i opšte uslove boravka, odnose sa upravnim osobljem, kao i na eventualne pojedinačne slučajeve zlostavljanja. U tim okolnostima zlostavljanje često može biti u formi fizičkog ili seksualnog nasilja, ali može uključivati i razne oblike psihičkog maltretiranja. Zapamtite da je za decu najbolje da sa njima razgovara neko ko ima bar malo iskustva u radu sa decom. Uobičajena praksa u mnogim psihijatrijskim ustanovama koja izaziva mnoge kontroverze jeste vezivanje i sputavanje pacijenata.

U vojnim ustanovama problemi obično nastaju zbog režima discipline, koji je najčešće veoma strog. U tim slučajevima, najverovatnije ćete istraživati navode o kažnjavanju koje možda prelazi u zlostavljanje, kao što je boravak u samici ili ukidanje izvesnih privilegija. Zapamtite da treba da se raspitate ne samo o kazni, kako se ona sprovodi, koliko traje, koliko često se primenjuje, itd., nego i o procesu kojim se kazna ili disciplinska mera određuje. Drugi mogući uzrok zabrinutosti može biti tolerancija zvaničnih organa prema nasilju u vojsci, koje u nekim slučajevima može prerasti u zlostavljanje. Naročito će biti važno da zabeležite detalje koji se odnose na oblik nasilja, učestalost i intenzitet, broj umešanih osoba, stepen raširenosti, eventualne fizičke ili psihičke posledice od kojih žrtve pate, kao i na znakove tolerancije zvaničnih organa prema toj praksi.

U ustanovama za boravak stranaca, problem može biti zlostavljanje koje policija ili drugi organi sprovode nad strancima (čemu treba pristupati na isti način kao i ostalim oblicima kratkoročnog pritvora), ali će se on najčešće ticati procesa deportacije osoba i zemlje gde za njih postoji rizik da budu mučeni. U tim slučajevima treba detaljno da preispitate svaku fazu procesa deportacije i pribavite kopije svih relevantnih dokumenata. Takođe treba da razgovarate sa tom osobom o razlozima za strah da će biti podvrgnuti mučenju, kako biste izgradili čvrst argument za to da ne bude deportovana. Treba

da postavite pitanja o ranijim slučajevima mučenja koje je vaš sagovornik doživeo ili koje su doživeli njegovi srodnici, kao i o pretnjama koje se dobijali ili o drugim razlozima zbog kojih je ta osoba izložena riziku. Zapamtite da treba da se usredsredite na trenutni a ne na pređašnji rizik.

U slučajevima otmica, nestanaka i vansudskih pogubljenja, obično nećete razgovarati sa samom žrtvom već najverovatnije sa njegovim ili njenim srodnikom ili bliskim prijateljem. Treba da se usredsredite na okolnosti nestanka osobe, način na koji su delovali otmičari, a naročito na zadatak da identifikujete svedoke koji bi mogli pružiti informacije ne samo o okolnostima hapšenja, već i o stanju žrtve u trenutku dovođenja u pritvor. U slučajevima kad je telo žrtve pronađeno, to će biti od velike pomoći da se ustanovi kako su ožiljci ili povrede na telu morale nastati tokom boravka u pritvoru.

Kada prikupljate navode u logorima za izbeglice i raseljena lica, budite svesni toga da možete dobiti navode kako o slučajevima zlostavljanja koji su se dogodili pre dolaska u logor, tako i o zlostavljanju koje se dogodilo u samom logoru. Veoma je važno da vodite tačne beleške o počinocima navodnih slučajeva i da budete veoma temeljni u pokušaju da ih identifikujete. To se podjednako odnosi na sve navode koji se iznose u vezi sa zonama sukoba.

5. DOKAZI

Napraviti argumentovan navod ne znači samo predstaviti nečiji iskaz o onome što se toj osobi dogodilo. To podrazumeva da i drugi poveruju u to da su iznete činjenice istinite. Ma koliko vam osoba mogla izgledati pouzdana i od poverenja tokom razgovora, važno je prikupiti što više potkrepljujućih dokaza. Za to postoji nekoliko razloga:

- Najpre, ukoliko žrtva ne svedoči pred sudom, malo je verovatno da će drugi imati prilike da posmatraju njeno ili njegovo ponašanje i izgled onako kako ste vi mogli. To znači da vi sami treba da preduzmete korake da ih ubedite u to da je žrtva iskrena.
- Zatim, svi postupci, kako domaći tako i međunarodni, veoma zaziru od lažnih navoda, naročito u osetljivim političkim okolnostima. Što više dokaza pribavite, to će oni biti manje sumnjičavi u pogledu istinitosti navoda.
- Najzad, sudski i kvazi-sudski postupci ne mogu donositi presude o krivici, bilo država bilo pojedinačnih počinitelaca, na osnovu samo jedne optužbe. To znači da vaš slučaj nema izgleda na uspeh ukoliko nema potkrepljujućih dokaza.

Dokazi mogu biti u formi lekarskog nalaza, psihološke procene, žrtvine izjave, izjave svedoka, drugih oblika dokaza s treće strane, kao što su svedočenja lekara ili drugih stručnjaka, ili objektivni dokazi široko rasprostranjen prakse mučenja u okolnostima koje se navode. To znači - bilo šta što vam može pomoći da potkrepite i dokažete navod.

5.1. Medicinski dokazi

Tehnička procedura za medicinsko osoblje koje obavlja fizičke ili psihološke preglede navodnih žrtava mučenja opisana je u drugim specijalizovanim priručnicima i dokumentima (vidi Dodatak 2) i njome se nećemo baviti u ovom priručniku. Međutim, važno je za svakoga ko hoće da podnese navod o slučaju mučenja ili drugih oblika zlostavljanja da razume značaj medicinskih dokaza, probleme koje to stvara i poznaje neke osnovne mere koje se mogu preduzeti da se takvi nalazi zabeleže čak i ako ne postoji mogućnost da navodna žrtva bude upućena kod medicinskog stručnjaka na pregled.

Medicinski dokazi su verovatno najvažniji tip dokaza koji možete pribaviti i oni mogu snažno potkrepiti iskaz svedoka. Medicinski dokazi će retko biti *nesumnjivi* (u smislu da sa sigurnošću dokazuju da se mučenje dogodilo), zato što:

- Mnogi oblici mučenja ostavljaju vrlo malo tragova, a još manje njih ostavlja trajne fizičke posledice kao znak da su se uopšte dogodili
- Često se događa da povrede ili ožiljci za koje se tvrdi da su posledica mučenja zapravo imaju drugačiji uzrok

Ono što medicinski dokazi mogu učiniti, jeste da pokažu kako su povrede ili obrasci ponašanja zabeleženi u slučaju pojedinačne žrtve *u skladu sa* opisanim mučenjem (da su mogli biti njegova posledica). Tamo gde postoji kombinacija fizičkih i psiholoških dokaza koji su *u skladu sa* navodom, to će osnažiti sveukupnu vrednost medicinskih dokaza.

Kako fizičke tako i psihološke preglede treba da obavljaju odgovarajući specijalisti medicine, ne samo zbog neophodnog tehničkog znanja, već i zato što ukoliko se ti nalazi nameravaju koristiti pred sudom, mora se ustanoviti da su ih napisali i protumačili odgovarajući kvalifikovani stručnjaci. Međutim, to ne znači da vi ne treba da zabeležite fizičke ozlede ili očiglednu promenu ponašanja koje ste uočili tokom razgovora - naprotiv, to može biti veoma korisno, naročito tamo gde nije moguće odmah obaviti medicinski pregled. Brižljivo ispitivanje sagovornika i beleženje svih detalja o načinu na koji se sa njim ili sa njom postupalo vredi bar isto koliko i beleženje fizičkih i psiholoških posledica, a razgovor sa svedokom kao što je, recimo, suprug / supruga može veoma pomoći da se ustanovi kako je žrtva izgledala posle mučenja i da se zabeleži promena u držanju ili ponašanju žrtve.

Kod prikupljanja medicinskih dokaza, važno je biti svestan razlike između terapijske (lečenje simptoma pacijenta) i forenzičke (sudske) medicine. Cilj sudske medicine jeste da ustanovi uzroke i poreklo povreda, i ona predstavlja specijalizovanu oblast. U mnogim zemljama terapijsku i sudsku funkciju obavljaju isti medicinski stručnjaci, ali tamo gde je moguće treba tražiti pomoć nekoga ko poznaje forenzičku medicinu i shvata razliku između ove dve medicinske oblasti.

5.1.1. Fizički dokazi

Ukoliko lekar nije odmah dostupan, vredi zabeležiti sve vidljive tragove zlostavljanja, ali tek pošto dobijete **pristanak** dotične osobe, prethodno objasnivši da vi **niste** lekar i da možda nećete moći odmah da obezbedite ili da naložite medicinsko lečenje. U zatvorskom okruženju, zapažanja će možda biti zasnovana samo na kratkom razgovoru, ali u ne-zatvorskim prilikama sagovornik može biti u prilici da se delimično svuče i da se kreće, što će vam omogućiti detaljnija zapažanja.

Spoljni znaci se obično mogu videti nekoliko dana posle povrede, ali to ne znači da ih ne treba tražiti i u kasnijim slučajevima. Zabeležite što je moguće više informacija. Zapamtite da nepostojanje vidljivih znakova povreda ne znači da mučenja nije bilo.

Kao uputstvo, treba zabeležiti sledeće:

- Svaku očiglednu povredu kao što su otekline, modrice, posekotine, ogrebotine ili opekotine.
- Svaku telesnu poteškoću pri kretanju kao što je hodanje, penjanje uza stepenice, dugo sedenje ili stajanje, saginjanje ili podizanje ruku.
- Svaku nepravilnost oblika i držanja leđa ili udova.

Kako da zabeležite svoje nalaze:

- Zabeležite MESTO, VELIČINU, OBLIK, BOJU i VRSTU (posekotina, modrica, opekotina, itd.) svake povrede.
- Ako možete, upotrebite lenjir, ali u svakom slučaju procenite veličinu u poređenju sa nekim uobičajenim predmetom (izbegavajući upotrebu predmeta promenljive veličine, kao što je pomorandža).
- Ukoliko postoje mnogobrojne povrede, označite ih na dijagramu tela (vidi Prilog 4).
- Fotografije, čak i amaterske, mogu biti korisne za stručnjake koji ih kasnije proučavaju. U najboljem slučaju među fotografijama treba da bude jedna koja jasno prikazuje šira mesta na telu gde postoje povrede, kao i slike u krupnijem planu svakog pojedinačnog povređenog mesta. Na njima treba da postoji nešto što ukazuje na veličinu, najbolje lenjir, ali može poslužiti čak i običan predmet kao što je kutija šibica. Korisno je naznačiti i datum na slici. Ukoliko je moguće, kasnije treba dovesti profesionalnog fotografa.
- Opišite izgled povreda što tačnije i detaljnije, npr. "Ljubičasta ispupčena modrica okruglastog oblika 4 cm u prečniku na spoljnoj strani desne ruke oko 10 cm iznad lakta".
- Neka vam sagovornik pokaže nepravilnost kretanja ili položaja.
- Pitajte kojim su se redosledom pojavljivali simptomi posle incidenta. Odgovor može biti: "Pre nedelju dana nisam mogao da podignem ruke do 90 stepeni ali sada mogu da ih podignem iznad

glave. Još ne mogu da pokrećem zglobove i ruka mi je još utrnula." Takve izjave se mogu doslovno citirati.

Ove smernice se mogu prilagoditi ukoliko treba da pregledate leš žrtve. U tim slučajevima takođe treba da zabeležite u kakvom je stanju telo nađeno (npr. gde se nalazilo, vrstu podloge na kojoj je ležalo, da li je vreme bilo veoma toplo ili veoma hladno, da li je vreme ili mesto bilo naročito vlažno), jer to može pomoći forenzičarima da ustanove da li su ti uslovi mogli ostaviti traga na telu.

5.1.2. Psihološki dokazi

Čak ni najokrutnije mučenje, ukoliko je vešto primenjeno, ne mora ostaviti nikakve fizičke ozlede, ali može imati duboke psihološke posledice. To naročito važi ukoliko je žrtva pretrpela namerno psihičko mučenje kao što je boravak u dugotrajnoj izolaciji, odnosno pretrpela versko ili seksualno ponižavanje ili joj je prećeno smrću ili povređivanjem članova porodice. Iako psihološku procenu pojedinca može izvršiti samo stručnjak, jednostavna zapažanja od strane laika (nestručnjaka) o ponašanju ili držanju, uz subjektivne komentare koje žrtva može izneti o sebi (npr. opis noćne more, samoubilačke misli) treba zabeležiti kako bi ih kasnije protumačio stručnjak za tu oblast.

- Sledeći znaci mogu biti vidljivi ili ih može ispričati vaš sagovornik. Iako su to pokazatelji stresa, oni mahom nisu specifični za mučenje, iako predmet snova ili flešbekova može ukazivati na njihov uzrok. Misli o traumatičnim događajima stalno se vraćaju, npr. kao neprestana i nametljivo uznemirujuća prisećanja na događaje, često ponavljani uznemirujući snovi o događajima, nagli postupci ili osećanja kao da se traumatični doživljaju ponavljaju (flešbekovi).
- Snažna uznemirenost prilikom izlaganja događajima koji simbolizuju ili podsećaju na oblike mučenja, koja se ispoljava kroz dosledno izbegavanje nadražaja povezanih sa traumom, ili opšta emocionalna utnulost.
- Simptomi pojačane uzbuđenosti kao što je nemogućnost da se zaspi, razdražljivost ili ispadi ljutnje i poteškoće sa koncentracijom. Osoba koja vodi razgovor može primetiti nemirnost, uzbuđenost ili preterano uznemiren odgovor.

Pošto je većina psihičkih simptoma subjektivna, veoma je korisno pribaviti potkrepljujuće dokaze od porodice ili prijatelja, kao što je: "On se noću budi vrišteći i u znoju, sa noćnim morama u kojima sanja da ga muče" ili "On lako plane. Pre hapšenja je bio opušten i smiren" ili "Ona uvek izbegava da prolazi pored mesta gde je uhapšena".

5.2. Izjava osobe koja tvrdi da je žrtva mučenja

Pismena izjava sa opisom događaja, koju je potpisala žrtva ili druga osoba koja iznosi navod, treba da bude pripremljena van zatvorskog okruženja kad god je moguće. To neće biti ključno u svim okolnostima, ali pomaže prilikom svih postupaka da se osnaži verodostojnost navoda. Povrh toga, odsustvo takve pismene izjave uticaće na vašu mogućnost izbora mehanizama za zaštitu, a može vas sprečiti da pokrenete sudski postupak.

Izjava treba da sadrži detaljan opis slučaja (ili slučajeva) mučenja, kao i događaja koji su prethodili tom incidentu i usledili nakon njega. Ne postoji poseban obrazac takve izjave, ali ona treba da bude što je moguće informativnija. Detalji koje neizostavno treba uključiti opisani su u Delu II, Odeljak 4.

Nije neophodno da tu izjavu lično napiše osoba od koje se izjava uzima - nju može napisati, ili radije otkucati (na mašini ili kompjuteru) voditelj razgovora, a zatim naglas pročitati sagovorniku ukoliko je ovaj nepismen i ne može sam da pročita izjavu, nakon čega ta osoba treba da odobri izjavu. U svakom slučaju, ta izjava mora imati potpis ili otisak palca davaoca izjave. Ukoliko će se izjava koristiti u

sudskom postupku, treba da je potpiše i datira ne samo osoba koja daje izjavu, nego i osoba koja je uzima, a ukoliko je moguće, i još jedan svedok razgovora.

Organizacije često uzimaju izjavu tako što od osobe koja iznosi navod o slučaju traže da popuni standardni upitnik koji sadrži pitanja o svim traženim informacijama.

5.3. Izjave svedoka

Pošto se mučenje obično dešava iza zatvorenih vrata, može biti teško pronaći svedoke samog slučaja mučenja. Tamo gde svedoci ipak postoje, oni će nerado govoriti o onome što su videli, bilo zato što zbog toga mogu biti izloženi odmazdi ili zato što je za njih to iskustvo bilo previše traumatično. Međutim, tamo gde postoje svedoci koji su voljni da daju izjavu o onome što su videli, to može u velikoj meri učiniti navod o slučaju verodostojnijim, kao i doneti nove detalje koje žrtva ili osoba koja podnosi navod možda ne može dati. To može pomoći da se rekonstruiše hronologija događaja i da se oni postave u kontekst. Svrha izjave svedoka jeste da nam pomogne da razumemo šta se tačno dogodilo, pa stoga treba da bude što je moguće detaljnija.

Korisni svedoci nisu samo očevici konkretnog slučaja mučenja.

- Oni koji su bili prisutni u vreme kad je žrtva odvedena u pritvor mogu dati dragocene podatke o identitetu počinioca / počinilaca, o načinu na koji se sa žrtvom postupalo dok je odvođena, kao i o stanju osobe u trenutku odvođenja u pritvor. To može biti naročito važno u slučajevima gde je žrtva preminula, ali na telu postoje znaci mučenja, a država tvrdi da ta osoba nikad nije privedena ili da povrede nije nanelo službeno lice.
- Ukoliko neki pojedinac znao da je žrtva dobijala preteće telefonske pozive ili poruke pre odvođenja u pritvor, o tome se takođe može izvestiti.
- Drugi zatvorenici mogu potvrditi da je žrtva odvođena na saslušanje i opisati njeno ili njegovo stanje pre i posle odvođenja, ili konstatovati da se žrtva nikad nije ni vratila. Oni mogu posvedočiti o zvucima koje su čuli, kao što je vrištanje ili vika, ili o tragovima krvi ili spravama za mučenje koje su možda videli. Oni mogu opisati mučenje koje su sami iskusili, ili mučenje drugih ljudi kojem su možda prisustvovali, što može pomoći da se zaključi kako se u dotičnoj ustanovi događa mučenje, ili kako je neki policajac ili zatvorski čuvar ranije već primenjivao mučenje. To može pomoći da se ustanovi obrazac, npr. Policija u stanici X uvek vodi žrtvu u kancelariju Y na N-tom spratu, ili zatvorski čuvari uvek dolaze kad ode dnevna smena i odvođe žrtvu na posebno mesto u zatvoru za koje se zna da služi za zlostavljanje.
- Lekar koji je pregledao zatvorenika neposredno posle incidenta, može takođe dati ključno svedočenje.

Najbolji način da se identifikuju mogući svedoci jeste pregledati hronologiju onoga što se dogodilo sa žrtvom, pitajući se u svakoj fazi da li je još neko bio prisutan: za vreme odvođenja u pritvor; u trenutku prispeća u određenu ustanovu ili mesto lišenja slobode; da li su delili ćeliju s nekim ili je bilo nekog u susednim ćelijama; da li je neko video kako ih odvođe na mučenje, ili bio očevidac samog incidenta, ili video povrede ili gubitak svesti koji su uzrokovani mučenjem; da li je još neko doživeo isto ili slično iskustvo. Tamo gde žrtva nije ta koja podnosi navod o slučaju zato što je preminula, nestala ili još u pritvoru, najbliži rođaci, komšije ili pripadnici lokalne zajednice ipak mogu uputiti na eventualne svedoke, ili sami dati korisne informacije.

Ne zaboravite da se isti princip *pristanka na osnovu pune obaveštenosti* (vidi Deo I, Poglavlje 2.3) odnosi na svedoke isto kao i na žrtve. To naročito važi kad uzimate izjavu svedoka. U slučaju neslužbenog razgovora sa potencijalnim svedokom koga ne nameravate da citirate, neće biti neophodno da se upuštate u detalje, a to će zavisiti od okolnosti. Međutim, zapamtite da nikad ne imenujete osobu bez njenog ili njegovog izričitog pristanka.

Kao i izjave koje uzimate od osobe koja iznosi navod o slučaju mučenja, pisane izjave svedoka takođe treba da potpišu i datiraju svedok (svedoci) i osoba koja uzima izjavu.

5.4. Druge vrste dokaza

Ne postoji unapred propisana lista drugih vrsta potkrepljujućih dokaza. Vrsta dokaza koju ćete želeći da upotrebite umnogome će zavisiti od navoda koji pokušavate da dokažete, pa ćete dokaze morati da identifikujete od slučaja do slučaja. Treba da pronađete, s jedne strane, dokaze koji potkrepljuju konkretan slučaj, a sa druge – objektivne dokaze koji pomažu da se pokaže kako se taj navod uklapa u sveopštu sliku stanja. Vredi biti kreativan, a mogućnosti su velike. Primeri dugih vrsta dokaza uključuju i sledeće:

- Izveštaji u medijima: Takve dokaze treba oprezno koristiti, jer su oni obično nedovoljni da se pokrene žalba, ali takođe mogu biti veoma korisni kao nezavisan dokaz o tome da se incident zaista dogodio ili kao nagoveštaj sveopšte situacije.
- Izveštaji stručnjaka: Ovi izveštaji mogu biti naručeni medicinski ili forenzički izveštaji, balistički izveštaji, ili neka druga vrsta stručnog svedočenja ili istraživanja.
- Zvanični izveštaji i izjave: Nalazi izveštaja koje su proizveli domaći istražni organi ili delegacije međunarodnih tela, npr. Specijalni izvestilac UN ili delegacija Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja, mogu se citirati kao bi se obezbedio zvaničan izvor informacija. Mogu se koristiti i rezolucije koje međunarodna tela donose kako bi izrazila zabrinutost zbog situacije u nekoj zemlji, npr. rezolucije Komisije UN za ljudska prava, ili skupštine Organizacije američkih država ili Evropskog parlamenta. U slučajevima deportacije, Visoki komesarijat UN za izbeglice može pružiti dragocene informacije. Stejt department SAD takođe pravi godišnje izveštaje o stanju ljudskih prava širom sveta.
- Dokazi o postojanju ustaljene prakse mučenja u dotičnoj zemlji ili regionu: Takvi materijali doprinose verodostojnosti navoda, jer pokazuju da postoje prethodni slučajevi ponašanja na koje se konkretni podnosilac žali. To je naročito relevantno u slučajevima kad je cilj da se spreči deportacija pojedinca u zemlju gde će biti izložen opasnosti od mučenja – pošto pojedinac mora biti u stanju da pokaže kako je on ili ona lično izložen riziku, to će biti olakšano ukoliko se može pokazati da je mučenje uobičajena praksa u toj zemlji.

Takve informacije se najlakše pronalaze u izveštajima NVO-a. Međutim, vrednost tih izveštaja će se veoma razlikovati, u zavisnosti od ugleda koji pojedine organizacije uživaju. Izveštaji čiji je cilj da situaciju u nekoj zemlji prikažu senzacionalistički imaće veoma malu težinu, a izveštaje domaćih NVO treba uzimati oprezno jer, iako imaju neposredan pogled na situaciju, oni mogu biti smatrani manje objektivnim. Ukoliko su ovo jedini izveštaji na raspolaganju, njih naravno treba podneti. Međutim, tamo gde je moguće, najbolje je posegnuti za izveštajima velikih međunarodnih NVO koje su opštepriznate zbog svoje tačnosti i pouzdanosti – njih je kasnije moguće dopuniti izveštajima manjih ili lokalnih NVO.

- Posebna istraživanja: Ukoliko želite da dokažete neki stav, obrasci se mogu ustanoviti i posebnim istraživanjem koje ćete sami sprovesti. Na primer, možete pokušati da pokažete kako postoji zvanična trpeljivost prema mučenju tako što ćete prikupiti značajan broj slučajeva u kojima nije sprovedena nikakva istraga ili u kojima počinioci nisu proglašeni krivima uprkos jakim dokazima; ili možete pronaći medicinskog stručnjaka koji će biti voljan da posvedoči o tome da je u toj oblasti video mnogo slučajeva povreda uzrokovanih mučenjem.

- Kopije domaćih odluka: Ukoliko želite da slučaj iznesete pred međunarodni žalbeni postupak (vidi Deo III, Poglavlje 3), moraćete pokazati da žrtva nije mogla dobiti pravni lek na domaćem nivou. Da biste to učinili, morate pribaviti kopije domaćih odluka, bilo sudskih ili administrativnih, koje su donete u konkretnom slučaju. To uključuje i odluke da se ne pokreće krivični postupak ili da se ne otvori istraga, kao i kopije svih žalbi koje je podnosila žrtva ili njena/njegova porodica, kao i sudske odluke donete tim povodom.

SAŽETAK

DEO II - DOKUMENTOVANJE NAVODA O SLUČAJEVIMA MUČENJA

1. Osnovna načela dokumentovanja

Kad dokumentujete navod o slučaju mučenja, treba da:

- **Nastojite da pribavite kvalitetnu informaciju:** Činioci koji doprinose kvalitetu informacije uključuju izvor informacije, **stepen detalja**, prisustvo ili odsustvo **protivrečnosti**, odsustvo ili prisustvo **elemenata koji podržavaju (potkrepljuju)** ili **opovrgavaju** navod, stepen do kojeg informacija ukazuje na **obrazac** ponašanja, kao i **starost** informacije.
- **Preduzmete korake da osigurate najviši stepen tačnosti i pouzdanosti informacije:** možete poboljšati tačnost i pouzdanost tako što ćete preduzeti **opšte mere predostrožnosti**, tako što ćete tražiti potkrepljujuće dokaze za konkretne slučajeve za vreme razgovora i kasnije, kao i pouzdajući se u svoje **zdravo rasuđivanje**.

2. Razgovor sa osobom koja iznosi navod o slučaju mučenja

Razgovor sa pojedincem koji iznosi navod o slučaju mučenja veoma je težak i osetljiv zadatak, ali on se svima koji su u njega uključeni može olakšati uz malo prethodne pripreme i razmišljanja. Pre nego što pokušate da vodite razgovor, treba dobro da proučite glavni tekst priručnika.

Tokom razgovora, moraćete da uspostavite ravnotežu između sledećih činilaca:

- Potrebe da pribavite **upotrebljiv iskaz** i značaja poštovanja **potreba osobe** sa kojom razgovarate
- Potrebe da pribavite **što je moguće više detalja** i uzdržavanja od toga da **previše usmeravate razgovor**

Pre nego što počnete razgovor, treba da razmislite o sledećem: pristanak na osnovu pune obaveštenosti; kako početi razgovor; vođenje beležaka; ko treba da vodi razgovor; pomoć prevodilaca; pomoć sagovorniku da se oseća opuštenije; postupanje sa ljudima koji se plaše da govore; vođenje razgovora u mestima grupnog pritvora; pristup osetljivosti predmeta razgovora; maksimalna pouzdanost informacije; polni sastav tima koji vodi razgovor; razgovori sa decom. (Vidi glavni tekst za dalje predloge)

3. Informacije koje treba zabeležiti

Informacija treba da vam kaže: • **KO je učinio ŠTA i KOME?** • **KADA, GDE, ZAŠTO i KAKO?**

Ona treba da:

- Identifikuje žrtvu (žrtve)
- Identifikuje počinioca (počinioce)
- Opiše kako je žrtva dospela u ruke službenih lica
- Objasni gde je žrtva odvedena / zadržana
- Opiše kakvi su bili uslovi pritvora
- Opiše način i vrstu zlostavljanja
- Opiše zvanično reagovanje na incident

Da biste pribavili sve ove detalje **bez preteranog uticanja na sadržinu** iskaza, treba da **izbegavate usmeravajuća pitanja** – uvek **počnite opštim ili otvorenim pitanjima** (pitanja na koja je odgovor neograničen, npr. ‘da li vam se nešto dogodilo?’ pre nego ‘da li su vas mučili?’) a **zatim budite konkretniji u skladu sa informacijama koje vam se pružaju**. (Vidi studiju slučaja)

Imajte na umu da **različite okolnosti razgovora** mogu zahtevati **različit pristup**. (Vidi glavni tekst za dalje predloge)?

4. Dokazi

Uvek morate nastojati da obezbedite što više potkrepljujućih dokaza kad podnosite navod – to pomaže da se i drugi ubede u vašu i žrtvinu iskrenost, da se razveju sumnje koje vi ili neko drugi može imati u pogledu istinitosti navoda, a takvi dokazi su neophodni za neke oblike daljeg delovanja, naročito u sudskim postupcima.

Uobičajene vrste dokaza uključuju sledeće:

- **Medicinski dokazi:** Kako fizički tako i psihološki
- **Izjava osobe koja iznosi tvrdnju ili navod:** To može biti formalna pisana izjava ili standardizovan upitnik
- **Izjave svedoka:** To može podrazumevati svedoke samog slučaja mučenja, odvođenja u protvor, fizičkog stanja žrtve pre ili posle boravka u pritvoru, ili nekog pretećeg ponašanja od strane vlasti pre nego što je žrtva privedena. Potencijalni svedoci se najbolje mogu identifikovati analizom hronologije događaja uz žrtvinu pomoć, pitajući ko je bio prisutan u svakoj fazi događaja.

Druge vrste dokaza mogu uključivati: novinske izveštaje; izveštaje stručnjaka; zvanične izveštaje i izjave; dokaze o postojećoj ustaljenoj praksi mučenja u datoj zemlji; posebna istraživanja; kopije sudskih ili administrativnih odluka domaćeg pravosudnog sistema.

DEO III - DALJE POSTUPANJE NA OSNOVU PRIKUPLJENIH INFORMACIJA

1. Uvod u moguće pravce delovanja

- 1.1. Delovanje na međunarodnom nivou
- 1.2. Delovanje na nacionalnom nivou

2. Šta treba da znate o međunarodnim mehanizmima za izveštavanje i kako ih upotrebiti

- 2.1. Kakve opšte odlike treba da ima vaš dopis?
- 2.2. Podnošenje informacije telu zaduženom za monitoring: šta treba da sadrži vaš dopis?
- 2.3. Podnošenje informacije u kontekstu postupka podnošenja izveštaja država
- 2.4. Podnošenje informacije telu zaduženom za utvrđivanje činjenica

3. Šta treba da znate o međunarodnim žalbenim postupcima i kako ih koristiti

- 3.1. Šta možete nastojati da dobijete koristeći pojedinačne žalbene postupke?
- 3.2. Kakvu vrstu žalbi mogu razmatrati pojedinačni žalbeni postupci?
- 3.3. Kako funkcionišu pojedinačni žalbeni postupci?
- 3.4. Šta treba da sadrži zahtev prema pojedinačnom žalbenom postupku?
- 3.5. Praktični saveti za korišćenje pojedinačnog žalbenog postupka

4. Mehanizmi i postupci: Ujedinjene nacije

- 4.1. Uvod u sistem Ujedinjenih nacija
- 4.2. Mehanizmi izveštavanja u okviru sistema Ujedinjenih nacija
- 4.3. Žalbeni postupci u okviru sistema Ujedinjenih nacija

5. Mehanizmi i postupci : regionalni

- 5.1. Evropski sistem
- 5.2. Međuamerički sistem
- 5.3. Afrički sistem
- 5.4. Ostali regioni

6. Uporedna evaluaciona tabela međunarodnih postupaka

7. Gde možete potražiti dodatnu pomoć?

- 7.1. Zašto vam može biti potrebna dodatna pomoć?
- 7.2. Posebni izvori pomoći

1. UVOD U MOGUĆE PRAVCE DELOVANJA

Pošto ste završili sa prikupljanjem sirovih informacija, treba da razmislite o izboru najpogodnijeg mesta gde ćete je poslati i o načinu na koji ćete je predstaviti tako da ima najviše izgleda da postigne rezultat koji želite. Ovo poglavlje će pobrojati i objasniti pravce delovanja koji vam mogu biti na raspolaganju, te dati uputstva za to kako da ih najbolje iskoristite.

Vaša prva stanica treba da bude traženje pravnih lekova u okviru domaćeg pravnog sistema, naročito kad se informacije tiču pojedinačnog slučaja. Iz praktičnih razloga ovaj priručnik se prevashodno bavi traženjem pravnih lekova u okviru međunarodnog sistema, ali to ne znači da ne treba koristiti domaće pravne lekove. Naprotiv, postoji nekoliko razloga zbog kojih to treba učiniti gde god je moguće:

- Važno je ojačati i poboljšati nacionalne institucije ukoliko se želi postići dugoročan napredak u stanju ljudskih prava u nekoj zemlji.
- Tamo gde su domaće pravne mere delotvorne, one često mogu pružiti neposrednije i brže zadovoljenje za žalbu nego međunarodni postupci, kojima treba mnogo vremena da donesu zaključak.
- Prema međunarodnom pravu, smatra se da države treba da pruže mogućnost za obeštećenje u slučajevima kršenja ljudskih prava za koja su same odgovorne pre nego što se umešaju međunarodna tela – shodno tome, međunarodni postupci za pojedinačne žalbe često zahtevaju da se prethodno *iscrpu* svi domaći pravni lekovi (vidi Deo III, Poglavlje 3.3.2.2 za objašnjenje ovog zahteva) pre nego što prihvate da razmatraju žalbu.

Preduzimanje akcije na međunarodnom nivou pogodno je u sledećim slučajevima:

- Kad domaći pravni lekovi nisu delotvorni ili nisu u stanju da obezbede zadovoljavajuće obeštećenje u pojedinačnom slučaju.
- Kad je vaš cilj da privučete pažnju međunarodne zajednice na stanje ljudskih prava u nekoj zemlji, bilo uopšte, ili u vezi sa nekim konkretnim aspektima tog stanja.

1.1. Delovanje na međunarodnom planu

Na međunarodnom planu postoji veoma širok izbor mehanizama kroz koje se može tražiti zaštita u vezi sa navodima o slučajevima mučenja i drugih oblika zlostavljanja. Ovaj priručnik, kao i ovaj njegov deo, usmereni su na one međunarodne postupke kojima se može poslati informacija i čiji je posao da prosude da li je država poštovala svoje obaveze prema međunarodnom pravu u vezi sa mučenjem. To je stoga što su oni odgovorni za nadzor nad sprovođenjem međunarodnog sistema zaštite ljudskih prava – upravo preko njih moguće je pozvati se na obaveze države prema međunarodnom pravu kako bi se dobio zvaničan odgovor na navode o slučajevima mučenja i osiguralo obeštećenje za to kršenje. Važno je, međutim, ne zaboraviti da postoje i dodatni izvori pomoći kojima se možete obratiti za savet, podršku ili drugu pomoć, naročito ukoliko vam je nelagodno da koristite formalni postupak. Ti izvori pomoći objašnjeni su u Delu III, Poglavlje 7.

1.1.1. Vrste međunarodnih postupaka

Na međunarodnom nivou postoje mnoge mogućnosti. Postoje mehanizmi koje su osnovale Ujedinjene nacije i koji ispituju stanje ljudskih prava u zemljama širom sveta. Postoje i drugi, koje su osnovale regionalne organizacije i koji mogu delovati samo u odnosu na države tog regiona. Postoje mehanizmi

koji su osnovani da razmatraju samo pitanja koja se tiču mučenja (koja su specifična za mučenje) i drugi koji imaju ovlašćenje da razmatraju šira pitanja ljudskih prava, koja uključuju i mučenje. Način na koji ti mehanizmi vrše svoju funkciju takođe se može veoma razlikovati od jednog do drugog mehanizma. Najbolji način da se napravi razlika između različitih tela jeste da se uzme u obzir njihov izvor (tj. na koji način su osnovani), kao i njihove funkcije.

1.1.1.1. Izvor mehanizma

Ne može se svaki mehanizam upotrebiti u vezi sa svakom zemljom. Izvor mehanizma je važan zato što vam kazuje o kojim zemljama može primati navode o slučajevima. Ključna razlika je između *sporazumnih tela* i *van-sporazumnih mehanizama*.

- *Sporazumna tela* su tela ustanovljena na osnovu pravno obavezujućeg dogovora između nekoliko zemalja, kao ugovor. Ova vrsta dogovora obično je poznata kao *sporazum*, ali može imati i druge nazive, kao što su *konvencija*, *pakt* ili *povelja*. *Sporazumna tela* se uspostavljaju da bi nadzirala način na koji taj ugovor poštuju države *potpisnice* (tj. one koje su se obavezale da će ga poštovati). Na primer, Konvencija UN protiv mučenja postavlja nekolike obaveze koje države potpisnice moraju poštovati, pa je stoga osnovala nadzorno telo nazvano Komitet protiv mučenja, čiji je zadatak da obezbedi poštovanje tih obaveza. Najvažnije što treba zapamtiti jeste da ukoliko želite da podnesete navod o slučaju mučenja nekom *sporazumnoj telu*, morate proveriti da li je zemlja o kojoj podnosite taj navod zaista *potpisnica* tog sporazuma. Pošto je *sporazumno telo* osnovano ugovorom, ono ne može ispitivati situaciju u državama koje nisu bile deo tog ugovora.
- *Van-sporazumni mehanizmi* su oni koji nisu osnovani sa ciljem da se nadzire neki poseban sporazum. Oni mogu biti političko telo koje čine predstavnici država, kao što je Komisija UN za ljudska prava, ili mogu biti mehanizmi uspostavljeni na osnovu *rezolucije* (formalna odluka, obično usvojena glasanjem) takvih političkih tela. To znači da taj mehanizam automatski ima nadležnost da ispituje situaciju u svim državama koje su članice dotičnog međuvladinog tela, bez potrebe da te države daju svoj pismeni pristanak. Na primer, Komisija UN za ljudska prava je rezolucijom ustanovila Specijalnog izvestioca za slučajeve mučenja. To znači da Specijalni izvestilac može da ispituje i prima navode o ma kojoj državi koja je članica UN. Kao što vidite, *van-sporazumna tela* mogu primati navode iz većeg broja država zato što nisu ograničena na one države koje su potpisale poseban sporazum.

Izvor mehanizma takođe na različite načine može ograničiti broj država pod njegovim nadzorom. Kad je mehanizam osnovan u kontekstu međuvladine organizacije, obično se podrazumeva da će se primenjivati samo na države članice te organizacije. To se odnosi kako na *sporazumne* tako i na *van-sporazumne mehanizme*. To znači sledeće:

- Kad je međuvladina organizacija regionalna, to će po pravilu ograničiti rad mehanizma na države u tom regionu. Na primer, članice Organizacije američkih država (OAD) mogu pristupiti Američkoj konvenciji o ljudskim pravima i prihvatiti nadzor Međuameričkog suda za ljudska prava. Jedini izuzetak predstavljalo bi to da se države koje su osnovale mehanizam saglase da omoguće i zemljama van regiona da postanu članice, što ubrzo može biti slučaj sa Evropskom konvencijom za sprečavanje mučenja.
- Kad je mehanizam osnovan u kontekstu svetske organizacije, poput UN, on je otvoren za sve države članice širom sveta. U slučaju UN, to u praksi obuhvata sve zemlje na svetu.

1.1.1.2. Delovanje mehanizma

Mnoga tela opisana u ovom priručniku imaju više od jedne funkcije. Naročito ne treba da mislite da ona primaju samo pojedinačne navode. Mnogi od tih mehanizama načinjeni su tako da se bave i širom situacijom, s krajnjim ciljem da ostvare preventivno dejstvo. Važno je shvatiti razlike između raznih funkcija, jer svaka odgovara na drugačiju vrstu informacija i pruža drugačije pravno sredstvo. To znači da se morate postarati, s jedne strane, da vaša informacija bude u obliku na koji mehanizam može da odgovori, a sa druge, da je mehanizam u stanju da pruži pravni lek koji vi želite. Ključne funkcije mehanizama mogu se podeliti u dve široke grupe: funkcije izveštavanja i žalbeni postupci.

Funkcije izveštavanja uključuju sledeće:

- Razmatranje izveštaja država: Neka *sporazumna tela* primaju i razmatraju izveštaje koje su pripremile države članice o situaciji na njihovoj teritoriji i o načinu na koji su se trudile da sprovedu svoje sporazumne obaveze. *Sporazumno telo* zatim daje svoj komentar na izveštaj i preporuke za poboljšanje stanja. Ti komentari i preporuke su obično javni.
- Monitoring: Neki *sporazumni* i *van-sporazumni mehanizmi* mogu se baviti nadziranjem, monitoringom, često iz nekog posebnog ugla. To može biti svetska ili regionalna situacija u vezi sa nekom konkretnom temom, npr. mučenje ili nasilje prema ženama, ili opšte stanje ljudskih prava u pojedinačnoj državi. To obično uključuje primanje i analizu informacija o pojedinačnim i opštim navodima, kako bi se izvestilo o datoj situaciji.
- Utvrđivanje činjenica (fact-finding): Neki *sporazumni* i *van-sporazumni mehanizmi* takođe mogu imati ulogu da prikupljaju činjenice, pa će u tom svojstvu posećivati države, bilo u redovnim vremenskim razmacima ili *ad hoc*, u slučajevima koji se smatraju naročitim razlogom za brigu.

Žalbeni postupci uključuju sledeće:

- Primanje i procesuiranje pojedinačnih žalbi: Ovu funkciju vrše samo *sporazumna tela*. Za razliku od izveštavanja, u okviru kojeg se pojedinačni navodi mogu primati ali se koriste prevashodno kao način da se razume opšta situacija, žalbeni postupak je sudski ili parnični postupak. On se usredsređuje na sam pojedinačan navod i nastoji da ustanovi da li država jeste ili nije prekršila prava zagarantovana pojedincu ili pojedincima prema odgovarajućem sporazumu. To je isto kao kad iznosite slučaj pred sud, jer predstavlja formalan postupak sa nizom procedura prema kojima se treba upravljati.
- Primanje i procesuiranje međudržavnih žalbi: Prema ovom postupku, države mogu podnositi žalbe protiv ostalih država u kojima tvrde da su ove prekršile svoje obaveze u pogledu poštovanja ljudskih prava. Tu funkciju mogu obavljati kako *sporazumna* tako i *van-sporazumna tela*. Tom vrstom postupka nećemo se baviti u ovom priručniku zato što on obično ne zahteva da u njega budu uključene NVO.

DEO III – DALJE POSTUPANJE NA OSNOVU PRIKUPLJENIH INFORMACIJA
TABELA I PRIKAZ MEĐUNARODNIH MEHANIZAMA - PREMA IZVORU I FUNKCIJI

MEHANIZAM	IZVOR				FUNKCIJA				
	Sporazumni	Van-sporazumni	Regionalni	Svetski	Izveštavanje			Pojedinačne žalbe	
					Državni izveštaji	Monitoring	Utvrđiva nje činjenica	Fakultativno	Obavezujuće
Komitet protiv mučenja	√			Ujedinjene nacije	√	??	√	√	
Komisija za ljudska prava	√			Ujedinjene nacije	√			√	
Komitet za prava deteta	√			Ujedinjene nacije	√			??	
Komitet za ukidanje diskriminacije prema ženama	√			Ujedinjene nacije	√			??	
Komitet za ukidanje rasne diskriminacije	√			Ujedinjene nacije	√			√	
Specijalni izvištaji Komisije UN za ljudska prava		√		Ujedinjene nacije		√	√		
Postupak 1503		√		Ujedinjene nacije		√			
Evropski sud za ljudska prava	√		Savet Evrope						√
Evropski komitet za sprečavanje mučenja	√		Savet Evrope (vidi belešku 1)			√	√		
Međuamerička komisija za ljudska prava	√		Organizacija američkih država			√	√		√
Međuamerički sud za ljudska prava	√		Organizacija američkih država					√	
Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda	√		Organizacija afričkog jedinstva		√	√	√		√

Beleška 1: Postoji mogućnost da uz Evropsku konvenciju za sprečavanje mučenja bude usvojen protokol koji dopušta da države koje nisu članice Saveta Evrope pristupe konvenciji.

Beleška ?*: Ove funkcije mogu uskoro postati dostupne u okviru ovih mehanizama. Za više pojedinosti, vidi razmatranje koje se tiče specifičnih mehanizama.

1.1.2. Kako odabrati međunarodni postupak

Da biste izabrali između mnogih postupaka koji vam stoje na raspolaganju na međunarodnom nivou, treba da razmotrite dve stvari:

- **PRISTUPAČNOST:** koji su vam mehanizmi dostupni?
- **POGODNOST:** koji mehanizmi najbolje odgovaraju vašim ciljevima?

1.1.2.1. Pristupačnost: koji su vam mehanizmi dostupni?

To će zavistiti od **države** o kojoj imate informacije.

Kao što smo ranije rekli, *van-sporazumni* mehanizmi UN primenljivi su na sve države sveta bez posebne potrebe za njihovim pristankom. Međutim, UN i regionalna tela uspostavljena na osnovu *sporazuma* biće po pravilu primenljiva samo na one države koje su se saglasile da budu obavezane tim sporazumom. U slučaju regionalnih tela, to će biti ograničeno na države u tom regionu.

Uz to, neki od sporazuma u okviru kojih se uspostavljaju žalbeni postupci ostavljaju te postupke kao fakultativnu mogućnost za države članice. U tim slučajevima nije dovoljno da neka država bude potpisnica sporazuma pa da pojedinačni žalbeni postupak bude pristupačan u odnosu na nju, već ona mora dati svoj nedvosmisleni pristanak za taj postupak. To znači da država može biti potpisnica nekog sporazuma koji uspostavlja pojedinačni žalbeni postupak, ali ne dozvoliti takve žalbe protiv sebe.

Osim toga, u trenutku pristupanja nekom sporazumu, države potpisnice neretko imaju mogućnost da izraze *rezervu* u pogledu sporazuma. Stavljanje rezerve znači da država ne prihvata doslovno obaveze sporazuma, već unosi izmene u jednu ili više odredaba kako bi ugodila sebi, kao uslov za prihvatanje tog sporazuma. Uvek treba da proverite ne samo da li je država potpisnica nekog sporazuma, već i da li je stavila neke rezerve na taj sporazum, ukoliko je to relevantno za vaš slučaj.

To znači da, kako biste ustanovili koji mehanizmi prihvataju informacije o određenoj zemlji, treba da postavite sledeća pitanja:

- Da li je mehanizam uspostavljen na osnovu nekog sporazuma?

Ukoliko jeste:

- ⇒ Da li je država potpisnica tog sporazuma? Ako jeste, mehanizam će prihvatiti informacije o njoj. Ako nije, mehanizam obično neće biti u stanju da odgovori na informacije podnete o toj zemlji.
- ⇒ Ukoliko postoji fakultativni postupak pojedinačne žalbe, da li je država prihvatila taj postupak? Ako jeste, mehanizam može da razmatra pojedinačne žalbe protiv nje. Ako nije, mehanizam može primiti informaciju o toj državi vršeći svoje druge funkcije, ali ne može aktivirati pojedinačni žalbeni postupak.
- ⇒ Da li je država stavila neke rezerve na sporazum koje bi mogle izmeniti njegovu primenu u vašem slučaju?

Ukoliko nije: To će obično značiti da je uspostavljen od strane neke međuvladine organizacije.

- ⇒ Da li je država članica te međuvladine organizacije? Ako jeste, mehanizam će prihvatiti informacije o njoj. Zapamtite da *van-sporazumni* mehanizmi Ujedinjenih nacija u načelu primaju informacije o svakoj državi na svetu.

1.1.2.2. Pogodnost: koji mehanizmi najbolje odgovaraju vašim ciljevima?

Kad ste ustanovili koji su vam mehanizmi dostupni, biće potrebno da odlučite šta želite da postignete podnošenjem informacije, kako biste odabrali mehanizam ili mehanizme koji imaju najviše izgleda da ispune vaše ciljeve. Kao načelne smernice treba da uzmete sledeće:

TABELA 2: POGODNOST VRSTA MEHANIZAMA PREMA MOGUĆIM CILJEVIMA

MOGUĆI CILJ	VRSTA MEHANIZMA KOJA IMA NAJVIŠE IZGLEDA DA TO POSTIGNE
<u>Opšti ciljevi:</u>	
Privući pažnju na neku situaciju / utvrditi postojanje ustaljene prakse	Svaki mehanizam za izveštavanje ili žalbeni postupak
Tražiti pozitivne promene u opštoj situaciji	Svaki mehanizam za izveštavanje ili žalbeni postupak
Boriti se protiv nekažnjivosti	Svaki mehanizam za izveštavanje ili žalbeni postupak
<u>Pojedinačni ciljevi:</u>	
Nalaz o počinjenom kršenju prava	Svaki žalbeni postupak
Pozivanje počinioca na odgovornost	Svaki žalbeni postupak; mehanizmi za izveštavanje koji se bave pojedinačnim navodima o kršenju prava
Obeštećenje (reparacija)	Žalbeni postupci koji mogu dosuditi odštetu
Sprečavanje deportacije pojedinca u zemlju gde postoji osnovana pretpostavka da će on ili ona biti izloženi riziku od mučenja	Žalbeni postupci koji mogu naložiti ili preporučiti privremene mere; mehanizmi za izveštavanje koji se bave pojedinačnim navodima o slučajevima

1.2. Delovanje na nacionalnom nivou

Koliko postoji država na svetu, toliko ima i razlika u vrstama domaćih pravnih sredstava, u njihovim prirodamama, oblicima i postupcima. Ovaj priručnik se njima nikada ne bi mogao pozabaviti sveobuhvatno a da se ne proširi na mnogo tomova. Zbog toga će ovaj odeljak dati samo opšti uvod u neke od mogućih pravaca delovanja sa kojima ćete se najčešće susretati u domaćem pravnom sistemu, kako bi se skrenula pažnja na njihovo postojanje. Ipak vam preporučujemo da se posavetujete sa domaćim advokatom ili nekom iskusnijom NVO kako biste saznali pojedinosti o konkretnim pravnim sredstvima raspoloživim u određenoj državi, kao i o tome kako se ona mogu praktično upotrebiti.

Mogućí pravci delovanja na nacionalnom nivou uključuju sledeće:

1.2.1. Krivični postupci

Osoba koja iznosi tvrdnju da je bila podvrgnuta zlostavljanju od strane državnih službenika može tražiti pokretanje krivičnog postupka tako što će podneti žalbu policiji, lokalnom javnom tužiocu ili lokalnom sudu. U mnogim nacionalnim pravnim sistemima istraga će biti otvorena samo ako javni tužilac odluči da je to primereno, a žrtva sama ne može pokrenuti postupak. Treba da se posavetujete sa domaćim advokatom kako biste saznali kako tačno funkcioniše postupak u datom pravnom sistemu. Cilj krivičnog postupka jeste kažnjavanje počinioca, ne odšteta za žrtvu, a moguća pravna sredstva uključuju osudu počinioca na plaćanje novčane kazne, uslovnu vremensku kaznu ili kaznu zatvora.

Vojno osoblje takođe može biti gonjeno na isti način kao i druga službena lica, ali podleže ili može biti podvrgnuto isključivo internoj vojnoj disciplini, uključujući i mogućnost prekog suda (suđenje vojnom osoblju pred vojnim sudom koji primenjuje vojne zakone). Postupak pred prekim sudom može biti pokrenut samo interno, ali neko ko iznosi navod o slučaju mučenja ili drugog oblika zlostavljanja od strane pripadnika vojske, može podneti žalbu nadležnom pretpostavljenom oficiru koji bi, u idealnom svetu, zatim mogao pokrenuti istragu. Ne može se zanemariti to da će u zemlji gde je vojska na vlasti postojati veća verovatnoća da istraga ne bude sprovedena ili da ne donese nikakve rezultate. Ipak, propust višeg oficira da pokrene istragu o navodnom slučaju mučenja prema vojnim zakonima može predstavljati odbijanje da se istraga sprovede, kao i ukazivati na zvaničnu trpeljivost prema mučenju, te stoga vredi biti svestan ovih mogućnosti istrage čak i kad nju ne može pokrenuti sama žrtva. To je takođe prekršaj odredaba međunarodnog prava ratnih sukoba (vidi Deo I, Poglavlje 3.6), zato što je obaveza komandanata da sprovedu istragu o kršenjima zakona koje su počinili njihovi podređeni.

1.2.2. Parnični postupci

Parnični postupci mogu biti zasnovani na odredbama nacionalnih zakona o obligacionim odnosima, nekom posebnom zakonu ili na običajnom pravu. Ove odredbe se bave mnogim raznorodnim pitanjima, ali sve uključuju neku vrstu opšte obaveze koju svako mora da ispunjava i da se obazrivo odnosi prema drugima. U načelu, parničnim postupcima pribegava se kad pojedinac želi da dobije odštetu, obično finansijsku, od osobe koja je odgovorna za nastalu štetu. Ti postupci su po svojoj prirodi sudski i odvijaju se pred redovnim sudovima.

1.2.3. Upravni postupci

Primeri upravnih pravnih sredstava koji mogu biti relevantni za žrtvu mučenja uključuju i prijavu komisiji za nadoknadu, uspostavljenoj da pruži obeštećenje žrtvama teških zločina nasilja, ili podnesak policijskom organu za žalbe. Upravni postupak se ne mora nužno odvijati pred sudijom. Umesto toga, on često podrazumeva donošenje odluke od strane stručnog sudskog organa ili zvaničnog lica sa posebnim kvalifikacijama ili nadležnošću za neku oblast.

1.2.4. Disciplinski postupci

Za našu svrhu, relevantni disciplinski postupci su oni koji postoje unutar policije, vojske ili drugih ogranaka službe bezbednosti i državne uprave. To su van-sudski postupci u kojima slučaj razmatra jedna ili više osoba nadređenih dotičnom službeniku. Kao i u postupcima pred prekim vojnim sudom, lice koje podnosi navod o slučaju mučenja može uložiti žalbu nadređenoj osobi, ali odluka da se istraga sprovede može biti doneta samo interno. Vrste kazni koje se mogu odrediti u okviru disciplinskog postupka obično su povezane sa poslom koji se obavlja, a mogu uključiti obustavu plate, privremenu suspenziju sa posla, premeštaj na drugo radno mesto, pa čak i optužtanje.

1.2.5. Zahtevi za azil

Opšta priroda postupka za azil jeste da se ustanovi koji ljudi imaju *valjano zasnovan strah* od toga da će biti progonjeni ukoliko se vrate u neku zemlju, obično svoju zemlju porekla. U skladu sa zakonima o izbeglicama i pravom ljudskih prava, države imaju obavezu da takve osobe ne šalju natrag u njihovu zemlju. U mnogim slučajevima, osnova da se pokaže kako postoji verovatnoća da će biti izloženi progonu jeste da se pokaže kako za njih postoji rizik od mučenja. Povrh toga, države potpisnice Konvencije protiv mučenja imaju posebnu obavezu prema pravu ljudskih prava da ne proteruju neku osobu u zemlju gde postoji osnovana pretpostavka da će on ili ona biti izloženi riziku da budu mučeni.

U takvim slučajevima, cilj neće biti da se ustanovi kako je država u kojoj se osoba nalazi odgovorna za neki slučaj mučenja, već da se dokaže kako postoji rizik ukoliko oni budu poslani natrag, ne bi li se aktivirala obaveza države da ne protera datog pojedinca. Posebni zahtevi razlikovaće se od jedne države do druge, ali će po pravilu biti potrebno da se pokaže sledeće:

- Da je pojedinac lično izložen riziku od mučenja (ne samo da se u toj državi događaju slučajevi mučenja)
- Da taj rizik neprestano traje (tj. ne samo da je ranije postojao rizik, već da taj rizik i dalje postoji)

Tamo gde postoji rizik od nedržavnih aktera, može biti teže ustanoviti ga, ali postoji pokret u prilog tome da se taj rizik stavi u istu kategoriju sa onima koji dolaze od vladinih aktera, a u svrhu postupka određivanja azila. (Vidi Deo I, Poglavlje 3.6)

Ukoliko je molba za azil odbijena i ako je određen datum deportacije, treba da budete svesni postojanja nekih međunarodnih mehanizama koji mogu osigurati privremene mere, što može obuhvatiti zahtev nadležnoj vladi da odloži deportaciju dok oni ne razmotre slučaj. Specijalni izvestilac za slučajeve mučenja takođe je povremeno intervenisao u takvim slučajevima slanjem hitnog apela. Nijedan od ovih zahteva nije obavezujući, ali oni svejedno odgovornoj državi daju materijal za razmišljanje, a države ih se često pridržavaju, makar privremeno.

1.2.6. Vanredna sredstva i pravni lekovi

U mnogim zemljama postoje vanredna pravna sredstva i lekovi prema kojima osobe lišene slobode imaju pravo da zatraže preispitivanje pravnog osnova pritvora pred sudskim organom koji ima ovlašćenje da naredi njihovo puštanje na slobodu. Uobičajeni nazivi za te lekove obuhvataju *habeas corpus* i *amparo*. Oni se pokreću tako što se podnosi prijava sudu, bilo da to čine sami pojedinci ili tamo gde to nije moguće, druga osoba koja deluje u njihovo ime. U nekim sistemima može biti neophodno da to učini advokat. Takve prijave mogu se podneti u bilo kom trenutku i treba da imaju prioritet nad ostalim sudskim predmetima. Prema međunarodnom pravu ljudskih prava, ti lekovi treba da budu neprekidno dostupni, uključujući i periode vanrednog stanja. Oni su naročito važni kad se osoba drži u tzv. *incommunicado* pritvoru, za koji se smatra da povećava rizik od mučenja.

Tamo gde se veruje da za pojedinca postoji rizik od mučenja tokom saslušanja, moguće je podneti zahtev za sudski nalog (naredba za uzdržavanje od nekih oblika ponašanja) prema službenim licima koji su u pitanju.

1.2.7. Ostali postupci

U nekim državama mogu postojati specijalizovana tela čija je jedina svrha da preispituju ili istražuju moguća kršenja ljudskih prava. Neka od njih, kao što je ustanova ombudsmana i nacionalne komisije za ljudska prava, bave se aktuelnim kršenjima, dok druge, kao što su komisije za istinu, imaju poseban zadatak da istražuju prošle zločine u nekom vremenskom periodu. Posebna ovlašćenja i postupci mogu se razlikovati od jednog do drugog tela, ali se mogu naći u zakonskom aktu kojim su ona uspostavljena. Neka od njih mogu donositi odluke u pojedinačnim slučajevima (neke nacionalne komisije za ljudska prava), dok se druge prevashodno bave opštom situacijom (komisije za istinu). Nisu sva ova tela tako delotvorna niti nezavisna koliko bi mogla biti.

2. ŠTA TREBA DA ZNATE O MEĐUNARODNIM MEHANIZMIMA ZA IZVEŠTAVANJE I KAKO IH UPOTREBITI

Naziv '**mehanizam za izveštavanje**' upotrebljen u ovom tekstu odnosi se na:

Svaki međunarodni mehanizam koji prima i/ili sam traži informacije kako bi izvestio ili dao komentar o tome da li države poštuju svoje obaveze prema međunarodnom pravu ljudskih prava. Informacije koje prima mogu se odnositi na pojedinačne i na opšte navode, ali konačni cilj je da se stvori tačna slika opšteg stanja i daju odgovarajuće preporuke.

Glavni cilj mehanizama za izveštavanje jeste da nadziru i procenjuju stepen u kojem države poštuju svoje obaveze prema međunarodnom pravu ljudskih prava.

Oni **moгу**:

- Primati i prikupljati informacije od država i trećih strana kako bi izvestile o situaciji u nekoj zemlji (**Monitoring**)
- Razmatrati i komentarisati izveštaje koje podnose same države, kao i davati preporuke za poboljšanje (**Razmatranje izveštaja država**)
- Sprovoditi posete država u cilju utvrđivanja činjenica (**Utvrdjivanje činjenica, fact-finding**)

Oni **ne mogu**:

- Usvajati pravno obavezujuće odluke
- Dosuđivati odštetu pojedincima

Opšte praktične informacije koje se odnose na svaku od ovih funkcija objašnjenje su u daljem tekstu. Postoji, međutim, mnoštvo različitosti u metodama i ovlašćenjima raznih mehanizama, a sve te osobenosti biće posebno notirane u objašnjenjima svakog od mehanizama u Delu II, Poglavlja 4 i 5.

2.1. Kakve opšte odlike treba da ima vaš dopis?

Mehanizmi za izveštavanje preplavljeni su informacijama iz bezbroj izvora, od kojih su mnogi sumnjivog kvaliteta ili im nedostaje preciznih detalja kako bi bili od koristi. Najbolji način da obezbedite da se vaša informacija razlikuje od ostalih jeste da je učinite:

- **pristupačnom**
- **uravnoteženom**
- **verodostojnom**
- **detaljnem**

2.1.1. **Pristupačnost**

Podnesak možete učiniti **pristupačnim** tako što ćete obratiti pažnju na jezik koji upotrebljavate, kao i na dužinu podneska.

Jezik:

- Većina međunarodnih organizacija pravi razliku između *zvaničnog jezika* i *radnog jezika*. Po pravilu, iako se dopisi mogu pisati na zvaničnom jeziku, većina zaposlenih u organizaciji obično će umeti da koristi samo radni jezik. Istovremeno, mnoge organizacije imaju veoma ograničena sredstva, što znači da prevod nije uvek prioritet, naročito kad ništa ne ukazuje na vrednost dopisa.

Ukoliko želite da vaš dopis bude razmatran na najbolji mogući način, treba da učinite sve da podnesak predate na radnom jeziku (koji će biti naznačen u vezi sa svakom organizacijom u Delu III, Poglavlja 4 i 5) ukoliko je moguće – to ne znači da treba da prevodite svaki potkrepljujući dokument, ali znači da uvodno pismo treba da bude na jednom od tih jezika i da jasno ukazuje na sadržinu svakog od priloženih dokumenata. Ukoliko niste u stanju da to uradite, treba da načinite i priložite sažetak na radnom jeziku koji ukazuje na ključne elemente o informaciji ili žalbi. Od samog postupka zavisice šta spada u suštinske elemente, ali po pravilu trebalo bi da ukažete na sledeće:

1. Kome je upućen podnesak
npr. Specijalnom izvestiocu za slučajeve mučenja
npr. Komitetu protiv mučenja
 2. Ko ste vi
npr. NVO koja radi sa decom na ulici
npr. NVO koja radi sa azilantima
 3. Na koju zemlju se odnosi navod
 4. Svrha ili sadržina informacije, kao i da li je potrebno hitno delovanje
npr. 10 navoda o mučenju dece sa ulice, koji ukazuju na obrazac ustaljene prakse zlostavljanja te dece od strane policije. Postupanje podrazumeva teško batinanje, silovanje i lažna pogubljenja.
npr. Kršenja Člana 3 Kovencije protiv mučenja. Gđa Y može biti deportovana u zemlju X gde će najverovatnije biti podvrgnuta mučenju. Bila je svirepo mučena 8 meseci ranije pre nego što je otišla iz zemlje (uključujući i elektrošokove i teško batinanje koje je uzrokovalo frakturu lobanje – medicinski nalaz u prilogu) a njen brat koji i dalje živi u toj zemlji nedavno je uhapšen i ispitivan o tome da li zna gde se podnosilac ovog zahteva nalazi. Deportacija je zakazana za... (datum) – HITNO.
- Ne treba da pretpostavljate da osoblje koje prima vaš podnesak ima ikakvo specijalističko znanje – važno je da oni razumeju o čemu raspravljate, pa izrazi koji se vama mogu činiti prostim ne moraju uvek biti jasno shvaćeni izvan vaše zemlje. Postarajte se da koristite jednostavan jezik i objasnite stručne izraze. Naročito treba da izbegavate korišćenje skraćenica i akronima ukoliko ih niste objasnili.

Dužina podneska:

- Uglavnom ne postoji uobičajena dužina podneska, ali treba da imate na umu ograničen broj službenika i kratko vreme kad pripremate dopis. To znači da on ne sme biti duži nego što treba, a ukoliko prelazi 8-10 strana treba da priložite i sažetak ključnih tačaka, da bi osoblje koje prima dopis lako videlo da li je upotrebljiv.

2.1.2. Uravnoteženost i verodostojnost

Dopis možete učiniti **uravnoteženim** i **verodostojnim** tako što ćete se predstaviti, biti objektivni i izbegavati senzacionalističke tvrdnje.

Predstavite se:

- Odgovor koji dobijete na svoj podnesak zavisice umnogome od utiska koji ostavite o svojoj organizaciji, njenoj pouzdanosti i motivima za podnošenje informacije. Mnogo je bolje odmah se pozabaviti tim pitanjima nego ih prepustiti mašti osobe koja čita podnesak. Važno je stvoriti dobar ugled sebi i svojoj organizaciji, kako bi vremenom postali izvor kome se veruje.

Ukoliko niste ranije predstavili sebe i svoju organizaciju, počnite objašnjenjem svog mandata – to možete učiniti u samom podnesku ili, još bolje, možete priložiti kopiju statuta ili godišnjeg izveštaja koji daje jasnu sliku vaših aktivnosti. Ukoliko ste povezani sa nekom međunarodnom NVO, treba to i da kažete – to će olakšati proveru vašeg kredibiliteta. Postarajte se da objasnite ne samo svoje aktivnosti, nego i svrhu i ciljeve. Ukoliko ste politički nastrojena organizacija, tako i recite – to će pomoći da se vaša informacija postavi u kontekst i pokazati da nemate šta da krijete. Objasnite svoje metode rada – kako prikupljate informacije? Da li su informacije iz prve ruke ili su pribavljene od posrednika ili iz novinskih izveštaja? Cilj je uključiti svaku informaciju koja će pomoći mehanizmu da stekne tačan utisak o vašoj organizaciji i kvalitetu informacija koje podnosite.

Budite objektivni:

- Uvek se postarajte da informacije predstavite na uravnotežen način. Objektivan, uravnotežen pogled na situaciju učiniće vaš podnesak mnogo verodostojnijim i pokazati da ste zainteresovani da predstavite stvarno stanje a ne samo jednu njegovu stranu. Iako je prirodno da informacija izgleda donekle jednostrana kad nastoji da ustanovi obrazac kršenja prava, važno je predstaviti je u objektivnom kontekstu. Pažljivo objasnite pozadinu, kako informacija ne bi izgledala kao da je istrgnuta iz konteksta (vidi Deo III, Poglavlje 2.2.1 za vrstu detalja koje možete uključiti). To pobuđuje poverenje u materijal i znači da će kad sledeći put pošaljete informaciju ona biti priznata kao ona koja dolazi iz organizacije koja se prethodno već pokazala pouzdanom.

Izbegavajte senzacionalističke tvrdnje:

- Upotreba senzacionalističkog jezika ili dramatičnih opisa najverovatnije će štetno uticati na vaš podnesak. Međunarodni mehanizmi primaju mnoštvo dopisa koji su prepuni senzacionalističkih tvrdnji a ne sadrže nikakve opipljive činjenice. Uravnotežen, informativan podnesak potkrepljen primerima odudaraće od ostalih nepotkrepljenih navoda i biti primljen sa mnogo više pažnje.

2.1.3. Detaljnost

Učiniti podnesak **detaljnim** ne znači da on treba da bude dugačak – suština je u tome da bude informativan. Treba da pružite dovoljno informacija kako bi međunarodno telo moglo da donese sopstvene zaključke o tome da li se dogodilo mučenje ili zlostavljanje, ali da istovremeno ostanete sažeti i što je moguće kraći.

Treba da se postarate za to da detalji koje uključujete budu relevantni, to jest, da pomažu da vaš navod bude potkrepljen. Opsežni materijali u kojima je zakopan vaš navod i iz kojih tek treba da se izvuče otežava posao međunarodnim telima, kao i obimne opšte informacije sa malo konkretnih detalja. Usredsredite se na uključivanje što više detalja koji se odnose na same navode, a opšti materijal neka bude kratak i informativan – on treba da postavi kontekst, ali ne sme da odvrati pažnju ili postane srž podneska.

2.2. Podnošenje informacije telu zaduženom za monitoring: šta treba da sadrži vaš dopis?

Sadržina vašeg dopisa donekle će se menjati u skladu sa onim što pokušavate da dokažete. Međutim, moguće je dati sledeće uputstvo o tome šta treba uključiti.

2.2.1. Slanje opšte informacije telu zaduženom za monitoring

Kad šaljete **opštu informaciju** mehanizmu za izveštavanje, treba da nastojite da *postavite kontekst* i da ustanovite *obrasce ustaljene prakse*.

Postavite kontekst: Mehanizmima je veoma teško da steknu jasnu sliku o problemima u nekoj državi ili da donesu korisne preporuke ukoliko dobro ne ovladaju kontekstom u kojem se ti problemi događaju. Objektivni pregled opšte situacije u državi je veoma dragocen. To ne znači da treba da napišete nekoliko olakih rečenica u kojima optužujete državu za mnogobrojna kršenja ljudskih prava. To znači da ukratko objasnite uslove koji postoje u državi a koji mogu uticati na to kako država poštuje svoje obaveze u pogledu sprečavanja slučajeva mučenja. Relevantni činoci mogu uključiti sledeće:

- Glavne političke grupacije i njihovi stavovi, uključujući protivrečna mišljenja o tome kako je sadašnja vlada došla na vlast, kao i glavne sukobe
- Bilo kakve napetosti na etničkom, socijalnom ili verskom planu
- Postojanje oružanog sukoba i koje su strane u njega uključene
- Struktura i moć bezbednosnih snaga i vojske, naročito ako vojska drži vlast
- Relevantna tradicionalna uverenja, običaji i praksa
- Pravni okvir, naročito zakoni koji daju specijalna ovlašćenja, npr. anti-teroristički zakoni i slična legislativa

Cilj je da uključite činjenice za koje mislite da bi koristile osobi sa strane za bolje razumevanje onoga što se događa u nekoj zemlji.

Uspostavite obrazac ustaljene prakse: Za razliku od pojedinačnih navoda, od kojih je svaki usmeren na ishod nekog posebnog slučaja, opšta informacija treba da pruži sveukupnu sliku prakse mučenja u nekoj državi, ili da ukaže na neki poseban aspekt te prakse.

Kako biste uspostavili obrazac, **nije** dovoljno da:

- Navedete nekoliko pojedinačnih slučajeva
- Iznesete nepotkrepljene tvrdnje o praksi mučenja u zemlji

Umesto toga **treba da:**

- Koristite što je moguće više *primera*
- *Analizirate* pojedinačne navode kako biste na osnovu njih ustanovili obrazac

Na primer, ako ustanovite da se većina vaših navoda odnosi na upotrebu elektrošokova širom zemlje, ili o silovanju privedenih u nekoj policijskoj ustanovi, treba da ukažete na to da navodi, uzeti kao celina, potkrepljuju postojanje obrasca ustaljene prakse – korišćenje elektrošokova kao uobičajene metode mučenja, ili silovanje žena u nekoj policijskoj stanici.

Drugi očigledni i potencijalno relevantni obrasci mogu uključivati visoku učestalost mučenja u drugih oblika zlostavljanja među osumnjičenima pritvorenim prema nekom posebnom zakonu koji dopušta produženi pritvor bez mogućnosti opštenja sa spoljnim svetom (*incommunicado*),

velik broj slučajeva mučenja zatvorenika iz neke etničke ili društvene grupe, dosledno odbijanje da se povede istraga protiv službenih lica optuženih za mučenje, visok stepen neobjašnjenih smrti u pritvoru, ili rasprostranjene izveštaje o mučenju žena i dece.

Cilj je da se pokaže kako neki oblici mučenja, ili ponašanja koje omogućava slučajeve mučenja, nisu ograničeni na nekoliko pojedinačnih incidenata, već se događaju redovno.

Kad predstavljate svoje nalaze o obrascima prakse koje ste ustanovili, najbolje je učiniti sledeće:

- Prvo, rezimirajte sve obrasce koje ste ustanovili
- Zatim uzmite svaku stavku ponaosob i objasnite je opštim terminima
- Posle svake stavke navedite što je moguće više primera da biste potkrepili svoju izjavu

TABELA 3: PODSETNIK ZA PODNOŠENJE OPŠTE INFORMACIJE MEHANIZMU ZA IZVEŠTAVANJE

PODSETNIK: Podnošenje opšte informacije mehanizmu za izveštavanje	
Da li vaš podnesak uključuje:	<ul style="list-style-type: none"> • Kratak uvod u ciljeve i metodologiju rada vaše organizacije? • Rezime konteksta u kojem su navodi izneti, naročito kad je reč o pravnom okviru? • Izlaganje obrazaca ustaljene prakse u pogledu kršenja prava, koji se mogu ustanoviti? • Što više detaljnih primera? (vidi Deo III, Poglavlje 2.2.2 za smernice o tome koje informacije treba uvrstiti u svaki pojedinačni navod) • Potkrepljujuću dokumentaciju kojom možda raspolazete? • Spisak lokalnih organizacija ili osoba sa kojima se može kontaktirati kako bi se zatražile relevantne informacije o nekoj zemlji?

2.2.2. Ponošenje pojedinačnog navoda telu zaduženom za monitoring

Ukoliko želite da nekom mehanizmu za izveštavanje podnesete informaciju o **pojedinačnom navodu** o slučaju mučenja, treba da se trudite da kao minimum gde god je moguće uključite sledeće:

- Ime žrtve: To podrazumeva ime i prezime, ukoliko po lokalnim običajima oba nisu sažeta u jednu reč. Cilj je identifikacija – ako je ime uobičajeno, treba pružiti i druge pojedinosti za identifikaciju, kao što je adresa ili mesto prebivališta, uzrast, pol i zanimanje. Takvi detalji su uvek dragoceni i treba ih dati ukoliko ih znate. Većina mehanizama ne može da preduzme nikakvu akciju u ime neidentifikovanog pojedinca, što obično znači da pojedinac mora biti imenovan. Jedini izuzetak gde se imena neće zahtevati jesu slučajevi jasno identifikovanih grupa – npr. grupa od 50 studenata uhapšenih posle demostracija pred gradskom skupštinom Grada X dana 19. novembra 1999. godine – ali imena treba uvek priložiti ukoliko su poznata.
- Datum incidenta: Treba da bude što je moguće precizniji, te da uključi kako dan hapšenja od strane državnih organa, tako i datume slučaja ili slučajeva mučenja ukoliko se oni razlikuju. Datumi su važni jer pomažu da se pronikne u sled događaja. Ukoliko znate i doba dana (tačno vreme, ili da li se to dogodilo ujutru ili uveče) to će takođe biti od pomoći.

- Mesto incidenta: Treba da obuhvati naziv grada, sela ili oblasti, kao i naziv države ili regiona. Pobrinite se da uključite i mesto samog slučaja mučenja ili drugog oblika zlostavljanja, što može značiti više od jednog mesta ukoliko je bilo nekoliko incidenata, kao i mesto hapšenja ukoliko se razlikuje od prethodnih.
- Navodni počinitelac / počinioci: Ovde treba uključiti ime i čin počinioca, ukoliko je poznato, ali u najmanju ruku ogranak bezbednosnih snaga koje su po sredi, ili policijsku stanicu sa kojom je počinitelac povezan. Često je moguće identifikovati grupu počinitelaca prema uniformama koje nose. Zapamtite da počinioci moraju biti povezani sa državom – u oblastima gde su uobičajena hapšenja od strane policajaca u civilu, možda neće biti neophodno imenovati počinioce, pošto je moguće doneti čvrste zaključke na osnovu postojećih okolnosti. Vidi Deo I, Poglavlje 3.6 za raspravu o tome šta činiti kad se navodi odnose na nedržavne počinioce.
- Pojedinosti postupanja: Izbegavajte upotrebu termina “mučenje” ili “mučen” bez objašnjenja samog tog postupka. Neće svaki incident neprijatnog postupanja biti dovoljno ozbiljan da u pravnom smislu može biti definisan kao mučenje, iako on kod vas može izazvati snažna osećanja. Najbolji pristup je opisati postupanje sa što je više moguće detalja. Na taj način će međunarodno telo biti u stanju sa samo zaključiti da li je počinjeno mučenje u pravnom smislu. Tamo gde je po sredi fizičko mučenje, detalji treba da obuhvate opis samog *postupanja*, *instrumente* korišćene tom prilikom, *delove tela* na kojima je to postupanje primenjeno, kao i *povrede* koje su nastale usled toga. Na primer, umesto da kažete ‘Gospodin X je tučen’, što može značiti bilo šta, mnogo je informativnije reći ‘Gospodin X je svirepo tučen po licu i glavi metalnom šipkom, što je prouzrokovalo frakturu lobanje i pucanje bubne opne’. U slučajevima psihičkog mučenja, treba da opišete *u čemu se ono sastojalo*, kako se žrtva *osećala* za to vreme i kasnije, kao i da navedete detalje o tome na koji način je to postupanje *uticalo* na ponašanje ili mentalno stanje žrtve, npr. da li žrtva pati od noćnih mora ili paranoje.

Iako postoji minimum detalja koji navod mora sadržati, ne postoji stvarni maksimum relevantnih detalja koje možete uključiti. Šta znači pojam relevantno? U osnovi, to znači sve što može pomoći međunarodnim telima da razumeju šta se dogodilo i što im omogućuje da zaključuje da li država poštuje svoje obaveze. Pošto države imaju obavezu da istražuju slučajeve mučenja i pružaju pravnu zaštitu, ovo će uključivati i informacije o tome šta se dogodilo posle incidenta. Detalji koji mogu biti rečevantni i koje treba uneti u podnesak uključuju sledeće:

- Uzrast, pol i zanimanje žrtve – naročito je korisno pomenuti da li je osoba muško ili žensko, pošto nekome ko nije upoznat sa jezikom originala može biti teško da o tome donese zaključak
- Broj lične karte
- Adresa ili prebivalište
- Rasa ili etnička grupa
- Pretrpljene povrede ili dugotrajene posledice
- Da li je žrtvi dozvoljen pristup advokatu i/ili lekaru tokom pritvora?
- Da li se žrtva žalila na to da je podvrgnuta mučenju?
- Ako je žalba uložena, šta su državne vlasti učinile po tom pitanju? Da li je sprovedena istraga ili podignuta optužnica? Ako je podignuta optužnica, da li je određena neka kazna?

TABELA 4: PODSETNIK ZA PODNOŠENJE POJEDINAČNOG NAVODA MEHANIZMU ZA IZVEŠTAVANJE

PODSETNIK: Podnošenje pojedinačnog navoda mehanizmu za izveštavanje	
Da li vaš podnesak uključuje:	<ul style="list-style-type: none"> • Kratak uvod u ciljeve i metodologiju rada vaše organizacije? • Što više detalja, ali najmanje sledeće: ⇒ ime i druge značajne karakteristike žrtve

	<p>⇒ datum i mesto incidenta / incidenata</p> <p>⇒ navodne počiniocce</p> <p>⇒ pojedinosti postupanja</p> <p>(Vidi gore objašnjenje o tome šta sve to podrazumeva)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Potkrepljuću dokumentaciju kojom možda raspolažete? • Jasnu naznaku o tome da li je slučaj hitan, ukoliko zahtevate hitno delovanje? • Jasnu naznaku o tome da li su neki od detalja poverljive prirode?
--	---

2.3. Podnošenje informacije u kontekstu postupka podnošenja izveštaja država

2.3.1. Kako funkcioniše postupak podnošenja izveštaja država?

Svrha postupka podnošenja izveštaja država jeste da pomogne sporazumnim telima (ovo se trenutno odnosi samo na komitete Ujedinjenih nacija) da steknu jasnu sliku o stepenu u kojem države članice poštuju svoje ugovorne obaveze, tako što zahteva od država da opišu kako sprovedu sve te obaveze u praksi. Države imaju obavezu da podnose redovne izveštaje, iako mnoge od njih kasne sa podnošenjem ovih izveštaja čak i po nekoliko meseci ili godina. Kad sporazumno telo primi državni izveštaj, ono mora brižljivo da ga prouči kako bi identifikovalo problematične oblasti. Izveštaj se razmatra na zvaničnom sastanku, koji može biti otvoren za javnost. Tokom tog sastanka, država čiji se izveštaj razmatra dobija priliku da predstavi taj izveštaj, te obično treba da odgovori i na neka dopunska pitanja koje postavlja komitet, a koja su pokrenuta sadržajem izveštaja. Najzad, komitet usvaja zaključke i daje preporuke državi o načinu na koji će bolje izvršavati svoje obaveze.

2.3.2. Šta možete postići podnošenjem informacije u kontekstu postupka podnošenja izveštaja država?

Države same pišu izveštaje koje sporazumna tela primaju. To ne znači da će ti izveštaji biti netačni, ali znači da oni odražavaju zvanično viđenje situacije. Važno je obezbediti da kad sporazumna tela donose zaključke i daju preporuke, ona to čine na osnovu informacija koje tačno odražavaju situaciju u toj zemlji. Podnošenje pouzdane informacije pomoći će sporazumnim telima da:

- donesu tačne zaključke o situaciji u nekoj zemlji
- postave prava pitanja kad razmatraju izveštaj države
- daju korisne preporuke u skladu sa situacijom

Razmatranje izveštaja države od strane sporazumnog tela veoma je važan događaj koji zaslužuje odgovarajući publicitet. Vaš podnesak može značajno doprineti da zaključci koji dobijaju taj publicitet budu pouzdani i ukazuju na stvarne probleme. Povrh toga, ukoliko ste svoj podnesak iskoristili da iznesete konstruktivne predloge za poboljšanje, oni mogu uticati i na preporuke komiteta.

2.3.3. Šta treba da sadrži izveštaj NVO u kontekstu postupka podnošenja izveštaja država?

Za podnošenje opšte informacije mehanizmu za izveštavanje treba da se pridržavate opštih uputstava iznetih u Delu III, Poglavlje 2.2.1. Osim toga, međutim, pošto postupak podnošenja izveštaja država uključuje procenu sporazumnog tela do koje mere se poštuju obaveze preuzete odgovarajućim sporazumom, treba da se rukovodite odredbama tog sporazuma i prethodnim nalazima u vezi sa tom državom, kao i samom svrhom tog postupka.

Zbog toga, kad pripremate podnesak, treba da imate na umu sledeće:

- Pošto će komitet kao referentnu tačku koristiti sam sporazum, poželjno je da za okosnicu svog izveštaja uzmete *odredbe tog sporazuma*. Izdvojite one odredbe o kojima imate informacije i objasnite kako se one sprovode u toj zemlji. To će vam omogućiti da se bavite problemima za koje će komitet biti ponajviše zainteresovan, a pomaže vam i da odredite tačke na koje treba da se usredsredite. Pošto će država verovatno pružiti informacije o zvaničnoj pravnoj situaciji, koji zakoni postoje, itd., pitanje na koje ćete vi biti dužni da odgovorite obično će biti kako ti zakoni zaista funkcionišu u praksi.
- Ukoliko izveštaj koji se podnosi nije i prvi koji podnosi određena država, treba da se pozovete i na ranije zaključke komiteta u vezi sa tom državom kako biste lakše identifikovali problematične oblasti koje su od interesa za komitet. Treba da se osvrnete na to kako su preporuke komiteta sprovedene u praksi od razmatranja prethodnog izveštaja.
- Ukoliko ima dovoljno vremena od objavljivanja izveštaja države do njegovog razmatranja, biće od pomoći ako prokomentarišete i sadržaj izveštaja države, pri čemu ćete se složiti ili ne složiti sa njegovim navodima (uvek to obrazložite), kao i izneti eventualne dodatne informacije koje treba staviti na uvid komitetu. To vam pomaže i da se usredsredite na tačke koje će za komitet biti najkorisnije. Postarajte se da vaš izveštaj bude objektivan i da se ne usmerava samo na negativne strane – ukoliko je tačno ono što je Vlada iznela, treba to i da uvažite, kao što treba da uvažite i mere koje je preduzela i koje su uticale na poboljšanje situacije. Uravnotežen pristup će osnažiti vašu verodostojnost, te omogućiti komitetu da sagleda koje mere zaista deluju u praksi, što će pomoći kod davanja preporuka u drugim slučajevima.
- Ukoliko ne možete da to učinite u kratkim crtama, ne treba da pokušavate da se bavite svakom stavkom koju iznosi Vlada ili koja je sadržana u sporazumu, već da se usredsredite na najvažnija pitanja. Zapamtite da je najbolje biti kratak i sažet kad god je moguće.
- Nastojte da navedete što više primera i statističkih podataka. Cilj je da pružite što više sirovih informacija na osnovu kojih komitet može doneti sopstveni zaključak. To znači da treba da se uzdržavate od iznošenja nepotkrepljenih izjava. Na primer, treba izbegavati da se kaže kako je neka mera nedelotvorna bez navođenja specifičnih primera zašto je to tako.
- Korisno je da postavite svoj navod u odgovarajući kontekst. Vidi Deo III, Poglavlje 2.2.1, za predloge kako da opišete opštu situaciju u nekoj zemlji.
- Pokušajte da predložite neka pitanja koja bi komitet mogao da postavi prilikom razmatranja izveštaja države. To će pomoći komitetu da odredi važne problematične oblasti o kojima se u izveštaju države ne govori dovoljno.
- Najzad, ne zaboravite da sami date konstruktivne predloge za poboljšanje. Vi ćete često biti u boljem položaju nego komitet da osetite koje mere mogu imati pozitivan uticaj na opštu situaciju, a taj uvid je veoma koristan za komitet. Povrh toga, to pokazuje da vaši motivi nisu samo da dovedete Vladu u pitanje, nego da zaista tragate za načinom da se opšte stanje promeni na bolje.

2.3.4. Praktične sugestije za podnošenje informacije u kontekstu postupka podnošenja izveštaja država

- Svaka država potpisnica nekog sporazuma o ljudskim pravima ima obavezu da uspostavi državnu proceduru podnošenja izveštaja o tome – proverite da li je vaša država potpisnica takvog sporazuma.
- Da biste saznali kad vaša zemlja treba da podnese izveštaj, treba da kontaktirate sa Sekretarijatom u Ženevi ili proverite na veb-sajtu (vidi Dodatak 2) kako biste saznali koji izveštaji treba da se razmatraju na sledećoj sednici komiteta. To se obično odlučuje na kraju prethodne sednice.
- Tokom poslednjih godina počeo je da opada broj država koje podnose izveštaje. Ukoliko su vam poznati ozbiljni problemi u nekoj zemlji, treba da obavestite komitet o tome čak i kad država još nije podnela izveštaj. To međutim ne treba da zameni slanje informacije uoči razmatranja datog izveštaja – sporazumna tela primaju toliko informacija da mogu zaboraviti na neku davno primljenu informaciju.
- Kad saznate da će se izveštaj vaše države razmatrati na sledećoj sednici, počnite što pre da pripremate svoj podnesak, kako biste imali dovoljno vremena.
- Izveštaj države treba da bude dostupan javnosti šest nedelja pre nego što se komitet sastane – možete se obratiti Sekretarijatu ukoliko vam je potrebna kopija, ili proveriti da li je izveštaj postavljen na veb-sajt. Ne treba da čekate da izveštaj države bude objavljen da biste počeli da pripremom svog podneska, pošto će vam trebati mnogo vremena da istražite i pripremite valjan izveštaj.
- Komiteti primaju mnoštvo informacija. Pripremanje podneska zajedno sa drugim NVO je dobar način da se izbegne preklapanje i postigne bolja sveobuhvatnost. Komiteti obično više vole da dobiju jedan dobro promišljen i sveobuhvatan podnesak nego desetak izjava koje ponavljaju iste tačke a izostavljaju neke druge.
- Ukoliko imate mogućnosti da odete u Ženevu i lično predate svoj podnesak, treba to da učinite – to će svakako pomoći da se on izdvoji od ostalih primljenih informacija, a znači da možete da ukazete na najvažnije delove svog podneska. To takođe može ostaviti utisak, nadamo se dobar, o vama i vašoj organizaciji.

2.4. Podnošenje informacije telu zaduženom za utvrđivanje činjenica

Informacija telu zaduženom za utvrđivanje činjenica može se podneti **pre** ili **tokom** posete za utvrđivanje činjenica. To će uticati na fokus koji treba da ima vaša informacija.

2.4.1. Podnošenje informacije pre posete za utvrđivanje činjenica

Pre posete za utvrđivanje činjenica, treba da pružite informacije koje će pomoći tom telu da planira posetu i da se za nju pripremi. Glavna briga treba da vam bude to što su posete za utvrđivanje činjenica obično suviše kratke da bi ispitale svaki aspekt situacije u zemlji. Od onih koji planiraju i pripremaju posetu to zahteva da budu veoma selektivni. Vaša informacija treba da pomogne telu za utvrđivanje činjenica da ustanovi koji su aspekti situacije najvažniji, kao i aktivnosti koje će biti najkorisnije tokom same posete.

Vaša informacija treba da pomogne telu da isplanira posetu i da se za nju pripremi, tako što će:

- Identifikovati problematične oblasti koja treba detaljnije ispitati

- Identifikovati regije, gradove i ustanove koje treba posetiti (one o kojima se prima mnogo navoda i koje imaju najozbiljnije probleme)
- Uključiti što više detalja koji se odnose na raspored prostorija u ustanovama koje treba posetiti i položajem soba ili delova zgrade u okviru ustanove gde se često događaju slučajevi mučenja. Ponekad može biti moguće napraviti tlocrt ili nacrtati put do prostorija za saslušanje na osnovu podatak dobijenih od žrtava, naročito kad isti opis daje više njih, npr.: Odveli su me tamo kroz vrata iza glavnog prijemnog šaltera u policijskog stanici, koja vode niza stepenice – sišli smo dva sprata niže i skrenuli levo niz dugačak hodnik. Prostorija u kojoj sam saslušavan bila je iza poslednjih vrata s desne strane na kraju hodnika.
- Objasniti društveni i pravni kontekst u zemlji, naročito ukazujući na neke posebne zakone koji doprinose nastanku problema, npr. zakon koji omogućuje produženi *incommunicado* pritvor ili postavlja ograničenja na mogućnost krivičnog gonjenja državnih službenika, ili zakon ili precedentno pravo koje dopušta korišćenje priznanja iznudenog mučenjem kao dokaza pred sudom.
- Uputiti na državne zvaničnike ili skupštinske predstavnike sa kojima bi bilo veoma važno da se misija sretne: bilo zbog toga što su i sami povezani sa slučajevima zlostavljanja (npr. državni lekar za koga se zna da je izdavao lažna lekarska uverenja prikrivajući postojanje povreda zadobijenih u policijskom pritvoru; državni tužilac za koga se zna da ne pokreće slučajeve protiv službenih lica koji se tiču navoda o zlostavljanju), ili zbog njihovih pokušaja da se obračunaju sa problemom zlostavljanja (npr. članovi nezavisnih nacionalnih komisija za ljudska prava).
- Obezbediti listu osoba sa kojima bi telo moglo poželeti da se sastane tokom posete, npr. predstavnici nacionalnih NVO za ljudska prava (uključujući i one koji se bave zagovaranjem, izveštavanjem i rehabilitacijom), profesionalna udruženja kao što su udruženja lekara ili pravnika, pojedinačni pravници koji poznaju domaći sistem ili su aktivni u zastupanju žrtava, organizacije za podršku žrtvama mučenja.
- Obavestiti telo o tome da li biste mogli da im tokom posete ugovorite sastanak i sa pojedinačnim žrtvama mučenja.

2.4.2. Podnošenje informacije tokom posete za utvrđivanje činjenica

Tokom same posete, ukoliko već niste unapred pružili informaciju telu za utvrđivanje činjenica, treba da se držite smernica koje smo malopre izneli, kao i nekih koje ćemo izneti u ovom delu teksta. Vi sami morate biti veoma selektivni u ovoj fazi procesa. Telo za utvrđivanje činjenica će imati veoma gust raspored i njegovi sastanci sa nevladinim organizacijama biće srazmerno kratki.

Svrha posete za utvrđivanje činjenica jeste da utvrdi ČINJENICE. U ovoj fazi, pod pretpostavkom da je telo imalo priliku da ispita opštu informaciju pre same posete, ono će biti više zainteresovano za tri stvari:

- **Konkretni primeri** onoga što se stvarno dešava u praksi.
- **Sastanci sa navodnim žrtvama** kako bi se zabeležila lična svedočenja – to je najbolje organizovati nezavisno od vašeg uvodnog informativnog sastanka (iako će to zavisiti od rasporeda posete) i to na mestu koje nije uznemirujuće ili zastrašujuće za žrtvu. O ovome treba da porazgovarate sa predstavnicima tela za utvrđivanje činjenica ukoliko nije dogovoreno unapred. Ne zaboravite da ponesete fotokopije dokumenata koji potkrepljuju navode žrtve, kao što su lekarski izveštaji ili sudske odluke.

- Pribavljanje imena i mesta **pojedinaца** koji su **pre kratkog vremena odvedeni u pritvor**, naročito ukoliko su na saslušanju ili su već saslušani, a koje bi mogli posetiti u zatvoru (bilo u policijskom pritvoru ili istražnoj pritvorskoj jedinici u koju su prebačeni nakon saslušanja). Takođe će biti korisno ukazati na pojedince koji su **tek pušteni iz pritvora** i tvrde da su nedavno podvrgnuti mučenju. Tamo gde pojedinac koji se nalazi u pritvoru ima pravnog zastupnika, biće korisno da date i kontakt podatke o toj osobi.

Ukoliko informaciju podnosite lično, treba da učinite sledeće:

- Postarajte se da prvo istaknete najvažnije tačke za slučaj da vam ponestane vremena.
- Pažljivo slušajte pitanja koja vam se postavljaju i na njih odgovarajte precizno čak i ako to znači da ne možete da kažete sve što ste pripremili – pitanja koja vam se postavljaju su ona na koja je delegaciji odgovor najpotrebniji.
- Pripremite i pisani podnesak koj ćete poneti na sastanak da potkrepi vašu prezentaciju – ako vam ponestane vremena, on treba da pruži sve neophodne informacije i pomogne članovima delegacije da vas zapamte.
- Ponesite kopije dokumenata koji objašnjavaju ko ste vi i šta radite, npr. izveštaj o aktivnostima organizacije.
- Izbegavajte da sastanak koristite za iznošenje političkih stavova – ukoliko to učinite, ponestaće vam vremena da članovima delegacije iznesete informacije koje su im zaista potrebne.

3. ŠTA TREBA DA ZNATE O MEĐUNARODNIM ŽALBENIM POSTUPCIMA I KAKO IH KORISTITI

Naziv '**žalbeni postupak**' koristi se u ovom tekstu da označi:

Formalni sudski postupak u kojem pojedinac ili grupa pojedinaca podnose žalbu međunarodnom sudskom telu iznoseći navod o tome da su njihova pojedinačna prava prekršena u konkretnom slučaju. Žalba u takvom postupku takođe se može nazivati zahtev za rešenje, molba, tužbeni zahtev ili dopis.

Međunarodni žalbeni mehanizmi uspostavljeni su da bi se bavili pojedinačnim slučajevima kršenja obaveza koje država ima prema pravu ljudskih prava, a ne zarad prosuđivanja opšteg stanja ljudskih prava u nekoj zemlji. Oni deluju na način sličan domaćim pravnim postupcima, a prati ih više formalnih zahteva nego što je to slučaj u postupcima za izveštavanje. Po pravilu, oni nisu smišljeni da budu prvi stepen, već primaju žalbe samo u slučajevima kod kojih nije bilo moguće dobiti pravno zadovoljenje na domaćem nivou (tamo gde su 'iscrpljena sva domaća pravna sredstva' - vidi Deo III, Poglavlje 3.3.2.2). Odluke donete u međunarodnim žalbenim postupcima obično su obavezujući za države, ali ih je teško sprovesti u delo.

Informacije koje slede odnose se na sve pojedinačne žalbene postupke kao opšte pravilo. Svi izuzeci izneti su tamo gde se detaljnije govori o određenom mehanizmu u Delu III, Poglavlja 4 i 5.

3.1. Šta možete nastojati da dobijete koristeći pojedinačne žalbene postupke?

Žalbeni postupak **može** učiniti sledeće:

- Razmatrati pojedinačne žalbe
- Predočiti javnosti pojedinačne slučajeve
- Narediti ili preporučiti privremene mere, uključujući i zabranu proterivanja pojedinca u zemlju gde bi on/ona bili izloženi riziku da budu mučeni
- Preduzeti neke aktivnosti na utvrđivanju činjenica i istrazi
- Donositi pravno obavezujuće odluke
- Doneti zaključak o kršenju prava u pojedinačnim slučajevima
- Dosuditi odštetu pojedincima

Žalbeni postupci **ne mogu**:

- Na odgovarajući način rešavati uopštene probleme

3.2. Kakvu vrstu žalbi mogu razmatrati pojedinačni žalbeni postupci?

Pojedinačni žalbeni postupci mogu razmatrati žalbe:

- 1 Koje se odnose na navodno **kršenje** odredbe relevantnog sporazuma
- 2 U kojima je kršenje navodno počinila **država** koja je **prihvatila pojedinačni žalbeni postupak** (kao i **nadležnost izvršnog tela** da razmotri pojedinačne žalbe ukoliko je za to potreban poseban pristanak, npr. nadležnost Međuameričkog suda za ljudska prava mora izrikom biti prihvaćena

iako se pojedinačni žalbeni postupak prema Američkoj konvenciji o ljudskim pravima odnosi na sve potpisnice)

- 3 Kad je kršenje navodno počinjeno protiv **pojedinaca ili grupe pojedinaca** pod državnom **nadležnošću** i
- 4 Kad žalbu **podnosi** žrtva, njena ili njegova porodica ili ovlašćeni zastupnik (što može biti i NVO).

- Kršenje:

Za državu se može zaključiti da je prekršila svoje obaveze u pogledu ljudskih prava kako delanjem (npr. namerna praksa mučenja), tako i propustima (npr. odsustvo primene delotvornih mera da se spreče slučajevi mučenja / propust da se počinioi krivično gone / odbijanje da se povede istraga prema iznetim navodima). To znači da navodno kršenje može podrazumevati više od samog slučaja mučenja, te da se može pokazati okolnostima koje prate taj slučaj.

Treba napomenuti da iako se neki od sporazuma koji se razmatraju u priručniku odnose isključivo na mučenje, drugi su opštije prirode i obuhvataju širok spektar ljudskih prava. Žalbe koje se podnose prema opštem sporazumu mogu iznositi navode o kršenju više od jednog prava. Na primer, ako je pojedinac pritvoren bez obrazloženja i potom umro u pritvoru od posledica mučenja, postoji mogućnost da se iznese navod i o kršenju prava na slobodu i bezbednost ličnosti i prava na život, kao i prava da se ne bude mučen.

- Nadležnost:

Prema pravu ljudskih prava, države preuzimaju odgovornost da poštuju i štite prava svih pojedinaca pod svojom nadležnošću. To u osnovi podrazumeva sve pojedince nad kojima država ima kontrolu. To uključuje sve na teritoriji te države (ne samo državljane te države, nego i strance), ali može obuhvatati i sve koji u inostranstvu trpe posledice delovanja zvaničnika te države, na primer oni koji trpe posledice delovanja vojnih snaga te države na nekoj drugoj teritoriji.

3.3. Kako funkcionišu pojedinačni žalbeni postupci?

3.3.1. Osnovna hronologija

Svi pojedinačni žalbeni postupci zasnovani su na istim osnovnim hronološkim koracima:

- **Prijem** žalbe
- **Preliminarno razmatranje** kako bi se utvrdilo sledeće:
 - A) da li se ona odnosi na državu potpisnicu relevantnog sporazuma koja je prihvatila pojedinačni žalbeni postupak
 - B) da li se činjenice iznete u žalbi odnose na predmet i suštinu sporazuma i
 - C) da li postoji stvarna mogućnost da se kršenje dogodilo (tj. da tvrdnje nisu besmislene)
- Procena **prihvatljivosti** žalbe, uključivo i mogućnost za obe strane da podnesu svoje primedbe (ovaj korak se ponekad odvija paralelno sa sledećim - uvek ćemo napomenuti gde je to slučaj)
- Razmatranje **osnovanosti** žalbe, uključujući i priliku za obe strane da podnesu svoje argumente o (u zavisnosti od stvarnih ovlašćenja) za međunarodno telo da prikupi informacije o slučaju koje će mu pomoći da donese odluku. To može obuhvatiti usmeno i/ili pismene dokaze, utvrđivanje činjenica, kao i razmatranje stručnih dokaza ili podneske *prijatelja suda*.
- **Odluka** tog tela o tome da li je bilo **kršenja** ili ne, kao i odluka (u zavisnosti od stvarnih ovlašćenja tog tela) o tome da li i kakvo **zadovoljenje** treba dodeliti

U svakoj fazi postupka, većina tela koja primaju pojedinačne žalbe mogu učiniti sledeće:

- Zahtevati ili narediti da se preduzmu **privremene mere**
- Staviti se na raspolaganje stranama kako bi potražile **prijateljsko poravnanje** (dogovor o rešenju koje zadovoljava obe strane i kojim prestaje potreba da se postupak po tom slučaju nastavi)

Neki od ovih koraka zahtevaju dopunska objašnjenja.

3.3.2. Prihvatljivost

3.3.2.1. Šta je prihvatljivost?

Faza *prihvatljivosti* predstavlja neku vrstu praga - ukoliko se slučaj proglasi prihvatljivim, prelazi se na ispitivanje *osnovanosti*, ali ukoliko se zaključi da je *neprihvatljiv*, slučaj je okončan.

Kad sudsko telo razmatra prihvatljivost zahteva za rešenje, ono se zapravo pita da li mu je dozvoljeno da razmatra slučaj. Ono ne preispituje da li iznete činjenice otkrivaju ili ne otkrivaju kršenje međunarodnog prava ljudskih prava (to se čini u fazi razmatranja *osnovanosti* žalbe) - umesto toga, ono se pita postoje li razlozi koji ga sprečavaju da uopšte uzme slučaj u razmatranje.

3.3.2.2. Zašto žalba može biti proglašena neprihvatljivom?

Razlozi ('osnove') zbog kojih međunarodno telo može proglasiti slučaj neprihvatljivim biće naznačeni uz objašnjenje svakog od mehanizama, ali neki razlozi su zajednički većini pojedinačnih žalbenih postupaka. Većinom su to proceduralne osnove, što znači da se ne odnose na činjenice slučaja, već na način na koji je pripremljen zahtev za rešenje. Glavne osnove za neprihvatljivost su sledeće:

- Zahtev je **anoniman**
- Podnosilac zahteva **nije žrtva, niti je pribavio ovlašćenje** žrtve ili žrtvine porodice da podnese žalbu
- Zahtev se odnosi na **događaje koji su se odigrali pre stupanja na snagu sporazuma** za državu koja je u pitanju. Na primer, prema članu 27 Konvencije protiv mučenja, ta konvencija stupa na snagu (postaje primenljiva) 30 dana pošto je država ratifikuje. To znači da ukoliko država X ratifikuje konvenciju (i prihvati pojedinačni žalbeni postupak) 31. marta 2000, ona će za tu državu stupiti na snagu 30. aprila iste godine. Komitet protiv mučenja će tek tada moći da razmatra žalbe koje se odnose na događaje koji su se odigrali dana 30. aprila 2000. godine ili kasnije.
- **Vremensko ograničenje** za podnošenje žalbe je isteklo. Po pravilu, vremenski period počinje da teče od trenutka kad je doneta zvanična konačna odluka u tom slučaju. To može podrazumevati datum incidenta za koji nije traženo pravno sredstvo (ali vidi napomenu dole o iscrpljivanju svih domaćih pravnih sredstava), ali to uglavnom podrazumeva datum odluke da se ne pokreće istraga, datum sudske presude, podnošenja žalbe od strane žrtve na koju nije primljen nikakav odgovor, ili neke slične odluke koje predstavljaju završni korak u postupku traženja pravnog leka u okviru domaćeg sistema.
- Podnesak **nije u saglasnosti** sa odredbama konvencije na koju se poziva
- Zahtev se smatra **očigledno neosnovanim** ili **predstavlja kršenje prava** na podnošenje žalbe. To je jedini osnov neprihvatljivosti u kojem sudska tela mogu da se pozovu na činjenice slučaja. On se procenjuje od slučaja do slučaja, a primenjuje se tamo gde se smatra da iznete činjenice ne mogu ni na koji način dokazati navodno kršenje prava, pa je stoga očito reč o navodu bez ikakvih osnova za koje nije ni trebalo koristiti pravo na žalbu.
- Činjenice slučaja su **već razmatrane** prema istom ili nekom drugom postupku međunarodnog poravnjanja.
- **Domaća pravna** sredstva nisu iscrpljena.

Najčešći osnov za proglašavanje žalbe neprihvatljivom jeste to da **nisu iscrpljena sva domaća pravna sredstva**, ali je ujedno i najteže biti siguran u to. Stoga ovo pitanje treba detaljnije razmotriti.

⇒ Šta znači 'iscrpljivanje svih domaćih pravnih sredstava'?

U osnovi, to znači da ukoliko žrtva kršenja ljudskih prava želi da iznese pojedinačan slučaj pred međunarodno telo, on ili ona moraju najpre pokušati da dobiju zadovoljenje od svojih državnih vlasti. Mora se pokazati da je državi bila data mogućnost da sama ispravi slučaj pre obraćanja međunarodnom telu. To odražava činjenicu da se ne smatra da su države prekršile svoje obaveze u pogledu ljudskih prava ukoliko omoguće stvarno i delotvorno pravno sredstvo za žrtve dela počinjenih od strane državnih službenika, prihvatajući da neki pojedinci mogu biti odgovorni za neprihvatljivo postupanje bez odobrenja svojih vlada.

Međunarodna tela, međutim, uvažavaju činjenicu da u mnogim zemljama pravna sredstva ne postoje ili su prividna. Ona su stoga postavila neka pravila o odlikama koje ta pravna sredstva treba da imaju, o načinu na koji ta sredstva treba da budu iscrpljena, kao i posebne okolnosti gde ne mora biti neophodno da budu iscrpljena.

⇒ Kakva pravna sredstva treba da iscrpi podnosilac žalbe?

Podnosilac žalbe mora iscrpeti sva pravna sredstva (sudska ili administrativna) koja su:

- **Raspoloživa:** pravna sredstva postoje i žrtva (ili neko koja ona ili on ovlaste) može da ih koristi bez ograničenja;
- **Delotvorna:** moguće je uspešno koristiti to pravno sredstvo;
- **Odgovarajuća:** pravno sredstvo je u stanju da pruži odgovarajuću nadoknadu ili zaštitu po žalbi - na primer, ako pojedinac treba da bude deportovan, pravno sredstvo koje ne može da spreči deportaciju neće pružiti odgovarajuću zaštitu.

Ukoliko postojeća domaća pravna sredstva ne ispunjavaju ove uslove, žrtva ne mora da ih iscrpi pre nego što podnese žalbu međunarodnom telu. Međutim, podnosilac mora biti u stanju da pokaže da ta pravna sredstva ne zadovoljavaju ove uslove u praksi, ne samo po mišljenju žrtve ili njenog/njegovog pravnog zastupnika. Na primer, možda će se zahtevati da podnosilac bude u stanju da pokaže kako nijedna osoba koja je iznosila navode o slučaju mučenja i koristila neko pravno sredstvo nije dobila odgovarajuću nadoknadu. Ukoliko postoje ikakve sumnje u delotvornost nekog pravnog sredstva, podnosilac mora biti u stanju dokazati da je bilo pokušaja da se ono koristi. Povrh toga, ukoliko je pravno sredstvo postalo nedelotvorno zbog greške samog podnosioca žalbe (npr. tamo gde se podnosilac nije pridržavao roka za podnošenje žalbe, pa je na taj način postupak prestao biti raspoloživ), to se neće prihvatiti kao opravdanje za neiscrpljivanje pravnog sredstva.

Ukoliko podnosilac želi da ustvrdi kako se neko pravno sredstvo nije moralo iscrpiti zato što je nije ni raspoloživo ni delotvorno ni odgovarajuće, postupak je sledeći:

- 1 Podnosilac iznosi tvrdnju da se neko pravno sredstvo nije moralo iscrpiti zato što je nije raspoloživo (ni delotvorno ni odgovarajuće) - to još nije potrebno dokazivati
- 2 Država zatim mora pokazati da to pravno sredstvo jeste delotvorno
- 3 Ukoliko država uspe da to dokaže, podnosilac žalbe mora potom pokazati da jeste iscrpeo to pravno sredstvo, ili da ono ne bi bilo delotvorno u tom specifičnom slučaju čak i ako je inače delotvorno.

⇒ Kako se mora iscrpiti pravno sredstvo?

Predmet žalbe koja se iznosi pred međunarodno telo mora biti pomenut i u žalbama iznetim pred domaćim vlastima. Razlog tome je potreba da se bude siguran kako je državi data mogućnost da pruži zadovoljenje u pojedinačnoj žalbi koja se iznosi pred međunarodno telo.

Kao primer može poslužiti slučaj kad se podnosilac obraća domaćem sudu zahtevajući nadoknadu za slučaj mučenja, a tokom postupka nijednom ne dovede u pitanje prirodu policijske istrage po toj žalbi. Ukoliko sud odbije da dosudi odštetu s obrazloženjem da nema dovoljno dokaza kako bi se utvrdilo da se slučaj mučenja zaista dogodio, a podnosilac žalbe zatim pred Komitetom protiv mučenja tvrdi da je postojalo kršenje obaveza države da obezbedi pravovremenu i nepristrasnu istragu prema navodima o slučaju mučenja, sasvim je moguće da žalba neće biti prihvaćena zato što nikad nije pokrenuta pred domaćim vlastima - iako postoji mogućnost da se podnese žalba za propust da se obezbedi nadoknada.

⇒ Kada neće biti neophodno iscrpeti domaća pravna sredstva?

U posebnim okolnostima, međunarodno telo može zaključiti da domaća pravna sredstva ne moraju biti iscrpljena čak i kad su raspoloživa, čak potencijalno delotvorna i odgovarajuća. Te posebne okolnosti uključuju sledeće:

- Kada se primena pravnih sredstava bezrazložno odugovlači, npr. kad su sudski i istražni postupci preterano dugi, a da odgovornost za to ne snosi sam podnosilac
- Kad ne postoji nezavisno sudstvo
- Kad postoji opšta klima zastrašivanja tako da nije moguće obezbediti pravno zastupanje

Svaki slučaj biće razmotren na osnovu iznetih činjenica, a ono na osnovu čega je odbijen jedan slučaj može ponekad biti prihvatljivo u nekom drugom, pa se nemojte ustezati od kreativnosti u argumentaciji. Ipak, reč upozorenja: neznanje o postojanju raspoloživih pravnih sredstava najverovatnije neće biti prihvaćeno kao opravdanje za neiscrpljivanje. Treba da se potpuno informišete o svim raspoloživim domaćim pravnim sredstvima u svakom pojedinačnom slučaju.

3.3.3. Podnesak prijatelja suda / intervencija treće strane

Svrha podneska koji daje '*prijatelj suda*' ili *amicus curiae* jeste da pomogne sudskom telu pružanjem informacija koje će olakšati donošenje odluke. To je praksa koja još nije prihvaćena u kontekstu mehanizama Ujedinjenih nacija, što ne znači da se neće razviti u budućnosti, ali nju redovno koriste Evropski i Međuamerički sud za ljudska prava.

Podnesak prijatelja suda je pismeno mišljenje koje podnosi zainteresovana treća strana u postupku, tj. pojedinac, organizacija ili druga država koja nije ni podnosilac žalbe, niti tužena država niti, u slučaju savetodavnog mišljenja, organ ili država koji podnose zahtev za mišljenje, već neko za koga se smatra da može nečim važnim doprineti postupku. Obično će ovakve intervencije otvoreno zahtevati sud, ili će zainteresovana treća strana sama tražiti da podnese mišljenje, što sud može prihvatiti ili odbiti.

Sadržaj samog podneska razlikovaće se od slučaja do slučaja, iako će se obično baviti opštim pitanjima i okolnostima više nego nečim što je specifično za pojedinačnu žalbu. Zahtev za dozvolu ('dopuštenje') da se podnese mišljenje prijatelja suda, međutim, treba da sadrži sledeće elemente:

- Ukratko objasnite ko ste vi i čime se bavi vaša organizacija
- Objasnite zašto ste vi ili vaša organizacija posebno kvalifikovani za tu intervenciju, npr. neko posebno iskustvo u relevantnoj oblasti ili državi; projekat koji sprovodite u vezi sa relevantnom temom, itd.
- Objasnite čime će vaš podnesak doprineti postupku, tj. napravite kratak rezime onoga što želite da kažete i objasnite kako će to biti od pomoći sudu

3.3.4. Privremene mere

Tamo gde pojedinačni žalbeni postupak dopušta usvajanje *privremenih mera*, nadležnom telu je omogućeno da u svakoj fazi postupka zahteva od države članice da preduzme korake kako bi se izbegla eventualna **nenadoknadiva šteta** osobama koje su u vezi sa slučajem. Usvajanje privremenih mera nema nikakvog uticaja na ishod slučaja – ono ne znači da je telo donelo odluku o prihvatljivosti ili osnovanosti; to je samo preventivna mera kako bi telo imalo vremena da razmatra slučaj.

Ova mera se često koristi u slučajevima koji se tiču neposrednog proterivanja pojedinca u zemlju gde za nju ili njega postoji rizik od mučenja. Postoje tri uslova koji moraju biti ispunjeni kad se podnosi zahtev za privremene mere u takvim slučajevima:

- **Argumentacija** koja se odnosi na obavezu države o ne-proterivanju mora se predočiti **pred domaćim sudovima**.
- Žalba mora pokazati da je pojedinac **lično izložen riziku** da bude podvrgnut mučenju. Neće biti dovoljno reći da su u dotičnoj zemlji ljudi po pravilu izloženi mučenju – mora se pokazati da postoje osnove za uverenje da će taj konkretni pojedinac biti mučen ako se vrati.

- Mora se pokazati da postoji **trajni rizik** koji je prisutan i u sadašnjem trenutku. Obično neće biti dovoljno pokazati da je osoba bila mučena u prošlosti. Treba pokazati da taj rizik i dalje traje, na primer zato što je ime tog pojedinca na listi progonjenih osoba, ili zato što su članovi njegove ili njene porodice koji još žive u toj zemlji bili podvrgnuti mučenju, ili možda zato što je taj pojedinac čuveni vođa opozicije.

3.4. Šta treba da sadrži zahtev prema pojedinačnom žalbenom postupku?

Treba da razmišljate o dva dela svog podneska. Prvi je **uvodno pismo**, koje mora sadržati odgovarajuće pojedinosti. Ukoliko ih niste izneli, od vas će se zahtevati da dopunite zahtev pre nego što bude upućen na dalje postupanje. Drugi deo je **potkrepljujuća dokumentacija**.

Vaše **uvodno pismo** treba da uključi sledeće:

- Ime, nacionalnost, zanimanje, poštansku adresu i potpis podnosioca žalbe, ili ime i potpis pravnog zastupnika ili drugih osoba ovlašćenih od strane navodne žrtve da je zastupaju. Ukoliko možete nečim da potvrdite identitet podnosioca žalbe (npr. lična karta), treba priložiti i kopiju tog dokumenta.
- Ime države članice protiv koje se žalba podnosi.
- Odredba ili odredbe konvencije za koje se tvrdi da su prekršene
- Opis jednog ili više dela za koje se tvrdi da su počinjena (vidi Deo III, Poglavlje 2.2.2 za uputstvo koje detalje treba uključiti)
- Ukazivanje na to da je država odgovorna za ta dela bilo svojim činjenjem ili pasivnošću
- Informacija o naporima učinjenim da se iscrpu sva domaća pravna sredstva, kao i njihov ishod, uključujući presudu, da li je bilo žalbe na nju, kao i datum konačne presude, ili informacija o nemogućnosti iscrpljivanja pravnih sredstava
- Ukazivanje na stepen do kojeg je isti problem razmotren prema nekom drugom postupku međunarodne istrage
- Napomena da li neki delovi dopisa (uključivo i ime podnosioca žalbe) treba da ostanu poverljivi

Uvek nastojte da priložite što više **potkrepljujuće dokumentacije** (vidi takođe Deo II, poglavlje 5) uz svoj podnesak. To može uključivati sledeće:

- Pismeno ovlašćenje – ono mora nositi potpis žrtve, ili objasniti zašto je umesto same žrtve ovlašćenje dala njegoa ili njena porodica (ovo uvek mora biti priloženo kad podnosilac žalbe nije sama žrtva ili neko iz njegove/njene porodice)
- Prigovori ili žalbe koji su podneti vlastima
- Domaće sudske ili upravne odluke u tom slučaju – uključujući odluke na svim nivoima sudstva (prvostepene, apelacione, vrhovni sud), pojedinosti o kaznama izrečenim protiv počinilaca, upravne odluke kao što je postupak za žalbu pred policijskim organom, odluka tužioca da ne pokreće istragu ili dalje istražuje slučaj, odluka o nenadležnosti za taj slučaj
- Izjave žrtve
- Izjave svedoka
- Medicinski izveštaji ili uverenja, uključujući fizičke i psihološke preglede, ukoliko takva dokumentacija postoji
- Obdukcioni izveštaji
- Fotografije
- Novinski i drugi izveštaji iz medija
- Opšte informacije, npr. izveštaji nevladinih organizacija koji ukazuju na postojanje prakse mučenja

Uvek pošaljite kopije dokumenata, ne originale, jer vam dokumentacija neće biti vraćena.

Zvanični dokumenti mogu se podnositi na izvornom jeziku, ali treba da naznačite na šta se odnose – ukoliko je moguće, priložite i kratak rezime ishoda presude ili povreda navedenih u medicinskom nalazu, na radnom jeziku tela kojem se obraćate.

3.5. Praktični saveti za korišćenje pojedinačnog žalbenog postupka

- Uvek se potrudite da poštujuete rokove koje vam postavljaju međunarodna tela – ukoliko znate da nećete moći da poštujuete rok, na vreme treba da zatražite produženje. Većina međunarodnih tela ima razumevanja za potrebu produženja rokova ali brzo postaju nestrpljiva ukoliko ih redovno ne obavestavate o svemu.
- Uvek jasno naznačite koji delovi vašeg dopisa, ako ih ima, treba da ostanu poverljivi.
- Uvek JASNO naznačite na prvoj strani podneska da li su neophodne privremene ili hitne mere.
- Sva međunarodna tela imaju svoj pravilnik ili sudski poslovnik koji detaljno objašnjava kako ona funkcionišu i koje mere mogu preduzeti. Ti pravilnici su uglavnom veoma tehnički sročeni, ali predstavljaju najbolji izvor ukoliko vam treba odgovor na neko specifično pitanje koje se tiče postupka.
- Ako delujete kao pravni zastupnik u kontekstu pojedinačnog žalbenog postupka, morate osigurati neprekidnu vezu sa podnosiocem žalbe – često je neophodno kontaktirati sa podnosiocem žalbe zbog informacija koje međunarodno telo zahteva u veoma kratkom roku, a podnosioci žalbe takođe treba da stalno budu informisani o tome kako napreduje njihov slučaj.

4. MEHANIZMI I POSTUPCI: UJEDINJENE NACIJE

4.1. Uvod u sistem Ujedinjenih nacija

Svi mehanizmi Ujedinjenih nacija za ljudska prava odvijaju se iz Kancelarije Visokog komesara za ljudska prava (OHCHR) u kancelariji UN u Ženevi. Postoje dve stvari koje treba da znate ukoliko želite da podnesete informaciju mehanizmu Ujedinjenih nacija. Jedna se odnosi na *jezike*, a druga na *distribuciju*.

Jezici: Ujedinjene nacije imaju šest zvaničnih jezika (engleski, francuski, španski, ruski, kineski i arapski), ali samo tri radna jezika (engleski, francuski i španski), pri čemu je u Visokom komesarijatu za ljudska prava engleski najrasprostranjeniji jezik u praksi. Visoki komesarijat za ljudska prava, kao i mnoge druge međunarodne organizacije, ima veoma ograničena sredstva. Vidi Deo III, Poglavlje 2.2.1 za savete koji se tiču jezika na kojem šaljete svoj podnesak u takvim okolnostima.

Takođe treba znati da UN ima komplikovana pravila kad je u pitanju prevođenje zvaničnih dokumenata, što uglavnom znači da izveštaj neće biti obelodanjen dok nije preveden na sve zvanične jezike. To ponekad može prouzrokovati veliko kašnjenje, i često je razlog što se dokument ne pojavljuje pre same sednice Komisije za ljudska prava.

Distribucija: Ukoliko želite da vaš podnesak bude upućen na više od jednog postupka u Visokom komesarijatu za ljudska prava, najpouzdaniji pristup jeste da sami pošaljete izveštaj svakom od tih tela. Za to postoje dva razloga: 1) kao i u svakoj velikoj organizaciji, ponekad se može dogoditi da informacija ne bude prosleđena od jednog do drugog postupka u okviru OHCHR; i 2) obično ćete morati da naglasite različite stavke u različitim postupcima.

Ukoliko nemate sredstava da pošaljete više od jedne kopije, treba jasno da naznačite kome je namenjena vaša informacija, kako biste osigurali da bude prosleđena svim postupcima koje ste odabrali. To će biti posebno relevantno kad želite da informacija bude upućena nekolicini Specijalnih izvestilaca (vidi Deo III, Poglavlje 4.2.1.2.1). Neke organizacije koje redovno podnose informacije Visokom komesarijatu za ljudska prava pripremile su standardni formular sa spiskom svih raspoloživih postupaka, pa u svakom pojedinačnom slučaju samo obeležavaju one sa kojima žele da kontaktiraju.

4.2. Mehanizmi izveštavanja u okviru sistema Ujedinjenih nacija

4.2.1. Van-sporazumni postupci Ujedinjenig nacija

Dva glavna tela nadležna za pitanja ljudskih prava u okviru UN sistema su Komisija za ljudska prava i Potkomisija za unapređenje i zaštitu ljudskih prava. Jedan od načina na koji one obavljaju svoje zadatke jeste da stvaraju i nadziru dopunske pomoćne postupke kao što su studije, koncipiranje i obavljanje monitoringa. Takvi dopunski postupci obično izveštavaju Komisiju i Potkomisiju o svojim aktivnostima. Dolenavedeni postupci su ovog tipa, uspostavila ih je Komisija za ljudska prava, a Potkomisija je nadležna za njihovo sprovođenje.

Komisija i Potkomisija su tela posebno pogodna za lobiranje (vidi Deo III, poglavlje 7). U oba slučaja, pojedinačni članovi ili države članice imaju velik uticaj na probleme koji se razmatraju tokom njihovih zasedanja, a lobiranje može uticati na pitanja koja su one voljne da podrže. Ovo je veoma delotvoran

način da se skrene pažnja na kršenja ljudskih prava u nekoj zemlji. Samo NVO sa *konsultativnim statusom* imaju neposredan pristup Komisiji i Potkomisiji, ali neke od njih su spremne da pomognu drugim NVO da prisustvuju sednicama. Vidi Dodatak 2 za više pojedinosti o nevladinim organizacijama sa sedištem u Ženevi koje vam mogu biti od pomoći.

TABELA 5: OSNOVNE ČINJENICE: KOMISIJA UN ZA LJUDSKA PRAVA

OSNOVNE ČINJENICE O: Komisiji UN za ljudska prava		
Izvor:	Kako je uspostavljena?	Na osnovu dve rezolucije Ekonomskog i socijalnog saveta UN iz 1946. godine
	Kad je počela da deluje?	1947
Sastav:	Koliko ima članova?	Diplomatski predstavnici 53 države
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Predstavnici država
Svrha:	Opšti cilj	Da razmatra pitanja koja se tiču ljudskih prava, kako u vezi sa državama članicama, tako i uopšte, kao i da usvaja mere s ciljem da se poboljša stanje ljudskih prava u svetu.

TABELA 6: OSNOVNE ČINJENICE: POTKOMISIJA UN ZA UNAPREĐENJE I ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA

OSNOVNE ČINJENICE O: Potkomisiji UN za unapređenje i zaštitu ljudskih prava (ranije poznata kao Potkomisija za sprešavanje diskriminacije i zaštitu manjina)		
Izvor:	Kako je uspostavljena?	Rezolucijom UN Komiteta za ljudska prava pod nadležnošću Ekonomskog i socijalnog saveta UN, 1947. godine
	Kad je počela da deluje?	1947
Sastav:	Koliko ima članova?	26
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti koji se biraju u odnosu na države koje su u pitanju
Svrha:	Opšti cilj	Da sprovodi studije, daje preporuke i nacerte standarda u pogledu ljudskih prava, s ciljem da ih prosledi Komitetu za ljudska prava na dalje razmatranje i eventualno usvajanje.

4.2.1.1. Postupak 1503

4.2.1.1.1. KAKO FUNKCIONIŠE POSTUPAK 1503?

Važno: Postupak 1503 je na reviziji, te je moguće da uskoro budu uvedene značajne novine.

Postupak 1503 svoj naziv duguje broju rezolucije Komiteta za ljudska prava kojom je uspostavljen. Njegova svrha je da razmatra žalbe koje se odnose na **teška kršenja ljudskih prava** u nekoj zemlji, kako bi se ustanovili postojeći **obrasci kršenja** prava. Ovaj postupak ne potpada pod nadležnost nekog posebnog tela, već ga sprovode Potkomisija za promociju i zaštitu ljudskih prava i Komitet za

ljudska prava. Postupak 1503 je poverljiv, a oni koji podnose informacije ne dobijaju povratno obaveštenje o ishodu postupka.

TABELA 7: OSNOVNA HRONOLOGIJA: POSTUPAK 1503

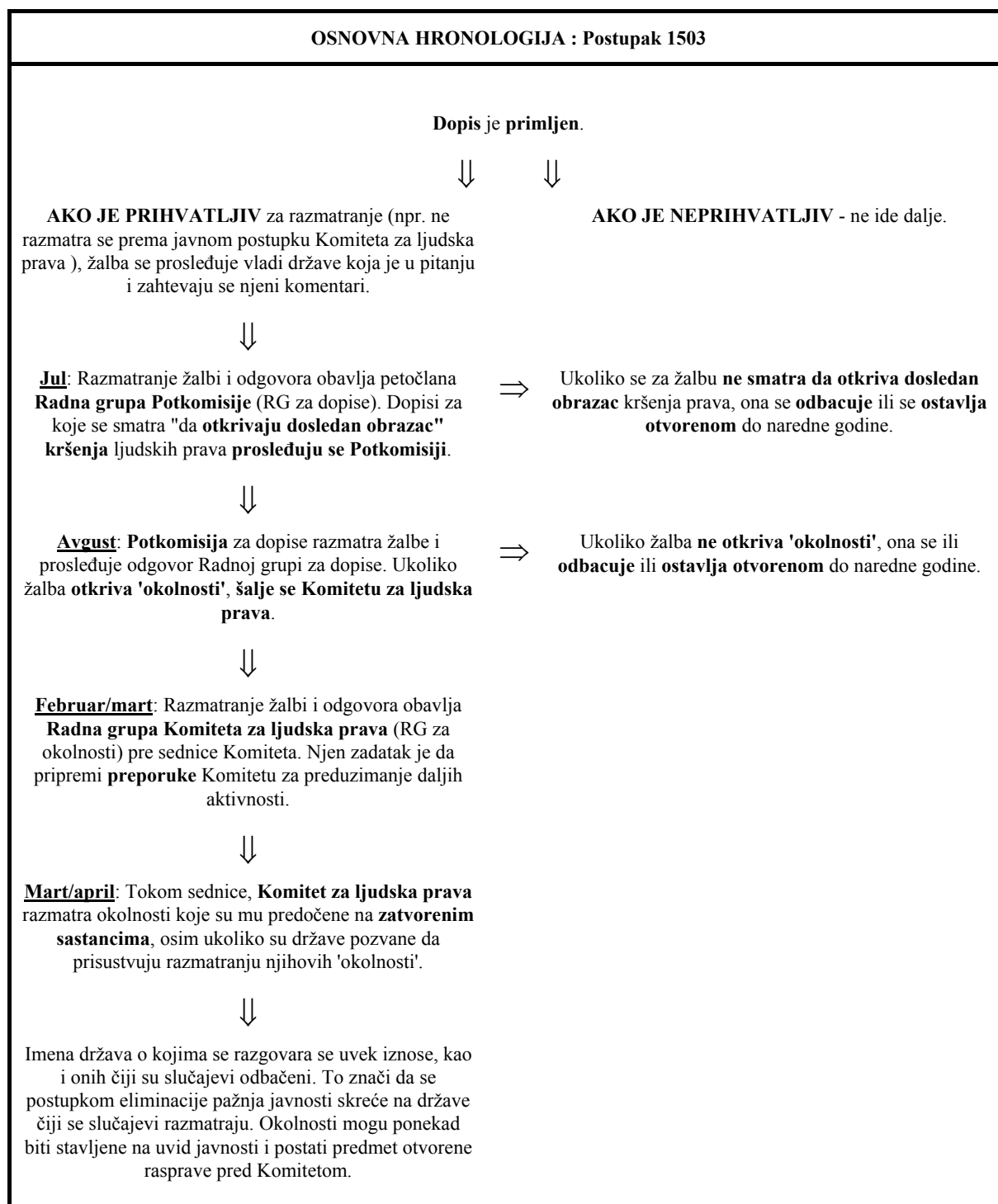

TABELA 8: OSNOVNE ČINJENICE: POSTUPAK 1503

OSNOVNE ČINJENICE: Postupak 1503		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Rezolucijom Ekonomskog i socijalnog saveta UN iz 1970. godine
	Kad je počeo da deluje?	1972
Sastav:	Postupak 1503 sprovodi Potkomisija za promociju i zaštitu ljudskih prava Komiteta UN za ljudska prava	
Svrha:	Opšti cilj	Poverljivo razmatranje žalbi koje se odnose na teška kršenja ljudskih prava u nekoj zemlji kako bi se ustanovili eventualni obrasci ustaljene prakse kršenja.
	Funkcija	<ul style="list-style-type: none"> Monitoring

4.2.1.1.2. ŠTA MOŽETE POSTIĆI PODNOŠENJEM INFORMACIJE PREMA POSTUPKU 1503?

Delotvornost Postupka 1503 jasno je ograničena svojom poverljivom prirodom. Međutim, praksa koju je razvio Komitet za ljudska prava, a koja podrazumeva objavljivanje imena država koje se razmatraju, kao i onih koje više nisu u razmatranju, donekle popravljiva ovu situaciju. To znači da je javnosti dostupna bar činjenica da je neka država u procesu razmatranja.

Čak i uz ograničenja poverljivog postupka, državi se može naložiti da objasni i odgovori na iznete navode. Kao uzgredni rezultat ovog postupka, prosljeđivanje žalbe vladi može neku državu podstaći da sporvede istragu i popravi okolnosti na koje se žalba odnosi, ili je može navesti da prekine ili suspenduje neko postupanje u praksi kako bi izbegla da skrene pažnju na sebe i sprečila da žalba dospe do Potkomisije. Za žalbe i odgovore koji dospeju na Potkomisiju, Komitet identifikuje najznačajnije probleme tokom sednice za razmatranje 'okolnosti' i može zahtevati od države da preduzme korake za poboljšanje. Može zatražiti i odgovore na neka specifična pitanja. Komitet ima ovlašćenje da sprovede studiju ili da uspostavi privremeno istražno telo uz izričitu saglasnot vlade koja je u pitanju. Komitet je tokom godina razvio samosvojne načine pristupa ozbiljnim slučajevima, putem imenovanja nezavisnih eksperata koji odlaze u misije na terenu i podnose poverljiv izveštaj Komitetu na njegovoj narednoj sednici.

U izuzetno teškim slučajevima, Komitet za ljudska prava može odlučiti da prenese slučaj na javni postupak. To može podrazumevati postavljanje Specijalnog izvestioca. (vidi Deo III, Poglavlje 4.2.1.2)

Postupak 1503 **može** se koristiti u sledeće svrhe:

- Da podigne svest o ozbiljnoj situaciji teških kršenja ljudskih prava, bar u okviru Komiteta za ljudska prava
- Da iznese odgovarajuće preporuke o tome kako se može postići poboljšanje takve situacije

Postupak **nije** odgovarajući ukoliko želite:

- Da dobijete neposredan pravni lek za nekog pojedinca
- Da dobijete povratnu informaciju o svojim navodima. Primićete samo potvrdu da se po vašoj žalbi postupalo prema tom postupku.

4.2.1.1.3. ŠTA TREBA DA SADRŽI DOPIS PREMA POSTUPKU 1503?

Dopis prema Postupku 1503 **mora**:

- Biti *adresovan na Ujedinjene nacije*, ili na neko od UN tela ili službenika. Drugim rečima, on ne mora biti neposredno upućen na Postupak 1503, ali mora izričito zahtevati preduzimanje akcije od strane UN.

Dopis prema Postupku 1503 **ne sme**:

- Biti *anoniman*. Ime će biti izbrisano pre nego što dopis bude prosleđen odgovarajućoj državi, osim ako podnosilac nema ništa protiv toga da njegovo ime bude otkriveno.
- Sadržati *nedolične i prostačke izraze*.
- Biti *čisto politički motivisan* ili služiti za iznošenje propagande, već mora biti izraz stvarne žalbe.

Postupak 1503 namenjen je identifikovanju i daljem praćenju “okolnosti koje otkrivaju dosledan obrazac teških i pouzdano obrazloženih slučajeva kršenja ljudskih prava”.

To znači da prilikom pripreme dopisa prema Postupku 1503 treba uzeti u obzir sledeće činioce:

- Cilj takvog dopisa jeste da skrene pažnju na okolnosti, a ne na pojedinačan slučaj, i treba da pomogne da se ustanove obraci ustaljene prakse kršenja prava. To znači da je korisnije sakupiti pojedinačne slučajeve u zajednički dokument nego ih podnositi jedan po jedan, te iako pojedinačan slučaj uz druge slične slučajeve može pokrenuti razmatranje ‘okolnosti’, on će retko biti dovoljan za to ukoliko je izolovan.
- Dokazi treba da se odnose na teška kršenja ljudskih prava (što uključuje mučenje)
- Dokazi treba da budu dosledni u pogledu vremenskog sleda kao i između različitih izvora informacija.
- Dokazi o kršenju treba da budu pouzdati. To znači da treba da izbegavate protivrečnosti, treba da pružite dokaze koji potkrepljuju vaše navode i da izbegavate neodređenost.

Kad pišete obrazloženje svakog navoda, treba da se pridržavate smernica datih u delu III, Poglavlje 2.2.2, koje se odnose na sadržinu standardnog dopisa, ali povrh toga treba da učinite i sledeće:

- Objasnite zašto mislite da je došlo do kršenja prava i zašto mislite da dokazi koje iznosite otkrivaju obrazac ustaljene prakse teškog kršenja prava
- Priložite što više potkrepljujućih dokaza (vidi Deo II, Poglavlje 5 i Deo III, Poglavlje 3.4 za primere šta sve čini takve dokaze)
- Objasnite koja su domaća pravna sredstva korišćena i kakav je bio ishod, uključujući kopije sudskih presuda ukoliko su relevantne – ako domaća pravna sredstva nisu korišćena, treba navesti razloge.
- Iznesite i eventualne predloge koje imate u pogledu odgovarajućeg pravca delovanje, npr. postavljanje Specijalnog izvestioca, ili pokretanje istrage, ili jednostavno akciju od strane UN koja bi okončala to kršenje ljudskih prava.

4.2.1.1.4. PRAKTIČNI SAVETI

- Ko će biti obavešten o podnesku / identitetu izvora?

Ime autora podneska biće izbrisano pre nego što dopis bude prosleđen odgovarajućoj državi, osim ako podnosilac nema ništa protiv toga da njegovo ime bude otkriveno. Poverljivost postupka podrazumeva da se nijedan slučaj u razmatranju nikada ne otkriva javnosti.

- Da li ćete dobiti povratnu informaciju na svoj podnesak?

Pošto je postupak poverljiv, nećete dobiti nikakvu povratnu informaciju koja se tiče sadržine podneska ili onoga što je po njemu preduzeto. Dobićete, međutim, potvrdu da je vaš podnesak razmatran u okviru tog postupka.

- Ako želite da se vaš podnesak razmatra na prvoj sledećoj sednici Radne grupe Potkomisije u julu, potrudite se da stigne u Visoki komesarijat UN za ljudska prava (OHCHR) najkasnije do polovine aprila. U protivnom će biti razmatran tek u julu naredne godine.
- Postupak 1503 privhata podneske poslate elektronskom poštom (e-mail), što nije slučaj sa Komitetom protiv mučenja i Komitetom za ljudska prava.
- Treba da zapamtite sledeće:

Žalbe neće biti prihvaćene ukoliko se odnose na državu:	Žalbe će biti prihvaćene ukoliko se odnose na državu:
<ul style="list-style-type: none"> • Koja se već razmatra prema javnom postupku Komiteta za ljudska prava. • Koja je prihvatila pravo na pojedinačnu žalbu prema Paktu o građanskim i političkim pravima (MPGPP), Konvenciji protiv mučenja (KPM) ili Konvenciji za ukidanje rasne diskriminacije (KURD), u slučaju da se žalba odnosi na pojedinačno kršenje prava zaštićenog prema jednom od ovih instrumenata. 	<ul style="list-style-type: none"> • Koja je prihvatila pravo na pojedinačnu žalbu prema Paktu o građanskim i političkim pravima (MPGPP), Konvenciji protiv mučenja (KPM) ili Konvenciji za ukidanje rasne diskriminacije (KURD), ali se žalba odnosi na opštu informaciju o državi pre nego na pojedinačan slučaj.

4.2.1.2. Posebni postupci Komiteta UN za ljudska prava

Posebni postupci Komiteta UN za ljudska prava uspostavljaju se da bi nadzirali posebne tematske oblasti širom sveta, ili pojedinačne države u vezi sa širokim spektrom ljudskih prava. Oni su najčešće poznati kao *specijalni izvestioci* ili *radne grupe*, ali mogu imati i nazive kao što su *nezavisni eksperti* ili *specijalni predstavnici*. Oni se uspostavljaju na osnovu rezolucije koja je odgovor na okolnosti koje se smatraju dovoljno zabrinjavajućim da zahtevaju dublji pristup. Ovi postupci javno izveštavaju Komitet za ljudska prava svake godine, a neki od njih podnose izveštaje i Generalnoj skupštini UN.

Svaki postupak ima svoj način rada koji se razlikuje od ostalih, ali postavljaju se na isti način, za njih važi isto ono što je rečeno u vezi sa pripremanjem podnesaka, a primenjuju se i svi opšti principi koje smo ranije razmatrali u vezi sa slanjem dopisa mehanizmima UN. Postupak kojim ćete se ponajviše služiti u kontekstu navoda o slučajevima mučenja biće Specijalni izvestilac za slučajeve mučenja, kojeg ćemo ovde uzeti kao osnovni primer. Važno je, međutim, zapamtiti da je on samo jedan od mnoštva posebnih postupaka kojima se mogu poslati navodi o slučajevima mučenja.

4.2.1.2.1. TEMATSKI IZVESTIOCI I RADNE GRUPE

Svim tematskim postupcima treba pristupiti na način sličan onome koji je opisan malo dalje u vezi sa Specijalnim izveštioem za slučajeve mučenja. Važno je zapamtiti da razni tematski mehanizmi nisu međusobno isključivi, te mogu zajednički ili zasebno intervenisati u vezi sa jednim istim navodom.

Uopšteno govoreći, kada se vaš navod odnosi na postupanje koje se može smatrati mučenjem ili zlostavljanjem, treba da ga podnesete Specijalnom izveštioocu za slučajeve mučenja, ali onda kad činjenice ukazuju i na druga eventualna kršenja ljudskih prava, treba da navod pošaljete i drugim relevantnim postupcima, ili da u svom pismu naznačite kojim specijalnim postupcima želite da bude prosleđen. Ukoliko akciju preduzme više od jednog izveštioaca ili radne grupe, to će obično imati veću težinu i verovatno će snažnije uticati na državu nego kad zabrinutost izrazi samo jedan postupak.

Primer navoda koji bi se mogao proslediti većem broju postupaka bilo bi nasilno hapšenje i pritvor novinarke od strane službenih lica zbog njenog novinarskog delovanja, uključujući silovanje i batinanje pendrecima za vreme hapšenja. U zavisnosti od količine detalja koji su dostupni u datim okolnostima, to bi moglo podstaći akciju od strane Specijalnog izveštioaca za slučajeve mučenja, nasilje nad ženama i slobodu izražavanja, kao i Radnu grupu za samovoljno pritvaranje.

Takođe je moguće da slučaj za koji Specijalni izveštilac za slučajeve mučenja zaključi da ne može preduzeti akciju, bude slučaj kojim se može baviti neki drugi poseban postupak. Važno je ne usredsrediti se samo na jedan postupak ukoliko i neki drugi mogu biti nadležni. Na primer, kad se postupanje kojem je pritvorenik bio izložen ne smatra dovoljno svirepim da bi na njega reagovao Specijalni izveštilac za slučajeve mučenja, činjenice ipak mogu otkrivati slučaj samovoljnog pritvaranja kojim se može baviti Radna grupa za samovoljno pritvaranje. Pošto Specijalni izveštilac za slučajeve mučenja mora o svakom slučaju odlučivati na osnovu predloženih činjenica, teško je sa sigurnošću predvideti da li će on biti u mogućnosti da nešto preduzme u svakom određenom slučaju – zato je bolje povećati šanse da navod dobije odgovarajuću pažnju tako što ćete osigurati da on stigne do svih postupaka koji bi mogli biti nadležni, a ne ograničiti dopis samo na jedan mehanizam.

Pošto mandat tematskih postupaka zavisi od Komiteta za ljudska prava, postoji mogućnost da se neki specijalni izveštilac ili radna grupa ukinu ili da se postave novi iz godine u godinu. Tabela na stranicama koje slede prikazuje odgovarajuće tematske postupke koji postoje u trenutku pisanja ovog priručnika, uz beleške o tome na šta treba obratiti pažnju.

TABELA 9: RELEVANTNI TEMATSKI POSTUPCI KOMITETA UN ZA LJUDSKA PRAVA

Tematski postupak:	Napomene:
RG za samovoljno lišavanje slobode	Morate objasniti zašto mislite da je pritvor <u>samovoljan</u> . Radna grupa to tumači kao pritvor koji 1) nema pravni osnov; 2) predstavlja odmazdu za korišćenje osnovnih ljudskih prava, kao što je pravo na slobodu izražavanja (npr. hapšenje novinara zato što je obavljao svoj poziv); ili 3) postaje samovoljan zato što se ne poštuju proceduralne garancije (npr. ako neko nije odmah izveden pred sudiju). Nije dovoljno smatrati da je pritvor 'nepravedan'. RG obično neće razmatrati slučaj nakon što je pojedinac oslobođen, osim ako je po sredi principijelno pitanje.
RG za prisilne nestanke	RG se bavi samo jasno identifikovanim pojedinačnim slučajevima. Ukoliko osoba ili organizacija koji podnose informaciju nisu u srodstvu ali postupaju neposredno ili posredno na zahtev porodice, on ili ona moraju neprestano održavati kontakt sa porodicom, jer svaki odgovor koji se dobije namenjen je samo za srodnike. Treba da naznačite ukoliko želite da vaš dopis bude poverljiv .
SI za vansudska, kolektivna ili samovoljna pogubljenja	Specijalni izvestilac može preduzimati akciju u slučajevima kad usled delovanja službenih lica ili grupa u saradnji ili pod okriljem vlade nastupe sledeće posledice: 1) smrtna kazna, u slučaju kad je suđenje bilo nepravično, ili je prekršeno pravo na žalbu, ili je u pitanju maloletno lice ili mentalno nedovoljno razvijena ili umno poremećena osoba, trudnica ili porodilja; 2) pretnje smrću ili neposredan rizik od vansudskog pogubljenja; 3) smrt u zatvoru usled mučenja, zapostavljanja, primene sile ili uslova pritvora koji ugrožavaju život; 4) smrt usled nepotrebne ili neprimerene upotrebe sile; 5) smrt usled kršenja odredaba Međunarodnog prava oružanih sukoba; 6) proterivanje u zemlju gde postoji rizik za život pojedinca; 7) genocid; 8) kršenje obaveza da se sprovede istraga, počinioци privedu pravdi i obezbedi odgovarajuće obeštećenje. Treba da naznačite da li je vaša informacija poverljiva .
SI za unapređenje i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja	Oblast interesovanja ovog SI uključuje: osobe koje koriste / unapređuju korišćenje tog prava, uključujući profesionalce u oblasti informisanja; opozicione političke stranke i sindikalne aktiviste; medije (štampane i elektronske), uključujući pretnje njihovoj nezavisnosti; izdavače i izvođače u drugim medijima; zaštitnike ljudskih prava; prepreke za pravo žena da budu saslušane; prepreke u pristupu informacijama. Treba da naznačite ukoliko želite da vaš dopis bude poverljiv.
SI za nezavisnost sudija i advokata	Može primati informacije o sudijama, advokatima i sudskim zvaničnicima. SI je prevashodno zadužen za očuvanje i pravilno funkcionisanje pravosudnog sistema.
SI za slučajeve mučenja	Vidi dole.
SI za nasilje nad ženama	SI razmatra slučajeve nasilja nad ženama kojima su izložene <u>zbog pripadnosti</u> svom polu - vaš dopis treba da naznači zašto verujete da je dotična žena bila žrtva <u>zbog pripadnosti</u> svom polu. Posebna odlika njegovog mandata jeste da se ne bavi samo nasiljem počinjenim od strane službenih lica, već i onim koje država odobrava u zajednici i porodici. U vezi sa opštom informacijom, treba da znate da je SI posebno zainteresovan za primere dobre prakse koji se mogu iskoristiti kao osnova za preporuke drugim državama. Dopisi su poverljivi .
<p>Drugi relevantni tematski postupci su sledeći:</p> <p>SI za trgovinu decom, dečju prostituciju i dečju pornografiju; SPGS za decu u oružanim sukobima; SPGS za interno raseljena lica; SI za ljudsk prava migranata; SI za savremene oblike rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobiju i srodne oblike netolerancije; SI za pitanja verske netrpeljivosti.</p>	

Legenda: SI = Specijalni izvestilac; SPGS = Specijalni predstavnik Generalnog sekretara; RG = Radna grupa

4.2.1.2.2. SPECIJALNI IZVEŠTILAC ZA SLUČAJEVE MUČENJA

TABELA 10 : OSNOVNE ČINJENICE: SPECIJALNI IZVEŠTILAC UN ZA SLUČAJEVE MUČENJA

OSNOVNE ČINJENICE: Specijalni izveštilac UN za slučajeve mučenja		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Rezolucijom Komisije UN za ljudska prava
	Kad je počeo da deluje?	1985
Sastav:	Koliko ima članova?	1
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni ekspert
Svrha:	Opšti cilj	Da nadzire i izveštava Komisiju za ljudska prava o praksi mučenja širom sveta
	Funkcija	<ul style="list-style-type: none"> • Monitoring • Utvrđivanje činjenica

4.2.1.2.2.1. KAKO FUNKCIONIŠE SPECIJALNI IZVEŠTILAC ZA SLUČAJEVE MUČENJA?

Posao Specijalnog izveštioaca je da Komisiji za ljudska prava predstavi što tačniju sliku prakse mučenja širom sveta. Da bi to učinio, on se oslanja na informacije koje dobija iz mnoštva izvora, uključujući NVO, pojedince i same vlade. Na osnovu tih informacija on čini sledeće:

- stupa u dijalog sa vladama u vezi sa verodostojnim navodima koji su mu stavljeni na uvid
- sprovodi posete za utvrđivanje činjenica

Dijalog:

Dijalog Specijalnog izveštioaca sa nekom vladom može početi na dva načina. Ukoliko izveštilac veruje da su navodi koje je primio verodostojni, on će ili poslati hitan apel ili pokrenuti pitanje tih navoda putem standardnog zvaničnog dopisa.

Hitan apel je postupak namenjen hitnom reagovanju na informacije kojima se obaveštava da je neki pojedinac izložen riziku od mučenja, a koristi se da *spreči* eventualne slučajeve mučenja. On će stoga biti korišćen samo kad je informacija sasvim skorašnja. To je neoptužbeni postupak, što znači da se njime samo zahteva od vlade da preduzme mere i obezbedi da osoba ne bude izložena mučenju, bez usvajanja stava o tome da li je strah od mučenja opravdan ili ne.

Standardni zvanični dopis se vladama šalje povremeno i sadrži kako navode o pojedinačnim slučajevima (pojedinačne navode) tako i one koji se odnose na opšte trendove, obrasce i posebne činioce koji doprinose praksi mučenja u nekoj zemlji (opšti navodi).

Ovi dopisi se upućuju vladama protiv kojih su navodi izneti, kako bi se tim vladama dala mogućnost da ih komentarišu. U zavisnosti od odgovora primljenog od dotične vlade, Specijalni izveštilac može istraživati dalje ili izneti preporuke. Svi dopisi poslati i primljeni tokom godine navode se u godišnjem izveštaju, zajedno sa odgovarajućim preporukama i opštim komentarima, uključujući preporuke o merama koje treba preduzeti kako bi se iskorenilo mučenje.

Utvrđivanje činjenica (fact-finding):

Specijalni izvestilac za slučajeve mučenja takođe sprovodi posete za utvrđivanje činjenica kako bi pribavio informacije iz prve ruke. On nema pravo da poseti bilo koju državu po svom izboru, već mora najpre dobiti poziv od vlade te države da obavi posetu. Tokom posete, Specijalni izvestilac se sastaje sa vladinim zvaničnicima, predstavnicima NVO i navodnim žrtvama, te posećuje mesta za kolektivno lišenje slobode kao što su zatvori i policijske stanice. Njegov cilj je da se dobro upozna sa stvarnom situacijom na terenu. Nakon posete on piše izveštaj u kojem izlaže zaključke do kojih je došao u pogledu razmera datog problema, ili njegovom nepostojanju u toj zemlji, a daje i preporuke o merama koje bi se mogle preduzeti u cilju poboljšanja situacije.

4.2.1.2.2.2. ŠTA MOŽETE POSTIĆI PODNOŠENJEM INFORMACIJE SPECIJALNOM IZVESTIOCU ZA SLUČAJEVE MUČENJA?

Moć Specijalnog izvestioca počiva u Komisiji za ljudska prava, kao i u javnoj prirodi postupka. Njegovi zaključci nisu pravno obavezujući i on nema ovlašćenja da naloži njihovo sprovođenje. Ipak, nema mnogo država koje su neosetljive na javnu osudu, a javnost njegovih nalaza vrši pritisak na državu da saraduju tako što će uvesti reforme ili na drugi način sprovesti preporuke izvestioca.

Ukoliko tražite akciju u pogledu opšte situacije, on **može** pomoći u sledećem:

- Izneti u javnost praksu mučenja koja postoji u nekoj zemlji, uključujući toleranciju zvaničnika prema toj praksi
- Dati preporuke vladama o poboljšanjima koja treba uvesti
- Zahtevati da se obavi poseta za utvrđivanje činjenica kako bi se pažnja javnosti skrenula na neku posebnu situaciju

Ukoliko tražite akciju u vezi sa pojedinačnim slučajem, on **može** pomoći u sledećem:

- Staviti javnosti na uvid pojedinačan slučaj mučenja
- Dati preporuke vladama u vezi sa pojedinačnim slučajevima mučenja, uključujući i preporuke da se sudi počiniocima
- Nastojati da se spreči mučenje pojedinaca za koje se smatra da su izloženi tom riziku, npr. tako što će se zahtevati da se pojedinac ne drži zatvoren bez prava na komunikaciju sa spoljnim svetom, ili da mu se pruži hitna medicinska pomoć
- Nastojati da se spreči deportacija pojedinca u zemlju gde postoji osnovana sumnja da će on ili ona biti izloženi riziku od mučenja

On **ne može**:

- Posećivati države bez saglasnosti njihovih vlada
- Usvajati pravno obavezujuće odluke u pojedinačnim slučajevima
- Sprovoditi preporuke koje daje vladama
- Dosuđivati obeštećenje pojedincima

4.2.1.2.2.3. ŠTA TREBA DA SADRŽI DOPIS SPECIJALNOM IZVESTIOCU ZA SLUČAJEVE MUČENJA?

- Ukoliko želite da Specijalni izvestilac preduzme akciju u vezi sa **pojedinačnim slučajem mučenja koji nije hitan**, treba da se pridržavate uputstva datog u Delu III, Poglavlje 2.2.2, gde se objašnjava sadržina standardnog dopisa.
- Ukoliko želite da Specijalni izvestilac primeni postupak **hitnog apela**, treba što tačnije da sledite gorepomenuta uputstva, ali povrh toga, imajte na umu sledeće:

- ⇒ tamo gde se mučenje još nije dogodilo, relevantan datum, mesto i vreme uglavnom će biti datum, mesto i vreme kad je osoba odvedena u pritvor
- ⇒ morate pokazati postojanje rizika da se mučenje dogodi. To znači da treba da naglasite činioce koji pokazuju postojanje tog rizika: npr. pritvor bez prava na komunikaciju sa spoljnim svetom ili odsustvo zvanične potvrde da je osoba uhapšena; činjenica da je ta ista osoba mučena tokom ranijih hapšenja; saznanje da su osobe koje uhapsi ta jedinica policije obično podvrgnute mučenju, ili da članovi određene grupe kojoj pripada ta osoba prilikom hapšenja uglavnom bivaju podvrgnuti mučenju.
- Nema tačnih uputstava za podnošenje informacije Specijalnom izvestiocu kad su po sredi **opšti navodi**. Opšti navodi nisu ograničeni na slučaj jednog pojedinca ili na pojedinačan incident. Oni se, međutim, obično zasnivaju na zbiru pojedinačnih slučajeva. Oni se koriste za utvrđivanje postojećih obrazaca kršenja prava na osnovu doslednih izveštaja, kao i da izraze zabrinutost povodom nekih posebnih činilaca koji omogućavaju praksu mučenja u nekoj državi. Primeri tema za opšte navode uključuju sledeće:
 - ⇒ Rasprostranjenost nekog posebnog metoda mučenja, npr. elektrošokova
 - ⇒ Zakon koji dopušta produženo korišćenje bukagija (okova) na zatvorenicima
 - ⇒ Zakon koji dopušta dugotrajan pritvor bez prava kontakta sa spoljnim svetom (*incommunicado* pritvor)
 - ⇒ Dosledne izveštaje o tome da osobe optužene za mučenje nikad ne bivaju osuđene
 - ⇒ Dosledni izveštaji o tome da neka policijska jedinica ili ogranak državne bezbednosti praktikuju mučenje
 - ⇒ Dosledni izveštaji o tome da su pojedini članovi neke etničke grupe češće podvrgavani mučenju nego drugi
 - ⇒ Dosledni izveštaji o tome da se zatvorenicima čija je bolest opasna po život uskraćuje lečenje

Kao što vidite, najvažniji činilac će biti utvrđivanje obrasca, prakse. Vidi Deo III, Poglavlje 2.2.1 za više predloga o tome kako se to može postići. Što više slučajeva skupite u prilog svom opštem navodu, to bolje, jer oni dokazuju da praksa koju ste ustanovili nije ograničena samo na pojedinačne incidente, već je ozbiljna i široko rasprostranjena.

4.2.1.2.2.4. PRAKTIČNI SAVETI

- Ko će biti obavešten o podnesku / identitetu podnosioca i izvora?

Kako bi Specijalni izvestilac mogao da preduzme akciju povodom pojedinačnog slučaja, neophodno je preneti ime navodne žrtve ili žrtava nadležnoj vlađi. Ime navodne žrtve će takođe biti poznato javnosti kad se pojavi u godišnjem izveštaju Specijalnog izvestioca. Ukoliko naznačite da ne želite da se ime ili imena otkriju vladi, neće biti moguće da se slučaj istraži, ali to može predstavljati osnovu za opšti navod u skupu sa drugim informacijama. Ime izvora navoda se nikad ne otkriva, kako u dopisu vladi, tako ni u godišnjem izveštaju.

- Da li ćete dobiti povratnu informaciju o svom podnesku?

Nećete dobiti nikakvu potvrdu o tome da je vaš podnesak primljen. Ukoliko se vaši navodi prenesu vladi, eventualni odgovor koji stigne od vlade biće vam poslat kako bi vam se dala mogućnost da komentarišete njegovu sadržinu. Svi slučajevi koji se prenose vladama sažeto su izneti u godišnjem izveštaju Specijalnog izvestioca Komisija za ljudska prava, pa će vam i to biti dokaz da li je preduzeta neka akcija povodom vaših navoda.

- Deo posla Specijalnog izvestioca jeste da identifikuje i nadzire zlostavljanje prema posebnim grupama ljudi. Tokom poslednjih godina on se naročito usredsređivao na zlostavljanje dece, žena i boraca za ljudska prava. Ako imate informaciju koja se tiče ovih kategorija, ili drugih sličnih grupa, veoma je važno da mu ih prosledite.

4.2.1.2.3. IZVESTIOCI ZA POJEDINAČNE DRŽAVE

Osim tematskih izvestilaca i radnih grupa, Komisija za ljudska prava imenuje i posebne izvestioce za pojedinačne države (ili *nezavisne eksperte* ili *specijalne predstavnike*) čiji je zadatak da izveštavaju o punom spektru ljudskih prava, uključujući mučenje i nečovečno postupanje, u određenoj zemlji za koju su zaduženi. Obično se takvi izvestioci imenuju u vezi sa državama koje imaju posebno tešku situaciju u pogledu ljudskih prava, uključujući okolnosti nastale usled rata ili unutrašnjih sukoba. Međutim, izdvajanje neke države za ovakvo preispitivanje neizbežno je politički osetljivo pitanje, te mora postojati dovoljna saglasnost među državama u Komisiji za ljudska prava za imenovanje posebnog izvestioca za neku državu.

Kao i kod tematskih izvestilaca, cilj izvestilaca za pojedinačne države je da pruže tačnu sliku stanja, ali umesto da opisuju jednu pojavu širom sveta, oni treba da naprave sveobuhvatan izveštaj o stanju ljudskih prava u jednoj državi. Navodi o mučenju i nečovečnom postupanju ponajviše su relevantni za takvog izvestioca, koji mora biti u stanju da izvesti o tim pojavama u kontekstu svog izveštaja o državi. Tamo gde postoji izvestilac za državu o kojoj želite da podnesete navod o slučaju mučenja, on ili ona treba da budu na spisku mehanizama kojima prosleđujete svoj dopis. Tako, na primer, da se hapšenje i zatvaranje novinarkе koje smo ranije pomenuli dogodilo u zemlji za koju postoji specijalni izvestilac, npr. Mijanmar ili Ekvatorijalna Gvineja ili Iran, on ili ona bi takođe primili tu informaciju.

U vreme pisanja izveštaja, mandati izvestilaca za određene države uspostavljeni su u odnosu prema sledećim mehanizmima:

TABELA 11 : IZVESTIOCI ZA POJEDINAČNE DRŽAVE KOMISIJE UN ZA LJUDSKA PRAVA (1999)

Avganistan (SI)	Iran, Islamska Republika (SPKLJP)	Okupirane Arapske Teritorije (GS, SI, & Specijalni komitet)
Burundi (SI)	Istočni Timor (GS)	Specijalni komitet
Demokratska Republika Kongo (SI)	Kambodža (SPGS)	Ruanda (SPKLJP)
Ekvatorijalna Gvineja (SPKLJP)	Kipar (GS)	Somalija (NE)
Haiti (NE)	Mijanmar (NI)	Sudan (SI)
Irak (SI)	Nekadašnja Jugoslavija: Kosovo (GS)	

Legenda: SI = Specijalni izvestilac; SPGS = Specijalni predstavnik Generalnog sekretara; SPKLJP = Specijalni predstavnik Komisije za ljudska prava; NE = Nezavisni ekspert

4.2.2. Sporazumna tela Ujedinjenih nacija

Sporazumna tela Ujedinjenih nacija uspostavljena su da bi nadzirala sprovođenje obaveza preuzetih prema sporazumima o ljudskim pravima od strane država članica. Glavni komiteti kojima se mogu podneti navodi o slučajevima mučenja su sledeći:

- Komitet protiv mučenja (KPM ili CAT): nadzire Konvenciju UN protiv mučenja
- Komisija za ljudska prava (KLJP ili HRC): nadzire Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
- Komitet za prava deteta (KPD ili CRC): nadzire Konvenciju UN o pravima deteta
- Komitet za ukidanje diskriminacije prema ženama (KUDPŽ ili CEDAW): nadzire Konvenciju UN o ukidanju diskriminacije prema ženama
- Komitet za ukidanje rasne diskriminacije (KURD ili CERD): nadzire Konvenciju UN za ukidanje rasne diskriminacije

Najrelevantniji za slučajeve koji se tiču mučenja jeste KPM (CAT), koji se bavi isključivo pitanjem mučenja, kao i KLJP (HRC), ugledno telo koje se bavi širokim spektrom ljudskih prava, uključujući i mučenje. Međutim, ostali komiteti su takođe veoma važni kad se navodi o slučajevima mučenja tiču konkretnih kategorija ljudi, pre svega dece, žena i rasnih grupa.

Radne metode ovih tela su veoma slične. Sva imaju ovlašćenje da razmatraju i komentarišu državne izveštaje, a većina njih može da prima i pojedinačne žalbe, ili su u procesu uspostavljanja takvog postupka.

4.2.2.1. Komitet protiv mučenja

TABELA 12: OSNOVNE ČINJENICE: KOMITET PROTIV MUČENJA

OSNOVNE ČINJENICE O: Komitetu protiv mučenja		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Konvencijom UN protiv mučenja iz 1984. godine
	Kad je počeo da deluje?	1988
Sastav:	Koliko ima članova?	10
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Osigurati da države poštuju svoje obaveze prema ovom sporazumu, usmerene na sprečavanje i kažnjavanje mučenja.
	Funkcija	<ul style="list-style-type: none"> • Razmatranje izveštaja država (Član 19, KUNPM) • Utvrđivanje činjenica putem poverljivog istražnog postupka (Član 20, KUNPM) • Međudržavne žalbe (Član 21, KUNPM) • Pojedinačne žalbe (opciono) (Član 22, KUNPM) (Vidi i Deo III, Poglavlje 4.3.1)

4.2.2.1.1. KAKO DELUJE KOMITET PROTIV MUČENJA?

Komitet je zadužen da nadzire u kojoj meri države članice poštuju svoje obaveze u sprovođenju Konvencije protiv mučenja, tj. da sprečavaju, zabranjuju i kažnjavaju mučenje. Komitet to čini prevashodno:

- **Razmatranjem redovnih izveštaja** koje države podnose periodično (Vidi Deo III, Poglavlje 2.3 za objašnjenje kako se odvija postupak podnošenja izveštaja država)

Povrh toga, Komitet može:

- Sprovesti **poverljivu istragu** o navodima o sistematskoj praksi mučenja u nekoj državi članici (iako neke države članice mogu odlučiti da to ne dozvole - vidi Deo III, Poglavlje 4.2.2.1.4)
- Kad je reč o državama koje su prihvatile **pojedinačni žalbeni postupak**, on razmatra navode koje podnose pojedinci o specifičnim slučajevima mučenja, uključujući i slučajeve koji se tiču neposrednog proterivanja pojedinaca u zemlju gde se osnovano pretpostavlja da će biti izloženi mučenju (ova funkcija će biti razmatran u Delu III, Poglavlje 4.3.1)

Istražni postupak je poverljiv postupak za istragu navoda o sistematskoj praksi mučenja u nekoj od država potpisnica Konvencije. Istraga se može pokrenuti nakon prijema 'pouzdanih informacija' koje 'sadrže osnovane pokazatelje da se mučenje sistematski sprovodi'. Većina ovih informacija dolazi od NVO-a, te je moguće izričito zahtevati istragu ukoliko verujete da imate dovoljno informacija za dokazivanje sistematske prakse, iako ne treba da očekujete potvrdu o tome da se po vašem zahtevu postupa. Ukoliko se država članica složi, istraga može podrazumevati i posetu toj zemlji za utvrđivanje činjenica. U tim slučajevima Komitet će stupiti u vezu sa lokalnim NVO, podrazumevajući da će one u najvećoj meri poštovati poverljivost posete.

Najzad, Komitet će doneti zaključak o tome da li postoji sistematska praksa mučenja. Taj zaključak, uz odgovarajuće preporuke, biće prenet državi članici. Postupak ostaje poverljiv, ali po njegovom okončanju Komitet može, posle konsultacija sa državom članicom, odlučiti da rezime svojih rezultata uključi u godišnji izveštaj.

4.2.2.1.2. ŠTA MOŽETE POSTIĆI PODNOŠENJEM INFORMACIJE KOMITETU PROTIV MUČENJA?

Vidi Deo III, Poglavlje 2.3 za napomene o tome šta se može postići u kontekstu **postupka podnošenja izveštaja država**.

Snaga **istražnog postupka**, uprkos njegovoj poverljivoj prirodi, počiva u veoma negativnim posledicama koje proističu iz pokretanja takvog postupka protiv neke države. To će se dogoditi samo u slučajevima kad se situacija smatra krajnje ozbiljnom, a označavanje neke zemlje kao države koja toleriše sistematsku praksu mučenja predstavlja veoma tešku kaznu. Iako postupak ostaje poverljiv tokom cele istrage, ipak postoji mogućnost da se rezime nalaza stavi na uvid javnosti, a to podrazumeva i nalaz koji potvrđuje postojanje takve sistematske prakse. Ovakva sankcija je do sada upotrebljena u dva slučaja. Čak i u slučajevima kad Komitet ne obelodanjuje svoje nalaze, ili se oni obelodanjuju tek kad je istraga odavno okončana, ovaj postupak može biti koristan. Sama činjenica da Komitet ima mogućnost da obelodani svoje nalaze može izvršiti pritisak na državu da preduzme korake za promenu zakona ili sprečavanje postojeće prakse, kako bi odvrtila Komitet od ovog pravca delovanja.

4.2.2.1.3. ŠTA TREBA DA SADRŽI DOPIS KOMITETU PROTIV MUČENJA?

Vidi Deo III, Poglavlje 2.3.3 za opšte smernice o tome šta treba da sadrži dopis u kontekstu **postupku podnošenja izveštaja država**.

Konvencija protiv mučenja postavlja veoma jasne obaveze, a od država potpisnica se zahteva da mnoge od njih sprovedu kroz zakonodavne i druge mere. Država potpisnica će obično na sveobuhvatan način izneti formalnu pravnu situaciju u vezi sa svakom od ovih obaveza. Vaš glavni cilj jeste da opišete šta se zaista događa *u praksi*, dajući što više primera. Nikad nemojte naprosto reći da je nešto nedelotvorno a da ne objasnite *zašto*.

Na primer:

Tamo gde je država članica preduzela zakonodavne, upravne, sudske ili druge mere da spreči slučajeve mučenja i drugih oblika zlostavljanja, da li te mere zaista sprečavaju te slučajeve u praksi? Navedite primere kad su bile delotvorne, kao i kad nisu.

Ukoliko je mučenje krivično delo definisano zakonom, da li se po tom osnovu optužuju ili osuđuju službena lica i kakve kazne za to dobijaju? Navedite primere pokrenutih postupaka i odluka da se istraga ne sprovede, kao i eventualne osude i kazne.

Da li država istražuje navode o slučajevima mučenja i zlostavljanja, i ako istražuje, kakav je rezultat tih istraga? Npr. da li ih javni tužioci ozbiljno shvataju? Da li istraga uvek završava pokretanjem postupka protiv počinioca? Koje metode se koriste u istrazi?

Da li žrtve mučenja ikad dobijaju odštetu ili drugi oblik zadovoljenja? Ukoliko je dosuđena novčana naknada, navedite primere dodeljenih iznosa.

Da li pojedinac može biti osuđen na osnovu izjave date u okolnostima kad je bio podvrgnut mučenju? Tj. ukoliko sudija zna da je priznanje ili druga optužujuća izjava iznuđena mučenjem, da li on može osuditi tu osobu?

Ukoliko želite da zatražite **poverljivu istragu**, vaš cilj je dvostruk: da pokažete postojanje *sistematske prakse* mučenja u državi i da objasnite *kontekst*, naročito u pogledu pravnog okruženja.

Sistematska praksa: Komitet je formulisao nekoliko opštih merila za koje smatra da ukazuju na postojanje sistematske prakse. On smatra da se mučenje sistematski sprovodi:

- Kad je očigledno da se prijavljeni slučajevi mučenja nisu dogodili slučajno na nekom mestu ili u neko vreme, već se može uočiti da su oni *uobičajeni, rasprostranjeni i namerni*, bar na *značajnom delu teritorije* koja je u pitanju.

Osim toga, on smatra da:

- To ne mora proisticati iz neposredne namere vlasti, već može biti prouzrokovano činocima koje vlada ne uspeva u potpunosti da kontroliše, a postojanje te prakse može ukazivati na raskorak između politike koju određuje centralna vlada i načina na koji se ona sprovodi na nivou lokalnih vlasti.
- Neodgovarajući zakoni koji u praksi ostavljaju prostor za upotrebu mučenja mogu takođe doprineti sistematskoj prirodi te prakse.

NVO-e treba da pruže informaciju o velikom broju slučajeva mučenja, te da dobro organizuju prikaz tih slučajeva kako bi ih upotreбили da na najbolji način ukažu na sistematsku prirodu te prakse. To znači da nije dovoljno izvestiti o nekolicini pojedinačnih slučajeva - mora postojati geografska koncentracija slučajeva, ili velik broj navoda povezanih, recimo, sa nekim konkretnim zakonom.

Kontekst: Kako bi Komitet stekao sliku o tome da li u nekoj zemlji postoji sistematska praksa ili ne, biće im od koristi da se upoznaju sa kontekstom, naročito sa pravnom regulativom. To predstavlja posebno dragocenu pomoć Komitetu kod identifikovanja mogućih uzroka sistematske prakse, naročito u slučajevima neodgovarajućeg zakonskog okvira. NVO-e treba da pruže informacije o eventualnim antiterorističkim zakonima koji važe u toj državi, kao i da skrenu pažnju Komiteta na zakone koji stvaraju probleme, na primer, zakoni koji dopuštaju pritvor bez mogućnosti kontakta sa spoljnim svetom (*incommunicado*), ili koji štite službena lica od krivičnog gonjenja zbog upotrebe mučenja.

4.2.2.1.4. PRAKTIČNI SAVETI

- Države imaju pravo na izjavu kojom ne priznaju nadležnost Komiteta da sprovede poverljivu istragu prema članu 20. To znači da se za države članice smatra da su saglasne s ovim postupkom ukoliko nisu drugačije naglasile. Ukoliko vam je namera da zatražite istragu, najpre ćete morati da proverite da li je dotična država dala takvu izjavu.
- NVO-e mogu zatražiti da se pokrene ovaj postupak, ali pošto je reč o strogo poverljivom postupku, ni one treba da očekuju povratnu informaciju. Ne potcenjujte značaj poverljive prirode ovo postupka - ukoliko vam se neko obrati za informaciju u kontekstu takve istrage, uključujući i posetu za utvrđivanje činjenica, morate poštovati poverljivost istrage ukoliko želite da vaša organizacija bude ponovo konsultovana.

- U toku su razgovori o pripremi protokola uz Konvenciju protiv mučenja koja bi Komitetu protiv mučenja dala ovlašćenja jednaka onima koje ima Evropski komitet za sprečavanje mučenja, uspostavljaajući i sistem redovnih poseta mestima za lišenje slobode.

4.2.2.2. Komitet za ljudska prava

TABELA 13: OSNOVNE ČINJENICE: KOMITET ZA LJUDSKA PRAVA

OSNOVNE ČINJENICE O: Komitetu za ljudska prava		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, 1966. godine
	Kad je počeo da deluje?	1976
Sastav:	Koliko ima članova?	18
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Da nadzire kako države potpisnice sprovode svoje obaveze iz ovog sporazuma
	Funkcija	<ul style="list-style-type: none"> • Razmatranje izveštaja država (član 40, MPGPP) • Međudržavne žalbe (član 41, MPGPP) (nikad nije korišćen) • Pojedinačne žalbe (opciono) (Fakultativni protokol uz MPGPP) (vidi Deo III, Poglavlje 4.3.2)

4.2.2.2.1. KAKO DELUJE KOMITET ZA LJUDSKA PRAVA?

Komitet je nadležan da osigura da države članice poštuju ugovorne obaveze i da svim pojedincima obezbedi prava sadržana u MPGPP, uključujući i pravo da se ne bude podvrgnut mučenju ili drugom svirepom, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni (član 7) kao i pravo svih osoba lišenih slobode da se sa njima postupa čovečno i dostojanstveno (član 10). Komitet to čini na dva načina:

- Razmatra i komentariše izveštaje podnete od strane država članica u redovnim vremenskim razmacima
- Razmatra navode koje podnose pojedinci o konkretnim slučajevima kršenja (ovo će biti obrađeno u Delu III; poglavlje 4.3.2)

Vidi Deo III, Poglavlje 3.2 za opis kako funkcioniše **postupak podnošenja izveštaja država**, gde su izneti izneti predlozi u vezi s tim šta se može postići u kontekstu postupka podnošenja izveštaja država, te šta treba da sadrži odgovarajući dopis.

4.2.2.2.2. PRAKTIČNI SAVETI

- Komitet za ljudska prava može zatražiti od države članice da podnese poseban izveštaj ukoliko okolnosti to zahtevaju. Takav zahtev može biti iznet i kao odgovor na informacije o teškim kršenjima ljudskih prava. U države od kojih je zatraženo da podnesu takve izveštaje spadaju i zemlje nekadašnje Jugoslavije, u periodu neposredno nakon sticanja nezavisnosti.

- Ukoliko je moguće, treba odneti 25 primeraka NVO izveštaja

4.2.2.3. *Ostali komiteti*

TABELA 14: OSNOVNE ČINJENICE: KOMITET ZA PRAVA DETETA

OSNOVNE ČINJENICE O: Komitetu za prava deteta		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Konvencijom UN o pravima deteta, 1989. godine
	Kad je počeo da deluje?	1991
Sastav:	Koliko ima članova?	10
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Da nadzire kako države potpisnice sprovode svoje obaveze koje proističu iz Konvencije o pravima deteta
	Funkcija	<ul style="list-style-type: none"> • Razmatranje izveštaja država (član 44, KPD) <p>U toku su razgovori o mogućnosti usvajanja protokola uz KPD koji bi omogućio pojedinačne žalbe.</p>

TABELA 15: OSNOVNE ČINJENICE : KOMITET ZA UKIDANJE DISKRIMINACIJE PREMA ŽENAMA

OSNOVNE ČINJENICE O: Komitetu za ukidanje diskriminacije prema ženama		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Konvencijom o ukidanju diskriminacije prema ženama iz 1979. godine
	Kad je počeo da deluje?	1981
Sastav:	Koliko ima članova?	23
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Da nadzire kako države potpisnice sprovode svoje obaveze koje proističu iz KUDPŽ (CEDAW)
	Funkcija	<ul style="list-style-type: none"> • Razmatranje izveštaja država (član 18, KUDPŽ) <p>Početakom 1999, konačno je postignut dogovor o uspostavljanju pojedinačnog žalbenog postupka, ali u trenutku pisanja ovog priručnika još nije postao operativan.</p>

TABELA 16: OSNOVNE ČINJENICE: KOMITET ZA UKIDANJE RASNE DISKRIMINACIJE

OSNOVNE ČINJENICE O: Komitetu za ukidanje rasne diskriminacije		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965. godine
	Kad je počeo da deluje?	1969
Sastav:	Koliko ima članova?	18
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Da nadzire kako države potpisnice sprovode svoje obaveze koje proističu iz KURD
	Funkcija	<ul style="list-style-type: none"> • Razmatranje izveštaja država (član 9, KURD) • Među-državne žalbe (član 11, KURD) (nikad korišćeno) • Pojedinačne žalbe (opciono) (član 14, KURD) (vidi Deo III, Poglavlje 4.3.3)

Sva tri pomenuta komiteta trenutno deluju prevashodno kroz **postupak podnošenja izveštaja država**. KURD je jedini koji trenutno ima operativan pojedinačni žalbeni postupak (vidi Deo III, Poglavlje 4.3.3), ali je verovatno da će KPD i KUDPŽ uskoro i same raspolagati ovim postupkom.

Takođe treba da pogledate Deo III, Poglavlje 2.3, za objašnjenje o tome kako funkcioniše **postupak podnošenja izveštaja država**, sugestije o tome šta se može postići kroz takav postupak i smernice za pripremu podneska u kontekstu ovog postupka.

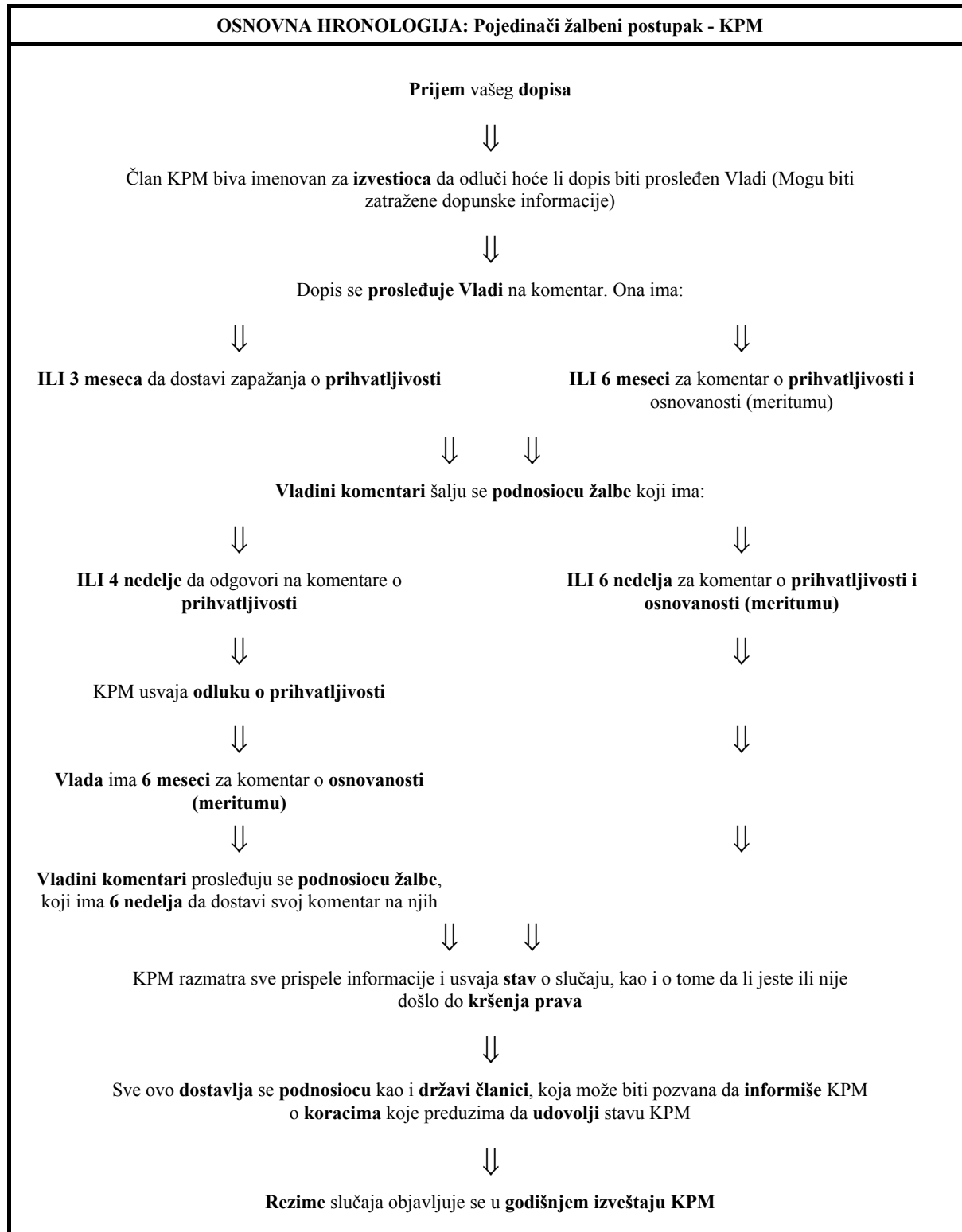
4.2.2.3.1. PRAKTIČNI SAVETI

- KPD održava radne grupe uoči svakog narednog zasedanja, na kojima donosi listu pitanja koja će pokrenuti sa vladama koje podnose izveštaje. Komitet ovu listu pravi na osnovu razmatranja izveštaja države, podnesaka NVO-a i drugih relevantnih tela UN i specijalizovanih organizacija, te zahteva od vlade da dostavi pismeni odgovor na pitanja pre sledećeg zasedanja na kojem će njen izveštaj biti razmatran. Važno je znati da podnesci NVO koji se tiču neke države treba da budu poslani znatno pre radne grupe uoči zasedanja na kojem se razmatra izveštaj te države.
- KUDPŽ namerava da državama postavi zahtev za pisanje konkretnijih i bolje usredsređenih periodičnih izveštaja koji se tiču specifičnih problema, radije nego da pišu opšte izveštaje u vezi sa svim obavezama prema konvenciji. Shodno tome, Komitet će istu vrstu izveštaja očekivati i od nevladinih organizacija.

4.3. Žalbeni postupci u okviru sistema Ujedinjenih nacija

4.3.1. Komitet protiv mučenja

TABELA 17: OSNOVNA HRONOLOGIJA POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: KPM

Vidi Deo III, Poglavlje 4.2.2.1, "Osnovne činjenice: Komitet protiv mučenja".

4.3.1.1. Kakve žalbe može razmatrati ovaj komitet?

Vidi Deo III, Poglavlje 3.2, u vezi sa vrstom **žalbi koje mogu biti razmatrane** prema pojedinačnom žalbenom postupku.

Konvencija protiv mučenja postavlja pred države potpisnice obavezu da ne primenjuju mučenje, kao i da preduzimaju preventivne i zaštitne mere protiv mučenja. To znači da žalbu protiv države članice možete podneti ne samo zbog konkretnog slučaja mučenja, već i u vezi sa ma kojom obavezom države članice prema Konvenciji. Osnovne obaveze uključuju (za potpunu listu vidi članove 2-16 Konvencije UN protiv mučenja):

- Obavezu da ne protera, da ne vrati niti da izruči osobu drugoj državi gde postoje osnovane pretpostavke da će on ili ona biti podvrgnuti mučenju. (član 3)
- Obavezu da bez odlaganja sprovede nepristrasnu istragu o navodnom slučaju mučenja, kao i da podnosioca žalbe i svedoke zaštiti od zastrašivanja s tim u vezi (član 13)
- Obavezu da pravni sistem obezbedi obeštećenje žrtvama mučenja, kao i pravo na pravičnu i odgovarajuću nadoknadu za tu osobu, ili u slučaju smrti osobe usled mučenja, nadoknadu njenim ili njegovim potomcima (član 14)
- Obavezu da se izjave za koje se utvrdi da su iznuđene tako što je osoba bila podvrgnuta mučenju ne mogu koristiti kao dokaz u pravnim postupcima, osim protiv lica optuženih za mučenje (član 15)

4.3.1.2. Koji su zahtevi za prihvatljivost?

Dopis će biti proglašen **neprihvatljivim**:

- ukoliko je anonimna
- ako predstavlja zloupotrebu prava na podnošenje pojedinačnog dopisa
- ukoliko nije u skladu sa odredbama Konvencije
- ako je isti slučaj već bio razmatran ili se trenutno razmatra prema nekom drugom postupku međunarodne istrage
- ako nisu iscrpljena sva domaća pravna sredstva, osim u slučajevima kad se pravna sredstva neosnovano odugovlače ili se osnovano veruje da neće doneti delotvornu zaštitu za žrtvu

4.3.1.3. Praktični saveti

- Proverite da li je država pristupila Konvenciji protiv mučenja i da li je prihvatila pojedinačni žalbeni postupak prema članu 22.
- Zapamtite da se možete žaliti na kršenje ma koje odredbe Konvencije protiv mučenja, ne samo u vezi sa konkretnim slučajem mučenja. Većina slučajeva koji dolaze pred Komitet, osim slučajeva deportacije, odnosili su se na odredbe koje se tiču zaštite. Ukoliko se vaša žalba takođe odnosi na ove odredbe, treba da naglasite činjenice vezane za neuspeh države da obezbedi zaštitu.
- Komitet i njegov sekretarijat veoma ozbiljno shvataju poverljivost postupka. To znači da oni neće otkriti informacije o slučaju nikome osim podnosiocu žalbe ili njenom / njegovom zastupniku koji je jasno imenovan u punomoćju. To takođe znači da podnosilac žalbe i njegov / njen zastupnik ni sami ne treba da otkrivaju javnosti informacije o postupku. Ukoliko se dvoumite, proverite sa Sekretarijatom koje informacije mogu biti stavljene na uvid javnosti, a šta mora ostati poverljivo.
- Ukoliko želite da podnesete žalbu koja se tiče neposredne deportacije neke osobe (prema članu 3 KUNPM), nastojte da ne čekate poslednji trenutak za slanje podneska. Tokom nekoliko

poslednjih godina bilo je izvesnih zloupotreba postupka privremenih mera, te je Komitet počeo da se zatvara prema tim prijavama. Najmudriji pristup biće da kontaktirate sa Sekretarijatom čim saznate datum određen za deportaciju, čak i ako ste još u postupku žalbe na tu odluku. Objasnite situaciju i upozorite ih da ćete u slučaju odbijanja žalbe podneti Komitetu zahtev za privremene mere. To znači da oni mogu da se pripreme za mogućnost intervencije u poslednjem trenutku, a ne da budu zatečeni slučajem. Mogu takođe biti u prilici da vas posavetuju u vezi sa čvrstinom vašeg slučaja.

TABELA 18: PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: KPM

PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: Konvencija UN protiv mučenja	
Ko može podneti slučaj prema ovom postupku?	Svaki pojedinac koji tvrdi da je žrtva kršenja Konvencije, njegovi ili njeni rođaci, ovlašćeni zastupnik, ili druge osobe ukoliko žrtva nije u stanju da lično sačini podnesak, a autor podneska može obrazložiti zašto postupka u ime žrtve.
Postoji li vremensko ograničenje za podnošenje zahteva?	Ne, ali navedeno kršenje prava mora nastati tek pošto na snagu stupi izjava države članice da prihvata ovaj postupak.
Možete li podneti slučaj prema ovom postupku ukoliko ste već podneli slučaj prema drugom postupku koji se tiče istih činjenica?	Ne
Da li vam je potreban pravni zastupnik?	Ne
Da li možete računati na finansijsku pomoć?	Ne
Da li su prihvatljivi podnesci prijatelja suda?	Nije predviđeno, ali nije ni isključeno
Ko će znati za dopis?	Podnosilac dopisa i njegov ili njen zastupnik, Komitet i njegov Sekretarijat, kao i država potpisnica. Identitet podnosioca se obelodanjuje samo ukoliko Komitet zaključi da je došlo do kršenja, ali čak i u tom slučaju može ostati poverljiv na zahtev podnosioca.
Koliko traje postupak?	Obično oko jedne godine, iako može potrajati i duže.
Koje mere, ukoliko postoje, ovaj mehanizam može preduzeti da olakša donošenje odluke? npr. rasprave za utvrđivanje činjenica; posete licu mesta; pismene molbe; drugo.	Pismene molbe; usmene rasprave.
Da li postoje privremene ili hitne mere?	Da

4.3.2. Komitet za ljudska prava

Vidi Deo III, Poglavlje 4.2.2.2, "Osnovne činjenice: Komitet za ljudska prava".

Osnovna hronologija pojedinačnog žalbenog postupka pred Komitetom za ljudska prava ista je kao i kod Komiteta protiv mučenja (KPM). Vidi Deo III, Poglavlje 4.3.1.

Vidi Deo III, Poglavlje 3.2., za vrstu žalbi koje se mogu razmatrati.

4.3.2.1. Koji su zahtevi za osnovanost?

Dopis će biti proglašen **neprihvatljivim**:

- ukoliko je anoniman
- ako predstavlja zloupotrebu prava na podnošenje žalbe
- ukoliko nije u skladu sa odredbama Pakta
- ako se isti slučaj trenutno razmatra prema nekom drugom postupku međunarodne istrage
- ako nisu iscrpljena sva domaća pravna sredstva, osim u slučajevima kad se pravna sredstva neosnovano odugovlače

TABELA 19: PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: FAKULTATIVNI PROTOKOL UZ MPGPP

PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima	
Ko može podneti slučaj prema ovom postupku?	Pojedinci koji tvrde da su bili žrtve kršenja odredaba MPGPP. Dopisi se primaju i od članova uže porodice, ili od <u>ovlašćenog</u> zastupnika (mora postojati pismeno punomoćje od strane žrtve ili njegove - njene porodice). Uvek treba dati obrazloženje ukoliko žrtva nije sama preduzela postupak.
Postoji li vremensko ograničenje za podnošenje zahteva?	Ne, ali ukoliko nema opravdanja za odugovlačenje, Komitet može odlučiti da slučaj proglašeni neprihvatljivim.
Možete li podneti slučaj prema ovom postupku ukoliko ste već podneli slučaj prema drugom postupku koji se tiče istih činjenica?	Da, ali samo ako država članica nije stavila rezervu po tom pitanju.
Da li vam je potreban pravni zastupnik?	Ne
Da li možete računati na finansijsku pomoć?	Ne
Da li su prihvatljivi podnesci prijatelja suda?	Ne
Ko će znati za dopis?	Država članica će uvek biti obavještena o identitetu podnosioca, kako bi odgovorila na njegove navode, ali Komitet neće staviti ime podnosioca na uvid javnosti ukoliko se od njega zatraži da to ne učini. Podnosilac žalbe i država potpisnica imaju pravo da objavljuju informacije koje se tiču postupka, osim ako podnosilac ili država potpisnica ne zatraže poverljivost.
Koje mere, ukoliko postoje, ovaj mehanizam može preduzeti da olakša donošenje odluke?	Ceo postupak se zasniva na pismenim podnescima strana u sporu - nisu predviđene druge mere.
Koliko traje postupak?	Obično od dve do pet godina, iako u hitnim slučajevima može biti skraćen na jednu godinu.
Da li postoje privremene ili hitne mere?	Da, ali Komitet veoma retko koristi tu mogućnost

4.3.2.2. *Praktični saveti*

- Proverite da li je država pristupila MPGPP i da li je prihvatila pojedinačne žalbe prema Fakultativnom protokolu.
- Prema ovom postupku, podnesak se može proglasiti neprihvatljivim ukoliko se istovremeno razmatra prema nekom drugom postupku međunarodne istrage - to znači da slučaj koji je ranije bio razmatran prema nekom drugom postupku i u međuvremenu okončan može biti prihvatljiv. Stoga je moguće najpre tražiti zaštitu kroz neki drugi međunarodni postupak, a slučaj potom izneti pred Komitet za ljudska prava. Međutim, mnoge države članice su stavile rezervu koja sprečava Komitet da razmatra slučajeve koji su već razmatrani pred drugim telima. Zato treba da proverite postoje li rezerve koje bi se odnosile na vaš slučaj.

- Umesto rezimea svojih stavova iznetih u dodatku godišnjeg izveštaja, Komitet za ljudska prava objavljuje stavove u celini.

4.3.3. Drugi komiteti

Vidi Deo III, Poglavlje 4.2.2.3, "Osnovne činjenice: Komitet za prava deteta", "Osnovne činjenice: Komitet za ukidanje diskriminacije prema ženama" i "Osnovne činjenice: Komitet za ukidanje rasne diskriminacije".

Samo KURD Komitet trenutno razmatra pojedinačne žalbe, ali ova funkcija je nedavno uvedena za Komitet KUDPŽ i razmatra se u vezi sa KPD.

Osnovna hronologija pojedinačnog žalbenog postupka pred Komitetom za ukidanje rasne diskriminacije (KURD) je ista kao pred Komitetom protiv mučenja (KPM). Vidi Deo III, Poglavlje 4.3.1.

Vidi Deo III, Poglavlje 3.2, za vrstu žalbi koje se mogu razmatrati.

4.3.3.1. Koji su zahtevi za prihvatljivost?

Dopis će biti proglašen **neprihvatljivim**:

- ukoliko je anonimn
- ako predstavlja zloupotrebu prava na podnošenje žalbe
- ukoliko nije u skladu sa odredbama Konvencije
- ako nisu iscrpljena sva domaća pravna sredstva, uključivo i ona ped nadležnim državnim telom, osim u slučajevima kad se pravna sredstva neosnovano odugovlače
- ukoliko nije podnet u roku od šest meseci pošto su iscrpljena sva raspoloživa domaća pravna sredstva, osim u slučajevima dokazanih posebnih okolnosti

4.3.3.2. Praktični saveti

- Proverite da li država pristupila KURD i prihvatila pojedinačne žalbe prema članu 14.
- Iako je Konvenciju za ukidanje rasne diskriminacije ratifikovao velik broj država, malo njih je prihvatilo pojedinačni žalbeni postupak.
- KURD predviđa da države potpisnice koje su prihvatile pojedinačni žalbeni postupak mogu ustanoviti ili odrediti državno telo ovlašćeno da razmatra te žalbe na nacionalnom nivou. Samo ukoliko se nikakva zaštita ne dobije od tog tela, podnosilac se može obratiti Komitetu KURD.
- KURD može proglasiti podnesak prihvatljivim čak i ako je u toku njegovo razmatranje pred nekim drugim međunarodnim postupkom.
- Komitet KURD ne otkriva identitet podnosioca žalbe ukoliko nema njihovu izričitu saglasnost.

TABELA 20: PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: KURD

PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: Konvencija UN za

ukidanje rasne diskriminacije	
Ko može podneti slučaj prema ovom postupku?	Pojedinac koji tvrdi da je žrtva kršenja prava predviđenih KURD. Dopis treba da podnese žrtva lično ili član njegove/njene porodice ili ovlašćeni zastupnik, ali u izuzetnim slučajevima biće prihvaćen u ako ga podnese treća strana u ime navodne žrtve ukoliko žrtva to ne može da učini sama i ukoliko treća strana valjano obrazloži pokretanje postupka.
Postoji li vremensko ograničenje za podnošenje zahteva?	U roku od šest meseci od iscrpljivanja domaćih pravnih lekova, osim u dokazanim vanrednim okolnostima.
Možete li podneti slučaj prema ovom postupku ukoliko ste već podneli slučaj prema drugom postupku koji se tiče istih činjenica?	Da
Da li vam je potreban pravni zastupnik?	Ne
Da li možete računati na finansijsku pomoć?	Ne
Da li su prihvatljivi podnesci prijatelja suda?	Nije predviđeno, ali ni isključeno
Ko će znati za dopis?	Identitet pojedinca ne otkriva se bez njegove ili njene izričite saglasnosti.
Koliko traje postupak?	Obično 1-3 godine
Koje mere, ukoliko postoje, ovaj mehanizam može preduzeti da olakša donošenje odluke? npr. rasprave za utvrđivanje činjenica; posete licu mesta; pismene molbe; drugo.	Pismeni podnesci; usmena saslušanja; zahtevi za relevantnu dokumentaciju od UN tela i specijalizovanih agencija.
Da li postoje privremene ili hitne mere?	Da

5. MEHANIZMI I POSTUPCI : REGIONALNI

5.1. Evropski sistem

U regionu Evrope postoji nekoliko međunarodnih organizacija: Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), Savet Evrope i Evropska Unija. U vreme pisanja ovog priručnika, samo je Savet Evrope imao uspostavljene formalne postupke koji se bave navodima o slučajevima mučenja i drugih oblika zlostavljanja, iako je OEBS takođe aktivan na polju ljudskih prava, kao što će biti napomenuto u Delu III, Poglavlje 7.

U okviru Saveta Evrope postoje dva tela koja su relevantna za ovu knjigu: Evropski komitet za sprečavanje mučenja i Evropski sud za ljudska prava. Evropski komitet za sprečavanje mučenja razmatraćemo detaljno zato što on obavlja jedinstvenu funkciju koju nijedno drugo telo trenutno nema mogućnosti da obavlja.

Jezici: Zvanični i radni jezici Saveta Evrope su engleski i francuski. Pokušajte da priložite bar kratak rezime svojih navoda na jednom od ovih jezika. Vidi Deo III, Poglavlje 2.1.1, za sugestije koje se tiču jezika na kojem treba podneti dopis.

5.1.1. Mehanizmi za izveštavanje: Evropski komitet za sprečavanje mučenja

TABELA 21: OSNOVNE ČINJENICE: EVROPSKI KOMITET ZA SPREČAVANJE MUČENJA

OSNOVNE ČINJENICE O: Evropskom komitetu za sprečavanje mučenja		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Evropskom konvencijom za sprečavanje mučenja iz 1987. godine
	Kad je počeo da deluje?	1989
Sastav:	Koliko ima članova?	Onoliko koliko ima država potpisnica Konvencije (za sada 40)
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Da unapredi zaštitu osoba lišenih slobode tako što će nastojati da spreči mučenje i nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje
	Funkcija	<ul style="list-style-type: none"> • Monitoring • Utvrđivanje činjenica

5.1.1.1. Kako deluje Evropski komitet za sprečavanje mučenja?

Funkcije Komiteta su strogo preventivne, ali i najprodornije od svih mehanizama razmatranih u ovoj knjizi. On obavlja posete mestima za lišenje slobode u državama potpisnicama kako bi ispita postupanje prema osobama lišenim slobode koje tamo borave, te priprema izveštaje o svojim nalazima i preporuke koje prosleđuje dotičnoj državi. Taj izveštaj je poverljiv, ali može biti objavljen uz saglasnost države. U izuzetnim okolnostima, kad država potpisnica ne saraduje sa Komitetom ili odbija njegove preporuke, Komitet može odlučiti da objavi saopštenje za javnost koje se tiče te države.

Cilj sveukupnog postupka nije toliko da osudi države koliko da identifikuje problematične oblasti i iznese preporuke za unapređenje zaštite osoba lišenih slobode od mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

Čime se odlikuju posete Komiteta:

Ono što je posebno značajno za posete Komiteta u poređenju sa posetama drugih mehanizama je sledeće:

- One se mogu upriličiti u ma koje vreme
- Komitet može posetiti ma koje mesto pod nadležnošću države potpisnice gde borave osobe lišene slobode od strane službenih lica ili po javnom nalogu. To obuhvata ne samo mesta koja se uobičajeno smatraju mestima lišenja slobode, kao što su policijske i žandarmerijske stanice, zatvori, pritvorske jedinice i ustanove za administrativno lišenje slobode, već i vojne kampove, psihijatrijske bolnice, mesta za borvak stranaca, tranzitne zone na aerodromima, centre za detoksifikaciju, kao i domove za decu i stare
- Komitet ima pravo da putuje širom zemlje i da se po navedenim ustanovama kreće bez ograničenja
- Komitet ima pravo da vodi razgovore sa osobama lišenim slobode, i to bez prisustva svedoka
- Komitet ima pravo da slobodno komunicira sa svakim ko veruje da može pružiti relevantne informacije

Drugim rečima, kada država prihvati obaveze koje proističu iz Konvencije, aktivnosti Komiteta ne bi trebalo da zavise od saglasnosti države potpisnice.

Uslovi pod kojima se obavljaju posete Komiteta:

Posete komiteta mogu biti: periodične i ad hoc (prema potrebi). Periodične posete obavljaju se redovno u svim državama članicama. Ad hoc posete obavljaju se kao reakcija na ozbiljne i dosledne navode o nekom hitnom problemu u državi članici i mogu se upriličiti u ma koje vreme. Povrh toga, Komitet može obaviti i naknadne propratne posete (follow-up) u vezi sa situacijama koje su ranije istraživane, tamo gde okolnosti to zahtevaju.

U praksi, iako se nigde izričito ne zahteva najava posete, Komitet je razvio postupak najave u vezi sa periodičnim posetama koji podrazumeva: 1) najavu na početku godine koje zemlje Komitet namerava da poseti, 2) najavu dotičnoj državi o predloženim datumima posete, oko dve sedmice uoči posete, i najzad 3) slanje državi spiska mesta koje delegacija želi da poseti, nekoliko dana pre početka posete. Tokom posete, delegacija može odlučiti da obavi nenajavljene posete mestima koja nije prethodno naznačila. Praksa najave ne odnosi se na ad hoc posete, koje se mogu sprovesti u veoma kratkom roku.

Države imaju mogućnost pozivanja na ograničen broj izuzetnih razloga (nacionalna odbrana; javna bezbednost; ozbiljno narušavanje reda na mestima gde borave osobe lišene slobode; ili zato što se u datom trenutku odvija važno saslušanje vezano za težak zločin) kako bi odgodile posetu - međutim, ovo se može iskoristiti samo za odlaganje, ne i za sprečavanje posete do u nedogled.

5.1.1.2. Šta možete postići podnošenjem informacije Komitetu za sprečavanje mučenja?

- **Opšte:**

Pošto je rad Komiteta poverljive prirode, to znači da, iako će Sekretarijat uvek potvrditi prijem informacije (dobićete pismo u kojem vam se saopštva da je dopis primljen), Komitet neće moći da iznese nikakvo mišljenje o valjanosti suštine materijala, niti da ukaže na to kako će se on koristiti. Za NVO koja šalje takvu informaciju ovo može izgledati kao da je bacila kamen u veoma duboku vodu i čula tiho "buć" koje označava da je kamen dospelo do dna, ali ne može da vidi gde je on pao. Veoma je važno da vas to ne obeshrabri. Sa stanovišta Komiteta, vaša informacija je od suštinskog značaja za uspešno obavljanje njegovih funkcija, te je važno da svoj eventualni uspeh sagledate iz dugoročnije perspektive.

Vaša informacija može pomoći Komitetu u sledećem:

- Da se usredsredi na najozbiljnije probleme u nekoj državi koji se tiču postupanja prema osobama lišenim slobode, kao i rizika od primene mučenja i drugih oblika zlostavljanja, te da utvrdi koji su mogući izvori tih problema.
- Da ustanovi potrebu za ad hoc posetom.
- Da planira posete, identifikuje ustanove koje treba posetiti, kao i problematične oblasti koje treba najpodrobnije ispitati.
- Da shvati društveni i pravni kontekst u zemlji.
- Da proceni u kojoj meri se sprovode njegove preporuke, naročito u vezi sa zaštitom, kroz trajni dijalog koji se odvija između Komiteta i vlada u sklopu procesa saradnje.
- Monitoring (nadzor) nad razvojem situacije u državi članici, kako pozitivnim tako i negativnim.

Iz vaše perspektive to znači da podnošenjem informacije vi doprinosite utvrđivanju ozbiljnih problema koji se tiču postupanja prema osobama lišenim slobode, i što je još važnije, ustanovljavanju uzroka tih problema, kao i razvoju i sprovođenju mera da se oni spreče.

- **Za pojedinca:**

Za razliku od mnogih drugih mehanizama, Komitet za sprečavanje mučenja ne bavi se pojedinačnim slučajevima zarad njih samih. U regionu Evrope, to spada u nadležnost Evropskog suda za ljudska prava, koji se skoro isključivo bavi pojedinačnim navodima i biće razmatran nešto kasnije. Komitet za sprečavanje mučenja ima mnogo bolji položaj i mogućnosti da doprinese dugoročnijem poboljšanju sveukupne zaštite osoba u zvaničnom pritvoru, kao i da spreči slučajeve mučenja, pre nego da pruža nadoknadu. Međutim, činjenica da Komitet ne može pružiti konkretno zadovoljenje pojedincima u skopu svojih funkcija ne znači da oni ne mogu neposredno i posredno imati koristi od aktivnosti Komiteta.

Najpre, važno je zapamtiti da se obrzac prakse mučenja ustanovljava kroz pojedinačne navode, a da ti pojedinci dobijaju samim činom ukidanja loše prakse. Ako, na primer, bude primljen velik broj navoda o zlostavljanju koje se odvija u nekom dečjem domu, a Komitet to istraži i da preporuke kojima se ukidaju uzroci takve prakse, to će biti od neposredne koristi za pojedince u toj ustanovi.

Povrh toga, iako intervencije u vezi sa pojedinačnim slučajevim nisu zasebno predviđene, one se ipak događaju u kontekstu opštih aktivnosti Komiteta. One se koriste kao studije slučaja kako bi se istražila neka posebna praksa ili opšti navod. Na primer, Komitet je preduzeo akciju u slučaju pojedinaca zatočenih na osnovu antiterorističkog zakona, da bi proverio navode koji se odnose na zlostavljanje tih osoba. Do intervencija može doći i kad se delegaciji tokom posete državi skrene pažnja na neku hitnu situaciju, a Komitet je čak obavio i *ad hoc* posetu kao odgovor na zatvaranje javne ličnosti za koju se tvrdilo da je posebno izložena riziku. Važno je zapamtiti da iako intervencija Komiteta u takvim slučajevima nema za cilj da pruži pojedinačnu zaštitu, ona u praksi može imati istovetan učinak.

5.1.1.3. Šta treba da sadrži dopis Komitetu za sprečavanje mučenja?

Treba da pogledate opšte smernice u Delu III, Poglavlje 2, za detaljnije objašnjenje kako pripremiti dopis mehanizmu za izveštavanje. Povrh toga, treba da imate na umu i sledeće:

Odlike informacije:

Sadržina vaše informacije će se donekle rukovoditi posebnim ciljem koji ste sebi postavili - na primer, ukoliko mislite da bi *ad hoc* poseta bila poželjna, nastojaćete da naglasite hitnost i ekstremnu prirodu situacije. Iznad svega, međutim, informacija mora biti uravnotežena (vidi Deo III, Poglavlje 2.1.2, za predloge kako to postići) kao i proverljiva od strane Komiteta. To znači:

- Da podneseni navodi treba da su što skorijeg datuma
- Detalji koji se iznose treba da budu što precizniji

I jedno i drugo je od suštinske važnosti ukoliko Komitet treba da proveri informaciju, a skorašnji datum navoda je takođe značajan da bi Komitet mogao da ustanovi tekuće probleme. Ne zaboravite da potkrepljujući dokazi osnažuju i potvrđuju detalje vaših navoda, naročito kad je po sredi medicinska dokumentacija koja je u skladu sa navodima.

Povrh toga, sa izuzetkom informacije o kojoj se izveštava, na primer sprovođenje preporuka Komiteta u nekoj državi članici, postoji još jedna važna odlika koja mora biti prisutna:

- Fokus informacije treba da bude na dokazima koji otkrivaju postojanje obrasca ili 'situacije'.

Ovo je važno zbog toga što je rad Komiteta usmeren na istraživanje i poboljšanje opšteg stanja u državama članicama. Ako pošaljete jedan pojedinačan slučaj, to može biti korisno kao deo šireg korpusa informacija koje su pristigle iz drugih izvora (i zato ga treba poslati), ali on obično nije dovoljan da se ustanovi postojanje opšteg problema. Ukoliko možete da predstavite niz slučajeva, približavate se uspostavljanju obrasca prakse, te je verovatnije da ćete tako navesti Komitet da situaciju dalje ispituje.

Suština stvari:

Nemojte se ograničavati na očigledne ustanove za lišenje slobode kao što su zatvori ili policijske stanice. Oni su doista prvenstveni izvor problema kojim se Komitet bavi, ali postoje i druga mesta na kojima borave osobe lišene slobode od strane službenih lica, a koja takođe spadaju u nadležnosti Komiteta. Primeri obihvataju vojne ustanove, mesta za boravak stranaca, centre za detoksifikaciju, domove za decu i stare, kao i psihijatrijske ustanove, ali ovo ne treba smatrati potpunim spiskom. Relevantne ustanove treba da imaju dve glavne odlike: da u njima borave osobe koje nisu slobodne da svojevolski napuste ustanovu, te da lišenje slobode predstavlja posledicu delovanja zvaničnog javnog organa.

Takođe treba da imate na umu da se Komitet zanima za sve aspekte postupanja prema osobama lišenim slobode. Ovo se ne odnosi samo na slučajeve mučenja u ustanovi, već i na sve činioce koji doprinose stvaranju nečovečne ili ponižavajuće sredine u toj ustanovi, uključujući veličinu ćelije i broj ljudi koji u njoj borave, higijenu i sanitarne uslove, mogućnosti za fizičke vežbe, zdravstvenu negu, boravak u samici i ograničenja u kontaktima sa spoljnim svetom. Komitet može dati preporuke ne samo u vezi sa materijalnim i društvenim uslovima lišenja slobode, već i uspostaviti dugoročniju perspektivu, baveći se tim pitanjima kroz zakonsku zaštitu ili putem obuke osoblja.

5.1.1.4. Praktični saveti

- Ko će biti obavešten o podnesku / izvoru informacije?

Komitet za sprečavanje mučenja nikad neće imenovati pojedince u svojim izveštajima osim ako su njihovi slučajevi već dobro poznati i mogu se poistovetiti sa javnim životom. On neće imenovati ni NVO-e sa kojima se sastaje tokom poseta i od kojih prima informacije, ukoliko dotična NVO tako želi.

- Da li ćete dobiti povratnu informaciju o svom podnesku?

Pošto se postupak zasniva na principu poverljivosti, nećete dobiti nikakve neposredne povratne informacije o svom podnesku.

- Proverite da li je država o kojoj podnosite informaciju pristupila Evropskoj konvenciji za sprečavanje mučenja.
- U vezi sa informacijama koje se podnose u vezi sa redovnom posetom, biće od velike pomoći kad se to učini tokom posete, ali još korisnije ukoliko je primljena unapred, kako bi bilo vremena da se razmotri njen kontekst. Proverite koje zemlje će Komitet posetiti u toku godine (Komitet objavljuje saopštenje za medije pred kraj svake godine, obično u decembru, koje sadrži ovu informaciju), tako da se možete pripremiti i unapred poslati informaciju. Važno je znati da se periodična poseta može obaviti u bilo koje vreme tokom godine, te vi nećete znati za nju sve dok ne otpočne.
- Ne treba da čekate zakazivanje periodične posete da bi ste poslali informaciju o nekoj zemlji. Dijalog između Komiteta i država potpisnica traje i između poseta, a Komitet mora biti obavešten o razvoju stanja u zemlji. Vaša informacija može predstavljati osnovu da se ustanovi potreba za *ad hoc* posetom.
- Komitet se obično sastaje sa lokalnim NVO prvog dana posete nekoj zemlji - to vam daje mogućnost da mu predočite najsvežije informacije i možda utičete na to koja će mesta odlučiti da poseti.

5.1.2. Žalbeni postupak: Evropska konvencija o ljudskim pravima

TABELA 22: OSNOVNE ČINJENICE: EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

OSNOVNE ČINJENICE O: Evropskom sudu za ljudska prava		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Evropskom konvencijom o ljudskim pravima iz 1950. godine Revidiran Protokolom br.11 uz tu konvenciju, 1994
	Kad je počeo da deluje?	1998 prema revidiranom sistemu
Sastav:	Koliko ima članova?	Onoliko sudija koliko ima država potpisnica konvencije
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Da razmatra žalbe o kršenju odredaba EKLJP
	Funkcija	<ul style="list-style-type: none"> • Međudržavne žalbe (obavezno) (član 33, EKLJP) • Pojedinačne žalbe (obavezno) (član 34, EKLJP) • Utvrđivanje činjenica (samo u kontekstu pojedinačnih žalbi; ovo je opcioni korak u postupku)

5.1.2.1. Koji su zahtevi za prihvatljivost?

Dopis će biti proglašen **neprihvatljivim**:

- ukoliko je anonimn
- ako nije podnet u roku od šest meseci od dana konačne odluke u tom slučaju od strane domaćih vlasti
- ukoliko je očigledno neosnovan ili predstavlja kršenje prava na žalbu
- ako nije u skladu sa odredbama Konvencije
- ukoliko je suštinski isti kao slučaj koji je već razmatran pred Sudom ili nekim drugim međunarodnim postupkom, a ne sadrži nove relevantne informacije
- ako nisu iscrpljena sva domaća pravna sredstva, osim u slučajevima kad ta sredstva nisu delotvorna ili se bezrazložno odugovlače

5.1.2.2. Šta treba da sadrži vaš zahtev?

Vaše uvodno pismo treba da sadrži:

- kratak rezime žalbe
- informaciju o pravima Konvencije za koje smatrate da su prekršena
- napomenu o tome koja ste pravna sredstva koristili
- spisak zvaničnih odluka u vašem slučaju, uključujući datum svake odluke, ko ju je doneo, kao i napomenu o tome šta sadrži - treba da priložite kopije svih tih odluka

Ukoliko posle toga dobijete formular za prijavu, treba da sledite uputstva koja su izneta u tom formularu i priloženom pismu.

TABELA 23: OSNOVNA HRONOLOGIJA POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: ESLJP

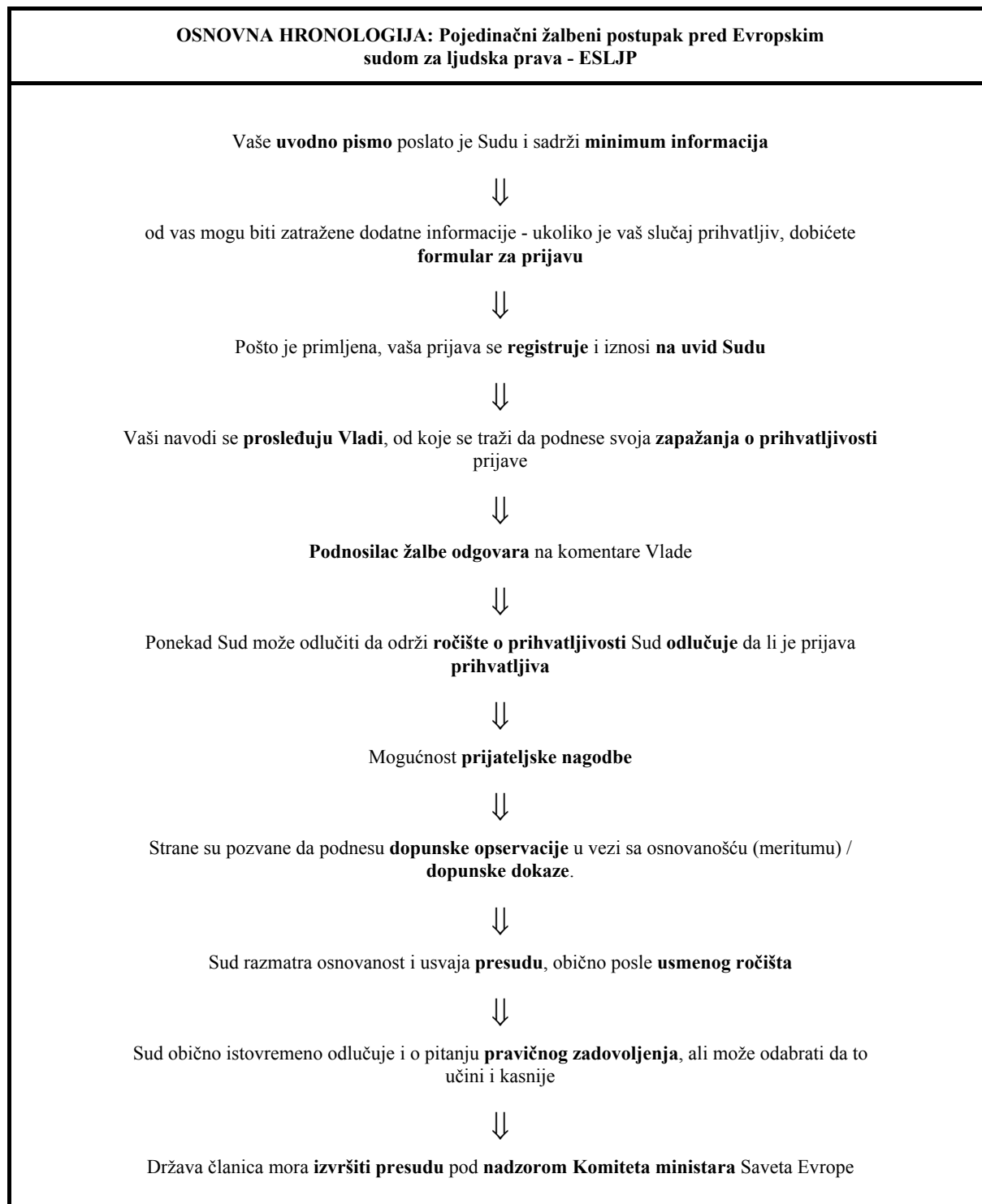

TABELA 24: PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: EKLJP

PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: Evropska konvencija o ljudskim pravima	
Ko može podneti slučaj prema ovom postupku?	Pojedinci, NVO i grupe pojedinaca koji tvrde da su bili žrtve kršenja ljudskih prava. Slučaj može podneti i blizak rođak žrtve u slučajevima kad žrtva nije u stanju da to učini sama, npr. kad je osoba nestala ili mrtva.
Postoji li vremensko ograničenje za podnošenje zahteva?	Šest meseci od dana konačne odluke donete u tom slučaju od strane državnih organa.
Možete li podneti slučaj prema ovom postupku ukoliko ste već podneli slučaj prema drugom postupku koji se tiče istih činjenica?	Ne
Da li vam je potreban pravni zastupnik?	U vreme podnošenja prijave to nije neophodno, ali se zahteva u postupcima nakon što je slučaj proglašen prihvatljivim, osim ako dobijete posebnu dozvolu od strane predsednika Suda kojom se omogućava da podnosilac sam predstavi svoj slučaj.
Da li možete računati na finansijsku pomoć?	Da, ali samo ako je prijava prosledena Vladi, ne i u trenutku podnošenja prijave. Treba da popunite izjavu o sredstvima koju će vam potpisati domaći odbor za pravnu pomoć, jer se pravna pomoć odobrava samo kad postoji finansijska potreba.
Da li su prihvatljivi podnesci prijatelja suda?	Da, uz dozvolu (Pravilo 61, Pravilnik o radu Suda)
Ko će znati za dopis?	U načelu, postupak je javan osim ako predsednik Veća odluči drugačije. U posebnim slučajevima, kad podnosilac žalbe ne želi da se njegov ili njen identitet otkrije javnosti i u tom smislu priloži izjavu u kojoj se objašnjavaju razlozi za taj zahtev, predsednik veća može odobriti anonimnost.
Koliko traje postupak?	Nekoliko godina
Koje mere, ukoliko postoje, ovaj mehanizam može preduzeti da olakša donošenje odluke? npr. rasprave za utvrđivanje činjenica; posete licu mesta; pismene molbe; drugo.	Rasprave za utvrđivanje činjenica; ekspertski dokazi; pismeni podnesci; usmena ročišta.
Da li postoje privremene ili hitne mere?	Da, ali to je praksa koju je razvio sam Sud i nije zasnovana na Konvenciji. Primenjuje se samo u veoma specifičnim slučajevima, obično slučajevima imigranata i deportacije gde postoji 'stvarni rizik' za osobu ukoliko bude vraćena u zemlju iz koje je izbegla. (Pravilo 39, Pravilnik o radu Suda)

5.1.2.3. Praktični saveti

- Prema prvobitnom postupku, koji je zamenjen 1998, početne faze slučaja odvijale su se pred Evropskom komisijom za ljudska prava. Ukoliko istražujete neku posebnu temu u okviru prava precedenta prema Konvenciji, ne zaboravite da potražite kako izveštaje Komisije tako i odluke Suda.
- Ukoliko vam upravo ističe šestomesečni period u kojem prijava mora biti podneta, a nemate vremena da pripremite potpunu prijavu, možete poslati prijavu za 'zaustavljanje vremena' koja sadrži kratak rezime žalbe i kojoj odmah potom treba da sledi potpuna prijava.
- Za poštovanje rokova Suda validan je datum kada ste poslali prijavu, a ne datum njenog prijema od strane suda - međutim, uputno je bar na dan isteka roka obavestiti Sud da je prijava poslata. To

možete učiniti tako što ćete kopiju uvodnog pisma Sudu poslati faksom, elektronskom poštom ili telefonom.

- Sud može, na sopstveni inicijativu ili na zahtev jedne od strana, pribaviti dokaze koje smatra korisnim za slučaj, uključujući i organizovanje rasprava za utvrđivanje činjenica - kad takve mere zatraži jedna od strana, od te strane će se obično očekivati da snosi troškove tog postupka, iako Veće može odlučiti drugačije. Ukoliko ne želite da snosite troškove, treba brižljivo da sročite uvodno pismo - predložite Sudu da iskoristi svoje diskreciono pravo i primeni mere za prikupljanje dokaza.
- Sud većinu svog posla obavlja u Veću od 7 sudija. Kada se smatra da sučaj pokreće neki ozbiljan problem ili zahteva promenu stava Suda u vezi sa nekim pitanjem, on može biti upućen na Veliko Veće od 17 sudija. Ukoliko je slučaj razmatran u Veću i o njemu doneta odluka, moguće je u izuzetnim slučajevima u roku od tri meseca nakon donošenja presude zahtevati da se slučaj uputi Velikom Veću na ponovno razmatranje (Pravilo 80, Pravilnik o radu Suda)
- Moguće je zahtevati tumačenje presude u roku od jedne godine od dana donošenja. (Pravilo 79, Pravilnik o radu Suda) Takođe je moguće zahtevati, u roku od šest meseci nakon otkrića, reviziju presude u slučaju kad se pojave nove važne činjenice koje su mogle uticati na odluku Suda. (Pravilo 80, Pravilnik o radu Suda)

5.2. Međuamerički sistem

Regionalna organizacija američkih kontinenata, što obuhvata Severnu, Centralnu i Južnu Ameriku, kao i Karipski region, jeste Organizacija američkih država (OAD). U okviru OAD usvojeno je nekoliko instrumenata za zaštitu ljudskih prava, uključujući i Američku deklaraciju o pravima i dužnostima čoveka, Američku konvenciju o ljudskim pravima, Međuameričku konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju mučenja, Međuameričku konvenciju o nasilnom nestanku osoba, kao i Međuameričku konvenciju o sprečavanju, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja prema ženama. Postoje dva mehanizma koja su odgovorna za sprovođenje svih ovih instrumenata: Međuamerička Komisija i Sud za ljudska prava.

Jezici: Zvanični jezici Komisije i Suda su španski, francuski, engleski i portugalski. Sud i Komisija biraju svoje radne jezike ili jezik u skladu sa jezikom koji govore njihovi članovi. U kontekstu pojedinačnog žalbenog postupka, Sud može odlučiti da radi na jeziku jedne od strana u nekom posebnom slučaju, ukoliko je taj jezik i jedan od zvaničnih jezika.

TABELA 25: OSNOVNE ČINJENICE: MEĐUAMERIČKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

OSNOVNE ČINJENICE O: Međuameričkom sudu za ljudska prava		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Američkom konvencijom o ljudskim pravima iz 1969. godine
	Kad je počeo da deluje?	1979
Sastav:	Koliko ima članova?	7
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Da nadzire sprovođenje Američke konvencije o ljudskim pravima
	Funkcija	<ul style="list-style-type: none"> • Pojedinačne žalbe (opciono) (članovi 61-62, AKLJP)

TABELA 26: OSNOVNE ČINJENICE: MEĐUAMERIČKA KOMISIJA ZA LJUDSKA PRAVA

OSNOVNE ČINJENICE O: Međuameričkoj komisiji za ljudska prava		
Izvor:	Kako je uspostavljena?	Rezolucijom ministara spoljnih poslova OAD iz 1959, s ciljem da se unapredi poštovanje Američke deklaracije o pravima i dužnostima čoveka Revidirana Američkom konvencijom o ljudskim pravima 1969
Sastav:	Koliko ima članova?	7
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Da unapredi poštovanje i zaštitu ljudskih prava
	Funkcije	<ul style="list-style-type: none"> • Monitoring (član 41, AKLJP) • Utvrđivanje činjenica (član 41, AKLJP) • Međudržavne žalbe (opciono) (član 45, AKLJP) • Pojedinačne žalbe (obavezno) (član 44, AKLJP)

5.2.1. Mehanizmi za izveštavanje: Međuamerička komisija za ljudska prava

5.2.1.1. Kako deluje Međuamerička komisija za ljudska prava?

Međuamerička komisija je odgovorna za nadzor nad tim kako države poštuju svoje obaveze proistekle iz instrumenata za zaštitu ljudskih prava OAD. Ona ima mandat da izveštava, kao i da prima pojedinačne žalbe (ovo drugo ćemo razmatrati malo kasnije, Deo III, Poglavlje 5.2.2).

U odnosu na sve članice Organizacije američkih država (bez obzira na to da li su one i potpisnice Američke konvencije o ljudskim pravima) Međuamerička komisija je ovlašćena da razvija svest o ljudskim pravima, daje preporuke vladama, priprema studije i izveštaje, podstiče vlade da joj dostavljaju informacije u vezi sa ljudskim pravima, kao i da obavlja savetodavnu ulogu u oblasti ljudskih prava. Ono što je najvažnije za ovaj priručnik, Komisija se bavi i sledećim:

- Priprema izveštaje o stanju ljudskih prava u pojedinim zemljama, na osnovu poseta za utvrđivanje činjenica (kad postoji saglasnost države članice o kojoj je reč), ekspertskih dokaza, kao informacija primljenih iz raznih izvora, uključujući i pojedinačne žalbe
- Priprema godišnji izveštaj, u koji na već uobičajen način unosi informacije o pojedinim državama članicama

U odnosu na države potpisnice Međuameričke konvencije za sprečavanje i kažnjavanje mučenja, Komisija ima ovlašćenja da čini sledeće:

- Prima informacije od država potpisnica u vezi sa merama koje se usvajaju tokom primene konvencije, te u svom godišnjem izveštaju analizira situaciju u državama članicama OAD u vezi sa sprečavanjem i iskorenjivanjem mučenja (član 17)

5.2.1.2. Šta možete postići podnošenjem informacije Međuameričkoj komisiji za ljudska prava?

Iako može sama da utvrđuje činjenice, Međuameričkoj komisiji će informacije koje dobija iz raznih izvora, uključujući i NVO-e, biti od prevashodne pomoći za određivanje problematičnih situacija koje zahtevaju njenu pažnju. Podnošenje informacije pruža vam priliku:

- da skrenete pažnju na neku situaciju
- da zatražite pozitivne promene opšteg stanja
- da se borite protiv nekažnjivosti

Povrh toga, slanje informacija u kontekstu pripreme posete na terenu pruža dodatnu priliku da se pažnja Međuameričke komisije na veoma specifičan način skrene na goruće probleme u zemlji.

Mandat Međuameričke komisije prema Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju mučenja da izveštava o praksi mučenja u državama članicama podrazumeva i velike mogućnosti da se pomogne pri ukazivanju na problem mučenja u regionu. Ovu mogućnost, međutim, Komisija još nije upotrebila. NVO mogu da olakšaju i unaprede taj proces tako što će baš za tu svrhu podnositi konkretne informacije o slučajevima mučenja.

5.2.1.3. Šta treba da sadrži zahtev Međuameričkoj komisiji za ljudska prava?

Vidi Deo III, Poglavlje 2, za smernice kako podnositi pojedinačne i opšte navode telu nadležnom za izveštavanje.

5.2.2. Žalbeni postupak: Međuamerička komisija i Sud za ljudska prava

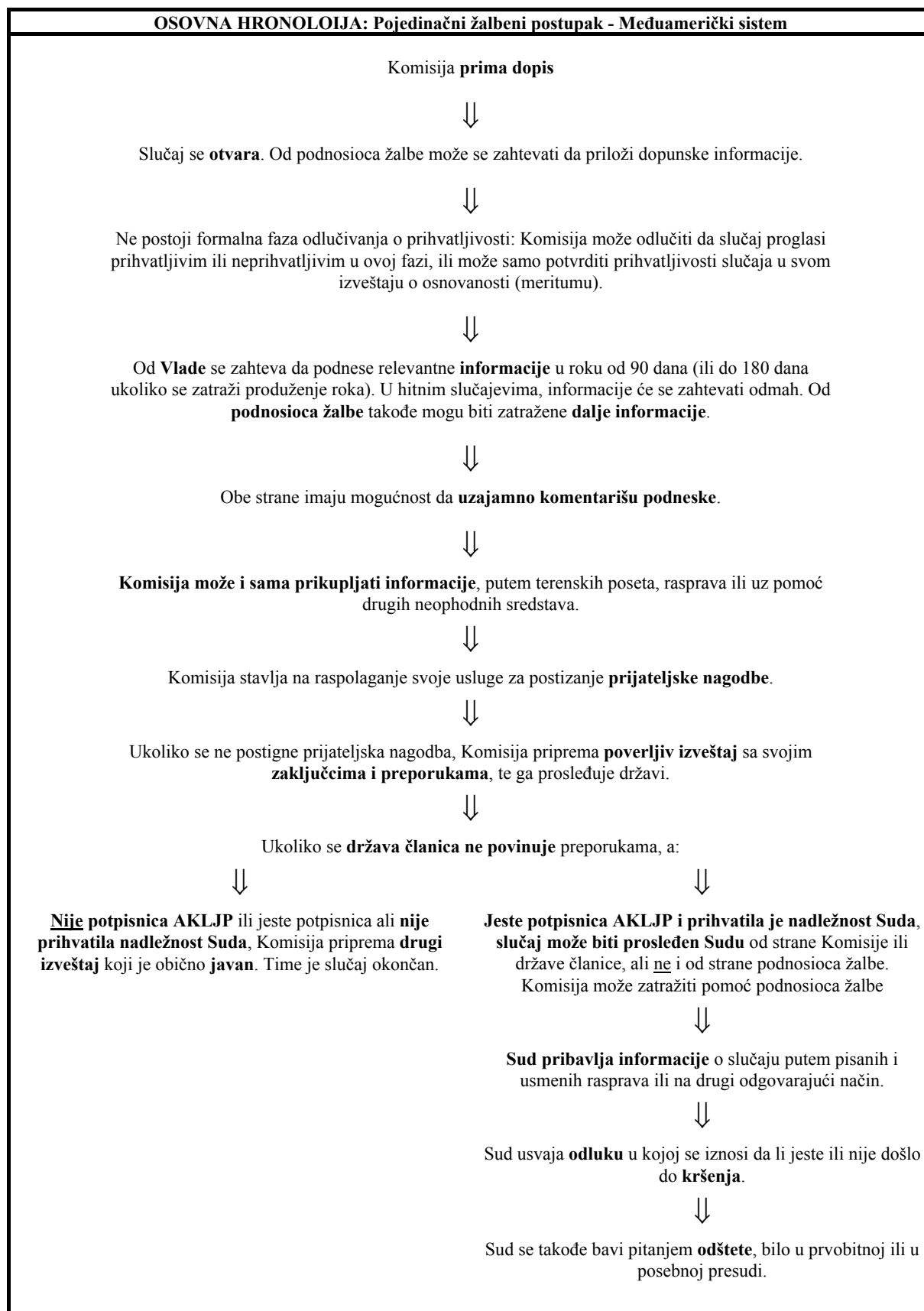
Vidi Deo III, Poglavlje 5.2, "Osnovne činjenice o: Međuameričkoj komisiji za ljudska prava" i "Osnovne činjenice o: Međuameričkom sudu za ljudska prava".

Žalba u okviru međuameričkog sistema može se zasnivati ili na Američkoj konvenciji o ljudskim pravima (gde je država potpisnica te konvencije) ili na osnovnim standardima ljudskih prava prema opštem međunarodnom pravu, s posebnim upućivanjem na Američku deklaraciju o pravima i dužnostima čoveka (gde je država članica OAD, ali ne i potpisnica Američke konvencije o ljudskim pravima).

U praksi, postupak podnošenja žalbe je isti u oba slučaja dok se podnosilac žalbe obraća Komisiji. Međutim, žalbe se mogu podnositi Sudu samo ukoliko se tiču:

- države potpisnice Američke konvencije o ljudskim pravima
- države koja je prihvatila nadležnost Suda

TABELA 27: OSNOVNA HRONOLOGIJA POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: MEĐUAMERIČKI SISTEM

5.2.2.1. Šta možete postići korišćenjem ovog postupka?

Međuamerička komisija za ljudska prava može:

- da usvaja zaključke o pojedinačnim slučajevima u formi izveštaja
- da objavljuje izveštaje kada države ne preduzimaju odgovarajuće mere da sprovedu njene preporuke
- da zahteva od vlada da preduzmu mere predostrožnosti u slučajevima kad postoji mogućnost nenadoknadive štete po neku osobu ili osobe
- da na poverljiv način zahteva od vlada da pruže informacije o mestu gde se nalaze osobe za koje se tvrdi da su nestale

Međuamerički sud za ljudska prava može:

- da usvaja pravno obavezujuće odluke, uključujući i nalaz o kršenju prava
- da naredi gonjenje počinioca
- da dosudi odštetu
- da naredi privremene mere zaštite u hitnim slučajevima kad postoji mogućnost nastanka nenadoknadive štete za osobu

5.2.2.2. Kakve žalbe mogu biti razmatrane?

Pred Međuameričkom komisijom za ljudska prava:

Kad je u pitanju država potpisnica Američke konvencije o ljudskim pravima, žalba se može razmatrati:

- ukoliko iznosi navod o kršenju Međuameričke konvencije o ljudskim pravima za koje se može smatrati da je odgovorna dotična država (vidi Deo I, poglavlje 3.6 za raspravu o delima nedržavnih počinitelaca)

Kad je u pitanju država članica OAD koja nije potpisnica Američke konvencije o ljudskim pravima, žalba se može razmatrati:

- ako se odnosi na navodno kršenje osnovnih standarda ljudskih prava prema opštem međunarodnom pravu, s posebnim upućivanjem na Američku deklaraciju o pravima i dužnostima čoveka

Pred Međuameričkim sudom za ljudska prava:

Žalba se može razmatrati:

- ako iznosi navod o kršenju Međuameričke konvencije o ljudskim pravima za koje se smatra da je odgovorna dotična država (vidi Deo I, poglavlje 3.6 za raspravu o delima nedržavnih počinitelaca)
- ako se odnosi na državu potpisnicu Američke konvencije o ljudskim pravima koja je prihvatila nadležnost Suda
- ako je prethodno razmatrana pred Komisijom
- ukoliko ju je Sudu prosledila država članica ili Komisija

5.2.2.3. Koji su zahtevi za prihvatljivost?

Dopis će biti **neprihvatljiv**:

- ako nisu iscrpljena sva delotvorna i raspoloživa domaća pravna sredstva
- ako slučaj nije podnet u roku od 6 meseci od dana prijema konačne odluke o slučaju, ili u 'razumnom' roku u slučajevima kad se domaća pravna sredstva ne mogu iscrpiti
- ukoliko se slučaj tiče istih činjenica koje su bile razmatrane ili se trenutno razmatraju pred Komisijom ili drugim međunarodnim tribunalom, osim kad je slučaj podnela treća strana bez ovlašćenja žrtve ili žrtvine porodice, a ovaj slučaj podnosi žrtva, član porodice ili ovlašćeni zastupnik
- ako je dopis anonimn ili mu nedostaju pojedinosti o podnosiocu žalbe
- ukoliko dopis ne sadrži činjenice koje ukazuju na kršenje prava
- ako je dopis očigledno neosnovan (pogrešno zasnovan)

5.2.2.4. Praktični saveti

- Proverite da li je država članica AKLJP, te da li je prihvatila nadležnost Suda da razmatra pojedinačne žalbe. Ako nije, pojedinačne žalbe protiv država članica OAD se mogu podneti Komisiji na osnovu Američke deklaracije.
- Žalbe treba da se zasnivaju na AKLJP (ili na Američkoj deklaraciji), ali za pojašnjenje nekih tačaka može biti od koristi pozivanje na odredbe Međuameričke konvencije za sprečavanje i kažnjavanje mučenja, Međuameričke konvencije o nasilnom nestanku osoba, kao i Međuameričke konvencije za sprečavanje, kažnjavanje i iskorenjivanje nasilja prema ženama.
- U fazi u kojoj Sud razmatra pitanje odštete, predstavnici žrtve ili žrtvine porodice imaju pravo da podnesu svoje argumente po tom pitanju.

TABELA 28: PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: MEĐUAMERIČKI SISTEM

PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: Međuamerički sistem	
Ko može podneti slučaj prema ovom postupku?	Bilo koja grupa pojedinaca ili NVO koju pravno priznaje više od jedne države članice, bilo samostalno ili u ime treće strane. Nije neophodan kontakt sa žrtvom, ali se ovo obično radi zajedno sa žrtvom, članom porodice ili ovlašćenim zastupnikom.
Postoji li vremensko ograničenje za podnošenje zahteva?	Šest meseci od konačne odluke u slučaju kad su iscrpljena sva raspoloživa domaća pravna sredstva, ili u razumnom roku od vremena navodnog događaja, kad nije moguće iscrpiti domaća pravna sredstva
Možete li podneti slučaj prema ovom postupku ukoliko ste već podneli slučaj prema drugom postupku koji se tiče istih činjenica?	Ne - osim ako je vaš slučaj podnela treća strana bez ovlašćenja žrtve ili žrtvine porodice
Da li vam je potreban pravni zastupnik?	Nije neophodan, ali se preporučuje
Da li možete računati na finansijsku pomoć?	Ne
Da li su prihvatljivi podnesci prijatelja suda?	Da
Ko će znati za dopis?	Podnosioci žalbe mogu sazvati konferenciju za štampu nakon podnošenja žalbe
Koliko traje postupak?	Može potrajati godinama
Koje mere, ukoliko postoje, ovaj mehanizam može preduzeti da olakša donošenje odluke? npr. rasprave za utvrđivanje činjenica; posete licu mesta; pismene molbe; drugo.	Rasprave za utvrđivanje činjenica; posete licu mesta; ekspertski dokazi; pismene žalbe; usmeni pretresi.
Da li postoje privremene ili hitne mere?	Da

5.3. Afrički sistem

Afrički sistem za zaštitu ljudskih prava zasiva se na Afričkoj povelji o ljudskim pravima i pravima naroda, usvojenoj pod pokroviteljstvom Organizacije afričkog jedinstva (OAJ). Nadzor nad poštovanjem Povelje je do sada bio u isključivoj nadležnosti Afričke komisije za ljudska prava i prava naroda. U kontekstu svog rada, Afrička komisija je imenovala nekoliko Specijalnih izvestilaca, kao što su Specijalni izvestilac za vansudska pogubljenja, Specijalni izvestilac za žene i, što je naročito relevantno za ovaj priručnik, Specijalni izvestilac za zatvore i uslove lišenja slobode u Africi. Godine 1998, usvojen je Protokol kojim je uspostavljen Afrički sud koji će raditi zajedno sa Komisijom, ali ovaj sud postaje operativan tek pošto 15 država potpiše Protokol. Na osnovu trenutnih nagoveštaja koje daju afričke države, za to će biti potrebno pet do deset godina.

Jezici: Zvanični jezici Komisije su arapski, engleski, francuski i portugalski, ali u praksi Sekretarijat obično radi na engleskom i francuskom. Ukoliko neka strana želi da se obrati na drugom jeziku, sama se mora pobrinuti za prevodioca ili prevod.

TABELA 29: OSNOVNE ČINJENICE: AFRIČKA KOMISIJA ZA LJUDSKA PRAVA I PRAVA NARODA

OSNOVNE ČINJENICE O: Afričkoj Komisiji za ljudska prava i prava naroda		
Izvor:	Kako je uspostavljena?	Afričkom poveljom o ljudskim pravima i pravima naroda iz 1981. godine
	Kada je počela da deluje?	1987
Sastav:	Koliko ima članova?	11
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Da unapređuje i štiti ljudska prava i prava naroda u Africi
	Funkcije	<ul style="list-style-type: none"> • Razmatranje izveštaja država (član 62, APLJPPN) • Monitoring (član 45, APLJPPN) • Utvrđivanje činjenica (članovi 45 i 58, APLJPPN) • Prijem dopisa od država (član 47, APLJPPN) i od pojedinaca (automatski) (član 55, APLJPPN)

5.3.1. Mehanizmi za izveštavanje

5.3.1.1. Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda

5.3.1.1.1. FUNKCIJE

Afrička komisija može:

- da razmatra izveštaje država (član 62, APLJPPN)
- da radi istraživanja i studije, uključujući i podrobne posete za utvrđivanje činjenica (član 45(1)(a) APLJPPN)
- da izrađuje temeljne studije i bavi se aktivnom istragom ukoliko primi dopise koji ukazuju na postojanje niza teških i masovnih kršenja ljudskih prava (član 58 AKLJPPN)

Vidi Deo III, Poglavlje 2.3 za napomene o tome kako funkcioniše postupak podnošenja izveštaja država.

5.3.1.1.2. PRAKTIČNI SAVETI

- Svaka ozbiljna NVO, bila afrička ili ne, može se prijaviti za status posmatrača pri Afričkoj komisiji. Nije neophodno imati status posmatrača da bi se poslao dopis, ali status posmatrača pruža organizaciji izvesne pogodnosti: da bude informisana o javnim sastancima, te da njima prisustvuje ili u njima učestvuje, da dobija dokumenta i publikacije Afričke komisije i da zahteva stavljanje tačaka na dnevni red Komisije. Svaki zahtev da se neka tačka uvrsti u dnevni red treba poslati najmanje 10 nedelja pre otvaranja sednice.

Prijavu za status posmatrača treba podneti pismeno. Ona treba da sadrži: statut organizacije, informaciju o strukturi, rukovodstvo, članstvo i aktivnosti organizacije. Korisno je priložiti i kopije publikacija vaše organizacije ili izveštaje o radu. Poseban izvestilac je zadužen da pregleda prijave i uputi preporuke Afričkoj komisiji o tome da li da odobri status posmatrača ili ne.

5.3.1.2. Specijalni izvestilac za zatvore i uslove lišenja slobode u Africi

TABELA 30: OSNOVNE ČINJENICE: SPECIJALNI IZVESTILAC ZA ZATVORE I USLOVE LIŠENJA SLOBODE U AFRICI

OSNOVNE ČINJENICE O: Specijalnom izvestiocu za zatvore i uslove lišenja slobode u Africi		
Izvor:	Kako je uspostavljen?	Rezolucijom Afričke komisije za ljudska prava i prava naroda iz 1996. godine
	Kada je počeo da deluje?	1996
Sastav:	Koliko ima članova?	1
	Da li su ti ljudi nezavisni eksperti ili predstavnici država?	Nezavisni eksperti
Svrha:	Opšti cilj	Da ispituje stanje osoba lišenih slobode na teritoriji država članica AKLJPPN.
	Funkcije	<ul style="list-style-type: none"> • Monitoring • Utvrđivanje činjenica

Specijalni izvestilac za zatvore (SIZ) može vršiti svoju funkciju prema svim državama članicama AKLJPPN.

SIZ može:

- vršiti **monitoring** s ciljem da se ustanove problematične oblasti i daju preporuke za poboljšanje
- davati **preporuke u pojedinačnim slučajevima**
- preporučiti **hitne mere u pojedinačnim slučajevima**
- **tražiti i primati informacije** o slučajevima i situacijama koje spadaju u njegov mandat
- obavljati **posete za utvrđivanje činjenica** uz saglasnost države članice. Izveštaji o tim posetama usmeno se iznose na javnoj sednici Afričke komisije za ljudska prava i prava naroda; iako Povelja predviđa da se izveštaju mogu davati na uvid javnosti samo odlukom Skupštine šefova država i vlada OAJ, u praksi Komisija objavljuje te izveštaje bez obraćanja OAJ.

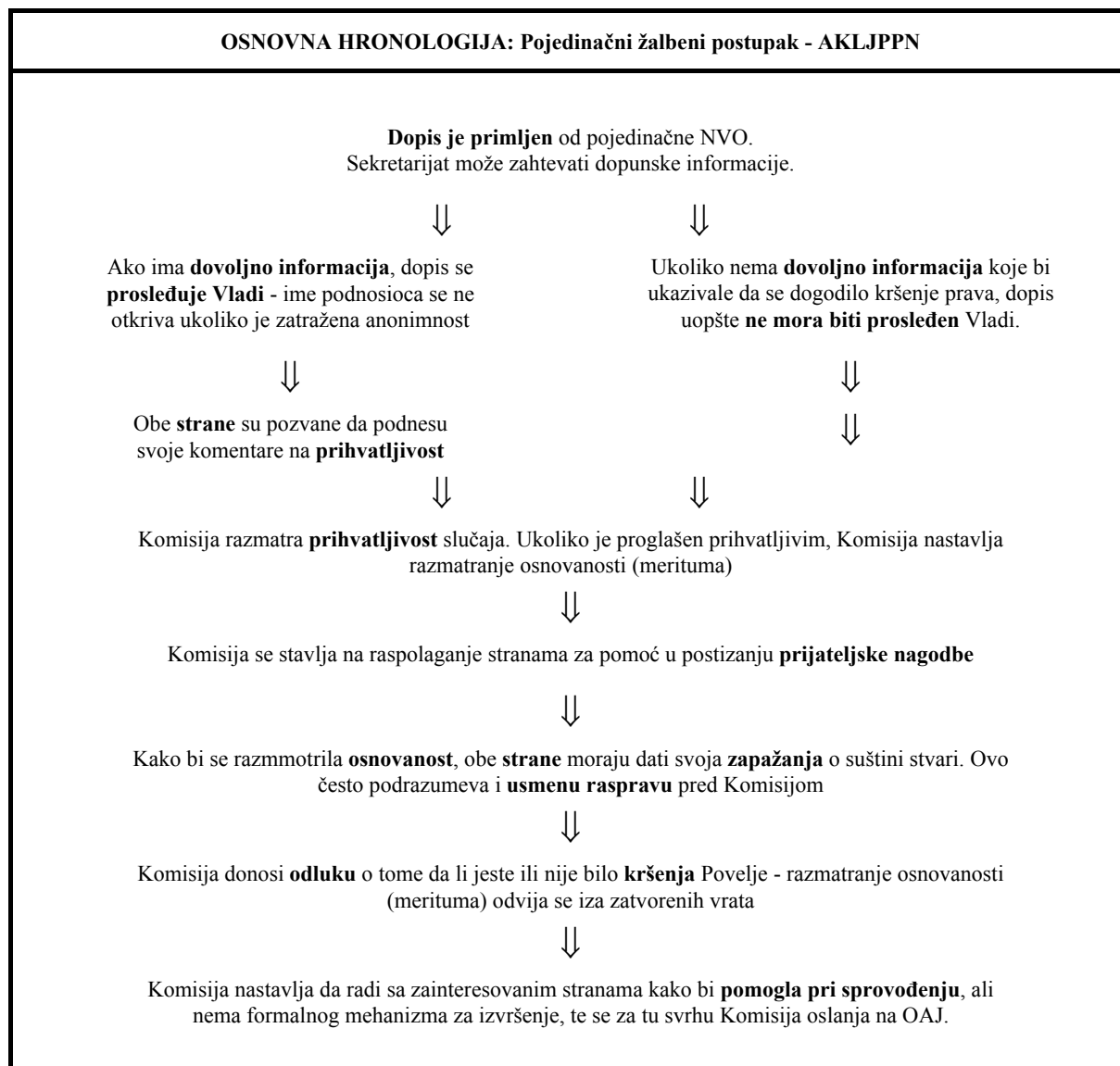
Glavne oblasti kojima se SIZ bavi uključuju:

- zatvorske uslove
- zdravstvena pitanja u uslovima lišenja slobode
- samovoljni ili vansudski pritvor ili zatočenje
- postupanje prema osobama lišenim slobode

- uslove lišenja slobode za naročito osetljive grupe kao što su: izbeglice, osobe koje pate od psihičkih ili fizičkih hendikepa, ili deca

5.3.2. Žalbeni postupak: Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda

TABELA 31: OSNOVNA HRONOLOGIJA POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: AKLJPPN

5.3.2.1. Koji su zahtevi za prihvatljivost?

Dopis će biti proglašen **neprihvatljivim**:

- ako ne sadrži imena podnosioca (iako oni mogu zahtevati da Komisija zaštiti njihovu anonimnost)
- ukoliko nisu iscrpljena sva raspoloživa domaća pravna sredstva, osim u slučajevima kada se ona neopravdano odugovlače (ali vidi i 'praktične savete')
- ako dopis nije podnet u razumnom roku od dana iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava
- ukoliko dopis nije u skladu sa odredbama Povelje OAJ ili Afričke povelje

- ako dopis sadrži uvredljive reči upućene državi koje se tiče
- ukoliko su navodi zasnovani samo na izveštavanju masovnih medija
- ako se prijava bavi pitanjima koje su dotične države već rešile u skladu sa načelima UN i načelima Povelje OAJ i Afričke povelje

TABELA 32: PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: APLJPPN

PRAKTIČNE NAPOMENE ZA KORIŠĆENJE POJEDINAČNOG ŽALBENOG POSTUPKA: Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda	
Ko može podneti slučaj prema ovom postupku?	Svaka osoba ili NVO koja može da pruži dovoljno precizne pojedinosti za neki incident da se omogući njegova istraga - to ne mora biti lično žrtva ili član žrtvine porodice, uzimajući u obzir praktične poteškoće koje nameće afrički kontekst
Postoji li vremensko ograničenje za podnošenje zahteva?	Prijava treba da bude podneta u razumnom roku, ali Komisija ovo tumači veoma široko
Možete li podneti slučaj prema ovom postupku ukoliko ste već podneli slučaj prema drugom postupku koji se tiče istih činjenica?	Ne
Da li vam je potreban pravni zastupnik?	Ne, ali je dopušteno
Da li možete računati na finansijsku pomoć?	Ne
Da li su prihvatljivi podnesci prijatelja suda?	Svaka informacija koja može pomoći Komisiji biće primljena, ali poverljivost postupka moraju poštovati svi.
Ko će znati za dopis?	Identitet podnosioca može biti poverljiv ukoliko on / ona to zatraži
Koliko traje postupak?	U prvim slučajevima je bilo dugih odlaganja, ali danas postupak traje između 18 meseci i 2 godine.
Koje mere, ukoliko postoje, ovaj mehanizam može preduzeti da olakša donošenje odluke? npr. rasprave za utvrđivanje činjenica; posete licu mesta; pismene molbe; drugo.	Pismene molbe; usmene rasprave; terenske posete u slučajevima koji se tiču grupe podnosilaca.
Da li postoje privremene ili hitne mere?	Da

5.3.2.2. *Praktični saveti*

- Komisija će pristupiti razmatranju dopisa čak i ako država članica ne odgovori na prosledene navode.
- Povrh osnovnih detalja, treba da naznačite da li se dopis odnosi na teška i masovna kršenja ljudskih prava i prava naroda
- U slučajevima teških i masovnih kršenja, gde žalba uključuje velik broj ljudi ili dugotrajna kršenja prava, Komisija u praksi ne traži da budu iscrpljena sva domaća pravna sredstva, s obrazloženjem da bi to bilo nepraktično i/ili nepoželjno.
- S druge strane, ukoliko se navodi odnose na teška i masovna kršenja, moguće je zasnovati dopis na članu 58 kako bi se izbegao zahtev za iscrpljivanjem domaćih pravnih sredstava.
- Komisija zahteva od podnosilaca dopisa da prilože svoja imena i adrese, ali tamo gde je to nepraktično zbog okolnosti (npr. kad je po sredi velik broj žrtava) ne mora biti neophodno poimence navesti sve žrtve. Informacija ipak treba da bude dovoljno precizna kako bi omogućila dalje sprovođenje istrage.
- Velik deo postupka za pojedinačne žalbe razvijen je kroz pravilnik o radu Komisije, kao i kroz praksu - ali nemojte se iznenaditi ako u samoj Povelji ne nađete mnogo informacija o postupku.

5.4. Ostali regioni

Za sada nema ostalih regiona u kojima su uspostavljeni formalni postupci za razmatranje navoda o kršenjima ljudskih prava, iako mnogi počinju da posvećuju sve više interesovanja ljudskim pravima uopšte. U narednim godinama verovatno će biti sve više međunarodnih tela nadležnih za razmatranje navoda, a nova regionalna tela će najverovatnije biti uspostavljena po ugledu na već dokazane i oprobane postupke opisane u vezi sa Evropom, Amerikom i Afrikom.

U međuvremenu, važno je ne biti obeshrabren nepostojanjem međunarodnih pravnih sredstava bliskih vašoj zemlji - tela UN nemaju nikakvih geografskih ograničenja i mogu ispitivati situacije širom sveta. Proverite koje sporazume je potpisala vaša država i zapamtite da van-sporazumni postupci mogu ispitivati stanje ljudskih prava u ma kojoj državi koja je članica Ujedinjenih nacija.

6. UPOREDNA EVALUACIONA TABELA MEĐUNARODNIH POSTUPAKA

TABELA 33: UPOREDNA EVALUACIJA I - KPM (CAT), KLJP (HRC) I KURD (CERD) (OPŠTE)

	KPM			KLJP		KURD	
	PPID	IP	PŽP	PPID	PŽP	PPID	PŽP
U kojoj meri je mehanizam prikladan za:							
⇒ Skretanje pažnje na situaciju?							
• Da li je postupak javan?	D	N	N	D	N	D	N
• Da li su njegovi nalazi javni?	D	moгу biti	D	D	D	D	D
• Моže li mehanizam obavljati posete za utvrđivanje činjenica ?	N	D	N	N	N	N	N
• Da li se nalazi sa tih poseta daju na uvid javnosti?	-	moгу se dati	-	-	-	-	-
⇒ Postizanje promena u opštoj situaciji?							
• Моže li mehanizam davati preporuke opšte ili sistemske prirode?	D	D	D	D	N	D	N
• Da li je država pravno obavezna da se povinuje tim preporukama ?	N	N	N	N	-	N	-
• Da li se države obično povinuju?	kako kad	D	nedovoljno precedenata	kako kad	-	kako kad	-
• Da li mehanizam ima postupak za praćenje ?	sledeći izveštaj	ne, ali može da ga ustanovi od slučaja do slučaja	ne, ali nije isključen	razvoj je u toku	-	sledeći izveštaj	-
• Postoji li posebna sankcija (kaznena mera) koju mehanizam može nametnuti državama koje ne saraduju?	N	može objaviti rezime rezultata	N	N	-	N	-
⇒ Traženje pojedinačnog pravnog leka?							
Od mehanizma za izveštavanje:							
Javnost pojedinačnog slučaja u kontekstu opšte situacije							
Sprečavanje deportacije							
• Моže li mehanizam davati preporuke u pojedinačnim slučajevima ?	N	da, iako to ne čini često		N		N	
• Da li je država pravno obavezna da se povinuje tim preporukama ?	-	N		-		-	
• Da li se države obično povinuju?	-	D		-		-	
• Da li mehanizam ima postupak za praćenje pojedinačnih slučajeva?	-	N		N		N	
• Da li su dostupne hitne mere ?	-	D		N		N	
• Da li je država pravno obavezna da se povinuje tim merama ?	-	N					
• Da li se države obično povinuju?	-	D					

Legenda: KPM (CAT) = Komitet protiv mučenja; KLJP (HRC) = Komitet za ljudska prava; KURD (CERD) = Komitet za ukidanje rasne diskriminacije; PPID = Postupak podnošenja izveštaja država; IP = Istražni postupak; PŽP = Pojedinačni žalbeni postupak; D = Da; N = Ne

TABELA 34: UPOREDNA EVALUACIJA II - KPD (CRC), KUDPŽ (CEDAW), SI-KLJP i 1503 (OPŠTE)

	KPD	KUDPŽ	SI-KLJP		1503
	PPID	PPID	PD	UČ	PD
U kojoj meri je mehanizam prikladan za:					
⇒ Skretanje pažnje na situaciju?					
• Da li je postupak javan?	D	D	N	N	N
• Da li su njegovi nalazi javni?	D	D	D	D	ne, ali javna je činjenica da je država u postupku razmatranja
• Može li mehanizam obavljati posete za utvrđivanje činjenica ?	N	N	N	D	da, ali obično ne koristi tu mogućnost
• Da li se nalazi sa tih poseta daju na uvid javnosti?	-	-	-	D	N
⇒ Postizanje promena u opštoj situaciji?					
• Može li mehanizam davati preporuke opšte ili sistemske prirode?	D	D	D	D	da, ali na poverljivoj osnovi
• Da li je država <u>pravno obavezna</u> da se povinuje tim preporukama ?	N	N	N	N	N
• Da li se države <u>obično</u> povinuju?	kako kad	kako kad	kako kad	često	kako kad
• Da li mehanizam ima postupak za praćenje ?	sledeći izveštaj	sledeći izveštaj	može nastaviti dijalog	dijalog za praćenje stanja	može zadržati zemlju pod prismotrom i razmatranjem do sledeće godine
• Postoji li posebna sankcija (kaznena mera) koju mehanizam može nametnuti državama koje ne saraduju?	N	N	N	može dati izjavu kad podnosi izveštaj UN Komisiji za ljudska prava	može se prebaciti na javni postupak. To može podrazumevati i imenovanje Specijalnog izvestioca
⇒ Traženje pojedinačnog pravnog leka?					
Od mehanizma za izveštavanje:					
Javnost pojedinačnog slučaja u kontekstu opšte situacije					
Sprečavanje deportacije					
• Može li mehanizam davati preporuke u pojedinačnim slučajevima ?	N	N	D	D	
• Da li je država <u>pravno obavezna</u> da se povinuje tim preporukama ?	-	-	N	N	
• Da li se države <u>obično</u> povinuju?	-	-	kako kad	redovno	
• Da li mehanizam ima postupak za praćenje pojedinačnih slučajeva?	N	N	mogućnost da podnosilac komentariše odgovor države	može nastaviti dijalog	
• Da li su dostupne hitne mere ?	N	N	D	D	
• Da li je država <u>pravno obavezna</u> da se povinuje tim merama ?	-	-	N	N	
• Da li se države <u>obično</u> povinuju?	-	-	redovno	redovno	

Legenda: KPD (CRC) = Komitet za prava deteta; KUDPŽ (CEDAW) = Komitet za ukidanje diskriminacije prema ženama; 1503 = Postupak 1503; SI-KLJP = Specijalni izvestioci/Radne grupe/Nezavisni eksperti/Specijalni predstavnici UN Komisije za ljudska prava; PPID = Postupak podnošenja izveštaja država; UČ = Utvrđivanje činjenica; PD = Postupak dopisa; D = Da; N = Ne

TABELA 36: UPOREDNA EVALUACIJA IV - AKLJPPN (ACNHR) I SIZ (SRP) (OPŠTE)

	AKLJPPN			SIZ	
	PPID	UČ/ TS	PŽP	UČ	PD
U kojoj meri je mehanizam prikladan za:					
⇒ Skretanje pažnje na situaciju?					
• Da li je postupak javan?	D	N	N	N	N
• Da li su njegovi nalazi javni?	D	obično	prilažu se uz godišnji izveštaj AKLJPPN	D	D
• Može li mehanizam obavljati posete za utvrđivanje činjenica ?	-	D	u vezi sa grupnim žalbama	D	D
• Da li se nalazi sa tih poseta daju na uvid javnosti?	-	obično da, ali može biti velikog kašnjenja	mgu se dati	da, ali objavljivanj e može kasniti	da, ali objavljivanj e može kasniti
⇒ Postizanje promena u opštoj situaciji?					
• Može li mehanizam davati preporuke opšte ili sistemske prirode?	D	D	da ukoliko je po sredi 'situacija'	D	da ukoliko je po sredi 'situacija'
• Da li je država pravno obavezna da se povinuje tim preporukama ?	N	N	N	N	N
• Da li se države obično povinuju?	ponekad	ponekad	ponekad	ponekad	ponekad
• Da li mehanizam ima postupak za praćenje ?	sledeći državni izveštaj	može zadržati problem na dnrvnom redu	možda preko OAJ	misije za praćenje stanja	nije isključeno
• Postoji li posebna sankcija (kaznena mera) koju mehanizam može nametnuti državama koje ne saraduju?	N	N	N	N	N
⇒ Traženje pojedinačnog pravnog leka?					
Od mehanizma za izveštavanje:					
Javnost pojedinačnog slučaja u kontekstu opšte situacije					
Sprečavanje deportacije					
• Može li mehanizam davati preporuke u pojedinačnim slučajevima ?	N	D		D	D
• Da li je država pravno obavezna da se povinuje tim preporukama ?	-	N		N	N
• Da li se države obično povinuju?	-	ponekad		ponekad	ponekad
• Da li mehanizam ima postupak za praćenje pojedinačnih slučajeva?	-	N		N	nije isključeno
• Da li su dostupne hitne mere ?	-	D		D	D
• Da li je država pravno obavezna da se povinuje tim merama ?	-	N		N	N
• Da li se države obično povinuju?	-	ponekad		ponekad	ponekad

Legenda: AKLJPPN (ACNHR) = Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda; SIZ = Specijalni izvestilac za zatvore i uslove lišenja slobode u Africi; PPID = Postupak podnošenja izveštaja država; UČ = Utvrđivanje činjenica; TS = Temeljna studija; PŽP = Pojedinačni žalbeni postupak; PD = Postupak dopisa; D = Da; N = Ne

TABELA 37: UPOREDNA EVALUACIJA IV - KPM (CAT), KLJP (HRC) I KURD (CERD) (POJEDINAČNI ŽALBENI POSTUPAK)

	KPM	KLJP	KURD
U kojoj meri je mehanizam prikladan za:			
⇒ Traženje pojedinačnog pravnog leka?			
Od žalbenog postupka:			
Pravni nalaz o kršenju	D	D	D
Sprečavanje deportacije	D	D	potencijalno
• Kakva odšteta može biti dosuđena, ako postoji?	upućivanje na akciju nužnu da bi se ponovo uspostavilo poštovanje prava	upućivanje na akciju nužnu da bi se ponovo uspostavilo poštovanje prava	upućivanje na akciju nužnu da bi se ponovo uspostavilo poštovanje prava
• Da li su države <u>pravno obavezne</u> da se povinuju konačnoj odluci ?	N	N	N
• Da li se države <u>obično</u> povinuju tim odlukama?	obično	kako kad	kako kad
• Postoji li način za sprovođenje te odluke?	ne, ali može zatražiti obaveštavanje o preduzetim koracima	N	N
• Da li su dostupne privremene ili hitne mere ?	D	D	D
• Da li je država <u>pravno obavezna</u> da se povinuje tim merama ?	N	N	N
• Da li se države <u>obično</u> povinuju?	obično da	D	D

Legenda: KPM (CAT) = Komitet protiv mučenja; KLJP (HRC) = Komitet za ljudska prava; KURD (CERD) = Komitet za ukidanje rasne diskriminacije.

TABELA 38: UPOREDNA EVALUACIJA V - ESLJP (ECTHR), MKLJP (IACN), MSLJP (IACT) I AKLJPPN (ACNHR) (POJEDINAČNI ŽALBENI POSTUPAK)

	ESLJP	MKLJP	MSLJP	AKLJPPN
U kojoj meri je mehanizam prikladan za:				
⇒ Traženje pojedinačnog pravnog leka?				
Od žalbenog postupka:				
Pravni nalaz o kršenju	D	D	D	D
Sprečavanje deportacije	D	D	D	D
• Kakva odšteta može biti dosuđena, ako postoji?	može uključivati finansijsku nadoknadu	-	može uključiti nadoknadu i druga manje uobičajena pravna sredstva	-
• Da li su države <u>pravno obavezne</u> da se povinuju konačnoj odluci ?	D	N	D	N
• Da li se države <u>obično</u> povinuju tim odlukama?	D	kako kad	D	ponekad
• Postoji li način za sprovođenje te odluke?	može ga preuzeti Komitet ministara	ne, iako mogućnost prosleđivanja Sudu i objavljivanje zaključaka Komiteta mogu motivisati državu da se povinuje	može se tražiti pred domaćim sudovima	N
• Da li su dostupne privremene ili hitne mere ?	D	D	D	D
• Da li je država <u>pravno obavezna</u> da se povinuje tim merama ?	N	N	D	N
• Da li se države <u>obično</u> povinuju?	D	kako kad	D	ponekad

Legenda: ESLJP (ECTHR) = Evropski sud za ljudska prava; MKLJP (IACN) = Međuamerička komisija za ljudska prava; MSLJP (IACT) = Međuamerički sud za ljudska prava; AKLJPPN (ACNHR) = Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda

7. GDE MOŽETE POTRAŽITI DODATNU POMOĆ?

7.1. Zašto vam može biti potrebna dodatna pomoć?

Formalni postupci pred međunarodnim mehanizmima, uspostavljeni sa isključivom namenom da procenjuju da li države poštuju ili ne poštuju svoje obaveze prema međunarodnom pravu, nipošto nisu jedini oblici pomoći kojima se možete obratiti povodom navoda o slučajevima mučenja. Postoji nekoliko razloga zbog kojih vam može biti potrebno da potražite pomoć iz nekog drugog izvora, bilo kao dopunu formalnom postupku ili umesto njega.

- U nekim okolnostima, možda ćete oklevati da se uopšte obratite međunarodnom mehanizmu. Možda ste zabrinuti za sopstvenu bezbednost, ili vam postupak deluje zastrašujuće. U slučajevima kad imate informacije koje mogu doprineti da neki pojedinac dobije pravnu pomoć, ili čak da mu se spase život, ili informacije koje na drugi način mogu biti značajne za međunarodna tela, treba da razmislite o sledu poteza koji ne moraju uključiti vas lično, ali ipak obezbeđuju da informacija ne bude izgubljena. Moguće rešenje jeste da prenesete informaciju drugoj organizaciji ili grupi koja je u boljem položaju da tim povodom nešto učini. Postoje i organizacije kojima se možete obratiti za podršku i upućivanje, koje vas mogu posavetovati o najboljem načinu postupanja.
- Važno je zapamtiti da, bez obzira na to je li upotrebljen formalni postupak za ostvarivanje pravne pomoći, vi možete pomoći žrtvi mučenja i tako što ćete obezbediti podršku i rehabilitaciju. Postoje organizacije specijalizovane za ovu vrstu pomoći kojima se možete obratiti.
- Veoma delotvorna i obično brža dopuna formalnom postupku jeste lobiranje, naročito UN Komisije za ljudska prava i Potkomisije za unapređenje i zaštitu ljudskih prava, ali i raznih drugih političkih tela.

TABELA 39: *Mogući izvori pomoći*

VRSTA POMOĆI	MOGUĆI IZVOR (Vidi dodatak 2 za više pojedinosti)
Organizacije koje mogu same preduzeti akciju na osnovu vaše informacije	<ul style="list-style-type: none"> • Međunarodni komitet Crvenog krsta • Visoki komesarijat UN za izbeglice • Međunarodne i lokalne NVO sa više iskustva • Terenske misije, kao što su misije OEBSa ili Visokog komesarijata UN za ljudska prava, ili velikih međunarodnih NVO • Specijalizovane organizacije kao što su konferencije Međunarodne organizacije rada i sl.
Organizacije koje mogu pružiti savet i podršku	<ul style="list-style-type: none"> • Iskusnije međunarodne i lokalne NVO • Profesionalne organizacije i mreže
Organizacije koje mogu pomoći žrtvama obezbeđujući podršku i rehabilitaciju	<ul style="list-style-type: none"> • Dobrovoljni fond UN za žrtve mučenja (UN Voluntary Fund for Victims of Torture) • Međunarodne i lokalne organizacije koje se bave rehabilitacijom
Organizacije ili tela kod kojih aktivno lobiranje može biti delotvorno	<ul style="list-style-type: none"> • Komisija UN za ljudska prava • Potkomisija UN za unapređenje i zaštitu ljudskih prava

7.2. Posebni izvori pomoći

7.2.1. Međunarodni komitet Crvenog krsta

Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) je neutralna i nezavisna organizacija koja deluje pre svega u uslovima oružanih sukoba, ali i u situacijama nasilja i političkih nemira. Njeno glavno sedište je u Ženevi (Švajcarska), ali ima terenske delegacije u mnogim zemljama gde su njene aktivnosti potrebne, obično na osnovu sporazuma sa vlastima. Jedna od funkcija MKCK u ovim okolnostima jeste da deluje kao neutralan posrednik između zatvorenika i zatvorskih organa. Njegovi predstavnici **posećuju mesta lišenja slobode** gde borave osobe pritvorene u vezi sa sukobima ili nemirima, te **ispituju uslove lišenja slobode i postupanje i razgovaraju sa zatvorenicima o njihovim iskustvima tokom boravka u zatvoru**. Oni zahtevaju pristup svim mestima lišenja slobode gde borave zatvorenici koji spadaju pod njihovu nadležnost, kao i mogućnost da nasamo i bez svedoka razgovaraju sa zatvorenicima. Zauzvrat, oni poštuju apsolutnu poverljivost onoga što uoče tokom takvih poseta. Zbog posebnosti mandata i načina rada, MKCK je često u mogućnosti da obezbedi pristup mestima lišenja slobode koja drugi ne mogu da posete.

MKCK ima svoju mrežu i osoblje, a deluje nezavisno od ostalih organizacija. Ipak, on je voljan da prima informacije o obrascima kršenja prava ili da istražuje slučajeve pojedinih zatvorenika ili nestalih osoba na osnovu kojih može nešto da učini. On više voli da pribavlja informacije neposredno od srodnika, ali će primiti i one koje dolaze od NVO uz dogovor da zbog poverljivosti koja štiti njegov rad, NVO ne treba da očekuje povratnu informaciju o tome šta je preduzeto. U slučajevima nestalih osoba, on može proslediti odgovor porodici. Uopšte, MKCK će nastojati da uspostavi neposredan kontakt sa porodicom pre nego što odluči da nešto preduzme. Njegov vodeći princip je da svaka preduzeta akcija mora biti u ime samih zatvorenika, a ne u ime drugih organizacija.

Ako prosleđujete informaciju u MKCK, ona treba da bude što detaljnija u vezi sa hapšenjem i pritvorom. Opšte je pravilo da će MKCK spremnije reagovati u slučajevima koji ukazuju na obrazac prakse nego na pojedinačne slučajeve.

7.2.2. Visoki komesarijat UN za izbeglice

Visoki komesarijat UN za izbeglice (VKUNI, ili uobičajenije, prema izvornoj skraćenici, UNHCR, *prim. prev.*) deluje na polju zaštite i pružanja pomoći osobama koje su izbegle iz svoje zemlje usled osnovanog straha od proganjanja i ne mogu ili ne žele da se vrate (izbeglice), kao i drugim grupama u sličnoj situaciji, kao što su osobe raseljene u okviru sopstvene države (IRL) i žrtve građanskog rata.

Jedan od načina na koji Komesarijat obavlja svoje funkcije odvija se kroz mrežu zaposlenih širom sveta, koji borave na raznim lokacijama gde se mogu naći osobe koje potpadaju pod njihov mandat, uključujući glavne gradove, udaljene izbegličke i raseljeničke kampove, kao i pogranična područja. Njihova svrha je da zaštite i smanje rizik od napada na grupe i kampove izbeglica i IRL, kao i da ustanove uzroke raseljavanja u specifičnim situacijama i pokušaju da ih reše. U tim okolnostima za njih je veoma važno da budu informisani o: 1) slučajevima zlostavljanja izbeglica i raseljenih lica u mestima porekla i tokom puta i 2) o slučajevima zlostavljanja izbeglica i IRL u kampovima.

7.2.3. Terenske misije i posete

Međuvladine organizacije, poput OEBS-a i UN-a, kao i međunarodn nevladine organizacije mogu uspostaviti misije na terenu ili odlaziti u terenske posete. One mogu biti stalne (trajne) ili *ad hoc* (u vezi sa konkretnim događajem ili situacijom). Većina njih ima za cilj da nadzire i prikuplja informacije o situaciji, a u velikoj meri se oslanjaju na informacije koje im dolaze iz različitih izvora.

7.2.4. Međunarodne i nacionalne ili lokalne NVO i druge organizacije za podršku

Postoji velik broj raznih međunarodnih i nacionalnih NVO. Prvo mesto kontakta može biti velika nacionalna NVO sa mnogo iskustva. To je često najbolji način da se saznaju osnovne informacije o domaćim pravnim sredstvima ili sporazumima koje je država potpisala. Međunarodne NVO mogu pružiti dragocenu pomoć, bilo tako što će preuzeti obavezu da proslede navode o slučaju ili da vas posavetuju kako da postupite s tim u vezi. Naročito koristan oblik međunarodne NVO jeste 'kišobran organizacija'. To su NVO koje deluju kao središnje mesto kontakta za mrežu manjih nacionalnih NVO. Načelno, da bi se prijavila da postane deo mreže, nacionalna NVO treba da objasni svoje ciljeve, metode rada, itd., i mora da pokaže da je pouzdana, kao i da su pouzdane njene informacije. Vidi Dodatak 2 za primere takvih organizacija.

Pomoć i podrška se mogu dobiti i od profesionalnih organizacija i mreža za podršku. Vidi Dodatak 2 za primere takvih organizacija.

7.2.5. Dobrovoljni fond UN za žrtve mučenja

Dobrovoljni fond UN za žrtve mučenja uspostavljen je sa ciljem da finansira NVO-e koje pružaju medicinsku, psihološku, pravnu, socijalnu, finansijsku, humanitarnu ili drugu pomoć žrtvama mučenja i njihovim porodicama. Svaka NVO koja želi da uspostavi takav projekat može da podnese molbu za dodeljivanje sredstava. Najpre mora popuniti formular za prijavu, sa detaljnim informacijama o predloženom projektu, a od organizacije će se zahtevati i da podnese izveštaj o tome kako je utrošila dodeljena sredstva. Prijave se primaju do 31. decembra svake godine, a sredstva se dodeljuju oko šest meseci kasnije. Vidi Dodatak 2 za više detalja.

7.2.6. Lobiranje

Nema zamene za javno mnjenje kad je u pitanju postizanje promena. Nema sumnje da uporno lobiranje može pomoći da se pažnja usmeri na kršenje ljudskih prava. Među najvažnijim akcijama lobiranja je ono koje se odvija u Ženevi tokom sednica Komisije UN za ljudska prava i Potkomisije za unapređenje i zaštitu ljudskih prava. Lobiranje predstavnika država i članova može značiti razliku između odbacivanja neke tačke dnevnog reda i usvajanja rezolucije kojom se osuđuje neka država. Ukoliko želite da budete uključeni u to, preporučuje se da stupite u kontakt sa nekom organizacijom koja ima sedište u Ženevi i koja je u mogućnosti da vam pomogne i pruži informacije o prijavi za prisustvovanje sednicama i načinu podnošenja pismenih i usmenih podnesaka. Vidi Dodatak 2 za kontakt.

Drugi forumi gde se odvija aktivno lobiranje za probleme ljudskih prava uključuju politička tela i međunarodne organizacije, npr. Evropski parlament, kao i vladine predstavnike (ne samo predstavnike vaše vlade), naročito one iz uticajnih država.

REZIME

DEO III - DALJE POSTUPANJE NA OSNOVU PRIKUPLJENIH INFORMACIJA

1. Uvod u moguće pravce delovanja

Akcije koje se mogu preduzeti

- Na međunarodnom planu
- Na nacionalnom planu

Ukoliko postoje raspoloživa pravna sredstva na nacionalnom planu, treba da pokušate da ih iskoristite pre nego što se obratite međunarodnom mehanizmu. Moguća pravna sredstva na nacionalnom planu mogu uključiti: krivično gonjenje, parnične postupke; upravne postupke; disciplinske postupke ili zahtev za azil.

Kad birate pravac delovanja na međunarodnom planu, treba da razmotrite:

- **Pristupačnost** mehanizma: da li otvoren za vas?
- **Pogodnost** mehanizma: da li odgovara vašim ciljevima?

2. Šta treba da znate o međunarodnim mehanizmima za izveštavanje i kako ih koristiti

Međunarodni mehanizam za izveštavanje je onaj koji prima i/ili prikuplja informacije kako bi izvestio ili komentarisao da li države poštuju svoje obaveze prema međunarodnom pravu ljudskih prava. Informacije koje primi mogu se ticati kako pojedinačnih tako i opštih navoda, ali krajnji cilj je da se stvori jasna slika o opštem stanju i da se daju preporuke.

Uobičajeni načini na koje međunarodni mehanizam za izveštavanje vrši svoju funkciju su sledeći:

- **Monitoring**
- **Razmatranje izveštaja država**
- **Posete za utvrđivanje činjenica**

Sadržina i forma vašeg podneska razlikovaće se u zavisnosti od funkcije mehanizma (Vidi glavni tekst za smernice), ali svi dopisi treba da budu:

- **Pristupačni**
- **Uravnoteženi i verodostojni**
- **Detaljni**

3. Šta treba da znate o međunarodnim žalbenim postupcima i kako ih koristiti

Međunarodni žalbeni postupak podrazumeva formalan sudski proces u kojem pojedinac ili grupa pojedinaca mogu podneti žalbu međunarodnom sudskom telu iznoseći navode o tome da su njihova pojedinačna prava bila prekršena u konkretnom slučaju. Žalba prema takvom postupku naziva se i *prijava*, *zahtev* ili *dopis*.

Kad razmatra pojedinačnu žalbu, nadležno telo postavlja dva glavna pitanja:

- **Da li telo ima pravo da razmatra žalbu?** Ovo je pitanje *prihvatljivosti*. Ako telo zaključi da je slučaj *neprihvatljiv* (da ono nema pravo da razmatra žalbu), slučaj je okončan i činjenice se ne razmatraju. (Vidi glavni tekst za razloge zbog kojih žalba može biti proglašena *neprihvatljivom*)
- **Da li činjenice ukazuju na to da je bilo kršenja obaveza od strane države?** Ovo se naziva razmatranjem *osnovanosti* ili *merituma* slučaja, a odvija se samo ako je slučaj proglašen *prihvatljivim*.

Dopis prema međunarodnom žalbenom postupku treba uvek da sadrži:

- **Uvodno pismo** u kojem se iznosi minimum bitnih detalja (Vidi glavni tekst za smernice)
- Što veću količinu **potkrepljujuće dokumentacije** (Vidi glavni tekst za smernice)

4. Mehanizmi i postupci: Ujedinjene nacije

Relevantni mehanizmi za izveštavanje u okviru sistema Ujedinjenih nacija su:

- Postupak 1503
- Specijalni postupci Komisije UN za ljudska prava: Tematski izveštaji i izveštaji za pojedine države
- Komitet protiv mučenja
- Komitet za ljudska prava
- Komitet za prava deteta
- Komitet za ukidanje diskriminacije prema ženama
- Komitet za ukidanje rasne diskriminacije

Relevantni žalbeni postupci u okviru sistema Ujedinjenih nacija zasnivaju se na:

- Konvenciji protiv mučenja (koju sprovodi Komitet protiv mučenja)
- Fakultativnom protokolu uz MPGPP (koji sprovodi Komitet za ljudska prava)
- Konvenciji za ukidanje rasne diskriminacije (koju sprovodi Komitet za ukidanje rasne diskriminacije)

5. Mehanizmi i postupci: regionalni

EVROPA:

Relevantni mehanizam za izveštavanje u okviru Evropskog sistema je:

- Evropski komitet za sprečavanje mučenja

Relevantni žalbeni postupak u okviru Evropskog sistema zasniva se na:

- Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (koju sprovodi Evropski sud za ljudska prava)

AMERIČKI KONTINENT:

Relevantni mehanizam za izveštavanje u okviru međuameričkog sistema je:

- Međuamerička komisija za ljudska prava

Relevantni žalbeni postupak u okviru međuameričkog sistema zasniva se na:

- Američkoj konvenciji o ljudskim pravima ili Američkoj deklaraciji o pravima i dužnostima čoveka (koje sprovode Međuamerička komisija i sud za ljudska prava)

AFRIKA:

Relevantni mehanizmi za izveštavanje u okviru afričkog sistema su:

- Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda
- Specijalni izveštajac za zatvore i uslove lišenja slobode u Africi

Relevantni žalbeni postupak u okviru afričkog sistema zasniva se na:

- Afričkoj povelji o ljudskim pravima i pravima naroda (koju sprovodi Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda)

6. Gde možete potražiti dodatnu pomoć?

Možda ćete oklevati da se sami obratite međunarodnom mehanizmu, ili će vam trebati podrška i savet, bilo za vas, bilo za žrtvu. Kad akciju preduzimate sami, možete pojačati ili ubrzati taj proces uz pomoć lobiranja.

U tim slučajevima, **organizacije ili tela** kojima bi trebalo da se obratite uključuju: one koji mogu **preduzeti akciju sami na osnovu vaše informacije** ili one koji vam mogu **pružiti savet i podršku**; one koji mogu **pomoći kod podrške ili rehabilitacije žrtve**; kao i one kod kojih **aktivno lobiranje** može biti delotvorno.

DODACI

- I. Dodatak I - Spisak relevantnih instrumenata**
- II. Dodatak II - Kontakti i pribavljanje dopunskih informacija**
- III. Dodatak III - Standardni obrasci za prijavu**
- IV. Dodatak IV - Dijagrami tela**

1. DODATAK I - SPISAK RELEVANTNIH INSTRUMENATA

Svi dole navedeni instrumenti mogu biti relevantni za onoga ko želi da podnese navod o zlostavljanju pred međunarodnim telima, pa i u okviru domaćeg sistema. Oni su tematski raspoređeni kako bi se olakšao izbor instrumenta koji se odnosi na specifičnu temu. U okviru tematske podele, oni su raspoređeni prema izvoru, tj. međunarodnoj organizaciji koja ih je ustanovila. Zbog skućenog prostora ovde nije bilo moguće dati pun tekst tih instrumenata, ali nastojali smo da u Dodatku II uputimo na izvore gde se mogu dobiti kopije ovih instrumenata.

1. OPŠTI INSTRUMENTI ZA LJUDSKA PRAVA:

Ujedinjene nacije:

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
- Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Savet Evrope:

- Evropska konvencija o ljudskim pravima

Organizacija američkih država:

- Američka deklaracija o pravima i dužnostima čoveka
- Američka konvencija o ljudskim pravima

Organizacija afričkog jedinstva:

- Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda

2. INSTRUMENTI ZA LJUDSKA PRAVA KOJI SE ODOSE NA MUČENJE:

Ujedinjene nacije:

- Deklaracija o zaštiti svih osoba od podvrgavanja mučenju i drugom svirepom, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju
- Konvencija protiv mučenja i drugog svirepog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Savet Evrope:

- Evropska konvencija za sprečavanje mučenja

Organizacija američkih država:

- Međuamerička konvencija za sprečavanje i kažnjavanje mučenja

3. OPŠTI STANDARDI ZA POSTUPANJE PREMA OSOBAMA U SLUŽBENOM PRITVORU:

Ujedinjene nacije:

- Minimalna standardna pravila za postupanje prema zatvorenicima
- Osnovni principi postupanja prema zatvorenicima
- Skup principa za zaštitu svih osoba u svakom obliku pritvora ili zatvora
- Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode
- Minimalna standardna pravila Ujedinjenih nacija za sprovođenje maloletničkog pravosuđa ("Pekinška pravila")

Savet Evrope:

- Evropska zatvorska pravila

4. PROFESIONALNI STANDARDI:**Ujedinjene nacije:**

- Principi lekarske etike koji se odnose na ulogu zdravstvenog osoblja, naročito lekara, u zaštiti zatvorenika i pritvorenika od mučenja i drugog svirepog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne
- Pravila za vršenje obdukcije
- Pravila ponašanja za čuvare reda i mira
- Osnovni principi za primenu sile i oružja od strane službenih lica
- Osnovni principi za ulogu advokata
- Smernice za ulogu tužilaca
- Osnovni principi nezavisnosti pravosuđa

Savet Evrope:

- Deklaracija o policiji

5. INSTRUMENTI KOJI SE ODOSE NA ŽENE:**Ujedinjene nacije:**

- Deklaracija o ukidanju svih oblika diskriminacije prema ženama
- Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije prema ženama
- Deklaracija o ukidanju nasilja prema ženama

Organizacija američkih država:

- Međuamerička konvencija za sprečavanje, kažnjavanje i ukidanje nasilja prema ženama

6. INSTRUMENTI KOJI SE ODOSE NA DECU:**Ujedinjene nacije:**

- Deklaracija o pravima deteta
- Konvencija o pravima deteta
- Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode
- Minimalna standardna pravila za sprovođenje maloletničkog pravosuđa ("Pekinška pravila")

Organizacija afričkog jedinstva:

- Afrička povelja o pravima i dobrobiti deteta

7. INSTRUMENTI KOJI SE ODOSE NA OSOBE LIŠENE SLOBODE IZ RAZLOGA MENTALNOG ZDRAVLJA:**Ujedinjene nacije:**

- Principi za zaštitu mentalno obolelih osoba i unapređenje sistema zaštite mentalnog zdravlja

8. INSTRUMENTI KOJI SE ODOSE NA RASNU DISKRIMINACIJU, APARTHEJD I GENOCID:**Ujedinjene nacije:**

- Deklaracija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije
- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije
- Konvencija za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida
- Međunarodna konvencija o iskorenjivanju i kažnjavanju zločina aparthejda

9. INSTRUMENTI KOJI SE ODOSE NA NESTANKE I VANSUDSKA POGUBLJENJA:**Ujedinjene nacije:**

- Deklaracija o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka
- Principi delotvornog sprečavanje i istrage vansudskih, samovoljnih i kolektivnih pogubljenja

Organizacija američkih država:

- Međuamerička konvencija o prisilnom nestanku osoba

10. INSTRUMENTI HUMANITARNOG PRAVA:

- I Ženevska konvencija za poboljšanje uslova ranjenih i bolesnih pripadnika oružanih snaga na terenu
- II Ženevska konvencija za poboljšanje uslova ranjenih, bolesnih i brodolomnika pripadnika oružanih snaga na moru
- III Ženevska konvencija o postupanju prema ratnim zarobljenicima
- IV Ženevska konvencija o zaštiti civilnih osoba za vreme rata
- Dopunski protokol uz Ženevsku konvenciju od 12. avgusta 1949, koji se odnosi na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I)
- Dopunski protokol uz Ženevsku konvenciju od 12. avgusta 1949, koji se odnosi na zaštitu žrtava ne-međunarodnih oružanih sukoba (Protokol II)

11. DRUGI RELEVANTNI INSTRUMENTI:**Ujedinjene nacije:**

- Deklaracija o pravima i odgovornostima pojedinaca, grupa i organa društva da unapređuju i štite univerzalno priznata ljudska prava o osnovne slobode (“Deklaracija o zaštitnicima ljudskih prava”)
- Garancije za zaštitu prava osoba osuđenih na smrtnu kaznu
- Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe vlasti
- Statut Međunarodnog krivičnog suda

2. DODATAK II - KONTAKTI I PRIBAVLJANJE DOPUNSKIH INFORMACIJA

KONTAKTI:

MEĐUNARODNI MEHANIZMI:

AFRIČKA KOMISIJA ZA LJUDSKA PRAVA I PRAVA NARODA (AFRICAN COMMISSION ON HUMAN AND PEOPLES' RIGHTS)

Kairaba Avenue, P.O. Box 673
Banjul, The Gambia
Telefon: +220-392962
Faks: +220-390764
Email: achpr@achpr.gm

KOMITET PROTIV MUČENJA (COMMITTEE AGAINST TORTURE)

OHCHR-UNOG
CH 1211 Geneva 10, Switzerland
Telefon: +41-22-917 9000
Faks: +41-22-917 9011
E-mail: webadmin.hchr@unog.ch
<http://www.unhchr.ch/>

KOMITET ZA UKIDANJE RASNE DISKRIMINACIJE (COMMITTEE FOR THE ELIMINATION OF RACIAL DISCRIMINATION)

OHCHR-UNOG
CH 1211 Geneva 10, Switzerland
Telefon: +41-22-917 9000
Faks: +41-22-917 9011
E-mail: webadmin.hchr@unog.ch
<http://www.unhchr.ch/>

KOMITET ZA UKIDANJE DISKRIMINACIJE PREMA ŽENAMA (COMMITTEE ON THE ELIMINATION OF DISCRIMINATION AGAINST WOMEN)

OHCHR-UNOG
CH 1211 Geneva 10, Switzerland
Telefon: +41-22-917 9000
Faks: +41-22-917 9011
E-mail: webadmin.hchr@unog.ch
<http://www.unhchr.ch/>

KOMITET ZA PRAVA DETETA (COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD)

OHCHR-UNOG
CH 1211 Geneva 10, Switzerland
Telefon: +41-22-917 9000
Faks: +41-22-917 9011

E-mail: webadmin.hchr@unog.ch
<http://www.unhchr.ch/>

**EVPROPSKI KOMITET ZA SPREČAVANJE MUČENJA
(EUROPEAN COMMITTEE FOR THE PREVENTION OF TORTURE)**

Council of Europe
F-67075 Strasbourg Cedex
France
E-mail: HumanRights.Info@coe.int
Telefon: +33-3-88 41 20 24
Faks: +33-3-88 41 27 04
<http://www.cpt.coe.int/>

**EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA
(EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS)**

European Court of Human Rights
Council of Europe
F - 67075 Strasbourg-Cedex
France
Telefon: +33-3-88 41 20 18
Faks: +33-3-88 41 27 30
<http://www.echr.coe.int/>

**KOMITET ZA LJUDSKA PRAVA
(HUMAN RIGHTS COMMITTEE)**

OHCHR-UNOG
CH 1211 Geneva 10, Switzerland
Telefon: +41-22-917 9000
Faks: +41-22-917 9011
E-mail: webadmin.hchr@unog.ch
<http://www.unhchr.ch/>

**MEĐUAMERIČKA KOMISIJA ZA LJUDSKA PRAVA
(INTER-AMERICAN COMMISSION ON HUMAN RIGHTS)**

Inter-American Commission on Human Rights
1889 F St., NW, Washington, D.C., USA 20006.
Telefon: +1-202-458 6002
Faks: +1-202-458 3992.
E-mail: cidhoea@oas.org
<http://www.cidh.oas.org/>

**MEĐUAMERIČKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA
(INTER-AMERICAN COURT OF HUMAN RIGHTS)**

Inter-American Court of Human Rights
Apdo 6906-1000
San José, Costa Rica
Telefon: + 506-234 0581 or +506-225 3333
Faks: +506-234 0584
E-mail: corteidh@sol.racsa.co.cr
<http://www1.umn.edu/humanrts/iachr/iachr.html>

KANCELARIJA VISOKOG KOMESARA UN ZA LJUDSKA PRAVA

(OFFICE OF THE UN HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS)

OHCHR-UNOG

CH 1211 Geneva 10, Switzerland

Telefon: +41-22-917 9000

Faks: +41-22-917 0099

E-mail: webadmin.hchr@unog.ch

<http://www.unhchr.ch/> (ovde možete naći informacije o misijama na terenu VKIUNLJP kao i tekstove mnogih međunarodnih instrumenata za ljudska prava)

**SPECIJALNI IZVEŠTILAC ZA ZATVORE I USLOVE LIŠENJA SLOBODE U AFRICI
(SPECIAL RAPPORTEUR ON PRISONS AND CONDITIONS OF DETENTION IN AFRICA)**

Kairaba Avenue, P.O. Box 673

Banjul, The Gambia

Telefon: +220-392962

Faks: +220-390764

E-mail: achpr@achpr.gm

**SPECIJALNI IZVEŠTILAC UN ZA SLUČAJEVE MUČENJA
(UN SPECIAL RAPPORTEUR ON TORTURE)**

OHCHR-UNOG

CH 1211 Geneva 10, Switzerland

Telefon: +41-22-917 9000

Faks: +41-22-917 9006

E-mail: webadmin.hchr@unog.ch

<http://www.unhchr.ch/>

**POSTUPAK 1503
(1503 PROCEDURE)**

OHCHR-UNOG

CH 1211 Geneva 10, Switzerland

Telefon: +41-22-917 9000

Faks: +41-22-917 9011

E-mail: webadmin.hchr@unog.ch

<http://www.unhchr.ch/>

DODATNI IZVORI POMOĆI:

⇒ **Međuvladine specijalizovane agencije:**

**MEĐUNARODNA ORGANIZACIJA RADA
(INTERNATIONAL LABOUR ORGANISATION)**

International Labour Standards and Human Rights Department (NORMES)

(Odeljenje za međunarodne standarde rada i ljudska prava)

4 route de Morillons

CH-1211 Geneva 22

Switzerland

Telefon: +41-22-799 7126

Faks: +41-22-799 6926

Email: infleg@ilo.org

<http://www.ilo.org/>

**KANCELARIJA ZA DEMOKRATSKE INSTITUCIJE I LJUDSKA PRAVA
(OFFICE FOR DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND HUMAN RIGHTS)**

Organization for Security and Co-operation in Europe
Office for Democratic Institutions and Human Rights
(Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju - Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava)
Aleje Ujazdowskie 19
00-557 Warsaw
Poland
Telefon: +48-22-520 06 00
Faks: +48-22-520 06 05
E-mail: office@odih.osce.waw.pl
<http://www.osce.org/odih/> (ovde možete naći i aktuelne pojedivosti operacija na terenu)

**PROGRAM UJEDINJENIH NACIJA ZA RAZVOJ
(UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (UNDP))**

1 UN Plaza
New York NY 10017
United States
<http://www.undp.org> (preko ovog sajta možete doći do mnogih kancelarija UNDP širom sveta)

**VISOKI KOMESARIJAT UJEDINJENIH NACIJA ZA IZBEGLICE
(UN HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES - UNHCR)**

C.P. 2500,
1211 Geneva 2,
Switzerland
<http://www.unhcr.ch/> (sadrži linkove, email kontakte i pojedivosti o svim terenskim operacijama UNHCR-a)

UNICEF:

UNICEF House
3 United Nations Plaza
New York, New York 10017
U.S.A.
Telefon: +1-212-326 7000
Faks: +1-212-887 7465
<http://www.unicef.org/>

⇒ **Međunarodne humanitarne organizacije:**

**MEĐUNARODNI KOMITET CRVENOG KRSTA
(INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS)**

19 Avenue de la Paix
CH 1202 Geneva
Switzerland
Telefon: +41-22-734 60 01
Faks: +41-22-733 20 57 (Public Information Centre)
E-mail: webmaster.gva@icrc.org
<http://www.icrc.org/>

⇒ **Međunarodne NVO:**

'Kišobran organizacije':

**ASOCIJACIJA ZA SPREČAVANJE MUČENJA
(ASSOCIATION POUR LA PRÉVENTION DE LA TORTURE (APT))**

Route de Ferney 10
Case postale 2267
CH-1211 Geneva 2
Switzerland
Telefon: +41-22-734 2088
Faks: +41-22-734 5649
Email: apt@apt.ch
<http://www.apt.ch/> (sadrži kopije mnogih njihovih izveštaja i studija)

**SVETSKA ORGANIZACIJA PROTIV MUČENJA
(WORLD ORGANISATION AGAINST TORTURE/ORGANISATION MONDIALE CONTRE LA
TORTURE (OMCT))**

International Secretariat
PO Box 35 - 37 Rue de Varembe
CH1211 Geneva CIC 20
Switzerland
Telefon: + 41-22-733 3140
Faks: + 41-22-733 1051
Email: omct@omct.org
<http://www.omct.org/>

**MEĐUNARODNA FEDERACIJA LIGA ZA LJUDSKA PRAVA
(FEDERATION INTERNATIONALE DES LIGUES DES DROITS DE L'HOMME (FIDH))**

17 Passage de la Main d'Or
75011 Paris, FRANCE
Telefon : +33-1-43 55 25 18
Faks : +33-1-43 55 18 80
E-mail : fidh@csi.com
<http://www.fidh.imagnet.fr/>

Druge međunarodne NVO:

**MEĐUNARODNA AMNESTIJA
(AMNESTY INTERNATIONAL (AI))**

International Secretariat
1 Easton St
London
WC1X 8DJ
UK
Telefon: +44-171-413 5500
Faks: +44-171-956 1157
E-mail: amnestyis@amnesty.org
<http://www.amnesty.org/> (the starting point for access to all AI reports and press releases, as well contact details for national branches)

**HRIŠĆANSKA AKCIJA ZA UKIDANJE MUČENJA I SMRTNE KAZNE
(L'ACTION DES CHRÉTIENS POUR L'ABOLITION DE LA TORTURE ET DES EXÉCUTIONS
CAPITALES (ACAT))**

7 rue Georges Lardennois
75019 Paris
Telefon: +33 -1-40 40 42 43
Faks : +33 -1-40 40 42 44
E-mail: acat-fr@worldnet.fr
<http://home.worldnet.fr/acatfr/>

FIACAT:

Fédération Internationale de l'ACAT
27 rue de Maubeuge
75009 PARIS
France
Telefon : +33-1-42 80 01 60
Faks : +33-1-42 80 20 89
E-mail : Fi.Acat@wanadoo.fr

**INTERNET ZA LJUDSKA PRAVA
(HUMAN RIGHTS INTERNET (HRI))**

8 York Street, Suite 302
Ottawa, Ontario
K1N 5S6 Canada
Telefon: +1-613-789 7407
Faks: +1-613-789 7414
E-mail: hri@hri.ca
<http://www.hri.ca/>

HUMAN RIGHTS WATCH (HRW)

350 Fifth Avenue, 34th Floor
New York, NY
10118-3299 USA
Telefon: +1-212-290 4700
Faks: +1-212-736 1300
E-mail: hrwnyc@hrw.org
<http://www.hrw.org/>

**MEĐUNARODNA HELSINŠKA FEDERACIJA ZA LJUDSKA PRAVA
(INTERNATIONAL HELSINKI FEDERATION FOR HUMAN RIGHTS)**

Rummelhardtg. 2/18
A-1090 Vienna
AUSTRIA
Telefon: +43-1-408 88 22
Faks: +43-1-408 88 22-50
E-mail: office@ihf-hr.org
<http://www.ihf-hr.org/>

MEĐUAMERIČKI INSTITUT ZA LJUDSKA PRAVA

(INTER-AMERICAN INSTITUTE OF HUMAN RIGHTS)

A.P. 10.081-1000
San José, Costa Rica
Tel.: +506-234 0404
Faks: +506-234 0955
E-mail: instituto@iidh.ed.cr
<http://www.iidh.ed.cr/>

**MEĐUNARODNI SERVIS ZA LJUDSKA PRAVA
(INTERNATIONAL SERVICE FOR HUMAN RIGHTS)**

(pruža informacije i pomoć nevladinim organizacijama koje žele da koriste sistem Ujedinjenih nacija)

1 Rue de Varembé
P.O. Box 16
Ch-1211 Geneva CIC
Switzerland
Telefon: +41-22-733 5123
Faks: +41-22-733 0826

**MEĐUNARODNA ASOCIJACIJA ZA REFORMU KAZNENE POLITIKE
(PENAL REFORM INTERNATIONAL)**

Unit 114, The Chandlery
50 Westminster Bridge Rd
London SE1 7QY
United Kingdom
Telefon: +44-171-721 7678
Faks: +44-171-721 8785
E-mail: [Headofsecretariat @pri.org.uk](mailto:Headofsecretariat@pri.org.uk)
<http://www.penalreform.org> (sadrži i pojedinosti o regionalnim kancelarijama)

**LEKARI ZA LJUDSKA PRAVA
(PHYSICIANS FOR HUMAN RIGHTS (PHR))**

100 Boylston St.
Suite 702
Boston, MA 02116
United States
Telefon: +1-617-695 0041
Faks: +1-617-695 0307
Email: phrusa@igc.apc.org
<http://www.phrusa.org/>

⇒ **Podrška za žrtve:**

**MEĐUNARODNI SAVET ZA REHABILITACIJU ŽRTAVA MUČENJA
(INTERNATIONAL REHABILITATION COUNCIL FOR TORTURE VICTIMS (IRCT))**

P.O. Box 2107
DK-1014 Copenhagen K
Denmark
Telefon: +45-33-76 06 00
Faks: +45-33-76 05 00
E-mail: irct@irct.org
<http://www.irct.org> (includes the contact details of centres for victims of torture in many countries)

DOBROVOLJNI FOND UJEDINJENIH NACIJA ZA ŽRTVE MUČENJA

(UNITED NATIONS VOLUNTARY FUND FOR VICTIMS OF TORTURE)
(Pomaže finansiranje projekata za rehabilitaciju žrtava mučenja)

OHCHR-UNOG (Trust Funds Unit)
CH-1211 Geneva 10
Telefon: +41-22-917 9000
Faks: +41-22-917 9011
E-mail: dpremont.hchr@unog.ch
<http://www.unhchr.ch/>

⇒ **Profesionalne organizacije:**

MEĐUPARLAMENTARNA UNIJA
(INTER-PARLIAMENTARY UNION (IPU))

C.P. 438
1211 GENEVA 19
Switzerland
Telefon: +41-22-919 41 50
Faks: +41-22-733 31 41, +41-22-919 41 60
E-mail: postbox@mail.ipu.org
<http://www.ipu.org/>

KOMITET PRAVNIKA ZA LJUDSKA PRAVA
(LAWYERS COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS (LCHR))

333 Seventh Avenue, 13th Floor
New York, NY 10001
United States
Telefon: +1-212-845 5200
Faks: +1-212-845 5299
E-Mail: lchrbin@lchr.org
<http://www.lchr.org/>

SVETSKA MEDICINSKA ASOCIJACIJA
(WORLD MEDICAL ASSOCIATION (WMA))

PO Box 63
01212 Ferney-Voltaire Cedex
France
Telefon: +33-4-50 40 75 75
Faks: +33-4-50 40 59 37
E-mail: info@wma.net
<http://www.wma.net/>

PRIBAVLJANJE DODATNIH INFORMACIJA:

- Gde možete naći **kopije instrumenata** koji se pominju u ovom priručniku?

Najlakši način da dođete do većine ovih instrumenata jeste da imate pristup Internetu. Instrumenti se obično mogu naći preko prve stranice organizacije koja ih je ustanovila (vidi gorenavedene kontakte za adrese web stranica). Početna tačka za tekstove mnogih međunarodnih sporazuma biće vebsajt OHCHR (Visoki komesarijat UN za ljudska prava), na <http://www.unhchr.ch/html/intlist.htm>. Drugi koristan sajt za ljudska prava je sajt Univerziteta u Minesoti, na <http://www.umn.edu/humanrts/> kao i vebsajt organizacije **Internet za ljudska prava**, jer oba pružaju pristup mnogim međunarodnim mehanizmima.

Ako nemate pristup Internetu, možete dobiti kopije instrumenata tako što ćete ih pismeno zatražiti od relevantne organizacije. Možda je ipak jednostavnije da kontaktirate sa nekom većom NVO koja možda već ima te tekstove. Takođe možete pronaći mnoge od ovih tekstova u javnoj ili univerzitetskoj biblioteci, a postoji mogućnost pribavljanja zbornika tekstova o ljudskim pravima.

U svakom slučaju, ne zaboravite da proverite da li je dotična država **ratifikovala** sporazum, te da li je izjavila **rezerve** na njega.

- Gde možete naći kopije **izveštaja međunarodnih mehanizama** opisanih u ovom priručniku?

Većina mehanizama postavlja svoje izveštaje na Internet. Mehanizmi sa sedištem u Komesarijatu UN za ljudska prava imaju veoma razvijen vebsajt, sa bazom podataka koja sadrži većinu, ako ne i sve, izveštaje koje su objavili. Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda još nema svoj vebsajt, ali mnogi njeni izveštaji su postavljeni na sajt Univerziteta u Minesoti koji smo ranije pomenuli. U krajnjem slučaju možete se pismeno obratiti organizaciji, stupiti u kontakt sa drugom NVO ili potražiti tekstove u biblioteci.

- Gde možete saznati nešto više o **dokumentovanju slučajeva mučenja**?

Istambulski protokol i Priručnik za delotvornu istragu i dokumentovanje slučajeva mučenja i drugog svirepog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja sadrži veoma detaljne odredbe o pravnoj istrazi slučajeva mučenja, a naročito o lecarskom pregledu žrtava mučenja. Medicinski stručnjaci koji žele da saznaju više o tome treba da pročitaju Protokol. Visoki komesarijat UN za ljudska prava pomoći će objavljivanje Protokola tokom 2000. godine. Za sada, Protokol je dostupan u organizaciji **Lekari za ljudska prava**, kao i na njihovom vebsajtu (vidi odgovarajuću odrednicu u kontaktima).

Protokol iz Minesote i Priručnik za delotvorno sprečavanje i istragu vansudskih, samovoljnih i kolektivnih pogubljenja sadrži slične detaljne odredbe koje se tiču obdukcije i pregleda leševa, uključujući one koji su umrli od posledica mučenja. On je dostupan preko Komesarijata UN za ljudska prava: (1991) UN Pub. Sales No. E.91.IV.1 (doc. ST/CSDHA/12).

- Za detaljnije informacije o **međunarodnom pravu i praksi koji se tiču mučenja**, vidi Najdžel Rodli, "Postupanje prema zatvorenima po međunarodnom pravu" (Rodley, Nigel S., "The Treatment of Prisoners Under International Law", 2nd edition, Oxford Press (1999))
- Za više informacija o tome **kako koristiti međunarodne mehanizme za ljudska prava**, vidi Hurst Hanum, "Vodič kroz međunarodnu praksu ljudskih prava" (Hannum, Hurst, "Guide to International Human Rights Practice", 3rd edition, Transnational Publishers, Ardsley, New York (1999))

3. DODATAK III - STANDARDNI FORMULARI ZA PRIJAVU

Model upitnika za podnošenje navoda o mučenju Specijalnom izvištaju za slučajevne mučenja

Informacija o mučenju neke osobe treba da bude prosledena Specijalnom izvištaju u pismenoj formi i poslata na adresu Kancelarije Visokog komesara za ljudska prava, Ujedinjene nacije u Ženevi, CH-1211 Ženeva, Švajcarska. Specijalni izvištajac može da se bavi samo jasno identifikovanim pojedinačnim slučajevima koji sadrže sledeće minimalne informacije:

- a. Puno ime žrtve
- b. Datum kada se incident (ili incidenti) ili zlostavljanje dogodilo (navesti bar mesec i godinu)
- c. Mesto gde je osoba uhapšena (grad, pokrajina, itd.) i mesto gde je zlostavljanje vršeno (ukoliko je poznato)
- d. Napomena o tome koje su snage ili službena lica izvršili zlostavljanje
- e. Opis vrste zlostavljanja i opis povreda nastalih kao posledica zlostavljanja
- f. Identifikujte osobu ili organizaciju koja podnosi izveštaj (ime i adresa - ovo će biti poverljiva informacija)

Priložite dopunske stranice ako je neophodno. Kopije potkrepljujuće dokumentacije, kao što su medicinski nalazi ili policijska dosijea, treba priložiti ukoliko su relevantni. Treba da pošaljete samo kopije, nikako originale dokumenata.

I. Identifikujte osobu ili osobe koje su bile podvrgnute mučenju

- A. Prezime:
- B. Ime (i ostala imena):
- C. Pol (muški ili ženski):
- D. Datum rođenja ili uzrast:
- E. Nacionalnost:
- F. Zanimanje:
- G. Broj lične karte (ako ima):
- H. Aktivnost (sindikalna, politička, verska, humanitarna, novinarska, itd.):
- I. Adresa stanovanja ili zaposlenja:

II. Okolnosti u kojima se odigralo zlostavljanje

- A. Datum i mesto hapšenja i mučenja koje je usledilo
- B. Identifikujte snage koje su izvršile hapšenje i/ili mučenje (policija, služba bezbednosti, oružane snage, paravojska, zatvorski službenici, drugo)
- C. Da li je nekim osobama, kao što su advokat, rodbina ili prijatelji, bilo dozvoljeno da posete žrtvu tokom pritvora? Ako jesu, koliko je vremena prošlo od hapšenja do posete?
- D. Opišite metode zlostavljanja
- E. Kakve povrede su nastale kao posledica zlostavljanja?
- F. Koji su pretpostavljeni razlozi za zlostavljanje?
- G. Da li žrtvu pregledao lekar za vreme ili nakon incidenta? Ako jeste, kada? Da li je pregled obavio zatvorski ili zvanični lekar?
- H. Da li je pružena odgovarajuća lekarska nega za povrede nastale usled zlostavljanja?
- I. Da li je medicinski pregled izvršen na način koji bi omogućio lekaru da ustanovi da su povrede nastale kao posledica zlostavljanja? Da li je lekar sačinio izveštaj ili dao lekarsko uverenje? Ako jeste, šta otkrivaju nalazi u izveštaju?
- J. Ukoliko je žrtva umrla u zatvoru, da li je obavljena obdukcija ili forenzički pregled i koji su bili nalazi?

III. Pravna sredstva

Da li je žrtva ili njegova/njena porodica ili zatupnik iskoristila neka domaća pravna sredstva (žalbe nadležnim organima, pravosuđu, političkim telima, itd.)? Ako jeste, kakav je bio ishod?

IV. Informacija o podnosiocu ovog izveštaja:

- A. Prezime
- B. Ime
- C. Odnos ili srodstvo sa žrtvom
- D. Organizacija koju predstavlja (ako je član organizacije)
- E. Sadašnja puna adresa

Model dopisa prema Fakultativnom protokolu uz MPGPP

Dopis: Komitetu za ljudska prava, c/o OHCHR-UNOG, 1211 Ženeva, Švajcarska, podnet na razmatranje prema Fakultativnom protokolu uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.

I. Informacija o podnosiocu dopisa

Prezime Ime(na)
 Nacionalnost Zanimanje
 Datum i mesto rođenja
 Sadašnja adresa

Adresa za razmenu poverljive prepiske (ukoliko se razlikuje od prethodne).....

Dopis podnosi:

- (a) Žrtva jednog ili više kršenja prava navedenih dole
 (b) Opunomoćeni zastupnik / pravni savetnik navodne žrtve (žrtava)
 (c) Druga osoba

Ukoliko je označeno (c), podnositelj treba da objasni:

(i) U kom svojstvu postupa u ime žrtve (žrtava) (npr. porodične veze ili drugi lični odnos sa navodnom žrtvom ili žrtvama):

(ii) Zašto žrtva (žrtve) nije u stanju da sam(a) lično podnese dopis:

Treća strana koja nema nikakve veze sa žrtvom (žrtvama) ne može podneti dopis u njeno (njihovo) ime.

II. Informacija o žrtvi (žrtvama) (ako su druga lica podnosioci dopisa)

Prezime Ime(na)
 Nacionalnost Zanimanje
 Datum i mesto rođenja
 Sadašnja adresa ili prebivalište

III. Država protiv koje se dopis podnosi / prekršeni članovi / domaća pravna sredstva

Ime države potpisnice (zemlje) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima protiv koje se dopis podnosi:

Članovi Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima za koje se tvrdi da su prekršeni:

Koraci preduzeti u ime navodne žrtve (žrtava) da se iscrpu sva domaća pravna sredstva - obrađanje sudovima ili drugim zvaničnim vlastima, kada i sa kakvim rezultatima (ako je moguće, priložite kopije svih relevantnih sudskih ili upravnih odluka):

Ukoliko domaća pravna sredstva nisu iscrpjena objasnite zašto:

IV. Drugi međunarodni postupci

Da li je isti problem podnet na razmatranje pred nekim drugim postupkom međunarodne istrage ili poravnjanja (npr. Međameričkoj komisiji za ljudska prava, Evropskoj komisiji za ljudska prava)? Ako jeste, kada i kakvi su bili rezultati?

V. Činjenice navoda

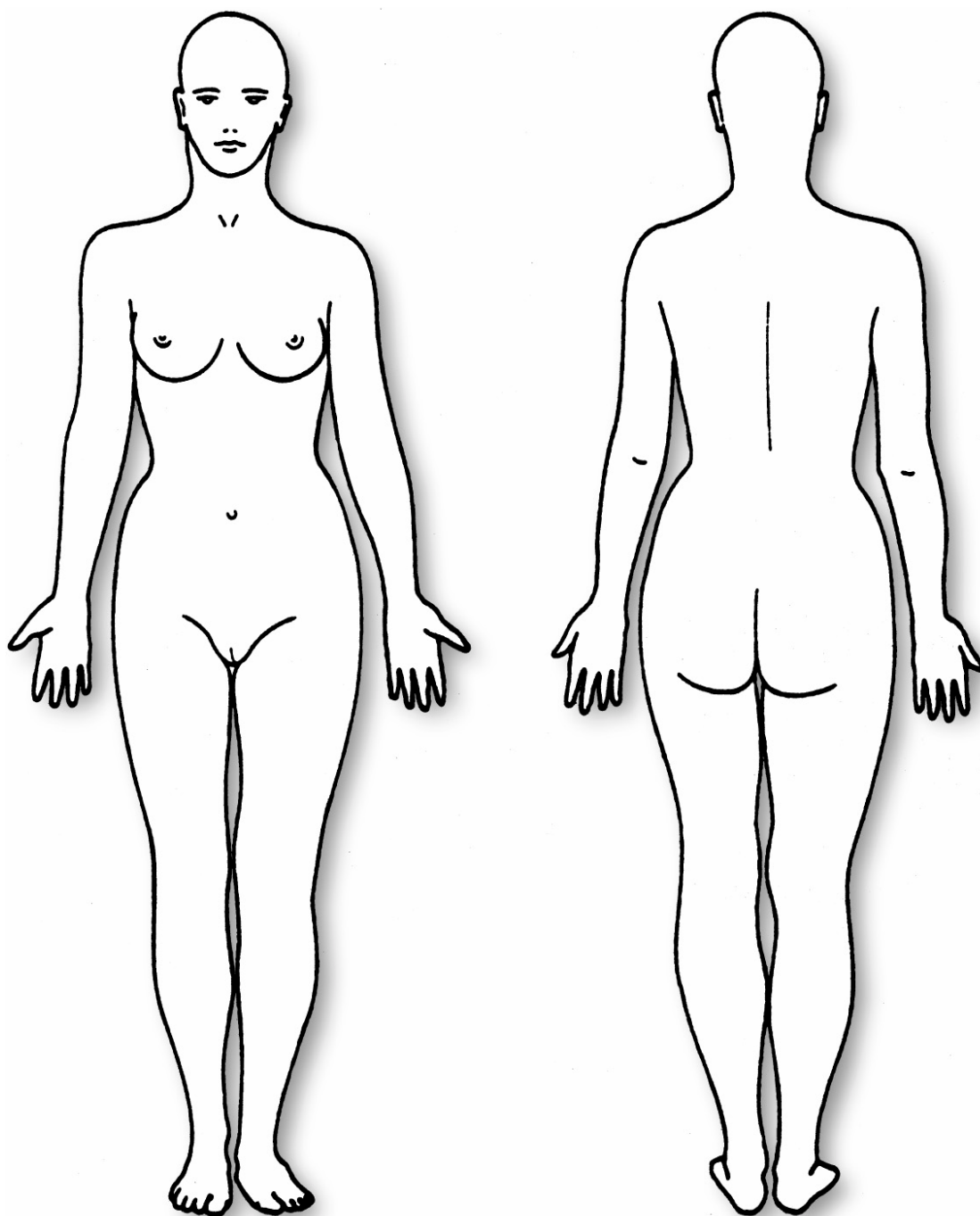
Detaljan opis činjenica navodnog kršenja prava (uključujući i relevantne datume). Priložite onoliko strana koliko vam je potrebno za ovaj opis.

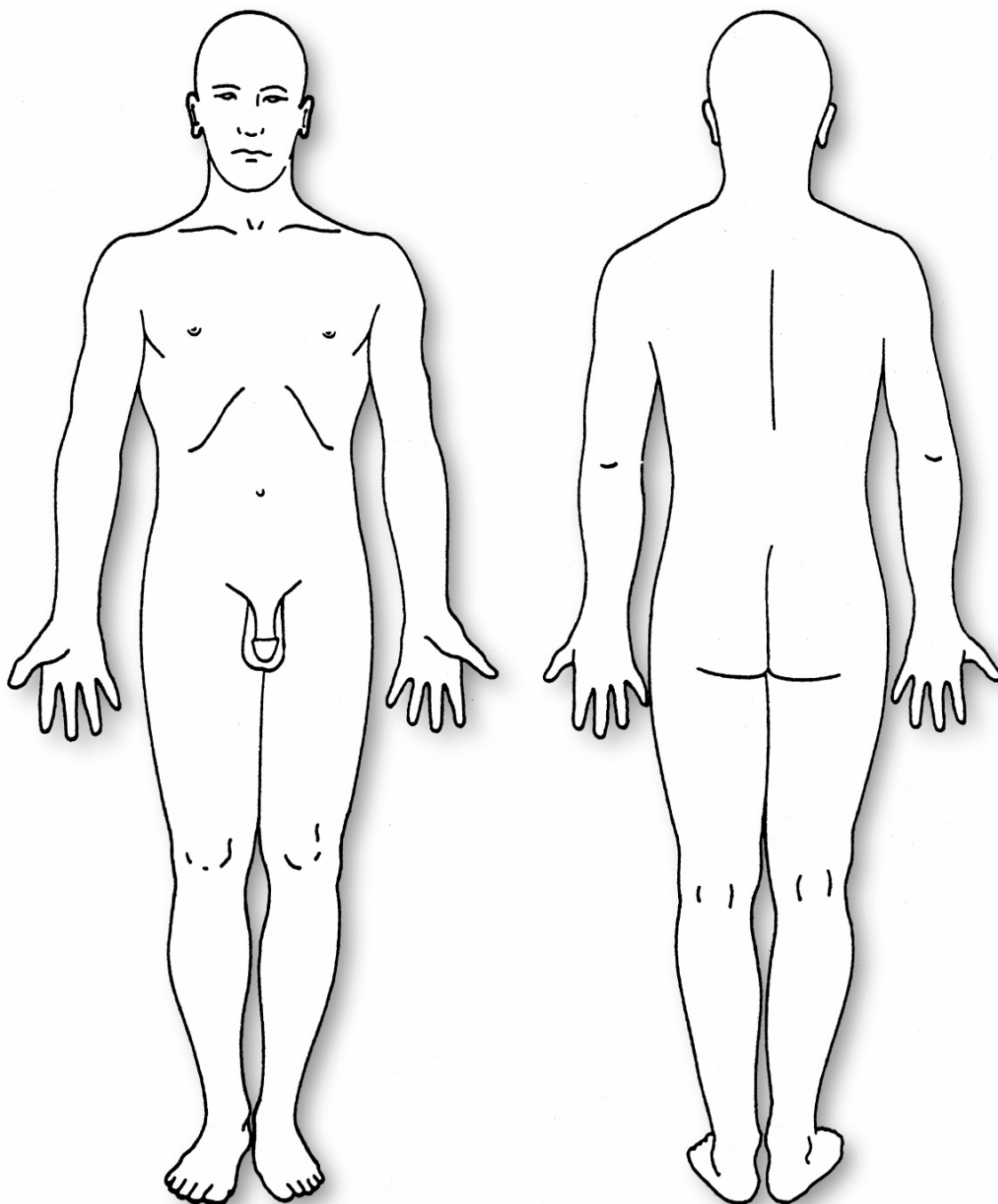
Potpis podnosioca:

Datum:

4. DODATAK IV - DIJAGRAMI TELA

ŽENA - SPREDA I POZADI

MUŠKARAC - SPREDA I POZADI

5. INDEKS

A

Advokat, iv, 7, 17, 19, 41, 44, 62, 64, 70, 91, 140, 151
 Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda, 60, 122, 123, 124, 130, 131, 136, 142, 150
 Amicus curiae, v, vii, 81
 Amparo, 64
 Autopsija, 31, 42, 140, 150, 151
 Azil, iv, vii, 11, 18, 21, 26, 63, 64, 135

B

Batinanje, 14, 66, 90
 Bezbednost, 4, 7, 15, 18, 19, 25, 32, 34, 35, 39, 63, 68, 70, 77, 94, 109, 132, 151

D

Deca, 16, 37, 100, 124, 136, 140
 Deportacija, iv, vii, 11, 21, 25, 45, 46, 51, 62, 64, 66, 80, 93, 103, 104, 115, 127, 128, 129, 130, 131
 Dokaz, v, 6, 8, 9, 13, 18, 20, 21, 27, 29, 30, 31, 32, 47, 48, 49, 51, 53, 54, 74, 78, 79, 80, 88, 111, 114, 115, 116, 117, 121, 126

E

Ekonomski i socijalni savet UN, 85, 87
 Elektrošok, 3, 14, 44, 66, 68, 69, 94
 Etnička grupa, 16, 69, 70, 94
 Evropska Unija, 108
 Evropski komitet za sprečavanje mučenja, 3, 60, 99, 108, 129, 136, 143
 Evropski parlament, 134
 Evropski parlamnet, 51
 Evropski sud za ljudska prava, 3, 23, 60, 108, 113, 131, 136, 143

F

Falaka, 14
 Forenzičar, 49
 Forenzička medicina, 48
 Formular za prijavu, 113, 114, 134

H

Habeas corpus, 64
 human rights defenders, 91

I

Icommunicado pritvor, 29
 Incommunicado pritvor, iv, 17, 25, 64, 69, 74, 94, 98
 Interno raseljena lica, i, 18, 20, 26, 91, 133
 Intervju, 7, 8
 Izbeglica, 18, 20, 21, 26, 46, 63, 124, 133

J

Javno saopštenje, 129
 Jurisdikcija, iv, vii, 22, 58, 76, 77, 85, 98, 110, 111, 118, 119, 120, 121, 122, 133

K

Kancelarija Visokog komesara UN za ljudska prava, 3, i, 84, 144

L

Lažno pogubljenje, 3, 14, 66
 Leš, 49

M

Medicinski nalaz, 16, 18, 20, 47, 66, 83, 111, 151
 Mediji, 30, 31, 51, 83, 91, 112, 125
 Međuamerička komisija za ljudska prava, 3, 60, 116, 117, 118, 120, 129, 131, 136, 143, 153
 Međuamerički sud za ljudska prava, 58, 60, 77, 81, 116, 120, 129, 131, 136, 143
 Međunarodni krivični sud, i, 22, 141
 Međunarodno pravo oružanih sukoba, ii, 22, 26
 Međunarodno pravo ratnih sukoba, 63
 merits, 114, 124
 Meritum, iv, v, 102, 114, 119, 124, 135
 monitoring, 108
 Monitoring, iv, vii, 13, 55, 59, 60, 65, 68, 69, 84, 87, 92, 110, 117, 122, 123, 135
 Mučenje, v, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 12

N

Nestanak, 14, 16, 18, 29, 46, 91, 116, 121, 141

O

Obrazac, 3, 9, 16, 25, 27, 29, 31, 34, 38, 45,
47, 49, 50, 51, 53, 62, 66, 67, 68, 69, 85, 86,
87, 88, 92, 94, 111, 133, 137
Odšteta, vi, viii, 3, 11, 25, 57, 62, 63, 91, 93,
103, 131
Ombudsmana, 64
Opozicija, 16, 22, 25, 82, 91
Organizacija za evropsku bezbednost i
saradnju, 108, 145
otmica, 18, 39, 45, 46

P

Palestinsko vešanje, 14
Paravojska, 15, 39, 151
Pol, 17, 37, 39, 69, 70, 151
Policija, 6, 15, 17, 18, 19, 20, 25, 34, 36, 39,
40, 42, 43, 44, 45, 63, 74, 75, 80, 82, 93, 94,
109, 111, 140, 151
Politika, i, 3, 6, 16, 18, 21, 22, 25, 26, 47, 58,
67, 75, 88, 89, 95, 98, 99, 105, 132, 133,
134, 139, 148, 151, 152, 153
Poverljivost, 7, 19, 20, 34, 35, 89, 91, 96, 97,
98, 99, 103, 104, 105, 108, 110, 112, 125,
133
Povreda, v, 14, 19, 20, 23, 29, 31, 41, 42, 43,
46, 47, 48, 50, 51, 70, 74, 83, 151
Pravni lek, 10, 23, 26, 52, 59, 87
Prihvatljivost, v, viii, 78, 79, 81, 102, 103,
106, 113, 114, 119, 121, 124, 135
Priručnik, 3, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 21, 29, 33, 47,
53, 57, 59, 62, 77, 90, 100, 108, 117, 122,
150
Pritvorenik, 10, 18, 19, 45, 69, 90, 140
Priznanje, 12, 16, 98
Psihijatrijske ustanove, 45, 109, 111
Psihološki dokaz, 47, 48, 49, 54

R

Rehabilitacija, 8, 11, 74, 132, 136, 148
Religija, 13, 16, 17, 19, 39, 49, 68, 91, 151
Rodak, 14, 29, 33, 50, 104, 115

S

Samovoljno pritvaranje, 90
Saslušanje, 15, 16, 17, 18, 25, 38, 40, 42, 44,
50, 64, 74, 75, 107, 109
Silovanje, 3, 14, 17, 23, 66, 68, 69, 90
Stepen patnje, 11, 12, 13, 14, 16
Stranci, 45
Sudija, v, vi, 41, 63, 91, 98, 113, 116
Svedok, 3, 6, 20, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 39,
40, 41, 42, 44, 46, 47, 48, 50, 54, 83, 103,
109, 133

T

Telesno kažnjavanje, 14

U

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 3,
139
Upitnik, 151
Uvodno pismo, 66, 82, 113, 114, 116, 135

V

Visoki komesarijat UN za izbeglice, 51, 132,
133, 145
Visoki komesarijat UN za ljudska prava, ii, 85,
86, 87, 89, 92, 95, 136, 150
Vojska, 15, 63, 68

Z

Žandarmerija, 15, 17, 25, 40, 109
Zastrašivanje, 12, 13, 15, 16, 25, 31, 36, 75,
81, 103, 132
Zatvor, ii, 6, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 36, 42, 45,
48, 49, 50, 63, 75, 91, 93, 109, 122, 123,
124, 130, 133, 136, 139, 144, 151
Zatvorenik, 3, 10, 16, 17, 18, 19, 20, 33, 35,
36, 40, 41, 45, 50, 69, 94, 133, 139, 140,
150
Žena, 16, 17, 37, 68, 69, 91, 95, 96, 100, 122,
136, 140, 142, 154
Zločini protiv čovečnosti, 22, 23, 26
Žrtva, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18,
20, 25, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 36, 37, 38, 39